

WARSZAWA ..... 1920  
GŁÓWNA KSIĘGARNIA WOJSKOWA

# ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI



WYBÓR DOKONANY PRZEZ:

Śpiewnik Niepodległości



## Spis treści

<b>A gdy na wojenkę szli</b> .....	10
Tekst utworu .....	10
Nuty i akordy .....	11
Informacje o utworze .....	12
<b>A na boru sośnia</b> .....	13
Tekst utworu .....	13
Nuty i akordy .....	15
Informacje o utworze .....	16
<b>Biała chorągiewka</b> .....	18
Tekst utworu .....	18
Nuty i akordy .....	19
Informacje o utworze .....	20
<b>Białe róże</b> .....	22
Tekst utworu .....	22
Nuty i akordy .....	23
Informacje o utworze .....	24
<b>Bogurodzica</b> .....	26
Tekst utworu .....	26
Nuty i akordy .....	27
Informacje o utworze .....	28
<b>Boleslaue, Dux Gloriosissime!</b> .....	30
Tekst utworu .....	30
Nuty i akordy .....	32
Informacje o utworze .....	33
<b>Bracia! Rocznic!</b> .....	35
Tekst utworu .....	35
Nuty i akordy .....	36
Informacje o utworze .....	37
<b>Bywaj dziewczę zdrowe</b> .....	39
Tekst utworu .....	39
Nuty i akordy .....	40
Informacje o utworze .....	41
<b>Chorągiewka</b> .....	43
Tekst utworu .....	43
Nuty i akordy .....	44
Informacje o utworze .....	45
<b>Czerwone maki na Monte Cassino</b> .....	47



Tekst utworu .....	47
Nuty i akordy .....	49
Informacje o utworze .....	51
<b>Deszcz, jesienny deszcz</b> .....	54
Tekst utworu .....	54
Nuty i akordy .....	55
Informacje o utworze .....	56
<b>Dobrawa</b> .....	57
Tekst utworu .....	57
Nuty i akordy .....	58
Informacje o utworze .....	59
<b>Enigma</b> .....	61
Tekst utworu .....	61
Nuty i akordy .....	62
Informacje o utworze .....	63
<b>Gaude Mater Polonia</b> .....	65
Tekst utworu .....	65
Nuty i akordy .....	68
Informacje o utworze .....	70
<b>Hej chłopcy, bagnet na broń</b> .....	72
Tekst utworu .....	72
Nuty i akordy .....	73
Informacje o utworze .....	74
<b>Hej, hej ułani</b> .....	75
Tekst utworu .....	75
Nuty i akordy .....	77
Informacje o utworze .....	78
<b>Hymn Brygady Świętokrzyskiej</b> .....	80
Tekst utworu .....	80
Nuty i akordy .....	81
Informacje o utworze .....	82
<b>Hymn do miłości Ojczyzny</b> .....	85
Tekst utworu .....	85
Nuty i akordy .....	86
Informacje o utworze .....	87
<b>Idzie żołnierz borem lasem</b> .....	89
Tekst utworu .....	89
Nuty i akordy .....	90
Informacje o utworze .....	91
<b>Jak to na wojence ładnie   Śpij kolego</b> .....	92
Tekst utworu .....	92
Nuty i akordy .....	93
Informacje o utworze .....	94



<b>Karpacka Brygada</b> .....	96
Tekst utworu .....	96
Nuty i akordy .....	97
Informacje o utworze .....	98
<b>Kołysanka leśna (Dziś do Ciebie przyjść nie mogę)</b> .....	100
Tekst utworu .....	100
Nuty i akordy .....	101
Informacje o utworze .....	102
<b>Kołysanka o zakopanej broni</b> .....	104
Tekst utworu .....	104
Nuty i akordy .....	105
Informacje o utworze .....	106
<b>Kozak   Zakuwała Zozuteńka</b> .....	108
Tekst utworu .....	108
Nuty i akordy .....	109
Informacje o utworze .....	110
<b>Kujawiak akowski</b> .....	113
Tekst utworu .....	113
Nuty i akordy .....	115
Informacje o utworze .....	116
<b>Lwowskie Puchacze</b> .....	118
Tekst utworu .....	118
Nuty i akordy .....	119
Informacje o utworze .....	121
<b>Mała dziewczynka z AK</b> .....	123
Tekst utworu .....	123
Nuty i akordy .....	124
Informacje o utworze .....	126
<b>Marsz obozowy</b> .....	128
Tekst utworu .....	128
Nuty i akordy .....	130
Informacje o utworze .....	131
<b>Marsz strzelców</b> .....	133
Tekst utworu .....	133
Nuty i akordy .....	134
Informacje o utworze .....	135
<b>Marsz Zapory</b> .....	137
Tekst utworu .....	137
Nuty i akordy .....	139
Informacje o utworze .....	140
<b>Marsz, marsz me serce</b> .....	142
Tekst utworu .....	142
Nuty i akordy .....	143



Informacje o utworze .....	144
<b>Marsz, marsz Polonia</b> .....	146
Tekst utworu .....	146
Nuty i akordy .....	147
Informacje o utworze .....	148
<b>Matka</b> .....	150
Tekst utworu .....	150
Nuty i akordy .....	151
Informacje o utworze .....	152
<b>Mazurek Dąbrowskiego (1797)</b> .....	154
Tekst utworu .....	154
Nuty i akordy .....	155
Informacje o utworze .....	156
<b>Miał król stary córki dwie</b> .....	161
Tekst utworu .....	161
Nuty i akordy .....	162
Informacje o utworze .....	163
<b>Modlitwa Narodowych Sił Zbrojnych</b> .....	165
Tekst utworu .....	165
Nuty i akordy .....	166
Informacje o utworze .....	167
<b>Mury</b> .....	170
Tekst utworu .....	170
Nuty i akordy .....	171
Informacje o utworze .....	172
<b>My partyzanci majora Hubali</b> .....	175
Tekst utworu .....	175
Nuty i akordy .....	177
Informacje o utworze .....	178
<b>My, Pierwsza Brygada</b> .....	182
Tekst utworu .....	182
Nuty i akordy .....	185
Informacje o utworze .....	186
<b>Na Kopańskim moście</b> .....	188
Tekst utworu .....	188
Nuty i akordy .....	190
Informacje o utworze .....	191
<b>Niepokorne</b> .....	193
Tekst utworu .....	193
Nuty i akordy .....	194
Informacje o utworze .....	195
<b>O mój rozmarynie</b> .....	197
Tekst utworu .....	197



Nuty i akordy .....	198
Informacje o utworze .....	199
<b>Obława</b> .....	201
Tekst utworu .....	201
Nuty i akordy .....	203
Informacje o utworze .....	204
<b>Od Kłajpedy do Szczecina</b> .....	207
Tekst utworu .....	207
Nuty i akordy .....	208
Informacje o utworze .....	209
<b>Odważny Polak na Marsowym Polu</b> .....	211
Tekst utworu .....	211
Nuty i akordy .....	212
Informacje o utworze .....	213
<b>Ojczyzno ma</b> .....	215
Tekst utworu .....	215
Nuty i akordy .....	216
Informacje o utworze .....	217
<b>Orlątko</b> .....	219
Tekst utworu .....	219
Nuty i akordy .....	220
Informacje o utworze .....	221
<b>Pieśń Konfederatów Barskich</b> .....	223
Tekst utworu .....	223
Nuty i akordy .....	225
Informacje o utworze .....	226
<b>Pieśń Pierwszej O.L.K.</b> .....	229
Tekst utworu .....	229
Nuty i akordy .....	230
Informacje o utworze .....	231
<b>Pieśń Powstańców (Zaliwskiego)</b> .....	233
Tekst utworu .....	233
Nuty i akordy .....	235
Informacje o utworze .....	236
<b>Pieśń Więzienna Filaretów</b> .....	238
Tekst utworu .....	238
Nuty i akordy .....	240
Informacje o utworze .....	241
<b>Pieśń żołnierska o Najświętszej Maryi Pannie</b> .....	244
Tekst utworu .....	244
Nuty i akordy .....	245
Informacje o utworze .....	246



<b>Pisces salsos et foetentes apportabant alii</b> .....	248
Tekst utworu .....	248
Nuty i akordy .....	249
Informacje o utworze .....	250
<b>Pod Twoją obronę</b> .....	252
Tekst utworu .....	252
Nuty i akordy .....	254
Informacje o utworze .....	255
<b>Polonez Trzeciego Maja</b> .....	257
Tekst utworu .....	257
Nuty i akordy .....	258
Informacje o utworze .....	259
<b>Polskie drogi</b> .....	260
Tekst utworu .....	260
Nuty i akordy .....	261
Informacje o utworze .....	262
<b>Powrót</b> .....	264
Tekst utworu .....	264
Nuty i akordy .....	266
Informacje o utworze .....	267
<b>Powstańce</b> .....	270
Tekst utworu .....	270
Nuty i akordy .....	271
Informacje o utworze .....	272
<b>Pożegnanie</b> .....	273
Tekst utworu .....	273
Nuty i akordy .....	274
Informacje o utworze .....	275
<b>Preludium e-moll Op. 28 nr 4</b> .....	277
Tekst utworu .....	277
Nuty i akordy .....	278
Informacje o utworze .....	279
<b>Przy sadzeniu róż</b> .....	284
Tekst utworu .....	284
Nuty i akordy .....	285
Informacje o utworze .....	286
<b>Rota</b> .....	289
Tekst utworu .....	289
Nuty i akordy .....	290
Informacje o utworze .....	291
<b>Ryngraf</b> .....	293
Tekst utworu .....	293
Nuty i akordy .....	294



Informacje o utworze .....	295
<b>Sen o szpadzie</b> .....	297
Tekst utworu .....	297
Nuty i akordy .....	298
Informacje o utworze .....	299
<b>Serce w plecaku</b> .....	301
Tekst utworu .....	301
Nuty i akordy .....	302
Informacje o utworze .....	303
<b>Świadkowie</b> .....	305
Tekst utworu .....	305
Nuty i akordy .....	307
Informacje o utworze .....	308
<b>Szara piechota</b> .....	311
Tekst utworu .....	311
Nuty i akordy .....	312
Informacje o utworze .....	313
<b>Trzynastego grudnia</b> .....	315
Tekst utworu .....	315
Nuty i akordy .....	316
Informacje o utworze .....	317
<b>Warszawianka</b> .....	319
Tekst utworu .....	319
Nuty i akordy .....	323
Informacje o utworze .....	324
<b>Warszawskie dzieci</b> .....	326
Tekst utworu .....	326
Nuty i akordy .....	327
Informacje o utworze .....	328
<b>Wąwóz Somosierry</b> .....	331
Tekst utworu .....	331
Nuty i akordy .....	332
Informacje o utworze .....	333
<b>Witaj majowa jutrzeńko</b> .....	336
Tekst utworu .....	336
Nuty i akordy .....	337
Informacje o utworze .....	338
<b>Wojenko, wojenko</b> .....	342
Tekst utworu .....	342
Nuty i akordy .....	343
Informacje o utworze .....	344
<b>Wszystko co nasze   Hymn harcerski</b> .....	346
Tekst utworu .....	346



Nuty i akordy .....	347
Informacje o utworze .....	348
<b>Złote ognie</b> .....	351
Tekst utworu .....	351
Nuty i akordy .....	352
Informacje o utworze .....	353
<b>Źródło</b> .....	355
Tekst utworu .....	355
Nuty i akordy .....	356
Informacje o utworze .....	359



## A gdy na wojenkę szli

**Muzyka: Feliks Halpern**

**Słowa: Edward Słoński**

A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć,  
wicher wiał im w oczy od rozstajnych dróg,  
niebo się nad nimi zaczynało chmurzyć,  
pod deszczową chmurą w polu krakał kruk.

Nikt im iść nie kazał...poszli — bo tak chcieli,  
bo takie dziedzictwo wzięt po dziadku wnuk...  
Nikt nie pytał o nic, a wszyscy wiedzieli,  
za co idą walczyć, komu płacić dług.

Matki się u strzemion synom nie wieszały,  
żony się pod nogi nie kładły na próg,  
dzieci nie płakały, dzieci nie wołały  
ojców, których w polu śmiercią witał wróg.

Poszli śpiewający, krwawym trudom radzi,  
ledwie przed świtaniem zagrał złoty róg.  
Matki im mówiły: — Niech was Bóg prowadzi!  
Żony im mówiły: — Niech was strzeże Bóg!

Tylko w ciemne nocki, kiedy po ugorze  
szedł spod czarnych borów głuchy armat huk,  
ktoś się cicho modlił w murowanym dworze,  
ktoś w białej izbie głową bił o próg.

A gdy do Warszawy, do samej Warszawy  
dojść we krwi i ranach pozwolił im Bóg,  
witał ich milczeniem tłum zawsze ciekawy,  
milcząc deptał serca rzucone na bruk.



## A gdy na wojenkę szli

Muzyka: Feliks Halpern

Słowa: Edward Słoński

♩ = 100

Dm Dm A A A

A gdy na wo - jen - kę szli oj-czyź-nie słu-żyć wi-cherwał im w o - czy

5 Dm A Dm D7 Gm Dm Dm

od roz- staj-nych dróg. Nie-bo się nad ni - mi za-czy-na-ło chmu-rzyć,

9 Dm Dm A Dm D7

Pod desz-czo-wą chmu - rą w po-lu kra-kał kruk. Nie-bo się nad ni - mi

12 Gm Dm Dm Dm A Dm A Dm Dm

za-czy-na-ło chmu-rzyć, pod desz-czo-wą chmu - rą w po-lu kra kał kruk.

## A gdy na wojenkę szli

**Muzyka: Feliks Halpern**

**Słowa: Edward Słoński**

### Informacje o utworze

Piosenka ta powstała 1 grudnia 1915 roku dla Legionów Polskich, walczących przeciwko Rosji. Muzykę napisał Feliks Halpern – muzyk, pianista i pedagog, który Walczył w Legionach, a za działalność niepodległościową w 1894 roku został zesłany na Syberię. Po rewolucji 1905 r. został aresztowany i karnie wydalony z Królestwa Kongresowego. Autorem muzyki jest polski Żyd Feliks Halpern, twórca znanych piosenek kabaretowych, takich, jak np. słynna „Czarna Mańka”. Zginął w Getcie Łódzkim w 1942 roku. Tekst piosenki wydano pierwszy raz w Warszawie, w 1917 roku, w tomiku Słońskiego „Ta, co nie zginęła”.

### Nota historyczna

Tekst piosenki składa się z 6 zwrotek, które możemy uznać za poetycki opis drogi legionistów od początku wojny aż do wkroczenia do Warszawy. Pierwsza zwrotka przypomina problemy związane z formowaniem się Legionów. Druga podkreśla ochotniczy charakter tej formacji. Tworzyli ją świadomi patrioci, którym pamięć o dziedzictwie przeszłych pokoleń nakazywała ruszać do walki z bronią w rękę. Trzecia i czwarta zwrotka są przypomnieniem rozstania z rodzinami i wielkich nadziei, z jakim szli do walki. Czwarta zwrotka zawiera też odwołanie do „złotego rogu” z „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego. Kolejna zwrotka przypomina o więzi z rodzinami, pozostawionymi w dworkach i chałupach. Zakończenie jest gorzkim obrazem Warszawy, która wita legionistów wprawdzie z ciekawością, ale też z obojętnością dla sprawy, za którą przelewali krew – „Witał ich milczeniem tłum zawsze ciekawy, milcząc deptał serca rzucone na bruk”. Jest to przypomnienie autentycznego obrazu warszawskich ulic, które w pierwszych tygodniach tamtej wojny żegnały „jak swoje” rosyjskie pułki idące na front (w których istotnie było wielu Polaków).

### Legenda Legionów

Legiony, dla których stworzono tę piosenkę, nie były największą polską formacją walczącą w I wojnie światowej. Liczebnie znacznie przewyższała je Armia Hallera czy choćby polskie korpusy formowane w Rosji po Rewolucji Lutowej 1917 roku.

Od początku wojny do „kryzysu przysięgowego” Legiony były jednak jedyną (poza znacznie mniejszym, walczącym po stronie rosyjskiej Legionem Puławskim), polską formacją frontową. Miały też wielkie szczęście do „legendy”, którą budowali najwięksi polscy pisarze, poeci i malarze tamtego czasu. Pamięci o Legionach wybitnie pomogło też to, że z ich szeregów rekrutowało się wielu wojskowych, polityków i samorządowców II Rzeczypospolitej m.in. generał: Józef Haller, Stanisław Szeptycki, Bolesław Roja, Kazimierz Sosnkowski, Edward Rydz Śmigły, Stanisław Burhardt Bukacki, Franciszek Kleeberg, Mieczysław Norwid Neugebauer, Władysław Sikorski, Mieczysław Boruta Spiechowicz, Edmund Knoll Kownacki, Felicjan Sławoj Składkowski, Jan Jagmin Sadowski, Kazimierz Fabrycy; samorządowcy i politycy: Stefan Starzyński, Władysław Belina Prażmowski, Edward Ekert, Konstanty Dzieduszycki, Wiktor Gosiewski, Janusz Jędrzejewicz, Mikołaj Kwaśniewski, Witold Żyborowski; ludzie kultury i nauki: Władysław Orkan, Stefan Sonnewend, Krystian Waksmundzki.

Opracował: Piotr Pacak



## **A na boru sośnia**

### **Muzyka i słowa: autor nieznany**

Gwara

A na boru sośnia,

wysoko wyrosła.

Wydała me mama za munż,

jescem nie urosła.

Zielenio sia lasy,

zielenio sia pola,

A komus ja cie zostazie

nojmilejso moja.

Zostazia cia tamu

panu leśnicamu,

a sam puda,

puda służyć Króloziu Polskiamu.

Wspótcześnie

A w borze sosna,

wysoko wyrosła.

Wydała mnie mama za mąż,

jeszczem nie urosła.

Zielenią się lasy,

zielenią się pola,



A komóż ja cię zostawię  
najmilejsza moja.

Zostawię cię temu  
panu leśniczemu,  
a sam pójdę ,  
pójdę służyć Królowi Polskiemu.

## **Nuty i akordy**

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### **Jacek „Wiejski” Górski**

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## A na boru sośnia

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Anonimowa kurpiowska pieśń ludowa, prawdopodobnie z czasu Konfederacji Dzikowskiej (1734). Bohaterem utworu jest młody strzelec, który musi zostawić swoją ukochaną by móc iść „służyć Królowi Polskiemu”.

#### Nota historyczna

Kurpie są grupą etnograficzną ludności polskiej, zasiedlającą tereny dwóch puszczy – Puszczy Zielonej (Puszcza Kurpiowska, Zagajnica) i Puszczy Białej. Nazwa „Kurp” wywodzi się od butów z lipowego łyka. Nigdy nie byli chłopami pańszczyźnianymi, przez wieki pozostawali osobiście wolnymi, królewskimi lub biskupimi czynszownikami. Pierwsi badacze kurpiowszczyzny podkreślali gwałtowność i mściwość Kurpiów, ale też ich gościnność, odporność na trudy, gospodarność, umiejętności strzeleckie i umiłowanie wolności. W 1744 roku pisano o nich – „Kurpikowie jest to osobliwy rodzaj chłopów (...) Jedni z nich nazywają się Bartnicy, którzy szczególnie około pszczoł chodzą, a drudzy »Kurpicy« albo »leśni Strzelcy«, którzy na niedźwiedziów, rysiów, i innych dzikich zwierząt sidła stawiają, i od młodości tak się w strzelaniu ćwiczą, iż nawet w główkę ćwieczka należycie z daleka trafić mogą”<sup>[1]</sup>. Z kolei Benedykt Chmielowski<sup>[2]</sup> w encyklopedii „Nowe Ateny” (1745-46) pisał o Kurpiach „Na niedźwiedziów, rysiów, jelenie z strzelbą, sieciami idą, w główkę ćwieczka trafiają. Mają swych Panów, czynsz im dają. Króla też za najwyższego uznają Pana”.

Znakomite umiejętności strzeleckie Kurpiowie wykorzystywali nie tylko do polowania, ale też do walki za królów Rzeczypospolitej. W czasie Wojny Północnej skutecznie bronili swoich puszczy przed Szwedami. Kiedy 5 listopada 1734 roku w Dzikowie pod Tarnobrzegiem na wezwanie króla – elekta Stanisława Leszczyńskiego zawiązała się Konfederacja<sup>[3]</sup> wymierzona przeciwko Sasom i Rosjanom, dołączyli do niej również strzelcy kurpiowscy. Konflikt był skutkiem podpisanego w 1732 roku Traktatu Loewenwolda, będącego austriacko – prusko – rosyjską zмовą przeciwko Rzeczypospolitej w celu narzucenia jej wygodnego dla siebie króla. Rok później na warszawskiej elekcji szlachta wybrała jednak swojego kandydata – Stanisława Leszczyńskiego. Konfederacja Dzikowska została zawiązana dla jego obrony przed sasko – rosyjską interwencją. Oddziały konfederatów dowodzone przez regimentarza Józefa Potockiego próbowały uderzyć przez Wielkopolskę na Saksonię, ale zostały rozbite w kilku bitwach. Do 1736 roku konfederaci walczyli jeszcze na Podolu i w Puszczy Zielonej.

Po upadku Konfederacji Dzikowskiej strzelcy kurpiowscy stanęli do walki za króla i Rzeczpospolitą w 1792 roku, kiedy to Julian Ursyn Niemcewicz zgłosił projekt powołania Kurpiów dla „pomnożenia obrony krajowej”. Bili się także w Insurekcji Kościuszkowskiej oraz we wszystkich wojnach i powstaniach XIX wieku. W czasie Powstania Listopadowego istniał 6 Batalion Kurpiów<sup>[4]</sup>, dowodzony przez pułkownika Antoniego Mieszkowskiego i majora Franciszka Kochanowskiego. Tradycje strzelców kurpiowskich w II Rzeczypospolitej kultywował 33 Pułk Piechoty<sup>[5]</sup>, zwany nieoficjalnie 33 Pułkiem Strzelców Kurpiowskich.

#### Analiza tekstu

„A na polu sośnia” to klasyczna piosenka ludowa, zakończona jednak poważnym, patetycznym akcentem. Pierwsza zwrotka to lament dziewczyny za wcześniej wydanej za mąż. Dwie następne zwrotki śpiewa młody strzelec. W drugiej zastanawia się komu powierzyć opiekę nad swoją ukochaną. W trzeciej zwrotce decyduje się zostawić ją leśniczemu, a sam wyrusza walczyć za polskiego króla. W kontekście kultury kurpiowskiej leśniczy był oczywistym wyborem. „Strażnicy boru” cieszyli się szacunkiem ze względu na swój urząd, umiejętności strzeleckie oraz status materialny. Pójście do walki „za króla” jest prostym odwołaniem do kurpiowskiego etosu – polskich wolnych „strzelców celnych” walczących dla





władców Rzeczypospolitej. Powtarzające się w dwóch pierwszych zwrotkach odwołania do natury („sośnia”, „zielone lasy”, „zielone pola”) to naturalne obrazy kurpiowszczyzny. Taka konstrukcja tekstu – rozpoczęcie zwrotki motywem związanym z otoczeniem a nie głównym przesłaniem – jest też typowa dla ludowych przyśpiewek i jednoznacznie pokazuje rodowód piosenki.

Opracował: Piotr Pacak

[1] Historia życia najjasniejszego Stanisława I. Króla Polskiego Wielkiego Xiążęcia Litewskiego, Lotaryńskiego y Barskiego..., [b.m.w.], 1744, s. 504.

[2] Benedykt Chmielowski herbu Nałęcz (1700-1763) – polski ksiądz katolicki, kanonik kijowski, pisarz, autor „Nowych Aten” – jednej z pierwszych polskich encyklopedii. [Strona na Wikipedii](#)

[3] Konfederacja Dzikowska (1734 - 36) – konfederacja generalna przeciwko rosyjsko – saskiej interwencji za Augustem III Wettinem. [Strona na Wikipedii](#)

[4] Artykuł na „Kurpie – historia i trwanie”

[5] 33 Pułk Piechoty (Strzelcy Kurpiowscy) – oddział piechoty Wojska Polskiego w II Rzeczypospolitej. [Strona na Wikipedii](#)



## Biała chorągiewka

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Rajnold Suchodolski**

Warszawianka, dla kochanka  
Szyła białą chorągiewkę,  
To płakała, to wzdychała,  
Szląc modły do Boga. –  
Warszawiaczek zrzucił fraczek,  
Przeciw cara jest czamara –  
Kulka w rurkę, proch w panewkę  
I dalej na wroga.

Choć nas mało, ale śmiało  
Zajrzym prosto jemu w oczy,  
Niechaj przyzna, że Ojczyzna  
Droższa nam nad życie.  
Że narody czczą swobody.  
Że w ich łonie pożar płonie,  
Co tyranom krew wytoczy  
Na wolności szczycie.

Spiesz do boju, tam wśród znoju  
Wspomnij sobie o kochance.  
Ach, ta luba, serc zaguba,  
Piękna jak swoboda!  
A gdy w polu, od ran bólu  
Z wodza boku cofniesz kroku,  
Spojrzyj na twą białą lancę,  
Ona sił ci doda.

Od kochanki biegnij w szranki,  
By pokochać bóstwo walki,  
Kraj ocalić, Moskwę zwalić,  
Pierś ozdobić blizną.  
Lube siostry! to grot ostry,  
Wypadł z nieba, znieść go trzeba,  
Ustąpić dla tej rywalki,  
Co się zwie Ojczyzną!

## Biała chorągiewka

Muzyka: autor nieznany

Słowa: Rajnold Suchodolski

Grazioso



War - sza-wian - ka dla ko-chan - ka szy - ła bia - łą cho - rą - giew - kę

To pła - ka - ła to wzdy-cha - ła śląc mod-ły do Bo - ga

War - sza-wia - czek rzu - cił fra - czek Prze-ciw ca - ra jest cza-ma - ra,

kul - ka wrur - kę proch wpa-new - kę i da - lej na wro - ga!

Kul - ka wrur - kę proch wpa-new - kę i da - lej na wro - ga!

## Biała chorągiewka

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Rajnold Suchodolski**

### Informacje o utworze

Pieśń z Powstania Listopadowego. Słowa – Rajnold Suchodolski (polski poeta, działacz niepodległościowy, uczestnik Powstania Listopadowego), muzyka z ludowego Kujawiaka od poranka. Autor tekstu dedykował swój utwór polskim kobietom wspierającym walkę powstańców.

### Nota historyczna

Unikalną cechą polskich powstań było masowe zaangażowanie kobiet, zarówno przedstawicielek arystokracji, szlachty, jak i „niższych stanów”. Większość z nich bezpośrednio nie uczestniczyła w walce zbrojnej, poświęcały się za to organizacji szpitali, opiece nad rannymi oraz gromadzeniu środków finansowych i materialnych. Z wielkiej galerii tych pięknych postaci wymienimy tylko kilka:

Klaudyna z Działyńskich Potocka (1801-36) – w Powstaniu Listopadowym wspierała polowe służby medyczne i z wielkim poświęceniem opiekowała się rannymi. Po upadku Powstania pomagała polskim emigrantom na zachodzie Europy.

Emilia Szczaniecka (1804-96) – wielka dama polskiego oporu wobec zaborców. Już w Powstaniu Listopadowym wstąpiła się organizowaniem pomocy dla rannych żołnierzy. Skazana przez rząd pruski na więzienie i konfiskatę majątku, została ułaskawiona przez króla Prus. Kolejny raz czynnie zaangażowała się w organizację służb wsparcia w czasie Powstania Wielkopolskiego 1848 roku. Była filantropką czynnie wspierającą inicjatywy narodowe, zwłaszcza te, których celem było podniesienie poziomu edukacji. Gdy wybuchło Powstanie Styczniowe (1863), chociaż była już – ja na tamtą epokę – w podeszłym wieku kolejny raz zaangażowała się w materialne i organizacyjne wspieranie tego zrywu. Zmarła w 1896 roku, odprowadzał ją kondukt pogrzebowy, który miał długość około 12 (!) kilometrów.

Klementyna z Tańskich Hoffmanowa (1798-1845) – polska pisarka, tłumaczka i działaczka społeczna. Po wybuchu Powstania Listopadowego była współzałożycielką i przewodniczącą Związku Dobroczynności Patriotycznej Warszawianek. Wspierała organizację szpitali i osobiście opiekowała się rannymi. Po upadku Powstania, wraz z mężem, wyemigrowała do Francji. Działała tam w Towarzystwie Dobroczynności Dam Polskich i w Towarzystwie Literackim. Ze względu na wielkie zasługi dla popowstaniowych emigrantów zwano ją Matką Wielkiej Emigracji.

Oprócz tysięcy Polek zaangażowanych w organizacyjne i materialne wspieranie powstań była też grupa młodych kobiet, które czynnie włączały się do walki zbrojnej. Przykładem mogą być Antonina Tomaszewska i Emilia Plater.

Antonina Tomaszewska (1814-1883) – po wybuchu Powstania Listopadowego uciekła ze szkoły klasztornej i dołączyła do powstańców na Żmudzi. Służyła w oddziale ochotniczej kawalerii Juliusza Gruźewskiego. Wielokrotnie brała udział (odznaczyła się) w walkach z rosyjską kawalerią, a jej bojowa sława szybko wyszła daleko poza Żmudź i Litwę. Po upadku Powstania wyjechała przez Prusy i Belgię do Francji. Powróciła do kraju dopiero w 1857 roku, dzięki amnestii ogłoszonej przez władze carskiej Rosji.

Emilia Bloer – Plater (1806-1831) pochodziła z zasłużonej rodziny szlachty kurlandzkiej<sup>[1]</sup>. Po wybuchu Powstania Listopadowego, jako jedna z pierwszych, rzuciła hasło rozpoczęcia walki na „ziemiach zabranych”. Sformowała kilkusetosobowy oddział, z którym próbowała zdobyć Dyneburg. Brała także udział w bitwach pod Mjeszagołą, Szawlami i Kownem. Po upadku Powstania na Litwie, razem z niewielką



grupą, próbowała przedostać się do Warszawy. Zmarła z wycieńczenia 22 grudnia 1831 roku w Justianowie k. Sejn. Adam Mickiewicz uwiecznił ją w wierszu Śmierć Pułkownika.

## Analiza tekstu utworu

Tekst pieśni w najpopularniejszym ze znanych zapisów ma 4 zwrotki. Pierwsza opowiada o młodej Warszawiance, która szyje białą chorągiewkę dla swojego ukochanego odchodzącego na wojnę z Rosją. Dziewczyna rozpacza przerażona niebezpieczeństwami, na które narażony jest jej ukochany i modli się do Boga, aby miał go w swojej opiece. Wzmianka o czamarze<sup>[2]</sup> wskazuje, że chodzi tutaj o żołnierza oddziałów ochotniczych. Druga zwrotka jest żarliwym zapewnieniem o polskim patriotyzmie i woli walki z „tyranem” o wolność Ojczyzny. W trzeciej zwrotce dziewczyna napomina żołnierza, aby na wojnie pamiętał o niej i zapewnia, że kiedy zrobi mu się ciężko, wspomnienie jej miłości doda mu sił. Ostatnia zwrotka jest wezwaniem do boju i odważnego wypełnienia obowiązku, choćby za cenę chwalebnej rany. Dziewczyna zapewnia również, że uznaje prymat walki za Ojczyznę nad jej osobistymi pragnieniami.

[1]Kurlandia – Księstwo Kurlandii i Semigalii (współcześnie zachodnia część Łotwy) – od 1561 roku lenno Rzeczypospolitej.

[2]Czamara – męskie okrycie wierzchnie pochodzenia węgierskiego, noszone w Polsce od XVI wieku. W XIX wieku uważana za polski strój narodowy i patriotyczny.

Opracował: Piotr Pacak



## Białe róże

**Muzyka: Mieczysław Kozar - Słobódzki**

**Słowa: Kazimierz Wroczyński i Jan Lankau**

Rozkwitały pąki białych róż,  
Wróć, Jasieńku, z tej wojenki już,  
Wróć, ucałuj, jak za dawnych lat,  
Dam ci za to róży najpiękniejszy kwiat.

Kładłam ja ci idącemu w bój,  
Białą różę na karabin twój,  
Nimeś odszedł, mój Jasieńku, stąd,  
Nimeś próg przestąpił, kwiat na ziemi zwiądnął.

Ponad stepem nieprzejrzana mgła,  
Wiatr w burzanach cichuteńko łka.  
Przyszła zima, opadł róży kwiat,  
Poszedł w świat Jasieńko, zginął za nim ślad.

Już przekwitły pąki białych róż  
przeszło lato jesień zima już  
Cóż ci teraz dam, Jasieńku, hej,  
Gdy z wojenki wrócisz do dziewczyny swej.

Hej dziewczyno ułan w boju padł  
choć mu dałaś białej róży kwiat  
czy nieszczerzy był twej dłoni dar  
czy też może wygasł twego serca żar.

W pustym polu zimny wicher dmie  
już nie wróci twój Jasieńko , nie  
śmierć okrutna zbiera krwawy lud  
zakopali Jasia twego w ciemny grób.

Jasieńkowi nic nie trzeba już,  
Bo mu kwitną pąki białych róż,  
Tam pod jarem, gdzie w wojence padł,  
wyrósł na mogile białej róży kwiat.

Nie rozpaczaj, lube dziewczę, nie,  
W polskiej ziemi nie będzie mu źle.  
Policzony będzie trud i znój,  
Za Ojczyznę poległ ukochany twój.



## Białe róże

Muzyka: Mieczysław Kozar - Słobódzki

Słowa: Kazimierz Wroczyński i Jan Lankau

♩ = 100

Roz - kwi - ta - ły pą - ki bia-łych róż. Wróc Ja - sień - ku  
z tej wo-jenk - ki, wróc! Wróc, u - ca - łuj jak za daw-nych lat,  
dam Ci za to ró - ży naj-pięk-niej-szy kwi - at, wróc, u - ca - łuj,  
jak za daw-nych lat, dam Ci za to ró - ży naj - pię-kniej-szy kwiat!

\* Uwaga!

W zapisie akordów zastosowano system międzynarodowy. W europejskim systemie występuje zapis H i B, natomiast w międzynarodowym systemie - B i Bb. Czyli H (zapis EU) czytamy jako B, a B (zapis EU) czytamy jako Bb.

## Białe róże

**Muzyka: Mieczysław Kozar - Słobódzki**

**Słowa: Kazimierz Wroczyński i Jan Lankau**

### Informacje o utworze

Jedna z najbardziej znanych piosenek żołnierskich z czasów I wojny światowej. Napisana została w Makowie w listopadzie 1914 roku przez Jana Lankau do melodii czardasza. Piosenka, znana już w czasie walk na Wołyniu. W 1918 roku poeta Kazimierz Wroczyński uzupełnił ją o kolejne zwrotki, a Mieczysław Kozara-Słobódzki napisał nową muzykę. W tej wersji zyskała popularność zarówno w trakcie kampanii wrzesniowej, jak i w oddziałach partyzanckich.

### Nota historyczna

„Białe róże” to jedna z wielu polskich pieśni wojskowych i patriotycznych, nawiązujących stylistyką do staropolskich „lamentów” i „dumek ukraińskich”. Pieśń ta powstała najprawdopodobniej w 1918 roku. Muzykę skomponował Mieczysław Kozar – Słobódzki. Autorami tekstu byli Kazimierz Wroczyński i Jan Lankau. „Białe róże” bardzo szybko zyskały sobie wielką popularność i były jedną z ulubionych pieśni żołnierzy walczących w polskiej „wojny po wojnie” w latach 1918 – 1921 r. Pierwsze cztery zwrotki są wspomnieniem dziewczyny, której ukochany („Jasieńko”) poszedł na wojnę, a za którym ona teraz tęskni i którego prosi o powrót. W drugiej zwrotce pojawia się tragiczny omen – kwiat białe róży, którym dziewczyna ozdobiła karabin swojego chłopaka, upadł na ziemię i zwiędł, zanim ten zdążył odejść. W kolejnych zwrotkach narrację przejmują domniemany kolega poległego żołnierza, który przekazuje wieść o jego śmierci i pociesza dziewczynę przypominając, że jej ukochany chwalebnie zginął za Ojczyznę.

### Tło historyczne

Przypadające na 11 listopada Narodowe Święto Niepodległości jest pamiątką po dniu, w którym w 1918 roku odzyskał swoją stolicę. Był to jednak dopiero początek drogi do pełnej odbudowy niepodległego państwa polskiego, w granicach spełniających narodowe aspiracje. Kiedy w Warszawie rozbrajano Niemców i ustanawiano władzę państwa polskiego od prawie dwóch tygodni walczył już Lwów, zmagający się ze zbrojnym puczem ukraińskich nacjonalistów. W grudniu 1918 roku o swoje prawo do polskości upomniatała się Wielkopolska, rozpoczynając kolejne z polskich powstań. Rok 1919 przyniósł początek nigdy niewypowiedzianej wojny z bolszewicką Rosją, która próbowała odebrać Polsce Wileńszczyznę. O dawną stolicę Wielkiego Księstwa Litewskiego się upomniatała się też „nowa Litwa” – republika ze stolicą w Kownie. Kiedy polityka usankcjonowała militarne wyniki Powstania Wielkopolskiego ... rozpały się nowe fronty. W sierpniu 1919 roku Górny Śląsk po raz pierwszy stanął do walki o przynależność do Polski. Rok przyniósł burzę, która o mało nie zniszczyła odradzającej się Polski.

Po wygaszeniu konfliktu z Ukraińcami stanęliśmy praktycznie sami wobec całej potęgi bolszewików. Razem z władcami Kremla poszło przeciwko Polsce Kowno – chętnie przyjmując „w podarunku” Wilno, oraz Czechosłowacja – zagarniając się Śląskiem. Kosztem wielkich ofiar odparliśmy atak, który mógł podpalić Europę. Jeszcze w sierpniu kolejne powstanie podnieśli Ślązacy, którzy tym razem nie dali się stłamsić niemieckiej przewadze. Kiedy wydawało się, że jednak stracimy polską Wileńszczyznę pozorowany „bunt” dywizji generała Żeligowskiego odbił ten region, przywracając go – zgodnie z wolą większości mieszkańców – Rzeczypospolitej. Dopiero w 1921 roku rozstrzygnęła się sprawa Górnego Śląska, który na początku maja, z istic śląskim uporem, trzeci raz stanął do walki, a rok później oficjalne przyłączenie wywalczonych przez powstańców części Górnego Śląska do Polski oficjalnie zakończyło „wojny po wojnie”. Tylko Pomorze zajęliśmy na mocy rozstrzygnięć dyplomatycznych. Pozostałe granice kształtował przede wszystkim czyn zbrojny, którego skutki przyjmowała dyplomacja.



Opracował: Piotr Pacak



## **Bogurodzica**

### **Muzyka i słowa: autor nieznany**

Bogurodzica dziewica,  
Bogiem sławiona Maryja.  
U twego syna, Gospodzina,  
matko zwolena, Maryja!  
Zyszczy nam, spuści nam.  
Kyrie eleison.

Twego dzieła Krzciciela, Bożycze,  
Usłysz głosy, napętni myśli człowiecze.  
Słysz modlitwę, jąż nosimy,  
A dać raczy, jenoż prosimy:  
A na świecie zbożny pobyt,  
Po żywocie rajski przebyt.  
Kyrie eleison.



## Bogurodzica

Muzyka i słowa: autor nieznany

Dm Gm Dm Gm Am Dm F Dm C

Bo-gu-ro-dzi - ca Dzie-wi - ca Bo-giem sła-wie - na Ma - ry -

8 Dm Gm Am Dm F Dm C

-ja! U Twe - go Sy - na, Gos-po-dzi - na, Mat - ko zwo - le -

15 Dm C Dm Gm Am

- na, Ma - - ry - ja! Zy - syczy nam,

19 Dm F Dm Gm Dm

spu<sup>s</sup> - ci nam, Ky - ri - e e - - lei - son.

23 Gm C Dm C Dm Gm Am Gm

Twe - go dzie-la Krzci - cie-la, Bo - 'y - cze, u - slysz glo - sy, na -

30 C Dm F C Dm F Gm Am Dm

pełś my-<sup>s</sup>li czło - wie-cze. Slysz mo-dli tw<sup>U</sup> - ja no-si - my, a daÉ - ra - czy. je -

37 Am F C F Gm Am Dm Gm

go<sup>f</sup> - pro-si - my, a na <sup>s</sup>wie-cie zbo<sup>f</sup> - ny po - byt, po zy-wo-cie

43 F Gm Am Dm Gm Dm

raj - ski prze - byt. Ky - ri - e e - - lei - son.

## Bogurodzica

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Jest najstarszą polską pieśnią religijną i najstarszym polskim tekstem poetyckim. Nie wiemy gdzie i kiedy powstała. Jednakże za hipotetyczną datę uznaje się przełom XII/XIII wieku. Pierwszy zachowany tekst „Bogurodzicy” pochodzi z 1407 roku, ze zbioru kazań Macieja z Grochowa (wikarego z Kcyni na Pałukach). Nie uznaje się jednak tej daty za moment powstania pieśni. Pełniła rolę hymnu państwowego do połowy XVI wieku. Była śpiewana przez rycerzy polskich, między innymi przed bitwą pod Grunwaldem, gdzie po stronie wojsk polsko-litewskich walczyli także Rusini, Czesi, Ślązacy oraz Tatarzy ze Złotej Ordy.

#### Nota historyczna

Tekst „Bogurodzicy” spisany został wierszem intonacyjno – zdaniowym. Jest on poetycko wyrafinowaną modlitwą do Maryi i Chrystusa, wraz z odwołaniem do Jana Chrzciciela. Takie potrójne ujęcie jest powtórzeniem często spotykanego w ikonografii chrześcijańskiej (zwłaszcza wschodniej) motywu „Deesis”. Jego polskim przykładem jest obraz z 1161 roku, zachowany w kościele w Tumie pod Łęczycą, uważany za hipotetyczną inspirację dla autora „Bogurodzicy”. Melodię zapożyczono wprost ze znanej na Zachodzie, a spisanej i przyniesionej do Polski przez Benedyktynów, miłosnej pieśni rycerskiej. Do „Bogurodzicy” często odwoływali się również współcześni twórcy – m.in. Andrzej Panufnik, Wojciech Kilar oraz Krzysztof Meyer. W jednej ze scen filmu „Pierścionek z orłem w koronie” przypomniał ją jako „pieśń rycerstwa polskiego” Andrzej Wajda.

Odśpiewanie „Bogurodzicy” przed bitwą pod Grunwaldem przedstawił Aleksander Ford w filmie „Krzyżacy”.

#### Historia powstania

Część historyków uważa, że jej pierwotny tekst wywodzi się z tradycji cyrylsko – metodiańskiej (bizantyjsko – słowiańskiej). Legenda o autorstwie św. Wojciecha, według autora niniejszego opracowania, nie ma jednak podstaw źródłowych. Józef Binkermayer w monografii z 1937 roku wskazuje na możliwą inspirację pieśniami benedyktynów. Być może „Bogurodzica” spisana została w płockim klasztorze tego zgromadzenia, które w hipotetycznym czasie jej powstania (XII – XIII wiek) było już prężnym ośrodkiem literackim, posługującym się w pieśniach liturgicznych również językiem polskim. Pierwszy zachowany tekst „Bogurodzicy” pochodzi z 1407 roku, ze zbioru kazań Macieja z Grochowa (wikarego z Kcyni na Pałukach). Nie uznajemy jednak tej daty za moment powstania pieśni.

#### „Pieśń rycerstwa polskiego”

Najpóźniej w połowie XIV wieku „Bogurodzica” stała się pieśnią rycerską i de facto hymnem państwowym, śpiewanym przed ważnymi bitwami. Pierwsza wzmianka o tym pochodzi z przekazu Długosza o bitwie pod Grunwaldem: „Kiedy zaczęły rozbrzmiewać pobudki, całe wojsko królewskie zaśpiewało donośnym głosem ojczystą pieśń: „Bogurodzicę”, a potem wznosząc kopie rzuciło się do walki”. Określenie „Bogurodzicy” mianem „ojczystej (narodowej) pieśni” (w domyśle – z długą tradycją), wskazuje, że musiała ona upowszechnić się w stanie rycerskim co najmniej od kilku pokoleń. Z kolei w opisie bitwy z Krzyżakami pod Dąbkami (1431 r.) Długosz zanotował: „A zaśpiewawszy ojczystą pieśń Bogurodzica (...) wieśniacy z rycerzami (...)”. Sugeruje to wielką popularność tej pieśni oraz powszechne uznanie jej za „pieśń bojową”. Kolejny przekaz pochodzi również od Długosza, z opisu bitwy pod Wiłkomierzem (1435 r.): „Rycerstwo polskie obyczajem przodków zagrzmiało pieśń Bogurodzica, a prześpiewawszy kilka wierszy, spotkało się z nieprzyjacielem...”. Długosz wspomina także koronację Władysława III (Warneńczyka), która odbyła się po łacinie i tylko „Bogurodzicę” odśpiewano po polsku. Zwyczaj śpiewania „Bogurodzicy” przed bitwą chwilowo zaniknął w dobie Reformacji, ale powrócił wraz z

panowaniem Zygmunta III Wazy.

Opracował: Piotr Pacak



## **Boleslaue, Dux Gloriosissime!**

**Muzyka: Ola Turkiewicz**

**Słowa: kronikarz Anonim tzw. Gall**

Wersja w języku łacińskim

Boleslaue, Boleslaue, dux gloriosissime,

Tu defendis terram tuam quam studiosissime

Tu non dormis nec permittis nos dormire paululum

Nec per diem, nec per noctem, neque per diluculum.

Et cum nos te putaremus de terra propellere,

Tu nos tenes ita quasi conclusos in carcere.

Talis princeps debet regnum atque terram regere,

Qui cum paucis tot et tantos ita scit corrigere.

Quid si forte suos omnes simul congregaverit?

Numquam cesar sibi bello resistere poterit.

Talem virum condecoreret regnum et imperium,

Qui cum paucis sic domabat tot catervas hostium.

Et cum nondum recreatus sit de Pomorania,

Sic per eum fatigatur nostra contumacia.

Et cum illi cum triumpho sit eundum obviam,

Nos e contra cogitamus expugnare patriam.

Ipsa quidem cum paganis bella gerit licita,

Sed nos contra christianos gerimus illicita.

Unde Deus est cum eo faciens victoriam,

Nobis vero iuste illatam iniuriam.

Przekład na język polski

Bolesławie, Bolesławie, ty przestawny książę panie,

Ziemi swojej umiesz bronić wprost niezmordowanie!



Sam nie sypiasz i nam także snu nie dasz ni chwili,  
Ani we dnie, ani w nocy, ni w rannej godzinie!  
Szliśmy pewni, że cię z ziemi twej łatwo wyżeniem,  
A ty teraz nas zamknąłeś niemal jak w więzieniu!  
Taki ksiązę słusznie rządy nad krajem sprawuje,  
Który z garstką swych olbrzymie wojsko tak wojuje!  
Cóż by było, gdybyś wszystkie swe siły zgromadził,  
Nigdy by ci cesarz w polu bronią nie poradził!  
Godny jesteś i królewskiej, i cesarskiej władzy,  
Gdy z twą garstką tłumy wrogów tak trzymasz na wodzy!  
Wszakżeś jeszcze nie wypoczął z walk z Pomorzanami,  
A już, karząc naszą śmiałość, uganasz się z nami!  
Miast tryumfatora witać hołdy należnymi,  
My przeciwnie zamyślamy pozbawić go ziemi!  
On prowadzi dozwolone wojny z poganami,  
My wzbronioną walkę wiedziem tu z chrześcijanami!  
Dlatego też Bóg poszczęścił mu walką zwycięską,  
A nas słusznie za zadane krzywdy karze klęską!

## Nuty i akordy

Tekst pieśni pochodzi z Kroniki polskiej Galla Anonima. Fragment muzycznie zinterpretowany na potrzeby XI Koncert Niepodległości „Leśni” przez Olę Turkiewicz

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej



## **Boleslaue, Dux Gloriosissime!**

**Muzyka: Ola Turkiewicz**

**Słowa: kronikarz Anonim tzw. Gall**

### **Informacje o utworze**

Tekst pieśni pochodzi z „Kroniki polskiej” Galla Anonima. W III tomie tego fundamentalnego dla polskiej historiografii dzieła, kronikarz w kolejnych kilku rozdziałach opisał wojnę polsko-niemiecką 1109 roku. Wywołał ją atak sprzymierzonych wojsk niemiecko-czeskich, pod wodzą króla Henryka V, skierowany na państwo księcia Bolesława III Krzywoustego.

„Kronika Polska” spisana została po łacinie pomiędzy 1113 a 1116 rokiem przez anonimowego autora, umownie zwanego Gallem Anonimem, którego pochodzenie z terenów północnej Francji jest coraz częściej kwestionowane. Współcześnie przypuszcza się, że najstarszy polski kronikarz mógł pochodzić z Wenecji.

### **Nota historyczna**

Zarzewiem wojny polsko-niemiecko-czeskiej w 1109 roku było udzielenie przez Krzywoustego pomocy wojskowej Węgrom, którzy w 1108 roku zaatakowani zostali przez Niemców i Czechów. Wkroczenie polskich oddziałów do Czech wyeliminowało z gry wojska czeskie, zaś Niemcy wycofali się. Po tej porażce niemiecki król Henryk zaprzysiął zemstę polskiemu sąsiadowi. Niecały rok później Henryk V zgromadził nad Erfurtem, ogromną jak na tamte czasy, 10-tysięczną armię i wyruszył na Polskę. Przeczuwając agresję księcia Bolesław Krzywousty, dokonał błyskawicznego rajdu na Pomorze, gdzie w sprowokowanej bitwie pod Nakłem wyeliminował z gry sprzyjających Niemcom Pomorzan. Wkroczywszy na ziemie polskie Niemcy, swojej pierwszej porażki doznali już podczas oblężenia Głogowa. Po nieudanej próbie zdobycia grodu, Niemcy skierowali się na Wrocław, łącząc się po drodze z wojskami czesкими, które nadciągnęły z południa. W obliczu ataku połączonych sił czesko-niemieckich Henryka V, Krzywousty mając wywalczone pod Nakłem bezpieczeństwo ze strony Pomorzan, podjął obronę południowo-zachodnich ziem Polski. Wobec przewagi liczebnej wroga realizował strategię walki szarpanej, prowadzonej w lasach Dolnego Śląska, poczynając od Głogowa, aż po Wrocław i Kłodzko. To tam, w gęstwinach leśnych, zarówno w dzień, jak i w nocy, niezmordowani wojowie Krzywoustego bezwzględnie atakowali mniejsze oddziały najeźdźców, wprowadzając strach i śmierć w szeregi wroga.

Jak pisał Gall Anonim, każdy Czech czy Niemiec, oddalając się od swojego oddziału, padał ofiarą Polaków. Budziło to postrach tak wielki, że agresorzy nie zdejmowali zbroi do snu i nie oddalali się od obozu, nawet za potrzebą. Kiedy zdziesiątkowane i zdemoralizowane siły niemiecko-czeskie dotarły pod Wrocław, dopełnił się ich los w bitwie na Psim Polu, którą okupili ogromnymi stratami w ludziach. Gdy skompromitowany porażką Henryk V wycofał się do Niemiec, polski książę triumfował. To w czasie tej wojny, jak pisał Gall Anonim, Niemcy i Czesi, nazywający polskiego księcia Bolesławem Niewidzialnym, śpiewali na jego cześć pieśń zaczynającą się od słów Bolesławie, Bolesławie, Ty przestawny Książę Panie.

Analiza tekstu utworu

Utwór pochodzi z tomu III Kroniki Polskiej Galla Anonima, gdzie następuje po rozdziale dziesiątym zatytułowanym *Terror panicus Allemanorum de capite et cauda laccessitorum*.

Wiersz określony został jako kantylena, czyli krótka pieśń epicka. Tego samego terminu kronikarz użył również w odniesieniu do kilku innych wierszy, np. *Pisces salsos et fetentes apporatabant alii*, znanej dziś jako Pieśń Wojów Krzywoustego.



Boleslaue, Dux Gloriosissime! jest panegirkiem, o tyle wyjątkowym, że stworzonym przez wojennych przeciwników na cześć swego śmiertelnego wroga, polskiego księcia Bolesława III Krzywoustego. Utwór zbudowany jest z 20 wersetów, z których każdy składa się z 15 sylab. Każde cztery wersety tworzą zwrotkę, a kolejne pary wersetów łączone są rymami.

Opracował: Jacek „Wiejski” Górski



## **Bracia! Rocznic!**

**Muzyka: Anna Suda | An on Bast**

**Słowa: Wincenty Pol**

Fragment wiersza Bracia! Rocznic! Wincentego Pola z 1831 r. muzycznie zinterpretowany na potrzeby IX Koncertu Niepodległości „Niepokorne”.

Bracia! rocznica, więc po zwyczaj  
Każdy ten toast niech spleci,  
Pierwszy ten puchar święcim dla kraju,  
Drugi dla ległych współbraci.

A najprzód zdrowie moskiewskich branek.  
Lecz wiecie zdrowie to czyje?  
Zdrowie sióstr naszych, matek, kochanek,  
Zapewne każdy wypije!  
— O! nie zginęła jeszcze Ojczyzna,

Póki niewiasty tam czują!  
Bo z ich to serca płynie trucizna,  
Którą wrogowie się trują.  
Wykarmią one jeszcze w zaciszy  
Grono olbrzymiej młodzieży,

Od nich pacholę o nas usłyszysz,  
I jak my w wolność uwierzy.

## Nuty i akordy

Fragment wiersza **Bracia! Rocznic!** Wincentego Pola z 1831 r. muzycznie zinterpretowany na potrzeby IX Koncertu Niepodległości „Niepokorne” przez Annę Suda | Ann on Bast.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej



## Bracia! Rocznic!

**Muzyka: Anna Suda | An on Bast**

**Słowa: Wincenty Pol**

### Informacje o utworze

Wincenty Pol napisał wiersz pod takim tytułem w 1831 roku, w pierwszą rocznicę wybuchu Powstania Listopadowego. Po raz pierwszy został wydany anonimowo w 1833 roku w tomie poezji Pieśni Janusza (wydanie wielokrotnie powtarzane). Pol dedykował swój wiersz polskim kobietom walczącym w Powstaniu lub wspierającym je pracą w służbach medycznych, zaś cały tomik personalnie Klaudynie z Działyńskich Potockiej i Emilii Plater. Sam tekst opowiada o tragicznych losach polskich branek, kobiet porywanych w rosyjską niewolę.

### Nota historyczna

W Powstaniu Listopadowym zaangażowanie kobiet ze wszystkich grup społecznych było wręcz masowe. Zarówno arystokratki, jak i przedstawicielki klasy średniej, a nawet biedoty ochotniczo włączały się do prac służb pomocniczych – zwłaszcza medycznych. Pomagały przy organizowaniu szpitali i opiekowały się rannymi. Polki z bogatych rodzin wykonały też ogromną pracę dla finansowego i rzeczowego) wsparcia powstańców. Bywały też kobiety wstępujące do oddziałów ochotniczych i walczące na pierwszej linii.

Niestety, temat Polek porywanych przez wojsko rosyjskie w czasie wojny 1830-31 roku oraz popowstaniowych represji do tej pory nie doczekał się rzetelnego opracowania. Nie potrafimy dzisiaj określić ile kobiet zostało zabranych, ani co się z nimi stało w niewoli. Brak badań nie pozwala też na określenie charakteru tej „branki”. Prawdopodobnie była to akcja wymierzona przede wszystkim w kobiety czynnie zaangażowane w walkę przeciwko Rosji. Choć zapewne ograniczone raczej do niewielu przypadków karanie kobiet musiało być dla ówczesnej polskiej opinii publicznej, przywykłej do szczególnego traktowania niewiast, czymś absolutnie niezwykłym i barbarzyńskim, skoro zauważyli i zapamiętali to przedstawiciele polskich elit – między innymi poeci tacy jak Adam Mickiewicz i właśnie Wincenty Pol. Możliwy jest też inny scenariusz – być może była to samowolna akcja służb carskich, wymierzona w przypadkowe osoby i przeprowadzona dla ostatecznego złamania polskiego ducha walki. Nie byłoby to wbrew pozorom niczym niezwykłym. Na Wschodzie walczone tak od wieków, a branki przez stulecia porywano również z terenów Rzeczypospolitej. Proceder ów na wielką skalę uprawiał zwłaszcza Chanat Krymski, którego władcy handlowali niewolnikami z Imperium Osmańskim.

Miewało to czasem nieprzewidziane skutki, których dobrym przykładem może być historia Aleksandry Lisowskiej, znanej jako sułtanka Roksolana. Porwano ją z południowo – wschodnich ziem Rzeczypospolitej. Sprzedana do sułtańskiego Haremu z czasem stała się ulubioną żoną sułtana Sulejmana Wspaniałego (1494-1566) i zdobyła znaczący wpływ na jego politykę. Zapoczątkowała ona trwający ok. 130 lat „sułtanat kobiet”, który w XVII wieku mocno osłabił Imperium. Barbarzyńskie traktowanie kobiet – jako skutek podległości wobec Mongołów – stało się również częścią politycznego dziedzictwa Wielkiego Księstwa Moskiewskiego a później także Imperium Rosyjskiego. W XVIII i XIX wieku Rosja wprawdzie stanowczo aspirowała do stania się „częścią Europy”, ale przy różnych okazjach wciąż budziły się tam stare demony i wracały haniebne praktyki. W XX wieku doprowadziło to do niewyobrażalnych tragedii, kiedy bolszewicy zerwali wszelkie hamulce, świadomie odrzucając nawet pozory „europejskości”.

Pod sowiecką władzą Kobiety doświadczały bestialstwa tak samo jak mężczyźni, a masowe gwałty na zdobywanych terenach stały się wręcz znakiem rozpoznawczym Armii Czerwonej. Do dzisiaj powstała na ten temat wielka literatura. Niestety to, co działo się z Polkami „branymi” po Powstaniu Listopadowym jak dotąd nie ma swojego opracowania, a jedną z nielicznych pamiątek po tamtej tragedii jest właśnie



wiersz Wincentego Pola.

W wierszu znajdziemy też nawiązanie do znaczenia kobiet dla patriotycznego wychowania kolejnych pokoleń Polaków. Dzisiaj już zapomnieliśmy o tym, że przez wieki polskość przetrwała – zwłaszcza w dobie zaborów – przede wszystkim dzięki polskim matkom i babkom, które ją zachowały i przekazywały swoim dzieciom i wnukom.

Analiza tekstu utworu

Wiersz ma dziesięć zwrotek. Napisany jest jako biesiadna opowieść koła weteranów. Pierwsza zwrotka przypomina o rocznicy Powstania Listopadowego i zawiera toast za Ojczyznę oraz „poległych współbraci”. Druga zwrotka jest toastem za zdrowie „moskiewskich branek<sup>[1]</sup>” – kobiet porwanych przez okupanta, „sióstr, matek, kochanek”. Kolejne zwrotki to manifest żarliwego przekonania, że Polska przetrwa i zachowa swoją tożsamość dzięki polskim kobietom, które wychowają następne pokolenia i przekażą im pamięć o bohaterstwie powstańców. Autor przekonuje nas o tym, że poświęcenie dla walki zbrojnej za wolność Ojczyzny i cierpienia na skutek rosyjskich represji nie pójdą na marne. To z tych „polskich kości” wyrośnie pokolenie, które „z mieczem swojego narodu” upomni się o krzywdy „całej ludzkości”. Dalej mamy poetycką wizję krwawej wojny z tyranami, z której Polska wyłoni się jak powietrzny „korab<sup>[2]</sup>”. W motywie „ródźki” podawanej „drużynie” przez „białe ptaszę” mamy nawiązanie do biblijnego motywu z historii o Arce Noego i białej gołębiczy, która wróciła na pokład z gałązką (ródźką), jako znakiem opadania wód. Trzy ostatnie zwrotki to poetycki opis nowego porządku świata, w którym żyć będą wolne narody, a rosyjscy carowie jako tyrani ludzkości upadną w niesławie.

[1]Branka – staropolskie określenie kobiety wziętej do niewoli.

[2]Korab – staropolski synonim okrętu lub statku.

Opracował: Piotr Pacak



## Bywaj dziewczę zdrowe

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Bywaj dziewczę zdrowe, Ojczyzna mnie woła,  
Idę za kraj walczyć wśród rodaków koła,  
I choć przyjdzie ścigać jak najdalej wroga,  
Nigdy nie zapomnę, jak mi byłaś droga.

Po cóż ta łza w oku, po cóż serca bicie?  
Tobiem winien miłość, a Ojczyźnie życie!  
Pamiętaj, żeś Polka, że to za kraj walka,  
Niepodległość Polski, to twoja rywalka.

Polka mnie zrodziła, z jej piersi wyssałem:  
Być Ojczyźnie wiernym, a kochance stałym.  
I choć przyjdzie zginąć w ojczystej potrzebie,  
Nie rozpaczaj dziewczę, zobaczym się w niebie.

Czuję to, bom Polka: Ojczyzna w potrzebie,  
Nie pamiętaj o mnie, nie oszczędzaj siebie;  
Kto nie zna jej cierpień i głos jej przytłumi,  
Niegodzien miłości i kochać nie umie.

Ty godnie odpowiesz, o to się nie troszczę,  
Że jesteś mężczyzną tego ci zazdroszczę,  
Ty znasz moje serce, ty znasz moją duszę,  
Żem niezdolna walczyć, tyleż cierpieć muszę.

Nie mów o rozpacz, bo to słabość duszy,  
Bo mię tylko jarzmo mego kraju wzruszy,  
Gdzie bądź się spotkamy, spotkamy się przecie  
Zawsze Polakami, chociaż w innym świecie



## Bywaj dziewczę zdrowe

Muzyka i słowa: autor nieznany

Lirycznie, niezbyt szybko

C C C A Dm

By- waj, dziew- cze zdro - we, oj - czy - zna mnie wo - ła.

5 G G G C

I - dę za kraj wal - czyć wśród ro - da - ków ko - ła.

9 C C C F

I choć przy- dzie ści - gać jak naj - da - lej wro - ga,

13 F#° C/G Dm G7 G7 C

nig - dy nie za - pom - nę, jak mi jes - teś dro - ga.



## Bywaj dziewczę zdrowe

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Pieśń z Powstania Listopadowego, napisana prawdopodobnie pod koniec 1830 r. Tekst przypisywany jest Rajnoldowi Suchodolskiemu, autorowi wielu utworów patriotycznych z tamtej epoki. Autor muzyki – nieznany. Tekst łączy wątek patriotyczny i romansowy – jest pożegnaniem z ukochaną żołnierza odchodzącego na wojnę, uczestnika Powstania Listopadowego. Charakter i nastrój pieśni są typowe dla polskiego romantyzmu i twórczości związanej z walką o niepodległość (podobny np. Ostatni Mazur).

#### Nota historyczna

Powstanie Listopadowe wybuchło w nocy z 29 na 30 listopada 1830 r., zakończyło się 24 października 1831 r. Było sprzeciwem wobec rosyjskiej polityki ograniczania autonomii Królestwa Polskiego (1815-32). Objęło Królestwo Polskie oraz część „ziem zabranych”<sup>[1]</sup> – Litwę, Żmudź i Wołyń. Jako jedyne z polskich powstań narodowych w XIX wieku dysponowało regularną armią, uważaną wówczas za jedną z najlepszych w Europie. Powstanie Listopadowe wywołali oficerowie niższego i średniego szczebla. Generalicja nastawiona była negatywnie do wszczynania walki zbrojnej i w noc wybuchu Powstania część wyższych dowódców czynnie przeciwstawiała się spiskowcom, którzy zabili wówczas 6 generałów.

Od początku problemem byli też Naczelnicy Wodzowie, z których książe Michał Gedeon Radziwiłł był amatorem, a generałowie Józef Chłopicki i Jan Zygmunt Skrzynecki przy różnych okazjach wręcz sabotowali sprawę walki o niepodległość. Powstanie Listopadowe dzielimy na następujące fazy:

I. wybuch, wyparcie Rosjan z Królestwa Polskiego, organizacja armii i próba porozumienia z Rosją (listopad 1830 – początek lutego 1831),

II. odparcie pierwszej ofensywy rosyjskiej (bitwy pod Stoczkiem i Grochowem), objęcie Naczelnego Dowództwa przez generała Skrzyneckiego, rozpoczęcie Powstania na „ziemiach zabranych”, impas na skutek epidemii w armii rosyjskiej (luty, marzec 1831),

III. polska ofensywa na Siedlce (bitwy pod Wawrem, Dębem Wielki i Iganiami) zastopowana przez generała Skrzyneckiego (przełom marca i kwietnia 1831),

IV. polska ofensywa na gwardie<sup>[2]</sup> (klęska w bitwie pod Ostrołęką), wysłanie wsparcia dla powstańców na Litwie (maj 1831),

V. impas w polskich działaniach, próba zamachu stanu, upadek Skrzyneckiego, dyktatura generała Jana Krukowieckiego (lipiec – sierpień 1831),

VI. ofensywa rosyjskiej armii, upadek Warszawy, internowanie resztek wojsk polskich w Prusach, koniec Powstania (wrzesień październik 1831).

Po upadku Powstania na jego uczestników spadły rosyjskie represje. Zlikwidowana została autonomia Królestwa Polskiego – czego skutkiem było m. in. zniesienie polskiego szkolnictwa wyższego oraz ograniczenie kształcenia średniego i obniżenie poziomu podstawowego. Zamknięte zostały również polskie instytucje na „ziemiach zabranych” (co miało fatalne skutki zwłaszcza dla Wołynia i Żmudzi). Tysiące patriotów musiało uciekać za granicę (Wielka Emigracja<sup>[3]</sup>). Ludność Królestwa Polskiego została zdziesiątkowana przez epidemię cholery, przywleczoną przez armię rosyjską. Po zlikwidowaniu Wojska Polskiego wielka liczba mężczyzn z Królestwa została w następnych latach wcielona do armii rosyjskiej.



## Analiza tekstu utworu

Współcześnie wykonywane są dwa warianty tekstu pieśni *Bywaj dziewczę zdrowe*. Wersja 6-zwrotkowa to liryczny duet, łączący wątek miłosny z walką za kraj. W pierwszych dwóch zwrotkach powstaniec żegna się z ze zrozpaczoną, ukochaną dziewczyną. Przypomina, że odchodzi wypełnić swój obowiązek walki za wolność Ojczyzny. Prosi, aby pamiętała, że jest Polką i żeby nie płakała, bo „Niepodległość Polski” to jej rywalka. Zapewnia też ukochaną o swojej miłości i pamięci. Trzecia zwrotka jest przypomnieniem o Matce żołnierza, która uczyła go patriotyzmu, wierności Ojczyźnie i stałości wobec ukochanej. Powstaniec prosi też, żeby dziewczyna nie rozpaczała, jeżeli zginie w walce za Polskę, skoro i tak oboje „obaczą się w Niebie”. Trzy kolejne zwrotki są wyznaniem dziewczyny, która opanowała swoją rozpacz i zapewnia teraz, że jako Polka tak samo czuje krzywdy Ojczyzny i uznaje, że kto odrzuca wezwanie do walki za Polskę nie umie kochać i nie byłby godzien jej miłości. W piątej zwrotce dziewczyna wyznaje ukochanemu, że wierzy w jego waleczność i w to, że godnie odpowie on na wezwanie Ojczyzny. Żałuje też, że jako kobieta nie może razem z nim stanąć do wspólnej walki. Końcowa zwrotka jest powtórny zapewnieniem dziewczyny, że najważniejsza jest dla niej niepodległość Polski i deklaracją wiary w to, że nawet gdyby rozdzieliła ich w tym życiu śmierć to i tak znowu się spotkają, niezłomni w swoim polskim patriotyzmie.

Obecnie najczęściej wykonywana jest wersja 3-zwrotkowa (tylko część „męska”).

[1]Ziemie zabrane – wschodnie województwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów zagarnięte przez Rosję w wyniku rozbiorów (1772-1795), które nie wyszły w skład Królestwa Polskiego utworzonego w roku 1815. Termin „ziemie zabrane” w 1836 roku wprowadził do nauki i publicystyki Maurycy Mochnacki.

[2]Ofensywa (wyprawa) na gwardie – polska ofensywa (według planu generała Prądzyńskiego) przeciwko rosyjskiej gwardii carskiej w rejonie Łomży i Ostrołęki. Na skutek sabotowania planu przez generała Skrzyneckiego zakończyła się klęską w bitwie pod Ostrołęką (26 maja 1831 roku).

[3]Wielka Emigracja – emigracja patriotyczno – polityczna po upadku Powstania Listopadowego w 1831 roku. Należeli do niej przede wszystkim powstańcy, szlachta, pisarze, artyści, inteligencja (m in. Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Józef Bem, Zygmunt Krasiński, Fryderyk Chopin).

Opracował: Piotr Pacak



## Chorągiewka

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Luby niech do boju tobie  
Chorągiewkę jeszcze zrobię.  
Gdy pojedziesz w krwawe boje  
Zwieś na dzidę pracę moją.  
Niech powiewa ku tej stronie  
Gdzie twa luba w ogniach płonie!/x2

Niech jej szelest co godzina  
Moją chatkę przypomina;  
Smutek ojców i kajdany,  
Spustoszone nasze łąny;  
Lecz kochanku i w zapale  
Miej w pamięci moje żale!/x2

Białą barwą jedna strona.  
Ta czerwoną naznaczona;  
Ta niewinność wojny znaczy,  
Druga rozlew krwi rozpaczy;  
A pod orłem razem spoję  
Z mem imieniem imię twoje./x2

Pomnij zawsze w smutnej sprawie  
O kochance i o sławie,  
Gdy ulegniesz obcej dłoni,  
Wtedy znak mój zedrzej z broni.  
Niech szydzący nie wyczyta  
Czyja cyfra tu wyryta./x2



## Chorągiewka

Muzyka i słowa: autor nieznany

Polonez

A E7/G# A E7 F#m

Lu-by niech do bo-ju to-bie Cho-rą-giew-kę jesz-cze zro-bię. Gdy po je-dziesz wkrwa-we

6 B7 B7 E E7/D A/C# E7/B E13(omit5) 6fr

bo - je Zawieś na dzi-dę pra-ce mo-je. Niech po - wie - wa ku tej stro - nie gdzie twa

11 D F#m/C# C#7 F#m E7 E7(sus4)/A A

lu - ba wo-gniach pło - nie, gdzie twa lu - ba wo-gniach pło - nie

## Chorągiewka

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Pieśń z czasów Księstwa Warszawskiego. Autorem tekstu jest prawdopodobnie Kazimierz Brodziński, polski poeta, uważany współcześnie za najwybitniejszego przedstawiciela polskiego preromantyzmu, historyk, teoretyk i krytyk literacki, tłumacz, publicysta i myśliciel, a także oficer armii Księstwa Warszawskiego (ranny w bitwie pod Lipskiem w 1813 roku). Według innej teorii tekst jest młodzieńczym wierszem jego brata Andrzeja, poety i żołnierza, który zginął w bitwie nad Berezyną w 1812 r. Autor muzyki nieznany.

#### Nota historyczna

Tekst jest śpiewem dziewczyny do swojego ukochanego, który jest żołnierzem i wkrótce wyruszy na wojnę. Wspomnienie o „chorągiewce”, którą szyje dziewczyna z jednej strony wskazuje na to, że żołnierz ów jest ułanem (formacja ta nosiła biało-czerwone chorągiewki na lancach), z drugiej pozwala przyjąć, że tekst powstał w latach 1807- 08. Później biało-czerwone chorągiewki pozostały w pułku ułanów nadwiślańskich oraz w formacjach szwoleżerów, lansjerów i eklererów Gwardii Cesarskiej. W pułkach ułanów zamieniono je na trójbarwne.

Ułani, jako zorganizowana formacja, pojawili się w wojsku Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII wieku. Wywodzili się z lekkiej jazdy tatarskiej i początkowo to przede wszystkim litewscy Tatarzy[1] tworzyli pułki ułanów[2]. Najpierw byli tylko lekką jazdą, przeznaczoną do działań rozpoznawczych i osłonowych. Z czasem zaczęli dosiadać coraz większych koni i stali się uniwersalną jazdą średnią, doskonale sprawdzającą się zarówno walce podjazdowej, jak i w szarżach łamiących zwarte szyki przeciwnika. Ułani walczyli w wojnie 1792 roku oraz w Powstaniu Kościuszkowskim. Symbolem ich bitności może być to, że kiedy w 1794 roku upadała atakowana przez rosyjskie oddziały warszawska Praga, jej wałów do końca broniły właśnie pułki litewskich ułanów[3]. Na przełomie XVIII i XIX wieku jedną polską jednostką ułanów był oddział wchodzący w skład Legionów Polskich we Włoszech – zwany później ułanami nadwiślańskimi.

Wielki czas ułanów nadszedł wraz z utworzeniem Księstwa Warszawskiego, w którym ułani byli główną formacją kawalerii. Ich wyczyny bojowe i znakomita skuteczność krótkiej, polskiej lancy sprawiły, że formację, jej taktykę, a nawet mundury, szybko zaczęto kopiować prawie we wszystkich armiach Europy. Na wzór ułanów umundurowano, uzbrojono i wyszkolono także sławne pułki szwoleżerów napoleońskiej Gwardii Cesarskiej[4]. Ułani odznaczyli się również w polskich powstaniach XIX wieku oraz w obu wojnach światowych następnego stulecia. Dzisiaj polscy ułani są obok husarii jedną z najbardziej znanych „ikon” naszego militarnego dziedzictwa.

#### Analiza tekstu utworu

Tekst piosenki ma 4 zwrotki. W pierwszej dziewczyna zapowiada odchodzącemu na wojnę ułanowi, że zrobi mu chorągiewkę na lancę („dzidę”), która będzie dla niego symbolem jej miłości. W drugim prosi, by ten prezent przypominał mu też krzywdy, jakich od wrogów doznała Ojczyzna („ojców kajdany”, „spustoszone łany”). Napomina również, aby pamiętał też „jej żale”. Trzecia zwrotka jest opisem symboliki barwy chorągiewki – biel jest symbolem niewinności żołnierzy walczących w obronie Polski, a czerwień symbolizuje rozlew krwi. Wspomniany dalej orzeł i monogramy imion kochanków są figurą poetycką. Nie wyszywano takich motywów na kawalerskich chorągiewkach. Ostatni zwrotka jest powtórny napomnieniem, by ułan pamiętał o miłości dziewczyny i prośbą, by w razie klęski zdarł chorągiewkę z lancy, żeby nie dostała się w ręce wrogów, którzy mogliby wyszydzić ten symbol miłości.



[1]Tatarskie osadnictwo pojawiło się na Litwie pod koniec XIV wieku, kiedy to wielki książę Witold przyjął politycznych uchodźców ze Złotej Ordy.

[2]Pierwszym większym starciem tej formacji była stoczona na saskiej służbie bitwa pod Dobromierzem (4 czerwca 1794 roku).

[3]Były to pułki Achmatowicza, Lissowskiego i Sobolewskiego.

[4]Pierwszym z nich był polski pułk, wstawiony m.in. szarżą pod Somosierrą w 1808 roku.

Opracował: Piotr Pacak



## Czerwone maki na Monte Cassino

**Muzyka: Alfred Schütz**

**Słowa: Feliks Konarski**

Czy widzisz te gruzy na szczycie?  
Tam wróg twój się kryje jak szczur.  
Musicie, musicie, musicie  
Za kark wziąć i strącić go z chmur.  
I poszli szaleni zażarci,  
I poszli zabijać i mścić,  
I poszli jak zawsze uparci,  
Jak zawsze za honor się bić.

Czerwone maki na Monte Cassino  
Zamiast rosy piły polską krew.  
Po tych makach szedł żołnierz i ginął,  
Lecz od śmierci silniejszy był gniew.  
Przejdą lata i wieki przeminą.  
Pozostaną ślady dawnych dni  
I wszystkie maki na Monte Cassino  
Czerwieńsze będą, bo z polskiej wzrosną krwi.

Runęli przez ogień ,straceńcy,  
niejeden z nich dostał i padł,  
jak ci z Samosierry szaleńcy,  
Jak ci spod Raławic z przed lat.  
Runęli impetem szalonym,  
I doszli. I udał się szturm.  
I sztandar swój biało czerwony  
Zatknęli na gruzach wśród chmur,

Czerwone maki na Monte Cassino  
Zamiast rosy piły polską krew.  
Po tych makach szedł żołnierz i ginął,  
Lecz od śmierci silniejszy był gniew.  
Przejdą lata i wieki przeminą.  
Pozostaną ślady dawnych dni  
I wszystkie maki na Monte Cassino  
Czerwieńsze będą, bo z polskiej wzrosną krwi.

Czy widzisz ten rząd białych krzyży?  
Tam Polak z honorem brał ślub.  
Idź naprzód, im dalej ,im wyżej,  
Tym więcej ich znajdziesz u stóp.  
Ta ziemia do Polski należy,  
Choć Polska daleko jest stąd,  
Bo wolność krzyżami się mierzy,  
Historia ten jeden ma błąd.

Czerwone maki na Monte Cassino  
Zamiast rosy piły polską krew.  
Po tych makach szedł żołnierz i ginął,



Lecz od śmierci silniejszy był gniew.  
Przejdą lata i wieki przeminą.  
Pozostaną ślady dawnych dni  
I wszystkie maki na Monte Cassino  
Czerwieńsze będą, bo z polskiej wzrosną krwi.





## Czerwone maki na Monte Cassino

Muzyka: Alfred Schütz

Słowa: Feliks Konarski

♩ = 100

C  

Czy wi-dzisz te gru - zy na szczy - cie tam wróg twój się kry - je jakszczur! Mu-

5  

si - cie, mu-si - cie, mu - si - cie za kark wziąć i strą - cić goz chmur! I

9  

posz - li sza-le - ni za - żar - ci, i posz - li zdo-by - wać i mścić! I

13     

posz - li jak zaw-sze u - par - ci, jak zaw-sze za ho - nor się bić. Czer-won-ne



# ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

♩ = 100

17  



ma-ki na Mo - te Cas - si - no za-miast ro - sy pi - ły pol - ską krew. A po

21   



tych ma-kach szedł żoł-nierz i ginął, lecz od śmier-ci sil-niej-szy byłgiew! Przej-dą

25  



la - ta i wie - ki prze-mi - ną, po-zos - ta - ną śla-dy daw-nych dni, i tyl-ko

29    



ma-ki na Mon-te Cas-si - no czer-wień-sze bę-dą bo z pol-skiej wros-ły krwi!

## Czerwone maki na Monte Cassino

**Muzyka: Alfred Schütz**

**Słowa: Feliks Konarski**

### Informacje o utworze

Polska pieśń wojskowa nawiązująca do udziału 2 Korpusu Polskiego generała Władysława Andersa [1] w sławnej bitwie o Monte Cassino (maj 1944 roku). Słowa pierwszej zwrotki i refrenu napisał w nocy z 17 na 18 maja Feliks Konarski [2] (pieśniarz, kompozytor, poeta) z Teatru Żołnierza Polskiego. Muzykę napisał kompozytor i dyrygent Alfred Schütz [3]. Pierwszy wykonanie odbyło się 18 maja już po zajęciu ruin klasztoru. Pieśń z towarzyszeniem orkiestry Schütza zaśpiewał wówczas Gwidon Borucki. Konarski wspominał później tamte chwile: „Śpiewając po raz pierwszy Czerwone maki u stóp klasztornej góry, płakaliśmy wszyscy. Żołnierze płakali z nami. Czerwone maki, które zakwitły tej nocy, stały się jeszcze jednym symbolem bohaterstwa i ofiary - i hołdem ludzi żywych dla tych, którzy przez miłość wolności polegli dla wolności ludzi...”. Drugą zwrotkę Konarski dopisał kilkanaście godzin później a trzecią w 1969 roku - w 25 rocznicę bitwy.

[1] Władysław Anders (1892-1970) - polski wojskowy i polityk, dowódca 2 Korpusu Polskiego w bitwie pod Monte Cassino.

[2] Feliks Konarski (1907-1991) - polski poeta, pieśniarz, pisarz, aktor, piłkarz.

[3] Alfred Schütz (1910 - 1999) - polski kompozytor, pianista.

### Nota historyczna

Wzgórze Monte Cassino (Włochy, Apeniny Środkowe, Dolina rzeki Liri między Rzymem i Neapolem) zastępowało już w średniowiecznej Europie dzięki klasztorowi benedyktynów, który założył w latach 525-529 (n.e.) Święty Benedykt z Nursji. Ze względu na strategiczne położenie wzgórza na drodze z południa do Rzymu między styczniem a majem 1944 roku stoczono w tym rejonie cztery bitwy, które razem uznano później za jedną z najbardziej zaciętych walk II Wojny Światowej. Brytyjski historyk Matthew Parker napisał: „Bitwa o Cassino - największa lądowa bitwa w Europie - była najcięższą i najkrwawszą z walk zachodnich aliantów z niemieckim Wehrmachtem na wszystkich frontach drugiej wojny światowej”. Trzy ataki zakończyły się krwawymi porażkami Aliantów.

W ostatniej bitwie - stoczonej między 11 a 19 maja - decydującą rolę odegrał 2 Korpus Polski, dowodzony przez generała Władysława Andersa. Przyjmując propozycję udziału w tej bitwie uznał on, że zwycięstwo w tym starciu będzie wielkim sukcesem sprawy polskiej, zagłuszającym sowiecką propagandę - wedle której „Polacy unikają walk z Niemcami”. Operacja otrzymała kryptonim „Honker” („Krzyk dzikich gęsi”). Polscy żołnierze tłumaczyli sobie tę nazwę jako „krzyk gęsi wracających do kraju”. 11 maja - przed pierwszym atakiem - odczytano żołnierzom rozkaz dowódcy. Generał przypominał w nim min. że polski szturm będzie odwetem za „...za bandycką napaść Niemców na Polskę, za rozbiór Polski wraz z bolszewikami, za tysiące zrujnowanych miast i wsi, za morderstwa i katowanie setek tysięcy naszych sióstr i braci, za miliony wywiezionych Polaków jako niewolników do Niemiec, za niedolę i nieszczęście Kraju, za nasze cierpienia i tułaczkę - z wiarą w sprawiedliwość Opatrzności Boskiej idziemy naprzód ze świętym hasłem w sercach naszych Bóg, Honor i Ojczyzna”. Bitwa rozpoczęła się 12 maja o godzinie 1.00 w nocy. Mimo przejściowych sukcesów polski atak, podobnie jak poprzednie szturm, zakończył się krwawą porażką. Około godziny 14 generał Anders wydał walczącym oddziałom rozkaz wycofania się na pozycje wyjściowe. Przerwę wykorzystano na reorganizację oraz uzupełnienie strat ludzkich i zapasów materiałowych. Trzeba tutaj podkreślić, że broniący się Niemcy z 1 Dywizji Pancerno - Spadochronowej ponieśli tego dnia ogromne straty. Z kolei niemieckie dowództwo, zdezorientowane polskim atakiem co



do głównego kierunku alianckiego uderzenia zaniedbało ostłonę innych odcinków, dzięki czemu możliwe były sukcesy oddziałów francuskich atakujących w Górach Auruncyjskich i nad rzeką Garigliano. Przez następne dni trwały bombardowania niemieckich pozycji.

Drugi polski atak ruszył 16 maja i przyniósł upragniony przełom. Nasze oddziały zdobyły i utrzymały „Widmo”, „593”, „Monte Castellone” i „Massa Albanetę” oraz „Colle San Angelo”<sup>[1]</sup>. Oznaczało to praktyczne przełamanie północnego skraju niemieckiego pierścienia obronnego. Wobec przekroczenia przez Brytyjczyków zbiegu rzek Rapido i Lirii dalsza obrona Monte Cassino stała się niemożliwa. Skrajnie zmęczone i wykrwawione oddziały niemieckie opuściły swoje pozycje. 18 maja do ruin<sup>[2]</sup> klasztoru Monte Cassino wkroczył patrol polskiego 12 Pułku Ułanów Podolskich pod dowództwem podporucznika Kazimierza Gurbiela. Nasi żołnierze zatknęli na murach proporzec swojego pułku a później polską flagę – symbolicznie podkreślając polski udział w tej bitwie. Do 19 maja oddziały 2 Korpusu prowadziły jeszcze działania oczyszczające.

20 maja dowódca 15 Grupy Armii generał Harold Alexander wystosował do 2 Korpusu rozkaz z podziękowaniami za zwycięstwo: „Żołnierze 2 Polskiego Korpusu! Jeżeli mi dano do wyboru między którymkolwiek żołnierzami, których bym chciał mieć pod swoim dowództwem, wybrałbym Was – Polaków”.

W bitwie o Monte Cassino 2 Korpus Polski poniósł ciężkie straty – 923 poległych, 94 uznano za zaginionych, a 2931 żołnierzy zostało rannych.

## Analiza tekstu utworu

Pierwsza zwrotka zaczyna się odwołaniem się do wzgórza klasztornego (na którego tle odbyło się pierwsze wykonanie), które dało nazwę tej bitwie i stało się jej symbolem. Tekst jest również przypomnieniem o żołnierskim obowiązku zbrojnego pomszczenia polskich krzywd, żołnierskiej odwadze, zaciętości i Honorze Wojska Polskiego. Refren o „czerwonych makach wzrastających z polskiej krwi” jest odwołaniem się do popularnego motywu ze wspomnień weteranów bitwy nad Sommą (I Wojna Światowa), którzy opisywali flandryjskie pola czerwonych maków kojarzące się z krwią poległych żołnierzy. „Czerwone maki” były też wspomnieniem kwiatów, które akurat w czasie bitwy kwitły na szturmowanych przez Polaków wzgórzach. Dla autora tekstu stały się one wiecznym symbolem bohaterstwa polskich żołnierzy. Druga zwrotka przypomina o ciężkich stratach w czasie bitwy („Niejeden z nich dostał i padł”). Porównuje ataki polskiej piechoty do szarzy polskich szwoleżerów z 1 Pułku Gwardii Cesarskiej w wąwozie Somosierry (30 listopada 1808) oraz szarzy II szwadronu II Brygady Legionów Polskich pod Rokitną (13 czerwca 1915). W okresie PRL motyw rokitniańskiej szarzy został zastąpiony atakiem chłopskich kosynierów w bitwie pod Raławicami 4 kwietnia 1794 roku (Powstanie Kościuszkowskie). Ostatnia część drugiej zwrotki jest symbolicznym obrazem całej bitwy – Polacy, w odróżnieniu od wcześniejszych ataków – bezpośrednio nie atakowali wzgórza klasztornego. Trzecia zwrotka rozpoczyna się obrazem Polskiego Cmentarza Wojennego na Monte Cassino („rząd białych krzyży”). Autor przypomina o tym, jak wielką cenę zapłacili polscy żołnierze za zwycięstwo w tej bitwie ... i za tą ziemię, która na wieczność stała się ich własnym kawałkiem dalekiej Polski, do której szli z „niehumanitarnej ziemi”<sup>[3]</sup>. Pieśń kończy przypomnienie, że za wolność trzeba płacić ..... ofiarą krwi i życia.

Jeszcze w czasie wojny „Czerwone maki” rozeszły się między polską diasporę i trafiły do okupowanej Polski. Trzy miesiące po bitwie w nowojorskim tygodniku polskim pisano „Piosenka [...], którą śpiewa teraz cały II Korpus, którą śpiewać będziemy wszyscy. Jest to piosenka urodzona w bitwie, piosenka mówiąca po prostu, co czują wszyscy, przeznaczona do chóralnego śpiewu, piosenka, która jest tym dla naszego dzisiaj – czym dla wczoraj był «Rozmaryn»”. W okresie stalinowskim z powodów politycznych były oficjalnie pieśnią zakazaną ... acz nieoficjalnie bardzo popularną. Z czasem „Czerwone maki” były traktowane niemal jak drugi hymn narodowy. Jeszcze za PRLu przyjął się zwyczaj słuchania tej pieśni na stojąco.

<sup>[1]</sup>Podczas niemieckiego kontrataku na San Angelo, kiedy polscy żołnierze zaczęli się łamać, sierżant Marian Czaplinski poderwał swoich kolegów intonując „Jeszcze Polska nie zginęła” (wspomina o tym



Mlechior Wańkowicz w „Monte Cassino”).

[2]Klasztor został zniszczy 16 lutego 1944 roku przez nalot 265 alianckich bombowców. Decyzję o bombardowaniu podjął nowozelandzki generał Bernard Freyberg za zgodą generała Harolda Alexandra. Atak ten odbił się mocny echem na całym świecie i był powszechnie krytykowany – również przez alianckich dowódców. Nie przyniósł także żadnych korzyści wojskowych – Niemcy mogli bronić się w ruinach lepiej niż w całej budowli.

[3]„Nieludzką ziemią” nazywano obszary ZSRR, na które przymusowo wywożono w latach 1939-41 Polaków ze wschodnich województw Rzeczypospolitej.

Opracował: Piotr Pacak



## **Deszcz, jesienny deszcz**

### **Muzyka i słowa: Marian Matuszkiewicz „Rysiek”**

Deszcz, jesienny deszcz  
Smutne pieśni gra,  
Mokną na nim karabiny,  
Hełmy kryje rdza.

Nieś po błocie w dal,  
W zapłakany świat,  
Przemoczone pod plecakiem  
Osiemnaście lat.

Gdzieś daleko stąd  
Noc zapada znów,  
Ciemna główka twej dziewczyny  
Chyli się do snu.

Może właśnie dziś  
Patrzy w mroczną mgłę  
I modlitwą prosi Boga  
By zachował cię.

Deszcz, jesienny deszcz  
Bębni w hełmy stal,  
Idziesz, młody żołnierzyku,  
Gdzieś w nieznaną dal.

Może jednak Bóg  
Da że wrócisz znów,  
będziesz tulił ciemną główkę  
Miłej twej do snu.



## Deszcz, jesienny deszcz

Muzyka i słowa: Marian Matuszkiewicz „Rysiek”

Deszcz, je-sien - ny deszcz, smut - ne pie - śni gra,  
mok - ną na nim ka - ra - bi - ny heł - my kry - je rdza.  
Nieś po bło - cie w dal w za - płą - ka - ny świat,  
prze - mo - czo - ne pod ple - ca - kiem o - siem naś - cie lat.

## Deszcz, jesienny deszcz

### Muzyka i słowa: Marian Matuszkiewicz „Rysiek”

#### Informacje o utworze

Tekst i muzykę skomponował w 1943 roku Marian Matuszkiewicz ps. „Rysiek”. W czasie wojny piosenka ta przez oddziały Armii Krajowej działające w Puszczy Kampinoskiej przeszła do warszawskich „Szarych Szeregów”, a później do innych okręgów tej organizacji. Autor utworu zginął w 1944 r. w niemieckim obozie koncentracyjnym KL Stuthoff. Słowa „Deszczu jesiennego” stały się tytułem książki „Przemoczone pod plecakiem osiemnaście lat” napisanej przez żołnierza powstańczego „Parasola” – Ryszarda Góreckiego.

#### Nota historyczna

Inspiracją dla melodii była aria Nadira z opery „Poławiacze pereł” Georges’a Bizeta. „Deszcz, jesienny deszcz” opublikowano po raz pierwszy w harcerskim śpiewniku „Serce w plecaku” z 1957 roku oraz w „Śpiewniku zastępowego” z 1958 roku. W 1961 roku znalazła się również w „Śpiewaj z nami”. Wielką popularność w środowisku harcerskim „Deszcz, jesienny deszcz” zawdzięcza przede wszystkim tekstowi, odwołującemu się do typowo harcerskiego motywu leśnej wędrowni, służby i walki. Serca młodych zdobył sobie też odwołaniem się do nastoletniej miłości – główny bohater w trakcie marszu wspomina wszak swoją dziewczynę i marzy o tym, żeby do niej powrócić. Do ogromnej popularności piosenki przyczyniło się nagranie jej przez zespół Czerwone Gitary oraz Stanisława Sojkę. Znalazła się również w muzycznym widowisku „Niech no tylko zakwitną jabłonie” Agnieszki Osieckiej.

#### „Szare Szeregi”

„Szare Szeregi” były konspiracją Związku Harcerstwa Polskiego. Utworzone je już 27 września 1939 roku, tuż przed kapitulacją Warszawy. Nazwa „Szare Szeregi” pojawiła się początkowo w Poznaniu i odwoływała się wprost do koloru harcerskich mundurów oraz konspiracyjnego charakteru służby w czasie wojny. W 1940 nazwę tę przyjęto już w całym kraju. Organizacja dzieliła się na:

- Zawiszaków – młodzież w wieku 12-14 lat, niebiorąca bezpośredniego udziału w walce, przygotowująca się do pełnienia służby pomocniczej oraz ucząca się na tajnych kompletach dla przyszłego udziału w odbudowie Polski
- Bojowe Szkoły – grupowały młodzież od 15 do 17 lat, służącą w „małym sabotażu” i szkolącą się wojskowo jako przyszłe uzupełnienie Armii Krajowej,
- Grupy Szturmowe – młodzież powyżej 18 lat, służąca w „wielkim sabotażu” i tworząca elitarne oddziały podporządkowane Komendzie Dywersji Armii Krajowej. Program działania Szarych Szeregów zamykał się w trzech słowach – dziś, jutro, pojutrze. Dziś oznaczało konspirację i przygotowanie do walki. Jutro – otwartą walkę zbrojną z okupantami. Pojutrze – pracę dla wolnej Polski. Najważniejsze akcje bojowe harcerskich oddziałów to: Akcja Wieniec I i II, Akcja pod Arsenalem, Akcja Kutschera i udział w Akcji N. Oddziały harcerskie odznaczyły się również w Akcji „Burza” oraz w Powstaniu Warszawskim.

Opracował: Piotr Pacak





## Dobrawa

**Muzyka: Ola Turkiewicz (Koncert Niepodległości)**

**Słowa: kronikarz Anonim tzw. Gall**

Tekst jest pofrazowanym skrótem oryginalnego fragmentu opowieści historycznej Quomodo Mesco recepit Dobrowcam sibi in uxorem / Jak Mieszko Dąbrówkę pojął za żonę pochodzącej z Kroniki Polskiej Galla Anonima.

Mesco ducatum adeptus,  
ingenium animi coepit et vires corporis exercere,  
ac nationes per circuitum bello saepius atemptare.

Postremo unam christianissimam de Bohemia Dubrovcam  
nomine in matrimonium requisivit.  
At illa ni sese fieri christianum promittat,  
sibi nubere recusavit.

Eo ergo collaudante,  
se usum illius paganismi dimissurum  
et fidei christianae sacramenta suscepturum,

illa domina cum magno secularis et ecclesiasticae religionis apparatu Poloniam introivit,  
necdum tamen thoro sese maritali foederavit,  
donec ille se gremio matris ecclesiae counivit...

Mieszko objąwszy księstwo zaczął rozwijać  
zdolności umysłu i siły ciała  
i coraz częściej nachodzić ludy sąsiednie dookoła.

W końcu zażądał małżeństwa jednej bardzo dobrej chrześcijanki z Czech, imieniem Dobrawa.  
Lecz ona sprzeciwiła się poślubieniu,  
jak długo nie przyrzeknie być chrześcijaninem.

Gdy on zaś na to przystał,  
że zarzuci owego pogańskiego obyczaju  
i przyjmie sakramenta wiary chrześcijańskiej,

Pani owa przybyła do Polski z wielkim orszakiem dostojników świeckich i duchownych,  
ale nie pierwej podzieliła z nim łożę małżeńskie, aż ów przeszedł na łono matki-Kościola...

Wybór i skrót tekstu: Jacek „Wiejski” Górski  
Konsultacja językowa: dr Natalia Turkiewicz

## Nuty i akordy

Tekst jest pofrazowanym skrótem oryginalnego fragmentu opowieści historycznej Quomodo Mesco recepit Dobrowcam sibi in uxorem / Jak Mieszko Dąbrowkę pojął za żonę pochodzącej z Kroniki Polskiej Galla Anonima. Aranżacja i muzyka są autorstwa Oli Turkiewicz.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Dobrawa

**Muzyka: Ola Turkiewicz (Koncert Niepodległości)**

**Słowa: kronikarz Anonim tzw. Gall**

### Informacje o utworze

Tekst pieśni jest współczesnym skrótem rozdziału Quomodo Mescio recepit Dobrowcam sibi in uxorem (Jak Mieszko pojął za żonę Dobrawę), zawartego w Kronice polskiej Galla Anonima. Powstała ona najprawdopodobniej w latach 1113-1116. Spisał ją po łacinie – nie kończąc swojej pracy – nieznany autor. Przydomek Gallus nadał mu w XVI wieku Marcin Kromer, ale współcześni badacze (m. in. Gerard Labuda i Tomasz Jasiński) uznali go za Wenecjanina. Najstarszy zachowany rękopis Kroniki pochodzi z XIV wieku. Generalnie Kronika jest propagandową obroną księcia Bolesława Krzywoustego, spisana po okaleczeniu i śmierci jego starszego brata Zbigniewa. Jest to też klasyczne dla tamtej epoki „gesta ducum”, czyli przedstawienie historii panującej dynastii przez opowieści o czynach władców. Szczególne miejsce zajmuje tutaj historia przyjęcia przez Polskę chrześcijaństwa, w tym również dzieje życia Dobrawy – pierwszej chrześcijańskiej żony pierwszego z naszych historycznych władców – Mieszka<sup>[1]</sup>.

[1]W Kronice polskiej Galla Anonima zapisani są również poprzednicy Mieszka – Siemowit, Lestek i Siemomysł. Współcześni badacze skłaniają się do uznania ich za postacie historyczne.

### Nota historyczna

Dobrawa (wedle późniejszych) zapisów Dąbrówka, Dobrochna lub Dobrawca była czeską księżniczką z rodu Przemyślidów, córką księcia Czech Bolesława I Srogiego. Nie wiemy dokładnie kiedy się urodziła. Wedle Kroniki Praskiej Kosmasa, wychodząc za mąż w 966 roku za polskiego władcę księcia Mieszka I była kobietą podeszłego wieku. Część współczesnych badaczy uważa, że był to zapis tendencyjny, a nawet złośliwy. Obecnie przyjmuje się, że Dobrawa przyjeżdżając do Polski miała około 20-25 lat. Zawarcie tego małżeństwa było jednym ze skutków sojuszu polsko – czeskiego, skierowanego przeciwko potężnemu Związkowi Wieleckiemu<sup>[2]</sup>. Czesi dotąd popierali Wioletów przeciwko Polakom. Mieszko, decyzją o przyjęciu chrztu, rozbił ten sojusz i skierował czeskiego księcia przeciwko Pomorzanom. Doprowadziło to w 967 roku do zwycięskiej bitwy z armią Wioletów, dowodzoną przez saskiego renegata Wichmana.

Częścią polsko – czeskiej umowy był chrzest księcia Mieszka i jego najbliższego otoczenia. Dokonał się on w 966 roku, najprawdopodobniej na Ostrowie Lednickim. Tą jedną decyzją Mieszko na zawsze zmienił swoje państwo, wprowadzając je w krąg kultury łacińskiej. Wraz z chrześcijańskim klerem przyszło do Polski pismo, architektura, nowe metody gospodarowania, nowa filozofia postrzegania świata i nowe normy obyczajowe. Sam książę, jako chrześcijanin, stał się odtąd partnerem władców Europy Zachodniej. Kronika Thietmara z Merseburga oraz Kronika polska Galla Anonima przypisują Dobrawie szczególną rolę w nawróceniu Mieszka. Współcześnie jest to kwestionowane. Uznaje się jednak pośrednią rolę księżnej w chrystianizacji Polski – to w jej orszaku przybyli na ziemię polskie chrześcijańscy duchowni.

Dobrawa Przemyślidka była matką pierwszego polskiego króla Bolesław Chrobrego (urodzonego w 967 roku), królowej Szwecji Świętosławy (Sygrydy) oraz najprawdopodobniej babcią Knuta Wielkiego – króla Anglii, Danii i Norwegii. Zmarła z nieznanymi przyczyn w 977 roku.

### Analiza tekstu utworu

W polskim przekładzie (skróconym wobec oryginału) tekst składa się z trzech części. W pierwszej narrator opowiada o rządach młodego Mieszka, który po przejęciu księstwa powiększał je, stopniowo podbijając ziemie sąsiednich ludów. Książę miał również rozwijać „zdolności umysłu i siły ciała”. Możemy



to uznać jako pośredni opis cywilizacyjnego rozwoju państwa i budowy jego siły militarnej. Narrator kończy pierwszą część pieśni przypominając, że mimo tych osiągnięć książę wciąż był poganinem (miał 7 żon). Druga część mówi o tym, że książę zdecydował się na małżeństwo z Dobrawą – „bardzo dobrą chrześcijanką z Czech”. Zdaniem autora miała ona zgodzić się na to małżeństwo tylko pod warunkiem przyjęcia chrztu przez Mieszka. Trzecia część opisuje przybycie Dobrawy z orszakiem dostojników duchownych i świeckich oraz jej starania o przyjęcie przez męża chrześcijaństwa. Treść narracji tego tekstu jest wedle współczesnych badań ahistoryczna. Przyjęcie chrztu było decyzją Mieszka, a nie osobistą inicjatywą Dobrawy.

[2]Wieleci – grupa plemienna Słowian połabskich, zamieszkująca od VIII wieku na terenach między Łabą i Odrą. W drugiej połowie IX wieku prowadzili trzy wojny przeciwko państwu Mieszka (963-967). Dwie pierwsze wygrali, a w trzeciej ponieśli druzgocącą klęskę.

Opracował: Piotr Pacak

## Enigma

### **Muzyka: Ola Turkiewicz (Koncert Niepodległości)**

Utwór instrumentalny „Enigma” to doskonały przykład muzycznej inspiracji historią wojskowości i zmaganiań wywiadowczych.

Wprowadzone we wstępie utworu szумы, zgrzyty i mechaniczne dźwięki subtelnie przywodzą na myśl pracę urzędów nadawczych.

Nie jest to jednak kaska oryginalnych dźwięków, lecz twórcza interpretacja kompozytorki – Oli Turkiewicz.

Kompozycja „Enigma” powstała w 2014 roku. Przeczytaj historię Enigmy

## Nuty i akordy

Utwór instrumentalny „Enigma” to doskonały przykład muzycznej inspiracji historią wojskowości i zmagañ wywiadowczych. Wprowadzone we wstępie utworu szумы, zgrzyty i mechaniczne dźwięki subtelnie przywodzą na myśl pracę urządzeń nadawczych. Nie jest to jednak kalka oryginalnych dźwięków, lecz twórcza interpretacja kompozytorki – Oli Turkiewicz. Kompozycja „Enigma” powstała w 2014 roku.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Enigma

### Muzyka: Ola Turkiewicz (Koncert Niepodległości)

#### Informacje o utworze

„Nigdy w dziejach wojen tak liczni nie zawdzięczali tak wiele tak nielicznym” powiedział Winston Churchill o lotnikach w swoim przemówieniu po zwycięstwie RAF w Bitwie o Anglię.

Słowa angielskiego premiera przywodzą też na myśl innych, znacznie mniej licznych bohaterów. Ich zasługi zwycięstwa w drugiej wojnie światowej nad Niemcami są nie do zakwestionowania. Mowa o garstce wybitnych polskich matematyków, kryptologów i inżynierów, którzy łamiąc szyfry Enigmy, zmienili bieg wojny ratując miliony ludzkich istnień.

#### Nota historyczna

„Nigdy w dziejach wojen tak liczni nie zawdzięczali tak wiele tak nielicznym” powiedział Winston Churchill w przemówieniu po zwycięstwie w Bitwie o Anglię o lotnikach Royal Air Force, w tym o najskuteczniejszych w tej batalii Polakach

Słowa Churchilla, jeszcze trafniej niż do lotników, odnieść by można do jeszcze mniej licznych bohaterów, czyli wybitnych polskich kryptologów, którzy złamali kody niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma.

Wojskowa wersja Enigmy opierała się na cywilnym urządzeniu szyfrującym, opracowanym pod koniec I wojny światowej przez niemieckiego inżyniera Arthura Scherbiusa. Pierwotnie maszyna służyła do szyfrowania korespondencji handlowo-biznesowej i dostępna była w sprzedaży już od początku lat 20. XX wieku. Poza klientami biznesowymi, maszyny Enigma nabywały także instytucje państwowe. Po modyfikacjach i ulepszeniach zaczęło ich używać niemieckie wojsko, a Niemcy aż do końca wojny byli przekonani, że klucze szyfrujące Enigmy są nie do złamania.

Pierwsze próby rozszyfrowania kodów Enigmy podjęły po I wojnie światowej wywiady Anglii i Francji. Anglicy i Francuzi szybko jednak zaprzestali prac uznając, podobnie jak i Niemcy, że kodów tych złamać się nie da.

Tymczasem w 1932 roku polscy kryptolodzy i matematycy: Marian Rejewski, Jerzy Różycki i Henryk Zygalski z Sekcji BS-4 Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego, zrobili to, co wydawało się niemożliwe i jako pierwsi na świecie dokonali dekryptażu Enigmy. W 15-osobowym zespole pracowali też Edward Fokczyński oraz Antoni Palluth, którzy współtworzyli zespół techniczny, zajmujący się próbami i testami i technicznymi aspektami urządzeń opracowywanych przez kryptologów.

Na miesiąc przed wybuchem II wojny światowej polski wywiad przekazał Anglikom i Francuzom po jednym egzemplarzu polskiej kopii Enigmy wraz z pełną dokumentacją. Krótco po wybuchu wojny polscy kryptolodzy ewakuowali się przez Rumunię do Francji, gdzie we współpracy z Francuzami i Brytyjczykami kontynuowali prace nad deszyfracją niemieckiej korespondencji.

W czerwcu 1940 roku, po kapitulacji Francji, Polacy ewakuowali się, by już po kilku miesiącach powrócić do kontrolowanej przez rząd Vichy części kraju i wznowić pracę. Po wkroczeniu Niemców do południowej Francji w listopadzie 1942, Marian Rejewski i Henryk Zygalski przedostali się do Wielkiej Brytanii, gdzie rozpoczęli pracę w jednostce radiowej Sztabu Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych w Stanmore-Boxmoor pod Londynem. Choć odsunięci z powodów politycznych od prac nad samą Enigmą, dalej pracowali przy łamaniu szyfrów niemieckich. Wojny nie przeżyli m.in. Jerzy Różycki (zginął wraz z kilkoma członkami wywiadu polskiego i francuskiego podczas tajemniczego zatonięcia statku pasażerskiego Lamoricière na Morzu Śródziemnym w 1941 roku) oraz Antoni Palluth i Edward Fokczyński.

Ostatni dwaj zostali pojmani przez Niemców podczas próby przekroczenia granicy francusko-hiszpańskiej. Wysłani przez Niemców do KL Sachsenhausen, przecinek zginęli podczas nalotu aliantów w 1944 roku.

Dzięki pracy polskich, a później także brytyjskich kryptologów, kontynuujących pracę rozpoczętą w w 1932 roku w Polsce, pod koniec wojny praktycznie cała niemiecka korespondencja szyfrowana, była odczytywana przez aliantów. Była to najbardziej strzeżona tajemnica brytyjskiego wywiadu.

Złamanie szyfrów pomogło w pomyślnym przeprowadzeniu przez Aliantów inwazji na kontynent europejski w czerwcu 1944 r. Dezorientacja przeciwnika było tak skuteczna, że jeszcze w czasie operacji desantowej w Normandii, Niemcy wciąż uważali, że jest to jedynie próba odwrócenia uwagi i przykrywką dla głównego ataku na Calais. Złamanie kodu Enigmy uważane jest za znaczący wkład Polski w zwycięstwo aliantów w II wojnie światowej. Przypuszcza się, że mogło skrócić wojnę o 2-3 lata, co w konsekwencji mogło uratować życie około 20-30 milionom ludzi w Europie i na świecie.

Ujawnienie zasług polskich kryptologów

Przez ponad ćwierć wieku tajemnicą wywiadów były także zasługi Polaków w złamaniu kodu Enigmy.

Dopiero po dwudziestu dwóch latach po wojnie, w 1967 roku, jeden z polskich kryptologów, Marian Rejewski zdecydował się ujawnić polski wkład w jedno z największych starć wywiadów podczas drugiej wojny światowej. Historię złamania kodów Enigmy opisał on we wspomnieniach, które zdeponował w Wojskowym Instytucie Historycznym. Musiało upłynąć kolejne sześć lat, kiedy o zasługach polskich kryptologów dowiedział się świat. W 1973 roku był szef francuskiego wywiadu radiowego, gen. Gustaw Bertrand, wydał książkę o rozpracowaniu Enigmy, w której ukazał, kto faktycznie stał za złamaniem kodów Enigmy. O Polakach Bertrand napisał:

To tylko im należy się cała zasługa i chwała za doprowadzenie pod względem specjalistycznym do końca tej niewiarygodnej historii. Nastąpiło to dzięki ich wiedzy i uporczywości, niemających sobie równych w świecie! Pokonali trudności, które Niemcy uważali za „niemożliwe do przewyciężenia”.

Rok później amerykański historyk i znawca kryptologii Dawid Kahn opublikował na ten temat artykuł w „New York Timesie”.

Interpretacja utworu

Utwór instrumentalny „Enigma” to doskonały przykład muzycznej inspiracji historią wojskowości i zmagania wywiadowczych. Wprowadzone we wstępie utworu szumy, zgrzyty i mechaniczne dźwięki subtelnie przywodzą na myśl pracę urządzeń nadawczych. Nie jest to jednak kalka oryginalnych dźwięków, lecz twórcza interpretacja kompozytorki. Rytmiczna gra instrumentów smyczkowych i mroczne elektroniczne pady świetnie oddają sekretny świat i tajemnice zmagania wywiadowczych, sprawiając, że dreszcz emocji staje się również udziałem słuchacza. Rozwinięciem utworu jest swingowo-jazzująca kompozycja przenosząca nas do świata cywilnego lat 30. i 40. XX wieku, złotej ery obu gatunków muzycznych. Dynamiczne przejście pomiędzy dwoma częściami utworu jest jak gra wywiadów, z jednej strony tajemnicza i mroczna, z drugiej toczona w blasku reflektorów, w zaułkach salonów i zacienionych zakamarkach ekskluzywnych klubów. To świat intryg, oparów alkoholu i dymu cygar. Historia złamania kodu Enigmy była inspiracją, która pozwoliła muzykom opowiedzieć tę historię na swój własny sposób.

Opracował: Jacek „Wiejski” Górski





## Gaude Mater Polonia

### Muzyka i słowa: Wincenty z Kielczy

1. Gaude, mater Polonia.  
Prole fecunda nobili,  
Summi Regis magnalia  
Laude frequenta vigili.

2. Cuius benigna gratia  
Stanislai Pontificis  
Passionis insignia  
Signis fulgent mirificis.

3. Hic certans pro iustitia,  
Regis non cedit furiae;  
Stat pro plebis iniuria  
Christi miles in acie.

4. Tyranni truculentiam,  
Qui dum constanter arguit,  
Martyrii victoriam  
Membratim caesus meruit.

5. Novum pandit miraculum  
Splendor in sancto ceritus,  
Redintegrat corpusculum  
Sparsum caelestis medicus.

6. Sic Stanislaus pontifex  
Transit ad caeli curiam,  
Ut apud Deum opifex  
Nobis imploret veniam.

7. Poscentes eius merita,  
Salutis dona referunt:  
Morte praeventi subita  
Ad vitae potum redeunt.

8. Cuius ad tactum anuli  
Morbi fugantur turgidi;  
Ad locum sancti tumuli  
Multi curantur languidi.

9. Surdis auditus redditur,  
Claudis gressus officum,  
Mutorum lingua solvitur  
Et fugatur daemonium.

10. Ergo, felix Cracovia,  
Sacro dotata corpore  
Deum, qui fecit omnia,



Benedic omni tempore.

11. Sit Trinitati gloria,  
Laus, honor, iubilatio:  
De Martyris Victoria  
Sit nobis exsultatio.

Amen

O ciesz się, Matko-Polsko  
w sławne potomstwo płodna!  
Króla królów i najwyższego Pana  
wielkość uwielbiaj chwałą przynależną.

Albowiem z Jego łaskowości  
biskupa Stanisława męki  
niezmierne, jakie on wycierpiął  
jaśnieją cudownymi znakami.

Potykał się za sprawiedliwość,  
przed gniewem króla nie ustąpił:  
i staje żołnierz Chrystusowy  
za krzywdę ludu sam do walki.

Ponieważ stale wypominał  
on okrucieństwo tyranowi,  
koronę zdobył męczennika,  
padł posiekany na kawałki.

Niebiosa nowy cud działały,  
bo mocą swą Niebieski Lekarz  
poćwiartowane jego ciało  
przedziwne znowu w jedno złączył.

Tak to Stanisław biskup przeszedł  
w przybytki Króla niebieskiego,  
aby u Boga Stworzyciela  
nam wyjednać przebaczenie.

Gdy kto dla zasług jego prosi,  
wnet otrzymuje zbawcze dary:  
ci, co pomarli nagłą śmiercią,  
do życia znowu powracają.

Choroby wszelkie pod dotknięciem  
pierścienia jego uciekają,  
przy jego świętym grobie zdrowie  
niemocnych wielu odzyskuje.

Słuch głuchym bywa przywrócony,  
a chromy kroki stawia rażno,



niemowom język się rozwiązał,  
w popłochu szatan precz ucieka.

A przeto szczęśny ty, Krakowie,  
uposażony świętym ciałem,  
błogosław po wsze czasy Boga,  
który z niczego wszystko stworzył.

Niech Trójcy Przenajświętszej zabrzmie  
cześć, chwała, sława, uwielbienie:  
a nam tryumfy męczennika  
niech wyjednają radość wieczną.

Amen



## Gaude Mater Polonia

Muzyka i słowa: Wincenty z Kielczy

$\text{♩} = 55$

1 Gau - de ma - ter Po - lo - ni - a,

5 pro - le foe - cum - da no - bi - li.

9 Sum - mi Re - gis mag - na - li - a

13 la - de fre - quen - ta vi - gi - li

17 Cu - ius be - ni - gna gra - ti - a,

21 Sta - ni - sla - i Pon - ti - fis - cis

25



pa - ssi - o - nis in - si - gni - a

si - gnis ful - gent mi - ri - fi - cis.

Hic cer - tans pro ius - ti - ti - a.

Re - gis non ce - dit fu - ria - e,

stat pro ble - bis in - iu - ri - a

Chri - sti mi - les in a - ci - e.

A - men.

## Uwaga!

W zapisie akordów zastosowano system międzynarodowy. W europejskim systemie występuje zapis H i B, natomiast w międzynarodowym systemie - B i Bb. Czyli H (zapis EU) czytamy jako B, a B (zapis EU) jako Bb.

## Gaude Mater Polonia

### Muzyka i słowa: Wincenty z Kielczy

#### Informacje o utworze

Jest polskim, średniowiecznym hymnem łacińskim (hymnem nieszpornym) i jednym z najstarszych liryków polsko – łacińskich, skomponowanym na melodię chorału gregoriańskiego „Oh salutaris Hostia”, z okazji translacji (procedura poprzedzająca kanonizację) Stanisława ze Szczepanowa w 1253 roku. Autorem jest pochodzący z rodziny rycerskiej na Opolszczyźnie, dominikanin i kanonik krakowski, Wincenty z Kielczy. Pieśń ta była częścią rymowanego oficjum „Historia gloriosissimi Stanislai”. W czasach ostatnich koronowanych Piastów pełnił rolę hymnu królewskiego.

#### Nota historyczna

Po raz pierwszy „Gaude Mater Polonia” została wykonana 8 maja 1254 roku. Najstarszy zachowany zapis pochodzi z Antyfonarza Kieleckiego z 1372 roku.

W średniowieczu pieśń tę śpiewało polskie rycerstwo po zakończonej bitwie. Później towarzyszyła narodowym uroczystościom przy szczególnie doniosłych okazjach. Współcześnie śpiewana jest m.in. w czasie inauguracji roku akademickiego razem z „Gaudeamus igitur”.

Tekst pieśni (w najpopularniejszym przekładzie Leopolda Staffa) opisuje życie, zasługi i męczeństwo Stanisława ze Szczepanowa, cud „zrośnięcia się” jego poćwiartowanego ciała oraz cuda związane ze świętością biskupa. Jest też apelem do stołecznego Krakowa, aby okazał się godny bycia miejscem wiecznego spoczynku tak sławnego męczennika.

Wincenty z Kielczy, będący autorem tekstu łacińskiego, to pierwszy, zapisany w historii polski kompozytor. Jego utwory oceniane są jako równe poziomem dziełom ówczesnych kompozytorów zachodnioeuropejskich.

#### Postać Biskupa Szczepanowskiego

Biskup Szczepanowski został po kanonizacji uznany za jednego ze świętych patronów Polski. Współcześnie jego postać budzi jednak kontrowersje wśród historyków. Urodził się najprawdopodobniej ok. 1030 roku. Był, jak na swoją epokę, znakomicie wykształcony. Ukończył gnieźnieńską szkołę katedralną, po czym studiował także we Francji. Po powrocie do kraju zasłynął jako kaznodzieja i misjonarz. W 1072 roku, za zgodą Bolesława Szczodrego, został biskupem krakowskim. Przez 7 lat swojej posługi wykonał imponującą pracę. Sprowadził do Polski legatów rzymskich. Odbudował arcybiskupstwo gnieźnieńskie, dzięki czemu metropolia magdeburska musiała porzucić swoje pretensje do zwierzchności nad polskimi diecezjami. Był też wielkim protektorem klasztorów benedyktyńskich. To właśnie przede wszystkim jego zasługą była królewska koronacja Bolesława Szczodrego w 1075 roku.

W 1079 roku doszło do konfliktu między Stanisławem i królem zakończonego tragiczną śmiercią biskupa. Pierwszy, szerszy przekaz na ten temat zawarł w swojej kronice Gall Anonim. Zapisał on: „Jak zaś doszło do wypędzenia króla Bolesława z Polski, długo byłoby o tym mówić; tyle wszakże można powiedzieć, sam będąc pomazańcem [Bożym] nie powinien był [drugiego] pomazańca za żaden grzech karać cielesnie. Wiele mu to bowiem zaszkodziło, gdy przeciw grzechowi grzech zastosował i za zdradę wydał biskupa na obcięcie członków. My zaś nie usprawiedliwiamy biskupa-zdrajcy, ani nie zalecamy króla, który tak szpetnie dochodził swych praw – lecz pozostawmy te sprawy [...]”.

#### Interpretacje historyków

Kronikarze i historycy do tej pory spierają się o realne znaczenie tych słów. Według Wincentego Kadłubka biskup stanął w obronie niewiernych żon rycerzy walczących w wyprawie kijowskiej, które król okrutnie ukarał mimo przebaczenia mężów. Rozgniewany król nakazał zabicie Stanisława w kościele na Skalce w



czasie odprawiania mszy. Ponieważ nikt nie odważył się tego dokonać, król własnoręcznie miał zamordować biskupa.

Tadeusz Wojciechowski w 1904 roku postawił tezę, wedle której biskup był członkiem przeciwnego Bolesławowi stronnictwa wspierającego jego młodszego brata Władysława Hermana. Wykrycie tego spisku miało doprowadzić do osądzenia i stracenia Stanisława.

Według Romana Grodeckiego, biskup mógł krytykować władcę pod wpływem szlachetnych pobudek, ale subiektywna ocena rozgniewanego króla zakwalifikowała je jako zdradę.

Z kolei Tadeusz Grudziński uznał, że konflikt króla z biskupem rozgorzał na tle reformy kościelnej z 1075 roku.

Według Jana Powierskiego, biskup miał być jedynie pionkiem w politycznej grze opozycji skupionej wokół palatyna Sieciecha i został ukarany przez króla jako „koziół ofiarny”.

Niewiele wniosły do sprawy badania czaszki św. Stanisława przechowywanej na Wawelu. Nosi ona ślad uderzenia tęnym narzędziem – co można uznać zarówno jako dowód na morderstwo, jak i na egzekucję z wyroku sądu.

Legenda świętego Stanisława jako patrona Polski miała duże znaczenie w dobie rozbicia dzielnicowego. „Powiadano” wówczas, że tak jak na skutek cudu zrosły się wszystkie członki ciała świętego, tak wszystkie ziemie podzielonego królestwa na powrót staną się kiedyś jednością.

Opracował: Piotr Pacak



## Hej chłopcy, bagnet na broń

### Muzyka i słowa: Krystyna Kraheńska „Danuta”

Hej, chłopcy, bagnet na broń!  
Długa droga, daleka, przed nami,  
Mocne serca, a w ręku karabin,  
Granaty w dłoniach i bagnet na bronii.

Jasny świt się roztoczy,  
Wiatr owieje nam oczy  
I odetchnąć da płucom i rozgorzeć da krwi,  
I piosenkę, jak tęczę, nad nami roztoczy  
W równym rytmie marsza: raz, dwa, trzy...

Hej, chłopcy, bagnet na broń!  
Długa droga, daleka, przed nami trud i znój,  
Po zwycięstwo my, młodzi, idziemy na bój,  
Granaty w dłoniach i bagnet na bronii.

Ciemna noc się nad nami  
Roziskrzyła gwiazdami,  
Białe wstęgi dróg w pyle, długie noce i dni,  
Nowa Polska, Zwycięska, jest w nas i przed nami  
W równym rytmie marsza: raz, dwa, trzy...

Hej, chłopcy, bagnet na broń!  
Bo kto wie, czy to jutro, pojutrze, czy dziś  
Przyjdzie rozkaz, że już, że już trzeba nam iść...  
Granaty w dłoniach i bagnet na bronii!





## Hej chłopcy, bagnet na broń

Muzyka i słowa: Krystyna Kraheńska „Danuta”

Hej, chłopcy! bagnet na broń! Długa droga da-le-ka przed na-mi! Mocne

6 ser-ce a w rę-ku ka-ra-bin, gra-na-ty w dło-niach i bagnet na bro-ni! Jasny

10 świt się roz-to-czy, wiatr o-wie-je nam o-czy, I o-detchnąć da plu com i roz-go rzeć da krwi, i pio

14 sen-kę, jak tę-czę, nad na-mi ro-to-czy, w rów-nym ryt-mie mar-sza raz, dwa, trzy! Hej,

18 chłop-cy, bagnet na broń! Długa dro-ga, da-le-ka, przed na-mi trud i znój, Po zwy

22 cie-stwo my, mło-dzi, i-dzie-my na bój, gra-na-ty w dło-niach i bagnet na

25 bro-ni. gra-na-ty w dło-niach i bagnet na broń! Ciem-na

28 noc się nad na-mi roz-is-krzy-la gwiaz-da-mi, Bia-łe wstę-gi dróg w py-le, dłu-gie no-ce i dni, No-wa

32 Pol-ska, Zwy-cię-ska, jest w nas i przed na-mi w rów-nym ryt-mie mar-sza raz, dwa, trzy! Hej,

36 chłop-cy, bagnet na broń! Bo kto wie, czy to jut-ro, po-jut-rze, czy dziś, Przyj-dzie

40 roz-kaz, że już, że już trze-ba nam iść, gra-na-ty w dło-niach i bagnet na

43 bro-ni! gra-na-ty w dło-niach i ba-gnet na broń!



## Hej chłopcy, bagnet na broń

### Muzyka i słowa: Krystyna Krahelska „Danuta”

#### Informacje o utworze

To jedna z najpopularniejszych piosenek żołnierskich Polski Walczącej i Powstania Warszawskiego. Autorką tekstu i melodii była Krystyna Krahelska ps. „Danuta”, która napisała ją w 1943 roku dla żołnierzy Pułku „Baszta”. Utwór zdobył niezwykłą popularność, szczególnie wśród członków „Szarych Szeregów” i w Grupach Szturmowych batalionu „Zośka”. 20 listopada 1943 roku piosenkę opublikował podziemny dwutygodnik harcerski „Bądź gotów”, co spowodowało, że niebawem piosenka rozbrzmiewała także w oddziałach partyzanckich Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich na Kielecczyźnie, na Lubelszczyźnie, w Krakowskim, pod Grodnem i w Puszczy Kampinoskiej, skąd trafiła zapewne do Powstania Warszawskiego.

#### Nota historyczna

Piosenka „Hej chłopcy, bagnet na broń!” wbrew powszechnej opinii, nie powstała w czasie Powstania Warszawskiego. Krahelska napisała ją w 1943 roku dla żołnierzy Pułku „Baszta”. Tekst składa się z 6 zwrotek z refrenem w 2 i 6 zwrotce. Jest on wezwaniem do gotowości związanej ze zbliżającą się walką czyli wielkim powstaniem. Autorka posługuje się bardzo poetyckimi obrazami, odwołującymi się wprost do emocji słuchaczy i starającymi się rozbudzić ich wiarę w nadchodzące zwycięstwo. Tekst opublikowano po raz pierwszy na łamach konspiracyjnego pisma „Bądź Gotów!” (21 numer z 20 listopada 1943 roku). W 1944 roku wszedł w skład dwóch konspiracyjnych antologii: „Pieśni Podziemne” oraz „Śpiewnik BCH”. Kilkakrotnie publikowano go również w czasie Powstania Warszawskiego. Piosenka Krahelskiej znalazła się w wielu antologiach powojennych. Była również wielokrotnie wykonywana i nagrywana, m.in. przez Reprezentacyjny Zespół Artystyczny Wojska Polskiego, Chór i Orkiestrę Polskiego Radia, zespół Czerwonego Gitary, Orkiestrę Uliczną z Chmielnej oraz solistów – np. Mieczysława Fogga czy Józefa Sojkę.

#### Postać Krystyny Krahelskiej ps. „Danuta”

Urodziła się 24 marca 1914 roku w Mazurkach koło Baranowicz, w inteligenckiej rodzinie o pięknych tradycjach patriotycznych.

Jej charakter ukształtowało harcerstwo, do którego wstąpiła w 1928 roku. Bardzo szybko została instruktorką. Już po roku prowadziła grupę zuchów. W 1931 roku uczestniczyła w praskim Zlocie Skautów Słowiańskich. Rok później zdała maturę w Gimnazjum im. Romualda Traugutta w Brześciu nad Bugiem. Studiowała geografię, historię i etnografię. Na przełomie 1936/37 roku pozowała Ludwice Nitschowej do pomnika warszawskiej Syrenki. We wrześniu 1939 roku Krystyna Krahelska brała udział w obronie Warszawy jako ochotniczka obrony cywilnej. Już w grudniu wstąpiła do Związku Walki Zbrojnej. Działała jako łącznika i kurierka do zadań specjalnych na teren Nowogródzyczyny, wielokrotnie wykazując się niepospolitą odwagą (do jej zadań należało m.in. przewożenie broni) i inteligencją. Dzięki przeszkoleniu do służby sanitarnej w 1943 roku podjęła pracę w szpitalu we Włodawie. W oddziałach partyzanckich na tym terenie organizowała szkolenia sanitariuszek. W dniu wybuchu Powstania Warszawskiego była sanitariuszką (pod pseudonimem „Danuta”) 1108 plutonu 3 Szwadronu Dywizjonu „Jeleń” (7 Pułk Ułanów Lubelskich Armii Krajowej). 1 sierpnia 1944 roku jej pluton atakował budynek Domu Prasy przy ulicy Marszałkowskiej. Została ciężko ranna, kiedy próbowała ratować postrzelonego kolegę. Przeniesiono ją do szpitala przy ulicy Polnej 34, gdzie mimo wysiłków lekarzy zmarła nad ranem 2 sierpnia. Krystyna Krahelska została pośmiertnie awansowana do stopnia plutonowego.

Opracował: Piotr Pacak



## Hej, hej ułani

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Ułani, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.

Niejedna panienska i niejedna wdowa,  
zobaczy ułana, kochać by gotowa.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.

Babcia umierała, jeszcze się pytała:  
czy na tamtym świecie, ułani, będziecie?  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.

Nie ma takiej wioski, nie ma takiej chatki,  
gdzie by nie kochały ułana mężatki.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.

Nie ma takiej chatki ani przybudówki,  
gdzie by nie kochały ułana Żydówki.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.

Jedzie ułan, jedzie, konik pod nim płąsa,  
czapkę ma na bakier i podkręca wąsa,  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.

Jedzie ułan, jedzie, szablą pobrzękuje,  
uciekaj, dziewczyno, bo cię pocałuje.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.



A niech pocałuje, nikt mu nie zabrania,  
wszak on swoją pierś Ojczyznę osłania.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.  
Hej, hej, ułani, malowane dzieci,  
niejedna panienska za wami poleci.



## Hej, hej ułani

Muzyka i słowa: autor nieznany

Fm Bbm Fm

U - ła - ni, u - ła - ni, ma - lo - wa - ne dzie - ci,

5 Fm C7 Fm

nie - jed-na pa - nien - ka za wa-mi po - le - ci.

9 Eb Ab Eb Ab

Hej, hej, u - ła - ni, ma - lo - wa - ne dzie - ci,

13 Fm C7 Fm

nie - je-dna pa - nien - ka za wa-mi po - le - ci.

## Hej, hej ułani

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Nie wiemy kto i kiedy napisał piosenkę „Hej, hej ułani!”. Część historyków doszukuje się jej początku w czasach Księstwa Warszawskiego. W wydany w 1833 roku we Lwowie zbiorze „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego” znajduje się jedna z pierwszych drukowanych wersji tego utworu. Od tej pory piosenka pojawiała się w różnych wariantach tekstowych i melodycznych. Wersja śpiewana obecnie pochodzi sprzed pierwszej wojny i została wydana w śpiewniku Bogusława Szula-Skjöldkrona „Piosenki Leguna tułacza” w 1919 roku.

#### Nota historyczna

Jest to klasyczna, wesoła piosenka marszowa, anonimowego autorstwa, odwołująca się do ciągu prostych – oczywistych dla swoich czasów – skojarzeń. Ułan jest na tych obrazach: pięknie umundurowany („malowane dzieci”), odważny, zawadiacki i cieszy się wielką popularnością wśród dziewcząt i kobiet, jest dumny ze swojego „znaku” – uważa się za elitę wojska („Lepszy wąs ułański, niż cała piechota”). Nie wiemy kiedy powstał utwór „Hej, hej ułani”, ale część historyków doszukuje się jego początku w czasach Księstwa Warszawskiego. Tekst znany jest w kilku wersjach. Obecnie śpiewany refren pojawił się dopiero przed I wojną światową. Piosenka była bardzo popularna w polskich formacjach kawaleryjskich w czasie obu wojen światowych i w dwudziestoleciu II RP.

#### Kim byli ułani?

Ułani stali się „ikoniczną” formacją polskiej kawalerii, a ich broń, taktykę i nawet mundury kopiowała praktycznie cała Europa. Aby prześledzić ich początki, musimy cofnąć się aż do średniowiecza i tatarskiego osadnictwa na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. W Rzeczypospolitej Tatarzy cieszyli się szeroką autonomią, wolnością religijną, a w zamian za służbę wojskową przyjmowano ich w poczet szlachty (były to m.in. rody Abakanowiczów, Achmatowiczów, Biegańskich, Bielaków, Jeljaszewiczów, Koryckich, Lenkiewiczów, Michałowskich, Rudnickich, Sienkiewiczów, Sulkiwiczów i wielu innych) oraz nagradzano licznymi nadaniami ziemskimi. Przez wieki wiernie służyli Rzeczypospolitej jako lekka kawaleria, używana do rozpoznania, osłony skrzydeł i pościgu. Na początku XVIII wieku chorągwie tatarskie przywdziały już jednolitą „barwę” (umundurowanie) i zaczęły się łączyć w większe jednostki. W wojnie domowej z lat 1715-16 po stronie Augusta II Mocnego stanął pułk jazdy tatarskiej sformowany przez Aleksandra Ułana (takie nazwisko nosiła boczna gałąź Assańczukiewiczów). Jeden z jego przodków, pułkownik Mohammed Ułan, służył w armii króla Stefana Batorego, i to od niego – zdaniem części historyków – wzięła się późniejsza nazwa całego rodzaju kawalerii: ułanów. Pułk Aleksandra Ułana został w 1717 roku przeniesiony do armii saskiej, w której zwany był „wojskiem ułanowym”. Rekrutowane w Rzeczypospolitej pułki tatarskich ułanów walczyły również w wojnach śląskich z połowy XVIII wieku oraz w wojnie 7-letniej. Za panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w składzie wojska litewskiego powstało 5 pułków straży przedniej, zwanych już oficjalnie ułanami, które były formowane przede wszystkim z Tatarów. Kolejne 5 pułków powstało w wojsku koronnym. Utworzono też elitarne pułki ułanów królewskich. Ułani Rzeczypospolitej pięknie zapisali się w wojnie Rosją z 1792 roku oraz w Powstaniu Kościuszkowskim. Tragicznym symbolem stała się ostatnia walka pułków ułanów na szanłach Pragi, bronionej przed szturmem rosyjskich wojsk marszałka Suworowa.

#### Ułani w czasach napoleońskich

Kolejną wielką kartą historii ułanów była epoka napoleońska. Już w 1797 roku utworzono w składzie

Legionów Polskich generała Dąbrowskiego oddział kawalerii, nawiązujący bronią, mundurem i taktyką do ułańskich pułków straży przedniej I Rzeczypospolitej.

W Księstwie Warszawskim ułani byli główną siłą polskiej kawalerii. Swoją skutecznością i poświęceniem zapisałi piękne karty praktycznie we wszystkich kampaniach tej epoki.

Do wzorów ułańskich nawiązywały też polskie i litewskie pułki szwoleżerów oraz eklererów (rodzaj jazdy utworzonej przez Napoleona w 1813 roku) w składzie francuskiej Gwardii Cesarskiej. To właśnie w epoce napoleońskiej zaczęto powszechnie „kopiować” polskich ułanów, tworząc w różnych armia formacje identycznie walczące i podobnie umundurowane. Oddziały szwoleżerów – lansjerów i ułanów pojawiły się wówczas min. w składzie armii francuskiej, rosyjskiej, pruskiej, neapolitańskiej, austriackiej i westfalskiej. W utworzonym w 1815 roku Królestwie Polskim istniały 4 pułki ułanów. W czasie Powstania Listopadowego utworzono również liczne pułki ochotnicze, nawiązujące mundurami i taktyką do dziedzictwa tej formacji. Oddziały ułanów pojawiały się później praktycznie we wszystkich polskich powstaniach.

### **Ułani na frontach I i II Wojny Światowej**

Tworzono je również w czasie I Wojny Światowej, kiedy to do historii ułańskich bitew przeszły min. szarże pod Rokitną i pod Jazłowcem. Wraz z odrodzeniem się państwa polskiego powstały również pułki ułanów, które w latach 1918 – 1921 walczyły praktycznie na wszystkich frontach wojny o granice Rzeczypospolitej. 30 sierpnia 1920 roku pod Komarowem koło Zamościa polscy ułani stoczyli ostatnią, wielką bitwę kawaleryjską w historii Europy, gromiąc bolszewicką Konną Armię. W II Rzeczypospolitej istniały 4 pułki szwoleżerów, 30 pułków ułanów oraz 15 pułków strzelców konnych (umundurowanych i uzbrojonych na wzór ułanów). W kampanii wrześniowej 1939 roku polska kawaleria zapisała piękną kartę, walcząc od pierwszej do ostatniej bitwy z bohaterstwem, która znalazło uznanie nawet u wrogów. Ułani odrodzili się w składzie polskich formacji walczących z Niemcami na Zachodzie Europy. Była to już jednak kawaleria zmechanizowana – na czołgach, transporterach, samochodach pancernych i samochodach. Do legendy tamtej wojny przeszły „czarne diabły” generała Maczka, które walczyły, w składzie jego brygady, w obronie Francji w 1940 roku. W 1944 wrócili na kontynent już jako 1 Dywizja Pancerna, przechodząc chwalebny szlak bojowy od Normandii aż do głównej bazy niemieckiej floty w Wilhemshafen. Pułki pancernych ułanów walczyły również we Włoszech, w składzie 2 Korpusu generała Andersa. Ostatnią formację konnej kawalerii utworzono w składzie Wojska Polskiego w Związku Radzieckim – była to 1 Warszawska Samodzielna Brygada Kawalerii. To ułani jej 3 Pułku wykonali 1 marca 1945 roku pod Borujkiem ostatnią ułańską szarżę. Ułani zniknęli ze składu Wojska Polskiego wraz z rozformowaniem tej brygady w 1947 roku.

Opracował: Piotr Pacak



## Hymn Brygady Świętokrzyskiej

**Muzyka: Feliks Konarski, William Steffe (refren)**

**Słowa: autor nieznany**

Brygada Świętokrzyska, to Polski przednia straż!

Brygada Świętokrzyska, to zbrojny hufiec nasz!

Ojczyźnie dar niesiemy ze krwi i naszych ran,

Jak jeden mąż staniemy, bo żołnierz wielki pan.

Hej, leć piosnko partyzancka,

Gwiazdo zaczętego dzieła!

Hej, pobudki zagraj hasło

Tej, co nigdy nie zginęła!

Pociesz wszystkich, co w rozterce,

Obudź tych, co zadrzemali -

Tym, co mają słabe serce,

Wykuj mocne i twarde ze stali!





## Hymn Brygady Świętokrzyskiej

Muzyka: Feliks Konarski, William Steffe (refren)

Słowa: autor nieznany

Marszowo

Bry - ga - da Świę - to - krzy - ska to Pol - ski przed - nia straż! Bry -  
ga - da Świę - to - krzy - ska to zbroj - ny hu - fiec nasz! Oj -  
czy - śnie dar nie - sie - my ze krwi i na - szych ran, jak  
je - den mąż sta - nie - my, bo żół - nierz wiel - ki pan.  
Hej, leć pio - sen - ko par - ty - zan - cka, Gwia - zdo za - czę - te - go dzie - ła!  
Hej - - po - bud - ki za - graj ha - sło, tej co ni - gdy nie - zgi - ne - ła!  
Po - ciesz wszy - skich co w roz - ter - ce, o - budź tych co za - drze ma - li  
Tym, co ma - ją sła - be ser - ce, wy - kuj moc - ne i twar - de ze sta - li

Hymn Brygady Świętokrzyskiej

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Hymn Brygady Świętokrzyskiej

**Muzyka: Feliks Konarski, William Steffe (refren)**

**Słowa: autor nieznany**

### Informacje o utworze

Brygada Świętokrzyska Narodowych Sił Zbrojnych była jedyną dużą jednostką polskich konspiracji niepodległościowych z II Wojny Światowej, która uniknęła rozbicia przez siły niemieckie i sowieckie.

### Nota historyczna

Brygada Świętokrzyska była taktycznym związkiem Narodowych Sił Zbrojnych. Utworzono ją 11 sierpnia 1944 roku z 202 i 204 Pułków NSZ. Dowódcą był major Antoni Szacki ps. „Bohun”<sup>[1]</sup> (dowodzący jednocześnie 202 Pułkiem). 204 Pułkiem dowodził major Eugeniusz Kerner „Kazimierz”, a od 15 sierpnia 1944 roku kapitan Jerzy Wojski. Utworzenie Brygady Świętokrzyskiej było częścią planu sformowania trzech dużych związków, które wobec wejścia Armii Czerwonej do Polski i nieuchronności całkowitej okupacji umożliwiłyby ewakuację wojskowych kadr NSZ na Zachód.

Początkowo Brygada liczyła około 850 żołnierzy, słabo uzbrojonych (bronią dysponowała tylko połowa stanu), wyposażonych i źle umundurowanych. Głównym celem była walka z partyzantką komunistyczną Armii Ludowej<sup>[2]</sup> i współpracującymi z nią oddziałami Batalionów Chłopskich<sup>[3]</sup> oraz grupami dywersyjnymi Armii Czerwonej. Brygada uznała Sowietów za głównego wroga. Brygada – przynajmniej do końca 1944 roku – wielokrotnie walczyła także z Niemcami<sup>[4]</sup>.

Na początku stycznia 1945 roku Brygada Świętokrzyska przeszła reorganizację. Składała się odtąd z dowództwa, oddziałów wsparcia i trzech pułków – Jasnogórskiego, Nadwiślańskiego i Częstochowskiego. Major Szacki twierdził później, że te zmiany były fikcją dla zmylenia wroga, a Brygada przez cały czas swojego istnienia miała niezmienną organizację. Kiedy 13 stycznia rozpoczęła się sowiecka ofensywa, Brygada Świętokrzyska otrzymała rozkaz wycofania się na Śląsk z zastrzeżeniem, że może liczyć tylko na własne siły. 15 lutego, po walkach z Niemcami i Sowietami, przekroczono Pilicę. Dowódca wydał tego dnia następujący rozkaz: „Ofensywa bolszewicka zmusiła nas do przesunięcia się na zachód Polski. Na drodze stanęły nam umocnienia niemieckie. W dniu 14 bm. starliśmy się z Niemcami, chcąc przebić się na zachód. Nie daliśmy rady. W dniu 15 bm. czołgi radzieckie zaatakowały nas od wschodu. Dla ratowania brygady porozumiałem się z dowództwem fortyfikacji niemieckich, aby zezwoliło nam przejść przez ich linie na zachód. Tym samym weszliśmy w stan niewojowania z Niemcami na czas nieokreślony”. „Bohun” podjął taką decyzję uznając, że wobec niemożliwości kontynuowania walki z Sowietami i bezsensowności dalszej walki z Niemcami (klęska III Rzeszy była już przesądzona) jego zadaniem jest uratowanie kadr Brygady i przeprowadzenie jej do strefy kontrolowanej przez zachodnich Aliantów. Ostatecznie udało się osiągnąć porozumienie z Niemcami (28 stycznia), którzy zalecili marsz bocznymi drogami na Pragę Czeską. Brygada wkroczyła przez Sudety na teren Protektoratu Czech i Moraw 20 lutego 1945 roku. Dzięki przyjęciu zbiegłych z niemieckiej niewoli weteranów Powstania Warszawskiego i Polaków przebywających w Czechach na przymusowych robotach, sformowano 4 Pułk – Poznański. W kwietniu dowództwo Brygady wyznaczyło 70 żołnierzy, którzy wyszkoleni i wyposażeni przez Niemców mieli być zrzucony w Polsce dla prowadzenia dywersji przeciwko Armii Czerwonej. Przeprowadzenie tej akcji było niemieckim warunkiem dotrzymania porozumienia z Brygadą Świętokrzyską. W marcu i kwietniu wysłano kilka grup, które w większości zostały rozbite przez UB i tylko nieliczni powrócili do Brygady. Istnieją jednak przekazy według których żołnierze tych grup otrzymali od dowództwa Brygady rozkazy nierealizowania zadań zleconych przez Niemców a jedynie nawiązania kontaktu z miejscowymi strukturami NSZ.

Na początku kwietnia „Bohun” odmówił Niemcom wysłania Brygady na front i wzięcia udziału jako całość



w otwartej walce z Armią Czerwoną. W tym samym czasie nawiązał kontakt z Naczelnym Wodzem generałem Władysławem Andersem oraz czeskim podziemiem. Ostatecznie Niemcy zgodzili się na dalszy marsz Brygady na Zachód, pod warunkiem, że ominie ona Pragę. 13 kwietnia żołnierze 'Bohuna' wyruszyli z Rozstani na Pilzno. 21 kwietnia doszła informacja o planowanym przez Niemców ataku na Brygadę. 5 maja Polacy zaatakowali i po krótkiej walce zdobyli niemiecki obóz koncentracyjny dla kobiet w Holiszowie<sup>[5]</sup>. Uwolniono około 700 więźniarek (w tym 167 Polek) i wzięto do niewoli około 200 SS-manów. 7 maja w Stańkowie Brygada podporządkowała się amerykańskiej 2 Dywizji Piechoty, przez którą została uznana za jednostkę aliancką. Pod koniec miesiąca Polacy zostali wobec sowieckiej presji przesunięci w zamieszkały przez Niemców Sudeckich rejon wsi Bernatic. Amerykanie ostatecznie odmówili Sowiecom wydania żołnierzy „Bohuna”. 6 sierpnia w Koburgu Brygada została jednak rozbrojona, a w oparciu o jej kadry sformowane zostały podlegające amerykańskiemu dowództwu polskie kompanie wartownicze. W ten sposób zakończyła się samodzielna historia Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych.

## Kontrowersje

Jeszcze w czasie wojny i później, w okresie PRL-u, Brygada Świętokrzyska była oskarżana przez Sowieców i ich działające w Polsce marionetki o zdradę i otwartą kolaborację z Niemcami. Zdaniem współczesnych badaczy nie można mówić ani o kolaboracji, ani tym bardziej o zdradzie, ale co najwyżej o grze operacyjnej mającej na celu uratowanie przed sowieckimi represjami setek młodych żołnierzy. Taką ocenę podał również raport amerykańskiego Office of Strategic Services (Biuro Służb Strategicznych). Również działania zbrojne przeciwko Sowiecom i ich agenturze w Polsce wynikały z geopolitycznej strategii Narodowych Sił Zbrojnych, a nie ze współpracy z Niemcami. W sierpniu 1950 roku odbył się we Francji (Tuluza) proces „Bohuna” z oskarżeniem o zbrodnie wojenne. Został on tam całkowicie uniewinniony, co stanowiło podstawę do odmowy wydania komunistom żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej.

Bezsprzecznym faktem była kolaboracja Huberta Jury<sup>[6]</sup> i jego „Organizacji Toma”. Czy może to jednak obciążać całą Brygadę? Jest kwestią dyskusyjną czy „Bohun” przyjmując Jurę do Brygady Świętokrzyskiej w lutym 1945 roku znał jego poprzednią tożsamość (zmienił ją w kwietniu 1944 roku ścigany wyrokiem śmierci wydanym przez AK) i wiedział o jego zbrodniach. Na pewno wykorzystał przyniesione przez niego kontakty do gry z Niemcami o wolne przejście do strefy alianckiej. Jura przekazał „Bohunowi” niemiecką propozycję sojuszu antykomunistycznego i wspólnej walki przeciwko Sowiecom. Dowództwo Brygady odmówiło kolaboracji tłumacząc się słabym przygotowaniem, uzbrojeniem, wyposażeniem oraz partyzanckim charakterem oddziału. Jura, chcąc zdobyć przychylność „Bohuna”, załatwiał dla jego żołnierzy m.in. niemieckie racje żywnościowe oraz fałszywe dokumenty. Czy można oskarżać dowódcę Brygady, że wykorzystał niemieckiego agenta dla ułatwienia swoim żołnierzom przetrwania na niemieckim terenie i przedostania się na obszary kontrolowane przez Aliantów? Brygada Świętokrzyska nie odpowiadała za zbrodnie Jury, a wykorzystanie jego kontaktów było częścią gry prowadzonej przez „Bohuna” z Niemcami, gry która nie doprowadziła do czynnej kolaboracji<sup>[7]</sup>.

## Analiza tekstu

„Hymn Brygady Świętokrzyskiej” liczy trzy zwrotki. Pierwsza jest deklaracją żołnierskiego poświęcenia dla Ojczyzny („dar krwi i ran”). Podkreśla też elitarność Brygady nazywając ją „Strażą Przednią” (do której zawsze wybierano wyborowych żołnierzy). Wiązanie tego wersu z przedwojenną organizacją młodzieżową „Straż Przednia” jest nieporozumieniem – była ona wszak założona przez Sanację w celu zwalczania endeckich wpływów wśród młodzieży szkolnej. Druga zwrotka jest partyzancką pobudką i wezwaniem do walki za Polskę. Trzecia zwrotka jest pocieszeniem, pobudką i apelem o siłę („serca ze stali”) do walki za Ojczyznę.

Po wojnie „Hymn Brygady Świętokrzyskiej” był całkowicie zakazany, tak jak jakakolwiek forma kultywowania pamięci o walce tego zgrupowania. W ostatnich latach pieśń ta zaczyna istnieć w przestrzeni publicznej, ale wciąż jest mało znana.



Opracował: Piotr Pacak

## Przypisy

[1]Antoni Szacki (1902-1992), ps. „Bohun”, „Dąbrowski” – polski wojskowy, pułkownik Narodowych Sił Zbrojnych, dowódca Brygady Świętokrzyskiej. [Wikipedia](#)

[2]Armia Ludowa – konspiracyjna organizacja zbrojna Polskiej Partii Robotniczej, działająca w 1944 roku. [Wikipedia](#)

[3]Bataliony Chłopskie – konspiracyjna organizacja zbrojna polskiego ruchu ludowego, działająca od 1940 do 1945 roku. [Wikipedia](#)

[4]Wykaz starć Brygady Świętokrzyskiej z Niemcami. [Wikipedia](#)

[5]Artykuł Anny Zechenter o wyzwoleniu obozu w Holiszowie. [IPN](#)

[6]Hubert Jura (1915 – po 1993) – oficer Wojska Polskiego, Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych, kolaborant, agent Gestapo i zbrodniarz wojenny. Skazany na śmierć przez Sąd Armii Krajowej. [Wikipedia](#)

[7]Brygada Świętokrzyska – film Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego. [YouTube](#)



## Hymn do miłości Ojczyzny

**Muzyka: Wojciech Sowiński**

**Słowa: Ignacy Krasicki**

Święta miłości kochanej Ojczyzny,  
Czują Cię tylko umysły poczciwe!  
Dla ciebie zjadłe smakują trucizny,  
Dla ciebie więzy, pęta nie zelżywe.  
Kształcisz kalectwo przez chwalebne blizny,  
Gnieździsz w umyśle rozkoszy prawdziwe.  
Byle cię można wspomóc, byle wspierać,  
Nie żal żyć w nędzy, nie żal i umierać.

Wolności! której dobra nie docieka  
Gmin jarzma zwykły, nikczemny i podły,  
Cecho dusz wielkich! ozdobo człowieka,  
Strumieniu boski, cnót zaszczycon źródły!  
Tyś tarczą twoich Polaków od wieka,  
Z ciebie się pasmem szczęścia nasze wiodły.  
Większaś nad przemoc! – A kto ciebie godny  
Pokruszył jarzma, albo padł swobodny.

## Hymn do miłości Ojczyzny

**Muzyka: Wojciech Sowiński**

**Słowa: Ignacy Krasicki**











\* Uwaga!

W zapisie akordów zastosowano system międzynarodowy. W europejskim systemie występuje zapis H i B, natomiast w międzynarodowym systemie - B i Bb. Czyli H (zapis EU) czytamy jako B, a B (zapis EU) czytamy jako Bb.

## Hymn do miłości Ojczyzny

**Muzyka: Wojciech Sowiński**

**Słowa: Ignacy Krasicki**

### Informacje o utworze

Pieśń ta znana jest także pod tytułem „Hymn Szkoły Rycerskiej” oraz „Święta miłości kochanej Ojczyzny”. Tekst pieśni powstał po gorzkich doświadczeniach związanych z konfederacją barską oraz rozbiorem Polski. Po raz pierwszy utwór został opublikowany anonimowo w 1774 roku w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”, a także na oddzielnej ulotce. Muzykę do tego tekstu autorstwa Ignacego Krasickiego pisało wielu twórców. Jednakże do dziś przetrwała melodia z 1831 roku napisana przez pianistę i kompozytora Wojciecha (Alberta) Sowińskiego, kilkadziesiąt lat po zamknięciu Szkoły Rycerskiej.

### Nota historyczna

Pieśń ta powstała w 1774 roku jako hymn Szkoły Rycerskiej i pod takim tytułem też jest znana. W tym samym roku ukazała się po raz pierwszy anonimowo w „Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych”. Weszła również do poematu heroikomicznego „Myszeida” jako część pieśni IX.

Muzykę do tekstu autorstwa Ignacego Krasickiego pisało wielu twórców. Pierwszą znaną powszechnie wersję muzyczną skomponował Józef Elsner. Jednakże do dziś przetrwała melodia napisana w 1831 roku na emigracji przez pianistę i kompozytora Wojciecha (Alberta) Sowińskiego, który był także autorem pierwszego w naszej muzykografii „Słownika muzyków polskich dawnych i nowoczesnych” z roku 1874. Publicznie, po raz pierwszy, tekst „Hymnu do miłości Ojczyzny”, odczytał biskup Ignacy Krasicki w czasie jednego z „obiadów czwartkowych” u króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Legenda głosi, że inspiracją był tragiczny wypadek, który spowodował woźnica biskupa w czasie jazdy na spotkanie z królem. Miał on wówczas potrącić starego żołnierza, który umierając w objęciach Krasickiego mówił o miłości i poświęceniu dla Ojczyzny. Tekst pieśni jest dwuzwrotkowy. Pierwsza zwrotka zastrzega, że „święta miłość” Ojczyzny jest uczuciem „absolutnym”, właściwym tylko ludziom „pocziwym”. Według autora dla tej miłości znieść można wszelkie przeciwności i cierpienia. Druga zwrotka zapewnia, że chwalebne są rany odniesione w służbie dla Ojczyzny i oczekuje od słuchaczy (kadetów) bezgranicznej ofiarności, nawet za cenę życia. Przez takie spojrzenie na sprawę Krasicki uważany jest za prekursora polskiego romantyzmu. „Hymn do miłości Ojczyzny” był bardzo popularny w czasach „narodu bez państwa”. Współcześnie pieśń ta jest śpiewana przez podchorążych szkół wojskowych podczas immatrykulacji, zaraz po „Gaudeamus igitur”.

### Instytucja Szkoły Rycerskiej

Szkoła Rycerską uznaje się za jedno z niewielu pozytywnych dzieł ostatniego króla Rzeczypospolitej Stanisława Augusta Poniatowskiego, który utworzył ją 15 marca 1765 r. Początkowo zwano ją Akademią Szlachecką Korpusu Kadetów, później Królewskim Korpusem Kadetów, a ostatecznie przyjęła się powszechnie używana nazwa – Szkoła Rycerska. Składała się z 200 kadetów (w 2/3 z Królestwa Polskiego), pochodzących przede wszystkim z biedniejszych rodzin szlacheckich. Szkoła powstała celem wychowania przyszłych reformatorów, którzy mieli podnieść Rzeczpospolitą z cywilizacyjnej zapaści. Książę Adam Czartoryski tak ujął to w swojej przemowie do uczniów z 1766 r.: „Wy tę w najopłakańszym stanie zostającą Ojczyznę waszą powinniście zaludniać obywatelami gorliwymi o jej sławę, o zwiększenie jej mocy wewnętrznej i poważania postronnego, o poprawę rządów w gatunku swym najgorszych. Niech was prowadzi ta zacna ambicja, żebyście odmienili starą postać Kraju”. Książę opisał też etyczny wzór kadeta, który według niego: „Powinien Ojczyznę swoją kochać i jej dobro nade wszystko i sposobić się do tego, aby mógł poświęcić się na jej usługi, powinien być cnotliwy, pełen uszanowania dla zwierzchności, dobroczynności i afektu dla równych, względu dla niższych”.



Kadetów kształcono dwutorowo – zarówno do służby wojskowej, jak i cywilnej. Szkoła korzystała tutaj z wzorów pruskich szkół rycerskich oraz francuskich szkół administracyjnych. Nauczyciele początkowo byli w większości Niemcami i Francuzami. Wobec krytyki konserwatywnej opozycji stopniowo wprowadzono do grona pedagogicznego również większą grupę Polaków. Nauka trwała od 5 do 7 lat. Pierwsze 3 do 5 lat poświęcone było na nauczanie ogólne (w tym naukę języków obcych). Przez kolejne 2 lata uczniowie szykowali się do służby wojskowej lub administracyjnej. W pierwszej specjalizacji uczono min. historii wojskowości, taktyki, inżynierii wojskowej oraz sztuki artyleryjskiej. Kandydaci na urzędników uczyli się też prawa oraz kameralistyki (wiedzy o administracji i zarządzaniu). Oba kierunki ćwiczyły również jazdę konną, fechtunek szablą lub szpadą, taniec oraz muzykę. Powstanie Szkoły kosztowało jednorazowo 1,5 miliona złotych z prywatnego skarbu królewskiego. Utrzymanie roczne wynosiło ok. 600 tysięcy złotych (z tego 400 tysięcy ze skarbu państwa). W 1768 roku rosyjski ambasador Mikołaj Repnin przekazał dla korpusu sumę 100 tysięcy złotych, aby powstrzymać kadetów od udziału w Konfederacji Barskiej. Szkoła Rycerska została zlikwidowana po upadku Powstania Kościuszkowskiego 30 listopada 1794 r. Przez 30 lat przeszło przez szkołę około 650 kadetów i 300 uczniów eksternistycznych. Byli wśród nich tacy uczniowie jak: Tadeusz Kościuszko, Julian Ursyn Niemcewicz, Jakub Jasiński, Karol Kniaziewicz, Michał Sokolnicki, Stanisław Fiszer i Józef Sowiński. Dzieło Szkoły Rycerskiej kontynuowały Korpusy Kadetów II Rzeczypospolitej.

Opracował: Piotr Pacak





## Idzie żołnierz borem lasem

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Idzie żołnierz  
Borem, lasem, borem, lasem.  
Przymierając  
Z głodu czasem, z głodu czasem.

Suknia na nim  
Nie blakuje, nie blakuje,  
Wiatr dziurami  
przelatuje, przelatuje.

Chusta czarna  
Jest za pasem, jest za pasem,  
Ale i w tej  
Pusto czasem, pusto czasem.

Chociaż żołnierz  
Obszarpany, obszarpany,  
Przecież idzie  
Między pany, między pany.

Trzeba by go  
Obdarować, obdarować  
Soli jemu  
Nie żałować, nie żałować.

Wtenczas żołnierza  
Szanują, ach szanują,  
Kiedy twogę  
Na się czują, na się czują.

Zapłacze mu,  
Jezu z nieba, Jezu z nieba,  
Boć go pilna  
Jest potrzeba, jest potrzeba.



## Idzie żołnierz borem lasem

Muzyka i słowa: autor nieznany

Am C

I - dzie żoł - nierz bo - rem, la - sem,

G E Am C G E

bo - rem, la - sem, przy - mie - ra - jąc

Dm Am Dm Am

z gło - du cza - sem, z gło - du cza - sem

The musical score is written in treble clef. The first system is in 2/4 time and contains the first two lines of music. The second system is in 3/4 time and contains the next two lines. The third system is in 3/4 time and contains the final two lines. Chord diagrams are provided above the notes for each measure. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes.

## Idzie żołnierz borem lasem

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Jedna z najstarszych zachowanych polskich pieśni wojskowych, której pierwotny tytuł brzmiał „Pieśń o żołnierzu tułaczem”. Nie wiemy dokładnie kiedy powstała. Największą popularność zyskała w XIX wieku, kiedy to wiązano ją z tradycją legionową. Z pewnością jest to jednak utwór znacznie starszy, pochodzący prawdopodobnie z drugiej połowy XVI wieku.

#### Nota historyczna

Pierwotny tytuł to „Pieśń o żołnierzu tułaczem”. Powszechnie przyjęło się jednak używanie tutaj pierwszej linijki pierwszej zwrotki (wg zapisu z 1830 roku). Nie wiemy dokładnie kiedy powstała. Największą popularność zyskała w XIX wieku, kiedy to wiązano ją z tradycją legionową. Z pewnością jest to jednak utwór znacznie starszy, pochodzący prawdopodobnie z drugiej połowy XVI wieku.

Jedną z teorii na temat powstania tej pieśni wiąże ją ze sformowaniem przez Stefana Batorego piechoty wybranieckiej, którą rekrutowano przede wszystkim z polskich chłopów. Opiera się to na m.in. na fragmencie wychwalającym uroki życia chłopskiego nad okropności wojny. Z drugiej strony np. motyw „wiernego konika” jest nawiązaniem do kawaleryjskich tradycji. Tę dwoistość tłumaczyć może kompilacyjny charakter pieśni.

Tekst generalnie nawiązuje m.in. do „Pieśni o kole rycerskim” z 1584 r., do „Dumy rycerskiej” z ok. 1597 r. oraz innych staropolskich „lamentów żołnierskich”, opowiadających o niedolach wojskowego życia („Ukrwawiona zbroja moja”, „Pieśń o potrzebie z Naliwajkiem”, „W kotły, bębny uderzyli”, itd.).

Tekst pieśni spisany jest parzyście rymowanymi 8-zgłoskowcami. Zachował się do naszych czasów w co najmniej 14 znanych przekazach wariantowych, w większości spisanych przez anonimowych autorów.

#### Odwołania do pieśni

W XIX i XX wieku nawiązania do „Pieśni o żołnierzu tułaczem” możemy znaleźć m.in. w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza („Koncert Jankiela”), „Popiołach” Stefana Żeromskiego („O żołnierzu tułaczem”) oraz „Rozdziobią nas kruki i wrony” tego samego autora.

Motyw „wiernego konika” jest często powtarzany np. w malarstwie Kossaków oraz w utworze „Zrzuty” z płyty „Powstanie Warszawskie” zespołu „Lao Che”.

Opracował: Piotr Pacak



## Jak to na wojence ładnie | Śpij kolego

### Muzyka i słowa: autor nieznany

1. Jak to na wojence ładnie, x2  
Kiedy ułan z konia spadnie. x2
2. Koledzy go nie żałują, x2  
Jeszcze końmi potratują. x2
3. Rotmistrz z listy go wymaże, x2  
Wachmistrz trumnę zrobić każe. x2
4. A za jego trudy, prace, x2  
Hejnał zagrają trębacze. x2
5. A za jego młode lata, x2  
Trąbka zagra tra-ta-ta-ta. x2
6. A za jego trudy, znoje, x2  
Wystrzelą mu trzy naboje. x2
7. A za jego trudy, znoje, x2  
Wystrzelą mu trzy naboje. x2
8. A za jego krwawe rany, x2  
Dołek w ziemi wykopany. x2
9. Tylko grudy zaburczały, x2  
Chorągiewki zafurczały. x2
10. Śpij kolego, twarde łożo, x2  
Zobaczmy się jutro może. x2
11. Śpij kolego, bo na wojnie x2  
Tylko w grobie jest spokojnie. x2
12. Śpij kolego w ciemnym grobie, x2  
Niech się Polska przyśni tobie. x2

## Jak to na wojence ładnie | Śpij kolego

Muzyka i słowa: autor nieznany


  
 Śpij ko - le - go twar - de ło - że, Śpij ko - le - go, twar - de ło - że,

5 
  
 Zo - ba - czym - się ju - tro mo - że, zo - ba - czym się ju - tro mo - że.

9 
  
 Zdra - dny są - siad myśl na - tę - żył, jak - by znisz - czyć pol - skie ple - mię,

13 
  
 wziął w o - pie - kę, u - cie - mię - żył, rwał na czę - ści na - szą zie - mię.

17 
  
 W młó - dą dłoń chwyć - my broń, zni - knie moc ty - ra - na!

21 
  
 Bij, śpie - waj o wol - noś - ci, a przy nas wy - gra - na!

Jak to na wojence ładnie | Śpij kolego

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Jak to na wojence ładnie | Śpij kolego

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

„Jak to na wojence ładnie” („Śpij kolego” „Marsz Langiewicza”) – polska pieśń żołnierska z Powstania Styczniowego<sup>[1]</sup> (1863-64). Geneza utworu jest wielowątkowa i sięga XVIII wieku. Śpiewana obecnie wersja powstała z licznych, najczęściej anonimowych przeróbek żołnierskiej pieśni „Żołnierz ochoczy” z 1800 roku, które w pieśń „A kto chce rozkoszy użyć” zebrał Władysław Tarnowski. Ogółem zapisano 20 wersji tekstu.

<sup>[1]</sup>Powstanie Styczniowe (1863-64) – polskie powstanie narodowe przeciwko Imperium Rosyjskiemu.  
[Strona na Wikipedii](#)

#### Nota historyczna

Marian Langiewicz<sup>[1]</sup> (1827 – 1887) był polskim generałem i dyktatorem Powstania Styczniowego. Z wykształcenia był prawnikiem (studiował we Wrocławiu i w Berlinie). Służył też w armii pruskiej (był Wielkopolaninem) jako oficer artylerii. W 1860 roku wziął udział w wyprawie Garibaldiiego<sup>[2]</sup> na Sycylię, odznaczając się przy tym wielką odwagą. Był wykładowcą polskiej Szkoły Wojskowej w Cuneo. Związany politycznie ze stronnictwem „Białych”, w porozumieniu z Komitetem Centralnym Narodowym (KCN), brał czynny udział w przygotowaniach do Powstania w zaborze rosyjskim (między innymi sprowadzając broń z Niemiec i Belgii). 9 stycznia 1863 roku został mianowany przez KCN pułkownikiem województwa sandomierskiego. Jego zadaniem była koncentracja sił powstańczych w Górach Świętokrzyskich i uderzenie na Warszawę. Od 22 stycznia zgrupowanie Langiewicza przeprowadziło zwycięskie ataki na rosyjskie garnizony w Jedlni, Bodzentynie i Szydłowcu. 11 lutego Langiewicz rozbił rosyjski pościg w bitwie pod Słupią. Cztery dni później został mianowany generałem. Dzięki dotychczasowym sukcesom jego siły stale rosły i w połowie lutego miał już ponad 2500 żołnierzy. 24 lutego, okrążony, stoczył z silniejszym liczebnie oddziałem Rosjan bitwę pod Małogoszczem.

Jego oddziały zdołały się wyrwać ze stosunkowo niewielkimi stratami. 11 marca w Goszczy generał Langiewicz, pewny wsparcia wielkopolskich i galicyjskich „Białych”, ogłosił się Dyktatorem Powstania. 17 marca jego siły stoczyły zacieklą bitwę pod Chrobrzem. Dzień później Langiewicz, ponownie otoczony, przeprowadził z Rosjanami krwawą acz zwycięską bitwę pod Grochowiskami. Jego zgrupowanie wyszło jednak z tego starcia dezorganizowane i zdemoralizowane. Dyktator, załamany po bitwie, pozostawił dowodzenie pułkownikowi Czachowskiemu i przeszedł do Galicji. Aresztowany przez Austriaków, był dwa lata więziony. Wyjechał później do Anglii i Szwajcarii, ostatecznie osiadł w Turcji. Prawdopodobnie przeszedł na islam i służył w armii tureckiej. Zmarł w 1887 roku w Konstantynopolu.

#### Analiza tekstu

„Śpij kolego” to typowa, lekka i zawadiacka piosenka kawaleryjska. Wersja w redakcji Adama Zagórskiego (wydana w 1916 roku) składa się z 12 dwuwiersowych zwrotek. Sześć pierwszych zwrotek to opis żołnierskiej śmierci i żołnierskiego pogrzebu. Koledzy, którzy „konikami go stratują” to odniesienie do realiów kawaleryjskiej walki w zwartym szyku. Ułan z pierwszego szeregu, jeżeli spadł ranny z konia mógł być wówczas stratowany przez kolegów z następnych szeregów. Trębacze grający „hejnał” to wojskowy ceremoniał pogrzebowy, a „trzy naboje” to trzy „salwy honorowe” oddawane przez asystujący ceremonii pododdział. Siódma zwrotka to pożegnanie z poległym kolegą („śpij kolego”). Kolejne zwrotki to sceny powtarzane wielokrotnie w polskich piosenkach wojskowych – rodzina czekająca na powrót swojego żołnierza, weterani przynoszący wieść o jego śmierci i żołnierski „konik”, który własną nogą wygrzebuje mogiłę swojemu panu. Ten ostatni motyw był wielokrotnie powtarzany w polskiej literaturze, poezji i sztuce (np. w obrazach Kossaków). Znalazł się również w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza:



I już w takt postępują zgodzonymi dźwięki,  
Tworząc nutę żalostną tej sławnej piosenki:  
O żołnierzu tułaczku, który borem, lasem  
Idzie, z biedy i z głodu przymierając czasem,  
Na koniec pada u nóg konika wiernego,  
A konik nogą grzebie mogiłę dla niego.

‘Śpij kolego’ dzięki rzetelności i prostocie swojego przekazu stała się z czasem bardzo popularna w Wojsku Polskim i doczekała się niezliczonych wręcz adaptacji. Część jej muzyki jest do dzisiaj wojskowym hejnałem pogrzebowym.

Opracował: Piotr Pacak

## Przypisy

[1]Marian Langiewicz (1827 – 1887) – polski generał i dyktator Powstania Styczniowego. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Giuseppe Garibaldi (1807-1882) – włoski działacz, żołnierz i bojownik o zjednoczenie. [Strona na Wikipedii](#)



## Karpacka Brygada

### Muzyka i słowa: Marian Hemar

Myśmy tutaj szli z Narwiku,  
Wy przez Węgry, a my z Czech.  
Nas tu z Syrii jest bez liku,  
A was z Niemiec zwiątało trzech!  
My przez morza, a wy z Flandrii,  
My górami, wy przez las!  
Teraz wszyscy do Aleksandrii,  
Teraz my już wszyscy wraz.

Karpacka brygada! Daleki jest świat!  
Daleki żołnierza tułaczy ślad.  
Daleka jest droga w zawiejach i mgłach,  
Od śniegów Narwiku w libijski piach.

Maszeruje Brygada, maszeruje,  
Maszeruje co tchu, co tchu!  
Bo z daleka jej Polska wypatruje,  
Wyczekuje dzień po dniu.  
I wzrok za nią zwraca zza gór i zza mórz.  
Czy widać Brygadę, czy idzie już?  
Co noc słuch wyteża, przez dal i przez mrok.  
Czy słychać Karpackiej Brygady krok?

Karpacka...





## Karpacka Brygada

Muzyka i słowa: Marian Hemar

Marszowiec - 120

Mys-my tu- taj szli z Nar- wi- ku. Wy przez Wę- ry a my z Czech. Nas tu  
z Sy- rii jest bez- li- ku. A was z Nie-miec zwia- lo trzech! My przez  
mo- rza. A wy z Flan- drii. my gó- ra- mi. Wy przez las! Te- raz  
wszys- cy do A- le- ksan- drii. Te- raz my już wszys- cy wraz! Kar-  
pac- ka Bry- ga- da! Da- le- ki jest świat! Da-  
le- ki zok- nie- rza tu- la- - czy ślad. Da -  
le - ka jest dro- ga w za- wie - jach i mgłach. Od  
śnie- gów Nar- wi- ku. W li- bjs- ki piach! Ma- sze-  
ru- je Bry- ga- da. Ma- sze- ru- je. Ma- sze- ru- je. Co tchu. Co tchu! Bo z da-  
le- ka jej Pols-ka wy- pa- tru- je. Wy- cze- ku- je dzień po dniu. I  
wzrok za nią zwró- ca- zza gór i zza mórz. Czy  
wi- dać Bry- ga- dę. czy i- dzie już? Co  
noc słuch wy- tę- za przez dal i przez mrok. Czy  
sły- chać Kar- pac- kiej Bry- ga- dy krok?



## Karpacka Brygada

### Muzyka i słowa: Marian Hemar

#### Informacje o utworze

Polska pieśń wojskowa z okresu II Wojny Światowej. Utwór powstał w Latrun (Palestyna) w 1941 roku. Autorem muzyki i tekstu był poeta, kompozytor Marian Hemar<sup>[1]</sup>.

<sup>[1]</sup>Marian Hemar (1901-1972), polski poeta, satyryk, komediopisarz, dramaturg, tłumacz poezji, autor tekstów piosenek. [Strona na Wikipedii](#)

#### Nota historyczna

Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich (SBSK) była drugim (po Samodzielnej Brygadzie Strzelców Podhalańskich<sup>[1]</sup>) polskim związkiem taktycznym utworzonym 2 kwietnia 1940 roku. rozkazem Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego. SBSK weszła w skład Francuskiej Armii Lewantu w Syrii. Docelowo zakładano rozwinięcie Brygady w dywizję piechoty górskiej. Po klęsce Francji i wobec groźby rozbrojenia przez Francuzów, Brygada Karpacka przeszła na terytorium Palestyny pod rozkazy Brytyjczyków. Dokończono tam szkolenie i wyposażono oddziały w angielski sprzęt i broń. Początkowo planowano użycie polskiej brygady w Grecji, ale porzucono te plany wobec szybkiego zajęcia greckich portów przez Niemców. W sierpniu 1941 Polacy – już jako Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich – zostali przerzuceni 7 konwojami do oblężonej przez Niemców i Włochów twierdzy Tobruk<sup>[2]</sup>. Brygada odznaczyła się tam, broniąc w skrajnie trudnych warunkach najcięższego odcinka (przedpola wzgórza Madauar) i biorąc udział w zwrocie zaczepnym, który przerwał oblężenie. Razem z innymi weteranami obrony strzelcy karpaccy przyjęli nazwanie ich przez Niemców „Szczurami Tobruku” jako oficjalne, zaszczytne miano. Po uwolnieniu Tobruku SBSK weszła w skład XIII Korpusu brytyjskiej 8 Armii i wzięła udział w walkach o rejon Gazali. Odznaczyła się tam przełamując linie wroga i biorąc licznych jeńców. 3 maja 1942 Brygada została rozformowana, a jej kadry weszły w skład 3 Dywizji Strzelców Karpackich.

Dowódca strzelców karpackich, generał Stanisław Kopański<sup>[3]</sup>, tak wspominał po latach swoich żołnierzy: „Główną cechą żołnierza Brygady Karpackiej było poczucie dumy narodowej, wyrosłe na tle głębokiego przywiązania do wolności. Wpłynął na to fakt, że żołnierz ten szedł do Brygady jako ochotnik. (...) żołnierz Brygady od rozpoczęcia kampanii wrześniowej przez dwa i pół roku żył ustawicznie w ruchu i niebezpieczeństwie. Wyrobił się on na zawodowego żołnierza pustynnego, nie zdradzającego nigdy kompleksu niższości wobec wroga ani wobec sprzymierzeńców. (...) Brygada Karpacka walczyła jako pierwsza wielka jednostka polska po klęsce wrześniowej w Polsce i pogromie Francji”<sup>[4]</sup>.

#### Analiza tekstu

„Karpacka Brygada” to typowa wojskowa piosenka marszowa. Tekst składa się z trzech zwrotek i refrenu.

Pierwsza zwrotka jest ogólnym przypomnieniem dróg, które przeszli polscy ochotnicy aby dostać się do Brygady. Wymieniony w pierwszym wersie i powtarzany później Narwik jest raczej pomyłką autora. Brygadę formowano z żołnierzy i ochotników, którzy w 1939 przedostali się do Rumunii i Węgier, a później poszli na Bliskich Wschód. Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich, która walczyła w Narwiku, była formowana we Francji. Rozbita po powrocie z Norwegii ewakuowała się do Anglii i mało prawdopodobne jest, żeby jej żołnierze przeszli do Strzelców Karpackich. Wymieniona w tej zwrotce pozostająca pod brytyjską kontrolą Aleksandria wskazuje na to, że pieśń powstała już po przejściu Brygady do Palestyny. Druga zwrotka to wizja spełnienia żołnierskich marzeń o marszu do Polski. Obraz kraju czekającego na Brygadę przypomina o tym, że w czasie pisania tekstu pieśni była to – po rozbiciu polskich oddziałów we Francji – jedyna polska jednostka wojsk lądowych czynnie uczestnicząca w operacjach Aliantów. Informacje o walkach Strzelców Karpackich przedostawały się do kraju i dawały



milionom Polaków cierpiących pod dwiema okupacjami nadzieję, że „jeszcze nie zginęła”. Trzecia zwrotka przypomina szlaki strzelców i zapewnia o ich determinacji powrotu do Polski i wierze, że to marzenie spełni się z boską pomocą .

Refren jest ogólnym przypomnieniem wszystkich szlaków Strzelców Karpackich od Narwiku po libijskie pustynie.

[1]Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich – jednostka piechoty Wojska Polskiego we Francji (4 stycznia – 21 sierpnia 1940), wzięła udział w bitwie o Narwik (8 maja – 8 czerwca 1940) oraz w obronie Bretanii. [Strona na Wikipedii](#)

[2]II Bitwa o Tobruk (10 kwietnia – 27 listopada 1941). [Strona na Wikipedii](#)

[3]Stanisław Kopański (1895-1976) – polski inżynier, generał dywizji Wojska Polskiego, uczestnik I Wojny Światowej w armii rosyjskiej, weteran wojny polsko – bolszewickiej, oficer artylerii w okresie międzywojennym, szef Oddziału Operacyjnego Sztabu Naczelnego Wodza we wrześniu 1939, od 2 kwietnia 1940 dowódca Brygady Strzelców Karpackich, od 1942 roku dowódca 3 Dywizji Strzelców Karpackich, w latach 1943-47 szef Sztabu Naczelnego Wodza. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Fragment wywiadu generała Kopańskiego dla BBC. [Artykuł na portalu Polskiego Radia](#)

Opracował: Piotr Pacak

Nagranie koncertowe

Karpacka Brygada (1941). [Koncert Niepodległości na Niszczycielu ORP Błyskawica.](#)



## **Kołysanka leśna (Dziś do Ciebie przyjść nie mogę)**

### **Muzyka i słowa: Stanisław Magierski**

Dziś do ciebie przyjść nie mogę,  
Idę zaraz w nocy mrok,  
Nie wyglądaj za mną oknem,  
W mgle utonie próżno wzrok.

Na co ci, kochanie, wiedzieć,  
Gdzie dziś w nocy będę spać,  
Dłużej tu nie mogę siedzieć,  
Na mnie czeka leśna brać.

Księżyc zaszedł już za lasem,  
We wsi gdzieś szczekają psy,  
A nie pomyśl sobie czasem,  
Że do innej spieszno mi.

Kiedy wrócę znów do ciebie,  
Może w dzień, a może w noc  
Dobrze będzie nam jak w niebie  
Pocałunków dasz mi moc.

Gdy nie wrócę niechaj wiosną  
Moją rolę sieje brat,  
Kości moje w mech porośłe  
Niech użyźnią ziemi szmat.

W pole wyjdź którego ranka,  
Na snop żyta ręce złóż  
I ucałuj jak kochanka,  
Ja żyć będę w kłosach zbóż.



## Kołysanka leśna (Dziś do Ciebie przyjść nie mogę)

Muzyka i słowa: Stanisław Magierski

♩=90

Am Am Am Dm

Dziś do Cie - bie przyjść nie mo - gę I - dę za - raz w no - cy mrok.

5 E7 E7 Dm E7 Am

Nie wy - glą - daj za mną ok - nem, w mgle u - to - nie próż - no wrok.

9 Am Am A7 Dm

Na co Ci ko - cha - nie wie - dzieć, że do la - su i - dę spać

13 Dm Am E7 Am A7

dłu - żej tu nie mo - gę sie - dzieć, na mnie cze - ka leś - na brać!

17 Dm Am E7 Am

Dłu - żej tu nie mo - gę sie - dzieć, na mnie cze - ka leś - na brać.

# Kołysanka leśna (Dziś do Ciebie przyjść nie mogę)

## Muzyka i słowa: Stanisław Magierski

### Informacje o utworze

Polska piosenka wojskowa (partyzancka) z II wojny światowej. Znana powszechnie jako Dziś do Ciebie przyjść nie mogę. Domniemane autorstwo Bronisława Króla (jeden z wariantów muzyki) i Stanisława Magierskiego<sup>[1]</sup> (muzyka i tekst). Powstała zimą 1943 roku na „zamówienie” plutonu OP8 Obwodu Armii Krajowej Lublin. Współcześnie przyjmuje się, że prawykonanie Kołysanki odbyło się w Lublinie, w mieszkaniu Kosseckich. Pierwsze oficjalne wykonanie miało miejsce we Lwowie, na konspiracyjnej odprawie Armii Krajowej. W czasie wojny piosenka była bardzo popularna w oddziałach Armii Krajowej oraz Batalionów Chłopskich. W latach 60-tych XX wieku Kołysanka zyskała ogromną popularność dzięki przedstawieniu teatralnemu Ireneusza Kanickiego oraz wykonaniu zespołu Czerwone Gitary. Wielokrotnie była wydawana w patriotycznych śpiewnikach.

<sup>[1]</sup>Stanisław Magierski (1904-1957) – fotograf, malarz, poeta, farmaceuta, żołnierz Obwodu Armii Krajowej Lublin (ps. Jacek II).

### Nota historyczna

Kołysanka powstała w środowisku inteligencji związanej z Armią Krajową (Siły Zbrojne w Kraju, kryptonim Polski Związek Powstańczy). AK powstała 12 lutego 1942 roku rozkazem Naczelnego Wodza generała Władysława Sikorskiego z przemianowania Związku Walki Zbrojnej. Była integralną częścią Polskich Sił Zbrojnych jako zakonspirowana armia Polskiego Państwa Podziemnego, największą polską formacją działającą na terenie okupowanego kraju. W szczytowym okresie, po akcji scaleniowej w lecie 1944 roku, Armia Krajowa liczyła prawie 400 tysięcy żołnierzy i oficerów (według innych ocen było ich około 250 tysięcy).

Największą akcją AK była Akcja „Burza”<sup>[1]</sup> (1944), a największą bitwą Powstanie Warszawskie (sierpień – wrzesień 1944 roku). Już wiosną 1944 roku oddziały Armii Krajowej spotkały represje ze strony służb sowieckich oraz podlegających im służb „Polski Lubelskiej”<sup>[2]</sup>. Według ocen dowództwa AK spowodowane w ten sposób straty osobowe były większe niż poniesione w walce z Niemcami od początku wojny. W styczniu 1945 roku generał Leopold Okulicki wydał rozkaz rozwiązujący Armię Krajową. Jednocześnie w tajnym rozkazie polecił dowódcom zachowanie sztabów oraz sieci radiowej.

Kołysanka była również bardzo popularna w oddziałach Batalionów Chłopskich (BCh). Była to konspiracyjna organizacja zbrojna polskiego ruchu ludowego. W szczytowym okresie liczyła około 170 tysięcy żołnierzy i oficerów, działała przede wszystkim na terenie Generalnej Guberni oraz w Wielkopolsce. Głównym zadaniem BCh była ochrona polskiej wsi przed niemieckimi represjami oraz eksploatacją gospodarczą. Na uwagę zasługuje również wywiad Batalionów, który wziął m. in. udział w akcjach związanych z niemieckimi raketami V1 i V2. Na mocy akcji scaleniowej z Armią Krajową w marcu 1943 roku do AK przeszło około 40 ze 112 tysięcy żołnierzy Batalionów Chłopskich. Reszta, ze względu na krytyczny stosunek do politycznych idei utożsamianych z Armią Krajową oraz Narodowymi Siłami Zbrojnymi, zachowała organizacyjną samodzielność. Największą akcją Batalionów Chłopskich było Powstanie Zamojskie<sup>[3]</sup> (od grudnia 1942 do lipca 1944 roku). Po zakończeniu wojny wiele oddziałów BCh uznało Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego oraz weszło w skład Ludowego Wojska Polskiego i Milicji Obywatelskiej. Formalne rozwiązanie Batalionów Chłopskich nastąpiło we wrześniu 1945 roku.

### Analiza tekstu utworu

Kołysanka znana jest w pięciu wersjach tekstu (po 6 lub 5 zwrotek). W wersji 6- zwrotkowej piosenka jest łagodną, sentymentalną balladą, pożegnaniem żołnierza leśnego oddziału z dziewczyną. W trzech



pierwszych zwrotkach bohater tłumaczy, że musi odejść do swojego oddziału i prosi, aby dziewczyna nie posądzała go, że odchodzi do innej. W kolejnej zwrotce próbuje uspokoić ukochaną wizją swojego powrotu i zapewnieniem o swojej miłości. Dwie ostatnie zwrotki to poetyckie, bardzo emocjonalne, zapewnienie, że cokolwiek się stanie, to nawet śmierć i tak nie rozdzieli kochanków. Wspomnienie o duszy poległego żołnierza, która „żyć będzie w kłosach zbóż” jest klasycznym „kręgiem życia”, w którym śmierć jest jednocześnie końcem i początkiem.

[1] Akcja Burza – operacja Armii Krajowej przeciwko wojskom niemieckim, prowadzona w granicach II Rzeczypospolitej tuż przed wkroczeniem Armii Czerwonej. Trwała od stycznia 1944 do stycznia 1945 roku.

[2] Polska Lubelska – potoczna nazwa terenów kontrolowanych wiosną i latem przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (organizacja utworzona pod sowieckim kierownictwem jako baza przyszłych, satelickich wobec ZSRR władz Polski).

[3] Powstanie Zamojskie – zbrojna obrona Zamojszczyzny przed niemieckimi masowymi wysiedleniami, prowadzona przez oddziały Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich oraz Gwardii Ludowej od grudnia 1942 do lipca 1944 roku.

Opracował: Piotr Pacak



## **Kołysanka o zakopanej broni**

### **Muzyka i słowa: Krystyna Kraheńska**

Smutna rzeka, księżyc po niej pływa

Nad nią ciemne dłonie chyli klon,

Śpij dziecińo, nic się nie odzywa,

Śpi w mogiłach zakopana broń.

Śpij dziecińo, nic się nie odzywa,

Śpi w mogiłach zakopana broń.

Smutna rzeka, usnął las cienisty

Srebrne gwiazdy spadły w srebrną toń,

Gdzieś po polach, gdzieś po lasach mglistych

Czujnie drzemie zakopana broń.

Gdzieś po polach, gdzieś po lasach mglistych

Czujnie drzemie zakopana broń.

Smutna rzeka, księżyc po niej spłynął

Ciemna noc na liściach kładzie dłoń,

Śpij dziecińo, śpij żołnierski synu,

Już niedługo obudzimy broń.

Śpij dziecińo, śpij żołnierski synu,

Już niedługo obudzimy broń





## Kołysanka o zakopanej broni

Muzyka i słowa: Krystyna Kraheńska

Lento

Smu-tna rze - ka księżyc po niej pły - wa, Nad nią ciem - ne dło-nie chy-li klon,

5 Śpij dzie-ci - no, nic się nie od-zy - wa, śpi w mo-gi - łach za - ko-pa-na broń.

9 Śpij dzie - ci - no, nic się nie od-zy - wa, śpi w mo-gi - łach za - ko-pa-na broń.

Kołysanka o zakopanej broni

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Kołysanka o zakopanej broni

### Muzyka i słowa: Krystyna Kraheńska

#### Informacje o utworze

Partyzancka piosenka napisana w 1941 roku (w niektórych opracowaniach podawany jest rok 1942) przez poetkę Krystynę Kraheńską [1]. Największą popularność utwór zyskał wśród oddziałów Armii Krajowej na Lubelszczyźnie.

[1] Krystyna Kraheńska (1914 – 44) – polska poetka, harcerka, pielęgniarka i etnograf, żołnierz Armii Krajowej i uczestniczka Powstania Warszawskiego. [Strona na Wikipedii](#)

#### Nota historyczna

Największym problemem zbrojnych oddziałów polskich konspiracji niepodległościowych działających w czasie II Wojny Światowej był stały, dotkliwy niedostatek broni i sprzętu. Zrzuty organizowane przez zachodnich Aliantów zaspokajały tylko niewielką część potrzeb. Jeszcze mniej było broni zdobyczej. Wyjątkiem była tutaj sytuacja we wschodnich okręgach, gdzie polska partyzantka mogła wykorzystywać to, co w 1941 roku porzucali uciekający Sowieci. Własna produkcja broni (np. pistoletów maszynowych Sten w Suchedniowie) była wielkim wyczynem organizacyjnym, ale też niewiele zmieniała. Część oddziałów korzystała za to z broni i sprzętu pozostawionego przez Wojsko Polskie we wrześniu i październiku 1939 r. Kiedy kończyła się walka, żołnierze rozbitych oddziałów nie chcąc aby ich broń dostała się w ręce wroga często zakopywali ją, starannie przy tym zabezpieczając. Wierzyli, że to jeszcze nie koniec, że kiedyś powrócą, odkopią swoje karabiny i znów staną do walki. Jeżeli była taka możliwość, pozostawiano nie tylko broń, ale też mundury i oporządzenie. Analiza dostępnych materiałów archiwalnych pokazuje, że często korzystały z nich partyzanckie oddziały m.in. na Lubelszczyźnie. Być może właśnie dlatego napisana przez Krystynę Kraheńską „Kołysanka” cieszyła się tam taką popularnością.

#### Nota biograficzna

Krystyna Kraheńska (1914-44) była harcerką, pielęgniarką, etnografem i poetką. Urodziła się i wychowała w Mazurkach k. Baranowicz. Jej ojciec Jan [1] był inżynierem, oficerem Wojska Polskiego i wojewodą poleskim. Jeszcze przed wojną Krystyna działała w harcerstwie. Studiowała też etnografią, geografię i historię. Na przełomie lat 1936 i 37 pozowała Ludwice Nitschowej do pomnika warszawskiej Syrenki [2] (choć twarz tej figury nie jest twarzą Kraheńskiej). We wrześniu 1939 roku służyła w warszawskiej obronie cywilnej. Już od grudnia działała w Związku Walki Zbrojnej. W latach 1943-44 służyła jako instruktor sanitarny w polowych oddziałach Armii Krajowej. W Powstaniu Warszawskim była sanitariuszką w I Dywizjonie „Jeleń” [3] 7 Pułku Ułanów Lubelskich Armii Krajowej. Została ciężko ranna w czasie ataku na Dom Prasy przy ulicy Marszałkowskiej. Zmarła następnego dnia rano w szpitalu polowym.

„Kołysankę” Kraheńska napisała w Puławach, podczas jednego z wyjazdów na Lubelszczyznę, w czasie których w miejscowych oddziałach partyzanckich szkoliła dziewczęta do służby sanitarnej.

#### Analiza tekstu

„Kołysanka o zakopanej broni” znana jest także pod nazwami „Kołysanka” i „Smutna rzeka”. Znanych jest 7 wariantów jej tekstu. Poniższa analiza dotyczy wariantu oryginalnego, bez późniejszych zmian.

Piosenka jest zarówno muzycznie jak i tekstowo utrzymana w stylistyce „rzewnej” kołysanki. Poetyckie obrazy oświetlanej księżycowym światłem natury (rzeka, las) przeplatają się w niej z wspomnieniem o „zakopanej broni” i wiarą w rychłe podjęcie walki, w której posłuży ta „czujnie drzemiąca” broń. Aby



zrozumieć odczucia i oczekiwania autorki musimy przypomnieć, że rok 1941 był jeszcze czasem, w którym zbrojny opór dopiero się odradzał, przybierając nowe formy organizacyjne i gromadząc kadry oraz broń. Ówczesna strategia zakładała prymat ochrony zasobów ludzkich i wykluczała większe wystąpienia zbrojne aż do czasu, kiedy zyskają one realne szanse powodzenia. W powstających wówczas oddziałach partyzanckich, wśród młodzieży wychowanej w kulcie narodowych powstań, powszechne było przekonanie, że kiedyś nadejdzie czas, w którym te formacje „obudzą broń” i staną do otwartej walki. W te nastroje idealnie wpisała się piosenka Kraheleskiej. Według notatek autorki „smutna rzeka” to Szczara w jej rodzinnych Mazurkach.

Od 1942 roku „Kołysanka” stała się popularna w oddziałach partyzanckich na Lubelszczyźnie. Prawdopodobnie drukowano ją konspiracyjnie w czasie wojny. Oficjalnie wydana została po raz pierwszy w „Pieśniach polskich” w Brunszwiku (1945) oraz w zbiorze „Pieśni narodowe, artystyczne, partyzanckie, ludowe”, opublikowanym również w 1945 roku w Łodzi.

[1] Jan Kraheleski (1884 - 1960) - polski inżynier, polityk, oficer Wojska Polskiego, wojewoda poleski. [Strona na Wikipedii](#)

[2] Pomnik Syrenki na warszawskim Powiślu. [Strona na Wikipedii](#)

[3] Dywizjon „Jeleń” - oddział Armii Krajowej, działający w czasie niemieckiej okupacji jako część konspiracyjnego 7 Pułku Ułanów Lubelskich. [Strona na Wikipedii](#)

Opracował: Piotr Pacak



## Kozak | Zakuwała Zozuleńka

**Muzyka: Stanisław Moniuszko (utwór Kozak)**

**Słowa: Jan Czeczot (utwór Kozak)**

Kozak (1849)

Tam na górze jawor stoi jawor zieloneńki,  
ginie kozak w obcej stronie kozak młodzusięńki.

Ginę, ginę w obcej stronie śmierć mi oczy tuli,  
proszę ciebie moja miła donieś to matuli /x2

Przyszła matka, przyszła matka, przyszła matuleńka,  
obróciła blade lica przeciw synaleńka,

Otóż widzisz mój syneczku moje drogie dziecię,  
nie słuchałeś ojca matki, takie twoje życie/x2

Proszę matko, proszę ciebie, pięknie pochowajcie:  
Niech we wszystkie biją dzwony, w organy zagrajcie!  
Niech mnie tylko nie chowają popy ani djaki,  
Jeno same ukraińskie grzebią mnie kozaki!

Zakuwała Zozuleńka | Закувала зозуленька (XVIII w.)

Zakukała kukuleczka w wiśniowym sadeczku,  
Opłakała matka syna na żółtym piaseczku.  
Nie tak ona opłakała, jak lamentowała,  
Biorą, biorą jej do wojska kochanego syna.  
Ruszaj, ruszaj, mój syneczku, ruszaj i nie zwlekaj,  
Za rok, za dwa, lub za cztery do domu powracaj.  
Oj rad bym ja, moja matuś, jeszcze wcześniej wrócić,  
Lecz pode mną konik kary potknął się kopytem.  
Jak usłyszysz, moja matuś, że ja tutaj zginął,  
Oddaj, oddaj moim druhom wszystkie me koszule.  
Lepiej mi, oj, mój syneczku, po płotach rozrzucić,  
Pęka serce, gdy mam odziać czyjeś obce dzieci.

Закувала зозуленька

Оплакала мати сина на жовтім пісочку.  
Не так вона й оплакала, як обголосила,  
Беруть, беруть й у солдати хорошого сина.  
– Іди, іди, мій синочку, іди, не барися,  
За год, за два, за чотири та й назад вернися.  
– Ой рад би я, моя ненька, ще й раньше вернуться,  
Піді мною кінь вороний на копит спіткнувся.  
Як почувеш, моя ненька, що я тут залежу,  
Даси, даси товаришу проносить одержу.  
– Ой лучше ж я, мій синочку, по тину розкину,  
Тяжко-важко наряжати чужую дитину.



## Kozak | Zakuwała Zozułeńka

Muzyka: Stanisław Moniuszko (utwór Kozak)

Słowa: Jan Czeczot (utwór Kozak)

$\text{♩} = 70$

Em Am Em Am B7 Em

Tam na gó - rze ja - wor sto - i, ja - wor zie - le - nień - ki.

5 Em Am Em Am B7 Em

Gi - nie Ko - zak w cu - dzej stro - nie, Ko - zak mło - dziu - sień - ki.

9 Cmaj7 G Cmaj7 Em Am B

"Gi - nę, gi - nę w cu - dzej stro - nie, śmierć mi o - czy tu - li,

13 C° F#° D#° Em

pro - szę cie - bie, mo - ja mi - ła, do - nieś\_ to ma - tu - li

17 Em B F#° Am Em

pro - szę cie - bie, mo - ja mi - ła, do - nieś\_ to ma - tu - li.

Kozak

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Kozak | Zakuwała Zozułeńka

**Muzyka: Stanisław Moniuszko (utwór Kozak)**

**Słowa: Jan Czeczot (utwór Kozak)**

### Informacje o utworze

Kozak, to piosenka wzorowana na kozackich „dumkach” z XVI – XVIII wieku. Tekst jest wierszem Jana Antoniego Czeczota[1]. Muzykę napisał Stanisław Moniuszko[2]. Utwór Zakuwała Zozułeńka (Закувала зозуленька), to ukraińska pieśń ludowa pochodząca z rejonu Połtawszczyzny. Pochodzi prawdopodobnie z XVIII wieku.

[1]Jan Antoni Czeczot (Czeczott) herbu Ostoja (ur. 24 czerwca 1796 w folwarku Maluszyce w gminie Rajce, zm. 23 sierpnia 1847 w Druskienikach) – polski poeta, tłumacz, etnograf, przyjaciel Adama Mickiewicza, sekretarz Towarzystwa Filomatycznego. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Stanisław Moniuszko herbu Krzywda (ur. 5 maja 1819 w Ubielu, zm. 4 czerwca 1872 w Warszawie) – polski kompozytor, dyrygent, pedagog, organista; autor ponad 268 pieśni, wielu oper (najsłynniejsze to „Halka”, „Straszny dwór” i „Paria”), operetek, baletów i muzyki kościelnej. Tworzył muzykę nacechowaną narodowo, wplatając w swoje kompozycje wyraziste elementy folkloru polskiego (melodie i tańce ludowe) oraz wykorzystując utwory polskich poetów (m.in. Jana Kochanowskiego, Adama Mickiewicza). Jeden z najwybitniejszych kompozytorów polskiego romantyzmu. Jest nazywany ojcem „polskiej opery narodowej”. [Strona na Wikipedii](#)

### Nota historyczna

Początki historii kozaków zaporoskich sięgają XV wieku. Wówczas to na południowych krańcach Wielkiego Księstwa Litewskiego, w dolnym biegu Dniepru[1], samorzutnie zaczęła powstawać wolna wspólnota, która tworzyła własną organizację samoobrony. Pochodzenie słowa „Kozak” jest niejasne.

Najprawdopodobniej było to przeniesienie z języka Tatarów budziackich i krymskich, którzy określali tak ludzi wolnych, żyjących ze stepu i jednoczących się dla zbrojnego oporu wobec najazdów koczowniczych. Kozactwo od początku było wspólnotą bardzo różnorodną społecznie i etnicznie. Przystawali do niej prawosławni chłopci, ale też mieszczenie, szlachta a nawet magnaci, Rusini, Litwini, Polacy, Mołdawianie, Moskwićci, Wołosi i Tatarzy. Militarny potencjał kozaczyzny został szybko dostrzeżony i już w 1 połowie XVI wieku coraz większe oddziały kozackie wspierały wojska litewskie w wojnach z Moskwą. Kiedy po Unii Lubelskiej w 1569 roku ziemie ukraińskie weszły w skład Korony Polskiej, utworzono na rozkaz króla Zygmunta Augusta kozacki Rejestr[2].

Początkowo obejmował on 500 Kozaków, którzy służyli Rzeczypospolitej jako zaciężne wojsko, w zamian za co mieli gwarantowaną wolność osobistą, egzempcję wojskową oraz państwowy żołd. Pozostających poza spisem traktowano jak pańszczyźnianych chłopów, co stało się ciągle eskalującą przyczyną buntów na Zaporozżu. Drugim problemem były ciągłe zatargi Kozaków z Chanatem Krymskim oraz Imperium Osmańskim. Kozackie wyprawy nie tylko docierały na Krym, ale zdarzało im się zagrażać nawet tureckiej stolicy. Mimo konfliktu o wielkość Rejestru oddziały zaporoskie wielokrotnie walczyły po stronie Korony z różnymi wrogami. Największą armię Zaporozże wystawiło w 1621 roku. Wówczas to do warownego obozu pod Chocimiem ściągnęło 20-25 tysięcy Kozaków, którzy pod wodzą hetmana Piotra Konaszewicza – Sahajdacznego[3] razem z Polakami i Litwinami walczyli przeciwko oddziałom Imperium Osmańskiego.

Próby powiększania Rejestru budziły silny opór wśród kresowych magnatów, którzy oskarżali króla o budowę stałej armii i chęć wprowadzenia „Absolutum Dominium”[4]. Z kolei obniżanie prowokowało kolejne powstania Kozaków, aż do największego – Powstania Chmielnickiego[5] w 1648 roku. W jego wyniku Rzeczpospolita straciła na rzecz Moskwy Kijów i prawobrzeżną Ukrainę. W 1658 roku na mocy

Ugody Hadziackiej[6] ustalono Rejestr na 30 tysięcy.

W 1699 roku jednym z ustaleń zawartego z Turcją Pokoju Karłowickiego[7] była likwidacja kozackiego wojska rejestrowego. Spowodowało to w 1702 roku wybuch Powstania Paleja – ostatniego kozackiego buntu w Rzeczypospolitej. W XVIII wieku Kozaków rekrutowano już tylko do nadwornych milicji magnackich. Decyzją Sejmu Rzeczypospolitej 7 maja 1792 roku utworzono z nich 1 i 2 Pułk Wiernych Kozaków. Była to lekka jazda walcząca na wzór pułków Straży Przedniej. Walczyły w wojnie z Rosją w obronie Konstytucji 3 Maja (m.in. pod Mintwiłówką i Zieleńcami). Po klęsce oba pułki zostały przejęte przez Targowicę, połączone i wcielone do armii rosyjskiej. Dalekim echem historii Kozaków Rzeczypospolitej był Pułk Wolnych Kozaków Wołyńskich z Powstania Listopadowego. Ostatnią polską jednostką pośrednio odwołującą się do tradycji Kozaków zaporoskich był II Pułk Kozaków Sułtańskich, utworzony przez Władysława Zamoyskiego w czasie Wojny Krymskiej w roku 1855.

#### Analiza tekstu

Tekst piosenki „Kozak” ma 6 zwrotek. Jest pożegnaniem umierającego Kozaka z matką. W pierwszej zwrotce narrator przedstawia miejsce – góra (wzgórze) z jaworem na szczycie, gdzieś „w obcej stronie”. Nawiązuje to do kozackich wypraw, które „chodziły” nieraz bardzo daleko poza macierzyste Zaporozże. Narrator podkreśla wiek Kozaka („młodzusięńki”). Wprawdzie na wyprawy starano się zabierać najbardziej doświadczonych „mołojców”, ale zdarzało się, że ruszali z nimi nawet 14-17 latkowie. Druga zwrotka to spowiedź umierającego, który prosi „miłą”, aby doniosła o tym jego Matce. Do kogo mówi Kozak? W tekstach kozackich pieśni jako „miła” występuje często Śmierć, przedstawiana familiarnie jako nieodstępna, dobra towarzyszka, a nawet kozacka kochanka. Następną zwrotka opisuje nadejście matki i w czwartej zwrotce z żalem wypomina synowi, że „nie słuchoł ojca, matki”. Można z tego wnioskować że młodziutki Kozak wbrew woli rodziców uciekł z domu na wyprawę. W dwóch ostatnich zwrotkach umierający prosi matkę o „piękne pochowanie” z biciem w dzwony i muzyką organową. Tutaj mamy prawdopodobnie błąd autora – prawosławni nie tworzyli muzyki organowej i takich instrumentów w ogóle nie było w cerkwiach. Na koniec Kozak zastrzega też, by złożyli go do grobu ukraińscy Kozacy, a nie „cmentarne diaki” (diak – pomocnik popa).

Opracował: Piotr Pacak

[1]Terytorialnym matecznikiem kozaczyzny było Zaporozże – kraina na południu województwa kijowskiego, leżąca za skalnymi progami (porohami) na Dnieprze. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Rejestr kozacki – spis Kozaków, których Rzeczpospolita wykorzystywała jako żołnierzy zaciężnych w służbie wojskowej do obrony południowo-wschodnich ziem ruskich Korony przed najazdami Tatarów krymskich. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Petro (Piotr) Konaszewicz, znany jako Konaszewicz-Sahajdaczny, ukr. Петро Конашевич-Сагайдачний herbu Pobóg (ur. 1570 w Kulczycach, zm. 20 kwietnia 1622 w Kijowie) – hetman Kozaków rejestrowych. Jeden z najwybitniejszych wodzów kozackich w XVII wieku. Jego wojska wślawiły się w bitwie pod Chocimiem w 1621. Konaszewicz wielokrotnie występował w obronie Rzeczypospolitej przed wojskami moskiewskimi i tureckimi. [Strona na Wikipedii](#)

[4]„Absolutum Dominium” (łac.) – państwo absolutne. Magnateria Rzeczypospolitej sabotowała próby wzmocnienia władzy królewskiej obawiając się ograniczenia własnych przywilejów. Dlatego sprzeciwiali się utworzeniu stałej armii.

[5]Powstanie Chmielnickiego – powstanie Kozaków Zaporoskich i chłopstwa ruskiego pod przywództwem hetmana kozackiego Bohdana Chmielnickiego przeciwko Rzeczypospolitej. Nabrało wymiaru wojny chłopskiej i trwało w latach 1648–1654. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Unia hadziacka – zawarta 16 września 1658 roku w Hadziaczu umowa między Rzeczpospolitą Obojga

Narodów a Kozackim Wojskiem Zaporoskim, reprezentowanym przez hetmana kozackiego Iwana Wyhowskiego. [Strona na Wikipedii](#). [Artykuł na ZPBP](#)

[Z]Traktat w Karłowicach - traktat pokojowy podpisany 26 stycznia 1699 w Karłowicach. Kończył on wojnę pomiędzy państwami Ligi Świętej, w skład której wchodziły Państwo Kościelne, Republika Wenecka, Austria (formalnie jako Święte Cesarstwo Rzymskie), Rzeczpospolita Obojga Narodów i Carstwo Rosyjskie a Imperium Osmańskim i jego lennikami, głównie Chanatem Krymskim. [Strona na Wikipedii](#)





## Kujawiak akowski

**Muzyka: melodia ludowa "Nie chcą mnie z domu wydać"**

**Słowa: Jadwiga Lenartowicz "Mika"**

Snują się po lesie jakieś dziwne cienie  
Trzask gałęzi, kroki, słycać koni rzenie.  
Czy to sen, czy jawa, prawda to, czy czary,  
Dziwi się las stary.

Sosny - dąb, brzoza - buka,  
Pyta: kto to, czego szuka?  
Czy zacczarowanych kroci,  
Czy może kwiatu paproci?

Tylko dostojne, omszałe modrzewie  
Wiedzą, czego żadne inne drzewo nie wie,  
Pamiętają dobrze rok krwawych zamieci -  
Sześćdziesiąty trzeci.

Mówią im dźwięki pieśni,  
Że to my - żołnierze leśni,  
Że to swoi, że nie obcy,  
Że to są chłopcy akowcy.

Wiatr w konarach szumi gościom powitanie,  
Księżyc świeci lampą, mech ściele postanie!  
Na znak niezłomnego, wiecznego przymierza  
Lasu i żołnierza.

Ognia blask twarze złoci,  
Papieros w mroku migoce,  
Żadne złe się tu nie waży,  
Las i noc stoją na straży.

Śpiewają chłopcy wokoło ogniska,  
Wtórąje szumem Puszcza Rudnicka!  
Radość i wiara cały kraj zalewa,  
A las śpiewa, śpiewa!

Młody głos piosnkę niesie  
Po wysokim, mrocznym lesie.  
A do taktu serce bije:  
Nie zginęła! Walczy! Żyje!

Kujawiak partyzancki

Snują się po lesie jakieś dziwne cienie  
Trzask gałęzi, kroki, słycać koni rzenie.  
Czy to sen, czy jawa, prawda to, czy czary,  
Dziwi się las stary.

Sosny - dąb, brzoza - buka,



Pyta: kto to, czego szuka?  
Czy zaczarowanych kroci,  
Czy może kwiatu paproci?

Tylko dostojne, omszałe modrzewie  
Wiedzą, czego żadne inne drzewo nie wie,  
Pamiętają dobrze rok krwawych zamieci –  
Sześćdziesiąty trzeci.

Mówią im dźwięki pieśni,  
Że to my – żołnierze leśni,  
Że to swoi, że nie obcy,  
Że to są świętokrzyscy chłopcy.

Wiatr w konarach szumi gościom powitanie,  
Księżyc świeci lampą, mech ściele postanie!  
Na znak niezłomnego, wiecznego przymierza  
Lasu i żołnierza.

Ognia blask twarze złoci,  
Papieros w mroku migoce,  
Żadne złe się tu nie waży,  
Las i noc stoją na straży.

Śpiewają chłopcy wokoło ogniska,  
Wtórkuje szumem Puszcza Świętokrzyska!  
Radość i wiara cały kraj zalewa,  
A las śpiewa, śpiewa!

Młody głos piosnkę niesie  
Po wysokim, mrocznym lesie.  
A do taktu serce bije:  
Nie zginęła! Walczy! Żyje!

\*Piosenka wojskowa na melodię popularnej piosenki ludowej Nie chcą mnie z domu wydać. Tekst został napisany na przełomie 1943 i 44 roku. Kujawiak akowski jest nieznacznie zmienioną wersją Kujawiaka partyzanckiego, do którego słowa napisała Jadwiga Lenartowicz „Mika” (łączniczka z oddziału kapitana Jana Piwnika „Ponurego”). Słowa: „świętokrzyscy chłopcy” zastąpiono „chłopcy akowcy”, a „Puszcza Świętokrzyska” zastąpiona została „Puszczą Rudnicką”. Dopisana została też jedna zwrotka, której nie znamy, gdyż najprawdopodobniej nie przetrwała. Kujawiak akowski był śpiewany przez oddziały Armii Krajowej na Wileńszczyźnie.



## Kujawiak akowski

Muzyka: melodia ludowa "Nie chcą mnie z domu wydać"

Słowa: Jadwiga Lenartowicz "Mika"

### Kujawiak

Gm Eb Cm D D<sup>7</sup>

Snu-ją się po le-sie ja-kieś dziw-ne cie-nie Trzask ga-łę-zi, kro-ki, sły-chać ko-ni rze-nie,

5 Gm G<sup>o</sup> D<sup>7</sup> Gm F<sup>9</sup>

Czy to sen, czy ja-wa, praw-da to czy cza-ry, Dzi-wi się las sta-ry

9 B<sup>b</sup> F D<sup>7</sup>

Sos-ny dąb, brzo-za bu-ka, Py-ta kto to, cze-go szu-ka?

13 Eb Cm B<sup>b</sup> Gm Cm Gm D<sup>7</sup> Gm

Czy za-cza-ro-wa-nych kro-ci, czy mo-że kwia-tu pa-pro-ci.

## Kujawiak akowski

**Muzyka: melodia ludowa "Nie chcą mnie z domu wydać"**

**Słowa: Jadwiga Lenartowicz "Mika"**

### Informacje o utworze

Piosenka wojskowa na melodię popularnej piosenki ludowej Nie chcą mnie z domu wydać. Tekst został napisany na przełomie 1943 i 44 roku. Kujawiak akowski jest nieznacznie zmienioną wersją Kujawiaka partyzanckiego, do którego słowa napisała Jadwiga Lenartowicz „Mika” (łączniczka z oddziału kapitana Jana Piwnika „Ponurego”). Słowa: „świętokrzyscy chłopcy” zastąpiono „chłopcy akowcy”, a „Puszcza Świętokrzyska” zastąpiona została „Puszcza Rudnicką”. Dopisana została też jedna zwrotka, której nie znamy, gdyż najprawdopodobniej nie przetrwała. Kujawiak akowski był śpiewany przez oddziały Armii Krajowej na Wileńszczyźnie.

### Nota historyczna

Kapitan Jan Piwnik „Ponury” (1912-1944) był jednym z wyróżniających się, wręcz legendarnych, dowódców polowych Armii Krajowej. Z wykształcenia był oficerem rezerwy artylerii, od 1935 roku służył w Policji Państwowej. W czasie wojny 1939 roku był w Zmotoryzowanym Batalionie Policji. W kampanii francuskiej 1940 roku walczył w polskim 4 Pułku Artylerii Ciężkiej, a w Anglii służył w artylerii i w Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej i w 1941 roku odbył przeszkolenie „cichociemnych”. Przerzucono go do Polski w nocy z 7 na 8 listopada 1941 roku. W okupowanym kraju był m. in. dowódcą II Odcinka „Wachlarza” w Równem oraz instruktorem dywersji. 18 stycznia 1943 przeprowadził udaną akcję odbicia 3 oficerów Armii Krajowej z więzienia w Pińsku, otrzymał za to Odeur Virtuti Militari. W maju 1943 roku Piwnik objął dowództwo Zgrupowania Partyzanckiego Komendy Dywersji<sup>[1]</sup> Okręgu Radomsko - Kieleckiego Armii Krajowej. Pod komendą „Ponurego” oddziały te przeprowadziły szereg akcji przeciwko niemieckim siłom i obiektom, likwidowało konfidentów i zwalczało podszywające się pod partyzantkę bandy rabunkowe.

Pod koniec 1943 roku doszło do otwartego konfliktu Piwnika z dowódcą okręgu, który zarzucał mu narażanie ludności cywilnej na niemieckie represje przez „niepotrzebne akcje”. 2 stycznia 1944 roku Komenda Główna Armii Krajowej pozbawiła „Ponurego” dowództwa, a kilka dni później przeniosiła go do Okręgu Nowogródzkiego. Jan Piwnik dowodził tam kompanią szczuczyńską 77 Pułku Piechoty. Mianowany dowódcą VII Batalionu pod koniec maja 1944 roku rozpoczął realizację lokalnego planu Akcji „Burza”. Kapitan Jan Piwnik zginął 16 czerwca podczas ataku na niemiecki punkt umocniony k. wsi Jewłasze.

Tekst Kujawiaka akowskiego nawiązuje do również do Powstania Styczniowego na Ziemi Świętokrzyskiej. Walczyły tam m. in. zgrupowania i oddziały generałów Mariana Langiewicza<sup>[2]</sup> i Józefa Hauke - Bosaka<sup>[3]</sup>. Odznaczyli się tam również tacy dowódcy jak Dionizy Czachowski i Karol Kalita „Rębajło”. Pamięć o tych walkach była wciąż żywa w czasach II Rzeczypospolitej, a nawiązanie do nich było czymś oczywistym dla partyzantów działających nie tylko w świętokrzyskim, ale w każdym regionie Polski, w którym toczyły się walki Powstania Styczniowego. Weterani tego zrywu cieszyli się w okresie międzywojennym wielkim szacunkiem. Stawiano ich za wzór patriotyzmu dla „pokolenia Kolumbów”. Kiedy przyszło tej generacji zbrojnie upomnieć się o swoją wolność, nawiązanie do czynów ich pradziadków było absolutnie naturalne, tym bardziej, że szlak ich walki prowadził często przez dokładnie te same miejsca, co w roku 1863.

### Analiza tekstu utworu

Kujawiak akowski w wersji „świętokrzyskiej”, czyli Kujawiak Partyzancki liczy 4 zwrotki. Pierwsza jest poetyckim, wstępnym opisem lasu, w którym „coś” dziwnego się dzieje. Ktoś wkroczył do tego lasu, ktoś



przez niego idzie i wywołuje to niepokój drzew, z których te młodsze nie potrafią ocenić czego doświadczają. Jest to klasyczna figura antropomorfizująca, typowa dla poezji romantycznej, a uczłowiczająca w tym przypadku florę. W drugiej zwrotce następuje wyjaśnienie wstępnego pytania - odpowiedź według autora znają najstarsze drzewa w tym lesie - modrzewie. Pamiętają one Powstanie Styczniowe z 1863 roku i wiedzą, że oddział idący przez las to swoi, „żołnierze leśni”, „świętokrzyscy chłopcy”. Trzecia zwrotka opisuje las, który jest bezpiecznym schronieniem dla leśnych oddziałów, zgodnie z „niezłomnym, wiecznym przymierzem”. Ostatnia zwrotka jest opisem partyzanckiego kręgu wokół ogniska oraz pieśni niosącej nadzieję i wiarę w to, że Polska „nie zginęła, walczy, żyje”.

[1]Komenda Dywersji (Kedyw) - wydzielony pion organizacyjny Armii Krajowej, zajmujący się prowadzeniem akcji dywersyjnych wobec niemieckiej administracji i sił zbrojnych.

[2]Marian Langiewicz (1827-1887) - generał i dyktator Powstania Styczniowego (marzec 1863).

[3]Józef Hauke Bosak (1834 - 1871) - dowódca sił zbrojny województw krakowskiego i sandomierskiego w Powstaniu Styczniowym, uczestnik wojny francusko - pruskiej (1870-71).

Opracował: Piotr Pacak



## Lwowskie Puchacze

**Muzyka: Jan Maliński**

**Słowa: Juliusz Baykowski**

Z całego świata tu zebrani,  
Tradycją naszą — miasto Lwów.  
I młodzież tu i weterani,  
Do walki prawo mają znów.  
Wie bowiem dobrze brać skrzydlata,  
Że musi walczyć, kto chce żyć.  
A póki Niemiec nocą lata,  
To Niemca nocą trzeba bić.  
Uhu! Uhu! Uhu!  
Wołają tak po nocach lwowskie Puchacze.  
Uhu! Uhu! Uhu!  
Lecą na szlak, gdzie chodzi plemię sobacze.  
Gdzie wyją latające krwawe psy.  
Uhu! Na żer lecimy my.  
Gdzie wyją latające krwawe psy.  
Uhu! Na żer lecimy my! To my!  
Ktoś musi spać, więc my czuwamy  
I przyczajeni pośród chmur  
Na obcym niebie załatwiamy  
Prastary nasz rasowy spór.  
A kiedy Niemiec się zapali,  
Aby rozjaśnić sobą mgły,  
Ryby radują się w Kanale,  
Bo martwy Niemiec nie jest zły.  
Uhu! Uhu! Uhu!...  
To nie jest ważne, czy wrócimy,  
Krzyż dadzą, czy postawią gdzieś,  
Byle do Kraju i rodziny  
Dotarła o zwycięstwie wieść.  
A kto doleci z nią do domu,  
Za wszystkich, kto nie wróci tam,  
Zanuci piosnkę dywizjonu  
I każe podać wina dzban.  
Uhu! Uhu! Uhu!...



## Lwowskie Puchacze

Muzyka: Jan Maliński

Słowa: Juliusz Baykowski

1 =100  
Em Em B7 Em  
1 Z ca - le - go świa-ta tu ze - bra - ni, Tra - dycją na - szą mia - sto Lwów. I

5 Em Em B7 Em  
mfo - dzież tu i we-te - ra - ni, Do wal-ki pra - wo ma - ją znów. Wie bo-wiem

9 Am D Em Am D B7  
dobrze brać skrzy-dła ta... Że mu - si wal - czyć, kto chce żyć. A pó - ki

13 Em Em B7 Em  
Nie - miec no - cą la - ta, To Niem-ca no - cą trze - ba bić. U -

17 Em B7  
hu! U - hu! U - hu! Wo-ła - ją tak po no - cach lwow-skie Pu - cha-cze. U -



21

hu! U - hu! U - hu! Le-cą na szlak, gdzie cho - dzi ple - mię so - ba - cze. Gdzie

25

wy - ją la - ta - ją - ce krwa-we psy. U - hu! Na żer le - ci - my my!

29

2.



## Lwowskie Puchacze

**Muzyka: Jan Maliński**

**Słowa: Juliusz Baykowski**

### Informacje o utworze

Hymn Polskiego Nocnego Dywizjonu Myśliwskiego 307 „Lwowskie Puchacze” powstał w bazie lotniczej w Blackpool w Wielkiej Brytanii w 1943 r. Muzykę hymnu skomponował porucznik pilot Jan Maliński. Autorem tekstu był kapitan obserwator Juliusz Baykowski.

### Nota historyczna

Hymn 307 Dywizjonu składa się z 6 zwrotek, oddzielonych po dwie dwukrotnie powtarzającym refrenem. Pierwsza zwrotka opowiada o wędrowności lotników („z całego świata my zebrani”), którzy „z całego świata” zebrali się, aby znów walczyć z Niemcami. Już w tej zwrotce pieśń odwołuje się też do tradycji Lwowa i 6 Pułku Lotniczego („Tradycją naszą miasto Lwów”). Druga zwrotka jest wezwaniem do nocnej walki z wrogiem.

Refren to pieśń nocnych „Lwowskich Puchaczy”, które ruszają „na żer”. Trzecia zwrotka przypomina o „prastarym, rasowym sporze” (polsko-niemieckim), który „Puchacze” załatwiają na nocnym niebie. Czwarta zwrotka to wyraz radości z pokonania wroga („Bo martwy Niemiec nie jest zły”). Piąta zwrotka zawiera przypomnienie celu walki – za kraj i rodzinę. Ostatnia część pieśni jest wyrazem nadziei na zwycięski powrót do kraju.

Jest to więc zbiór motywów typowych dla polskiej pieśni wojskowej – tułaczka wygnańców, walka, gotowość do ofiary, miłość i nadzieja. Niestety, zawarte w hymnie pragnienie nie spełniło się. Po zakończeniu wojny większość „Puchaczy” nie mogła wrócić do kraju ze względu na represje komunistycznego reżimu.

### Historia „Lwowskich Puchaczy”

307 Dywizjon Myśliwski Nocny „Lwowskich Puchaczy” został sformowany w składzie Polskich Sił Powietrznych 24 sierpnia 1940 roku w bazie Blackpool. Litery kodowe jednostki to EW, a charakterystycznym dodatkiem do mundurów były turkusowe szaliki. Większość kadry wywodziła się z 5 i 6 Pułków Lotniczych Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej. W hołdzie tradycjom 6 Pułku (którego garnizonem macierzystym był Lwów) dywizjon przyjął miano „Lwowskich Puchaczy”. Pierwszym samolotem bojowym był angielski myśliwiec dwumiejscowy Boulton Paul Defiant. Była to konstrukcja – jak na standardy epoki – dziwaczna i nie lubiana przez lotników. Już po miesiącu „Puchacze” otrzymały nowy sprzęt – ciężki myśliwiec Bristol Beaufighter, najpierw w wersji MK II F, a później MK VIF. Był to samolot potężnie uzbrojony (4 działka 20 mm, 6 karabinów maszynowych, bomby, rakiety), szybki, wytrzymały i o dużym zasięgu. Dywizjon ukończył szkolenie 3 grudnia 1940 roku i wszedł do nocnej służby patrolowej w rejonie Liverpoolu i Manchesteru. W nocy z 11 na 12 kwietnia 1941 roku „Puchacze” odnieśli pierwsze, pewne zwycięstwo. Załoga: sierż. pil. Kazimierz Jankowiak i sierż. strz. Józef Lipiński, zestrzeliła niemiecki bombowiec He-111.

Pod koniec kwietnia dywizjon został przeniesiony w rejon Exter. Nad tym miastem w nocy z 3 na 4 maja 1942 roku rozegrała się epicka bitwa 4 załóg „Puchaczy” z formacją ok. 40 niemieckich bombowców. Mimo 10-krotnej przewagi wroga, Polacy odparli nalot i uratowali miasto. Kolejne przebrojenie przyszło wraz z końcem 1942 roku. Beaufightery zostały wymienione na ciężkie myśliwce De Havilland Mosquito – początkowo w wersji MK-NF II. Nowe samoloty były również silnie uzbrojone, ale też szybsze, znacznie zwrotniejsze i .... drewniane (kadłub wykonany był ze specjalnej sklejki). Na Mosquitach „Puchacze” zaczęli latać nad Niemcy, polując na maszyny wroga nad jego lotniskami. W sierpniu 1943 roku dywizjon przeniesiono do Kornwalii, skąd wykonywał loty nad Zatoką Biskajską. W listopadzie przenieśli się kolejny



raz, tym razem do Drem koło Edynburga, skąd prowadzili nocne patrole nad Szkocją. Kolejnym etapami wojennej wędrówki „Puchaczy” był Sumburgh na Szetlandii. W 1944 roku dywizjon patrołował wokół Islandii oraz na Morzu Północnym. Prowadził też loty nękające nad Norwegię. W sierpniu „Puchacze” przenieśli się do Coleby Grandge, skąd chronili Hull i Londyn. Latali też nad Francję, Belgię, Holandię oraz nad Niemcy, eskortując wyprawy bombowe i atakując cele naziemne. 17 września 1944 roku dywizjon wziął udział w osłonie desantu pod Arnhem (Operacja „Market Garden”). Ostatnie zwycięstwo „Puchaczy” odniosła załoga kpt. pil. Czesława Tarkowskiego i radionawigatora f/o K.Taylor (Anglika), która 7 marca 1945 roku w rejonie Bonn zestrzeliła niemieckiego Junkersa Ju 88. 307 Dywizjon został rozwiązany 2 stycznia 1947 roku w Horsham St Faith.

Opracował: Piotr Pacak



## Mała dziewczynka z AK

**Muzyka: Jan Markowski „Krzysztof”**

**Słowa: Mirosław Jezierski „Karnisz”**

Ta nasza miłość jest najdziwniejsza,  
Bo przyszła do nas z grzechotem salw,  
Bo nie wołana, a przyszła pierwsza,  
Gdy ulicami szedł wielki bal.  
Szła z nami wszędzie przez dni gorące,  
Gdy trotuary spływały krwią,  
Przez dni szalone, gwiazdziste noce,  
Była piosenką, uśmiechem, łzą.

Moja Mała Dziewczynko z AK,  
Przyznasz chyba, że to wielka była gra,  
Takie różne były końce naszych dróg  
I nie wierzę, bym Cię znowu ujrzeć mógł.  
Choć na dworze była jesień, u mnie wiosna,  
I bez trwogi, że dokoła płonął świat,  
Tak na wskroś Cię przecież wtedy chciałem poznać,  
Moja Mała Dziewczynko z AK.

Nadzieję tchnęła, tak jak umiała,  
Kryła się z nami we wnękach bram,  
W ciasnych uliczkach, mrocznych kanałach,  
Bo już się wielka kończyła gra.  
Kiedy się wszystko dla nas skończyło,  
Kiedy ostatni zamilkł Peem,  
Na barykadzie została miłość,  
Razem z Twym sercem i żalem mym.



## Mała dziewczynka z AK

Muzyka: Jan Markowski „Krzysztof”

Słowa: Mirosław Jezierski „Karnisz”

♩=85

B $\flat$ <sup>o</sup>/G C<sup>7</sup> Fm F<sup>o</sup>/D G<sup>7</sup> C<sup>7</sup>

Ta na-sza mi-lo - ść jest naj-dziw-niej sza\_\_\_ Bo przysz-ła do na - s zgrze-cho-tem

5 Fm B $\flat$ <sup>o</sup>/G C<sup>7</sup> Fm F<sup>o</sup>/D B $\flat$ <sup>o</sup>/G C<sup>7</sup>

sal - w, Bo nie wo - ła na,\_\_\_ a przy-szłapiew sza,\_\_\_ Gdy u-li - ca mi\_\_\_szedł wiel-ki

9 Fm F<sup>o</sup>/D G<sup>7</sup> C<sup>7</sup> F<sup>o</sup>/D Db<sup>7</sup> C<sup>7</sup>

ba - l. Szła z na-mi wszę-dzie, przez dni go - rą-ce, Gdy tro-tu - a - ry spły-wa-ły

13 Fm B $\flat$ m<sup>6</sup> Fm B $\flat$ <sup>o</sup>/G C<sup>7</sup>

krwią\_Przez dni sza - lo-ne, gwiaź-dzis-te no-ce, By-ła pio-sen-ka, u-śmie-chem,

17 Fm F C<sup>7</sup>(sus4) F F D<sup>7</sup>

lzą. Mo-ja ma-ła dziew-czyn-ko z AK Przy-znasz chy-ba, że to wiel-ka by-ła



21

Gm<sup>7</sup> Gm<sup>7</sup> D<sup>7</sup> Gm<sup>7</sup> G<sup>7</sup>

gra, Ta-kie róż-ne by-ły koń-ce na-szychdróg, i nie wie-rzę, bym cię zno-wu ju-rzeć

25

C<sup>7</sup>(sus4) C<sup>7</sup> F F B<sup>b</sup> B<sup>o</sup>

mógł. Choć na dwo-rze by-ła je-sień, u mnie wio-sna, I beztrwo-gi, że do-ko-ła pło-nał

29

F D<sup>7</sup> Gm<sup>7</sup> C<sup>7</sup>

świat, Tak na wskroś cię prze - cież wte - dy chia - łem

31

Fmaj<sup>7</sup> D<sup>7</sup> G<sup>7</sup> C<sup>7</sup> F

poz - nać. Mo - ja ma - ła dziew-czyn-ko z AK.

## Mała dziewczynka z AK

**Muzyka: Jan Markowski „Krzysztof”**

**Słowa: Mirosław Jezierski „Karnisz”**

### Informacje o utworze

Piosenka poświęcona dziewczętom i kobietom Powstania Warszawskiego. Muzyka – Jan Markowski „Krzysztof”<sup>[1]</sup>. Słowa – Mirosław Jezierski „Karnisz”. Utwór powstał w październiku 1944 roku, miesiąc po upadku Powstania. Po raz pierwszy Mała dziewczynka została wydana drukiem w 1952 roku. Kolejny raz dopiero w 1968. Współcześnie jest jedną z najczęściej wykonywanych piosenek Powstania Warszawskiego.

[1]Jan Markowski (1913 – 1980) – polski kompozytor, pianista, oficer Wojska Polskiego.

### Nota historyczna

Powstanie Warszawskie wybuchło 1 sierpnia 1944 roku. Ostatnie oddziały skapitulowały 3 października. Tak długa walka Stolicy byłaby niemożliwa bez zaangażowania, poświęcenia i epickiego bohaterstwa dziesiątków tysięcy polskich dziewcząt i kobiet, które walczyły przede wszystkim jako sanitariuszki i łączniczki. Tworzyły służby administracyjne i aprowizacyjne, prowadziły żołnierskie gospody, pracowały w kuchniach i obsługiwały dystrybucję żywności oraz redagowały, wydawały i kolportowały powstańczą prasę. Obsługiwały również punkty opieki nad dziećmi, pralnie i szwalnie. Setki młodych kobiet pomagały przy budowaniu barykad i odkopywaniu ludzi zasypanych w domach zrujnowanych niemieckim ostrzałem. Były też w przeważającej części personelem powstańczych szpitali.

Zdarzało się, że z bronią w rękę polowały na niemieckich snajperów (Magdalena Grodzka – Gużkowska „Rusinek”) oraz służyły jako minerkki rozbijając niewypały albo wysadzając niemieckie obiekty. To kobieca drużyna minerek (Barbara Matys – Wysiadecka „Baśka Bomba”, Wanda Maciejowska „Iza” oraz Irena Grabowska „Hanka”) założyła i odpaliła ładunek wybuchowy, który umożliwił skuteczny szturm na obsadzony przez Niemców budynek PASTy.

Tysiące bohaterek Powstania Warszawskiego zapłaciło życiem za swoje zaangażowanie, zginęło około 700 – 800 łączniczek i sanitariuszek. Wśród poległych była między innymi poetka Krystyna Kraheńska, tancerka i mistrzyni Polski w rzucie oszczepem Zofia Chenclewska, rzeźbiarka i malarka Krystyna Dąbrowska, księżniczka Róża Maria Sapieha.

Dziesiątki tysięcy dziewcząt i kobiet padły ofiarą niemieckich zbrodni w czasie eksterminacji Woli i innych dzielnic, były masowo gwałcone i bestialsko mordowane w masakrowanych szpitalach, ginęły na skutek niemieckiego ostrzału z premedytacją niszczącego setki celów cywilnych. Upadek Powstania też nie był dla nich końcem walki. Tysiące dziewcząt i kobiet przeszły przez trudy obozu w Pruszkowie. Część z tych, które służyły w oddziałach powstańczych, wywieziono do obozów w Niemczech. Po wojnie weteranki Powstania Warszawskiego, tak jak ich towarzysze, cierpiały na skutek komunistycznych represji. To właśnie im zadedykowali swoją piosenkę Markowski i Jezierski.

### Analiza tekstu utworu

Większość współczesnych aranżacji Małej dziewczynki z AK nawiązuje do stylistyki przedwojennych, lekkich piosenek o miłości. Jej tekst kreuje jednak całkowicie odmienne, tragiczne i epickie obrazy. Piosenka ma cztery zwrotki. Pierwsza opisuje początek miłości, która pojawiła się nieoczekiwanie wśród krwawego szaleństwa walk ulicznych w oblężonym mieście. Kolejna zwrotka jest wyznaniem tragicznego pogodzenia się ze stratą ukochanej i wspomnieniem radości i nadziei, którą dawała ta miłość. W trzeciej



części narrator opisuje ostatnie dni i upadek Powstania, w których „się wszystko dla nas skończyło” i zostało tylko wspomnienie wojennej miłości. Ostatnia zwrotka to wyznanie żalu za utraconą ukochaną i rozpacz po klęsce.

Opracował: Piotr Pacak



## Marsz obozowy

**Muzyka: Karol Kurpiński**

**Słowa: Jędrzej Słowaczyński**

Bracia do bitwy, nadszedł czas,

Trąba do boju wzywa nas,

Do boju, do boju!

Pospieszajmy wraz!

Zdradny sąsiad myśl natężył,

Jakby niszczyć polskie plemię,

Wziął w opiekę, uciemieżył,

Rwał na części naszą ziemię.

W mściwą dłoń, chwycimy broń,

Zniknie moc tyrana!

Bij, śpiewaj o wolności,

A przy nas wygrana!

Każdy odważnie czoło staw!

Idźmy w obronie naszych praw,

Do boju, do boju!

Za świętość naszych praw!

Srodze przemoc nas gnębiła,

Podeptano nasze prawa,

Ojców naszych, nasza sława

Pośmiewiskiem wrogów była.





W mściwą dłoń, chwyćmy broń,

Zniknie moc tyrana!

Bij, śpiewaj o wolności,

A przy nas wygrana!

Precz stąd tyranie, precz stąd, precz!

Bracia, wolności wznieśmy miecz!

Do broni, do broni!

Za wolność wznieśmy miecz!

Ufność znikła między nami,

Nagradzano przენiewierstwa,

Otoczono nas szpiegami,

Uprawiano fałsz i ździerstwa.

W mściwą dłoń, chwyćmy broń,

Zniknie moc tyrana!

Bij, śpiewaj o wolności,

A przy nas wygrana!



## Marsz obozowy

Muzyka: Karol Kurpiński

Słowa: Jędrzej Słowaczyński

G G C G Em G  
Bra - cia do bit - wy nad-szedł czas, trą - ba do bo - ju wzy - wa nas, do

5 D G D G D Am C G  
bo - ju! do bo - ju! Po - śpie-szaj - my wraz!

9 Em B+ Em G6 B C°7 Am  
Zdra - dny są - siad myśl na - tę - żył, jak - by znisz - czyć pol - skie ple - mię,

13 Cmaj7 B+ G6 Bb B E/B B(sus4) C/D  
wziął w o - pie - kę, u - cie-mię - żył, rwał na czę - ści na - szą zie - mię.

17 G D G D C G  
W mło - dą dłoń chwyć - my broń, zni - knie moc ty - ra - na!

21 Am G Am D G  
Bij, śpie - waj o wol - noś - ci, a przy nas wy - gra - na!

Marsz obozowy 1831

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Marsz obozowy

**Muzyka: Karol Kurpiński**

**Słowa: Jędrzej Słowaczyński**

### Informacje o utworze

Marsz obozowy znany także pod tytułem „Bracia, do bitwy nadszedł czas”, to pieśń Powstania Listopadowego (1830-31), jedna z ośmiu, do których muzykę napisał Karol Kurpiński [1]. Autorem tekstu był Andrzej Słowaczyński [2]. Została napisana w ciągu jednej nocy z 1 na 2 lutego 1831 roku, na odwachu artylerii Gwardii Narodowej w Warszawie. Jej pierwotny tytuł to „Pieśń na dzień odjazdu Naczelnego Wodza ze stolicy do obozu”. Prawykonanie odbyło się 8 lutego w Teatrze Narodowym pod batutą kompozytora.

[1] Karol Kazimierz Kurpiński (1785 - 1857) - polski kompozytor, dyrygent i pedagog. [Wikipedia](#)

[2] Andrzej Słowaczyński (1807-1847) - polski dziennikarz, autor pierwszego Słownika Geograficznego Polski, powstaniec listopadowy.

### Nota historyczna

Powstanie Listopadowe było zbrojnym sprzeciwem wobec rosyjskich działań ograniczających autonomię Królestwa Polskiego. To niewielkie państwo zostało utworzone decyzją Kongresu Wiedeńskiego (1814-15) [1], na mocy porozumienia z 3 maja 1815 roku, w którym mocarstwa dokonały podziału Księstwa Warszawskiego. Utworzone w ten sposób Królestwo Polskie [2] zostało połączone unią personalną z Imperium Rosyjskim. Posiadało własną Konstytucję, będącą kompilacją Konstytucji Księstwa Warszawskiego oraz Konstytucji 3 Maja i dość liberalną jak na swój czas. Miało własny Sejm, monetę, wojsko, sądownictwo i szkolnictwo (łącznie z wyższym). Z kompetencji rządu Królestwa wyłączona była tylko polityka zagraniczna. Car Aleksander zobowiązał się również włączyć w przyszłości do Królestwa Polskie ziemie za Bugiem i Niemnem, pozostające pod rosyjskim zaborem. Wydawało się to potwierdzać utworzenie Korpusu Litewskiego, który miał mundury takie same jak armia Królestwa (poza odznakami) i polską komendę.

Rosja zaczęła bardzo szybko łamać ustalone zasady i ograniczać polską autonomię. Już w 1819 roku car Aleksander I jako król Polski zniósł wolność prasy i wprowadził cenzurę prewencyjną. W 1821 roku zniesiono wolność zgromadzeń i zakazano działalności masonerii. Doprowadziło to do aktywizacji konspiracji niepodległościowych i represji. Rok później królewska Policja namierzyła i rozbiła spisek związany z Narodowym Towarzystwem Patriotycznym Waleriana Łukasińskiego. Jego proces i skazanie w 1824 roku odbiło się szerokim echem w społeczeństwie Królestwa. W 1825 roku zniesiona została jawność obrad Sejmu. Dwa lata później rozbite zostało Towarzystwo Patriotyczne [3]. Łagodne wyroki wydane na jego członków przez Sąd sejmowy potwierdziły w opinii publicznej, że spiskowcy działali w dobrej wierze broniąc łamanej Konstytucji z 1815 roku [4]. Dla społeczeństwa był to dobitny sygnał, że nadzieje związane z nowym carem i królem Mikołajem I były tylko złudzeniem. Na fali tych nastrojów w 1828 roku powstało niepodległościowe sprzysiężenie w warszawskiej Szkole Podchorążych Piechoty.

W lipcu i sierpniu 1830 wybuchły rewolucje we Francji i w Belgii. Podważyły one system Świętego Przymierza [5], którego gwarantem była między innymi Rosja. 17 października wydany został carski rozkaz w sprawie przygotowania alarmowej mobilizacji wojska rosyjskiego i polskiego. W społeczeństwie Królestwa błyskawicznie rozeszły się wówczas pogłoski, że Mikołaj I zamierza wyprowadzić polską armię do interwencji w Belgii, a w jej miejsce ściągnąć wojsko rosyjskie i rozpocząć otwartą okupację. Plotki te wydawało się potwierdzać postępowanie ministra Franciszka Druckiego - Lubeckiego, który 21 października rozpoczął przygotowanie finansów państwa do nadchodzącej wojny. 23 listopada do

spiskowców ze Szkoły Podchorążych dotarła wiadomość, że ich sprzysiężenie zostało zdekonspirowane i szykują się aresztowania. 28 listopada rozeszła się po Warszawie wiadomość z Anglii o upadku prorosyjskiego rządu księcia Wellingtona. Dla konspiratorów stało się oczywistym, że mogą działać tylko natychmiast, albo wcale. Następnego dnia wybuchło Powstanie Listopadowe.

#### Analiza tekstu

„Marsz Obozowy” we współcześnie wykonywanej wersji dzieli się na trzy zwrotki i refren. Pierwsza część jest typowym wezwaniem bojowym, odwołującym się do wojskowego braterstwa. „Zdradny sąsiad” to oczywiście Rosja. „Wziął w opiekę” może interpretować dwoiście. Z jednej strony może to być odniesienie do Katarzyny Wielkiej [6], która istotnie „wzięła w opiekę” konfederatów targowickich, wspierając ich w „walce o wolność”. Z drugiej strony może to być też nawiązaniem do utworzenia w 1815 roku Królestwa Polskiego pozostającego w unii personalnej z Rosją. „Rwał na części” jest z kolei przypomnieniem o zaborach. Refren („W mściwą dłoń...”) to proste wezwanie do boju za wolność przeciwko tyranii i deklaracja wiary w ostateczne zwycięstwo. Druga zwrotka jest przypomnieniem, że walka toczy się za „świętość naszych praw”, podeptanych przez wroga. Możemy to uznać za nawiązanie do łamania przez Rosję Konstytucji Królestwa. Autor przypomina też czasy świetności Rzeczypospolitej, „dawną sławę”, która po upadku państwa stała się pośmiewiskiem dla zaborców. Ostatnia część zaczyna się wezwaniem do walki z „Tyranem” (carem rosyjskim). Dalej przypomina o zgubnych podziałach, jakie przyniosła w Polsce rosyjska polityka („ufność znikła”, „nagradzano przewierstwa”, „szpiedzy”, „fałsz” i „zdzierstwa”). Możemy to uznać za nawiązanie do policyjnych represji wobec sprzysiężeń niepodległościowych działających przed powstaniem w Królestwie Polskim i na Ziemiach Zabrzanych [7].

Pierwsze takty „Marsz Obozowego” stały się później hasłem Wojska Polskiego, wykonywanym przez trębaczy w czasie oficjalnych uroczystości.

[1]Kongres Wiedeński – konferencja międzynarodowa przedstawicieli 16 państw odbywająca się we Wiedniu od września 1814 do 9 czerwca 1815, zwołana w celu ustalenia nowego ładu kontynentalnego. [Wikipedia](#)

[2]Królestwo Polskie (potocznie Kongresowe) – polskie państwo utworzone decyzją Kongresu Wiedeńskiego, pozostające w unii personalnej z Rosją. [Wikipedia](#)

[3]Towarzystwo Patriotyczne – tajna organizacja niepodległościowa w Królestwie Polskim. [Wikipedia](#)

[4]Konstytucja Królestwa Polskiego z 1815 roku. [Wikipedia](#)

[5]Święte Przymierze – sojusz zawarty 15 września 1815 roku w Paryżu przez Imperium Rosyjskie, Cesarstwo Austriackie i Królestwo Prus. [Wikipedia](#)

[6]Katarzyna II Wielka (1729 – 1796) – cesarzowa Rosji w latach 1762-96. Uczestniczyła w rozbiorach Polski. [Wikipedia](#)

[7]Wschodnie województwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów zagarnięte przez Imperium Rosyjskie w wyniku rozbiorów Polski (1772-1795), stanowiące obszar zaboru rosyjskiego, które nie weszły w skład utworzonego w 1815 Królestwa Polskiego. Konstytucja Królestwa Polskiego z 1815 roku. [Wikipedia](#)

Opracował: Piotr Pacak



## Marsz strzelców

### Muzyka i słowa: Władysław Anczyc

Hej strzelcy wraz, nad nami Orzeł Biały,  
A przeciw nam śmiertelny stoi wróg.  
Wnet z naszych strzelb piorunne zagrzmią strzały,  
A lotem kul kieruje Zbawca Bóg!  
Więc gotuj broń i kule bij głęboko,  
O Ojców grób bagnetem poostrz stal.  
Na odgłos trąb twój sztuciec bierz na oko.  
Hej bacność! Cel i w łeb lub serce pal!

Hej trąb, hej trąb! Strzelecka trąbką w dal  
A kłuj, a rąb! I w łeb lub serce pal!

Graj trąbko, graj, jak grałaś przez wiek cały  
Do marszu tym, co szli do Polski bram.  
Słysz, bracie, słysz, minionych lat sygnały,  
Sztafety znak z kolei dają nam.  
Więc gotuj broń...

Bagnetów szturm wolności zdobył szaniec,  
Zwyciężył duch mężnością rąk i nóg.  
Lecz biada, aby zwijać straż u granic,  
Gdy na przedpolach czyha zdrajca wróg.  
Więc gotuj broń.



## Marsz strzelców

Muzyka i słowa: Władysław Anczyc

= 100

1

D D A D A

Hej, strze-lcy wraz, nad na - mi O - rzeł Bia-ły, a prze-ciw nam śmier - tel - ny sto - i wróg

5

D D A E7 A

Wnet z na-szych strzelb pio - run - ne za-grzmią strza-ły a lo - tem kul kie - ru - je Zba - wca Bóg!

9

A7 A7 D D A

Więc go-tuj broń i ku - le bij głę-bo - ko, o oj - ców grób bag - ne - tów-po-ostrz stal

13

D D A E7 A

Na - od - głos trąb twój sztu-ciec bierz na o - ko Hej,ba-czność!Cel i w łeb,lub w ser-ce pal! Hej

17

D A A D D A A D

trąb! Hej,trąb, strze - lecka trą-bko w dal! A kluj, a rąb, i w łeb lub ser-ce pal! Hej

## Marsz strzelców

### Muzyka i słowa: Władysław Anczyc

#### Informacje o utworze

„Marsz Strzelców” (znany także jako „Hej strzelcy wraz” lub „Marsz Strzelców Powstania 1863 roku”) to jedna z najpopularniejszych pieśni Powstania Styczniowego. W 1863 roku napisał ją Władysław Anczyc, który był jednym z najbardziej znanych twórców sztuk i utworów poetyckich o tematyce ludowej, powstańczej i patriotycznej. W powstaniu śpiewano również inne utwory tego poety (np. Śpiew kmieci polskich), które weszły później do cyklu „Pieśni zbudzonych”.

#### Nota historyczna

Napisana w 1863 roku przez Władysława Anczyca (poeta, dramatopisarz, wydawca, tłumacz i działacz ludowy). Pieśń opowiadająca o walce strzelców była jednym z najpopularniejszych utworów Powstania Styczniowego. Tekst rozpoczyna się od wezwania strzelców do walki, przypomnienia jej celu, zapewnienia o „boskiej protekcji” dla powstańców oraz przypomnieniu, że to powstanie jest kontynuacją walki „ojców”. Trąbka o której wspomina refren była typowym wyposażeniem strzeleckich sygnalistów. Kolejna zwrotka jest groźbą wobec wrogów, których nic nie uchroni od strzeleckich kul i przypomnieniem, że strzelcy walczą mszcząc krzywdy polskich kobiet. Trzecia zwrotka jest dumnym odrzuceniem „carskiej łaski” oraz zapowiedzią walki do końca. Wspomniany tutaj „potomek Dżengischana” jest przypomnieniem wpływu mongolskiej okupacji na kulturę państwa moskiewskiego. Ostatnia zwrotka jest wezwaniem rosyjskiego cara, aby odszedł „do Azji”, albo na ziemi polskiej zginie on i jego wojsko. Pieśń kończy błaganie do „Matki z Jasnej Góry” o „zerwanie więzów niewoli”. „Marsz Strzelców” był pieśnią bardzo popularną zarówno w czasie Powstania Styczniowego, jak i w późniejszych kampaniach polskiej walki o niepodległość. W czasach II Rzeczypospolitej była często śpiewana przez członków Związku Strzeleckiego. Popularność tej pieśni pokazuje min. scena z filmu „Pianista” Romana Polańskiego – grupa młodych Żydów z warszawskiego getta na żądanie eskortującego ją Niemca aby „zaśpiewali coś wesołego” zaczyna śpiewać właśnie „Marsz strzelców”.

#### Powstanie Styczniowe

Powstanie Styczniowe było najdłuższym z polskich zrywów niepodległościowych XIX wieku. Wybuchło 22 stycznia 1863 roku. Przyjmuje się, że wygasło w październiku 1864 roku. Trwało na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego, aczkolwiek silnie wspierane przez Polaków z zaboru pruskiego i austriackiego. W czasie Powstania stoczono 1229 mniejszych bitew i potyczek, z czego większość na terenie „Kongresówki”. Ogólna liczba uczestników to około 200 tysięcy, z czego ok. 30 tysięcy żołnierzy. W walce i na skutek rosyjskich represji zginęło ok. 30 tysięcy uczestników tego zrywu. Około 40 tysięcy zostało zesłanych do wschodnich prowincji rosyjskiego imperium. Powstanie nie otrzymało żadnej pomocy ze strony państw zachodnich. Wielkim problemem powstańców był niedostatek broni palnej. Pieśń Anczyca opowiada o walce strzelców, jednak część żołnierzy tego zrywu miała tylko broń drzewcową. Byli to kosynierzy, rekrutowani najczęściej z chłopów. Tworzyli formację straszną w zwarcu, ale bezradną wobec ognia rosyjskiej piechoty oraz artylerii. Najlepiej uzbrojone oddziały powstania przychodziły zza „kordonu”, oddzielającego Królestwo Kongresowe od niemieckich zaborów. Były one z reguły doskonałe, jednolicie umundurowane, uzbrojone w nowoczesną broń i dobrze wyposażone. Znacznie gorzej było z oddziałami formowanymi na wschodnich ziemiach zaboru rosyjskiego. Ich uzbrojenie było z reguły mieszanką prywatnej broni myśliwskiej, broni zachodnich wzorów przemycanej w niewielkich partiach przez granicę, broni starych typów zachowanej z poprzednich wojen, broni zdobycznej oraz różnego rodzaju samoróbek i broni drzewcowej. Tak uzbrojone oddziały mimo wielkiego poświęcenia nie miały szansy na ostateczne pokonanie regularnego wojska.

Opracował: Piotr Pacak





## Marsz Zapory

**Muzyka: Leon Łuskino**

**Słowa: por. Jan Gabriolek „Grot”**

Maszerują cicho niby cienie

Poprzez lasy, góry i pola.

Niejednemu wyrwie się westchnienie,

Idą naprzód, taka ich dola.

I idą wciąż naprzód, bo taki ich los,

I ani żal, ani tęsknota

Z tej drogi zawrócić nie zdoła ich nic,

Bo to jest „Zapory” piechota.

A gdy księżyc wyjdzie spoza chmury,

I nastanie cicha, piękna noc,

To leśnej piechoty ciągną sznury,

Widać wtedy siłę ich i moc.

Choć twardą im była germańska dłoń,

Do boju ich parła ochota.

I zawsze zwycięstwo musiało ich być,

Bo to jest „Zapory” piechota.

Teraz za drugiego okupanta,

Jeszcze nam nie oschła jedna krew.

Po zdradziecku sięga nam do gardła,

I w tajgi Sybiru chce nas wieźć



Pomylił się Stalin, pomylił się wróg.

Zawiodła się ruska hołota.

Za Sybir, za Katyń, za Wilno, za Lwów.

Zapłaci Zapory piechota.



## Marsz Zapory

Muzyka: Leon Łuskino

Słowa: por. Jan Gabriolek „Grot”

♩ = 115

Dm Gm Dm Gm A Dm A Dm

Ma-sze-ru-ją ci - cho ni - by cie - nie po-przez gó-ry la - sy i po - la

5 Dm Gm Dm Gm A Dm A Dm

Nie-jed-ne-mu wyr wie się west-chnie-nie, I-dą na-przód, ta - ka ich do - la. I

9 Dm Gm Dm

idą wciąż na-przód bo ta - ki ich los I ani żal, a-ni tę-skno-ta — Z tej

13 Gm A Dm A Dm D7

dro - gi za-wró-cić nie zdo - ła ich nic Bo to jest Za-po - ry pie - cho - ta! Z tej

17 Gm A Bb A Dm

dro - gi za-wró-cić nie zdo - ła ich nic, Bo to jest Za-po - ry pie - cho - ta.

Marsz Zapory

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Marsz Zapory

**Muzyka: Leon Łuskino**

**Słowa: por. Jan Gabriolek „Grot”**

### Informacje o utworze

Pieśń oddziału antykomunistycznej partyzantki dowodzonego przez majora Hieronima Dekutowskiego (ps. „Zapora”). Słowa napisał porucznik Jan Gabriolek „Grot”. Melodia wzięta z „Szarej piechoty” – bardzo popularnej legionowej pieśni z I Wojny Światowej. Utwór powstał w 1945 roku.

### Nota historyczna

Hieronim Dekutowski<sup>[1]</sup> urodził się w 1918 roku. Jego ojciec Jan był blacharzem, ale też członkiem Polskiej Partii Socjalistycznej i piłsudczykiem. Matka Maria (d. Sudacka) poświęciła się wychowaniu dziewięciorga dzieci oraz działalności społecznej. Dekutowscy wpajali swoim dzieciom żarliwy patriotyzm, pamięć o tradycjach walki za Niepodległość jak również głęboką religijność. Hieronim w latach 30-tych należał do Harcerstwa i działał w Sodalicji Mariańskiej. Po zdaniu matury w 1939 roku planował studia we Lwowie. Wszystko przekreślił wybuch wojny. We wrześniu wstąpił do wojska jako ochotnik i najprawdopodobniej wziął udział w obronie Lwowa. Internowany na Węgrzech, uciekł do Francji. W 1940 roku walczył w składzie polskiej 2 Dywizji Strzelców Pieszych. Razem z nią przeszedł granicę szwajcarską, po czym przedostał się do Wielkiej Brytanii. Początkowo służył tam w I Brygadzie Strzelców, a później w 1 Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej. W 1942 roku rozpoczął przeszkolenie „cichociemnych”<sup>[2]</sup>. Zrzucony do Polski we wrześniu 1943 roku, otrzymał przydział do Komendy Dywersji Okręgu Armii Krajowej „Lublin”. Na początku 1944 roku dowodził najliczniejszym na Lubelszczyźnie oddziałem lotnym, z którym wykonał około 80 akcji zbrojnych przeciwko Niemcom. Wziął udział w „Akcji Burza”<sup>[3]</sup> walcząc w składzie 8 Pułku Piechoty Armii Krajowej. W lipcu, po zajęciu Lubelszczyzny przez wojska sowieckie, na rozkaz dowództwa rozwiązał swój oddział. Ponownie zmobilizował go w sierpniu chcąc iść na pomoc walczącej Warszawie. Wobec fiaska planu przekroczenia Wisły jeszcze raz rozformował oddział i ukrył swoich żołnierzy na akowskich kwaterach.

W styczniu 1945 roku „Zapora” włączył się do konspiracji antykomunistycznej. W nocy z 5 na 6 lutego rozbił posterunek Milicji Obywatelskiej w Chodlu. Zaatakowany 7 lutego we wsi Wały, mimo rany wyrwał swój oddział z okrążenia. Jeszcze w lutym nawiązał kontakt z Komendą Okręgu Armii Krajowej „Lublin” i objął dowództwo nad grupą dywersyjną. W następnych miesiącach przeprowadzał z nią akcje przeciwko funkcjonariuszom NKWD, UB i MO, którzy terroryzowali region ze szczególnym okrucieństwem. Między kwietniem i czerwcem oddział „Zapory” w sile około 300 żołnierzy podzielonych na 9 grup bojowych wykonał sławny rajd przeciwko lokalnym posterunkom komunistycznych służb. 1 czerwca Hieronim Dekutowski został awansowany na majora i przejął dowództwo nad wszystkimi oddziałami Inspektoratu WiN „Lublin”. Na przełomie 1945 i 46 roku przeprowadził wiele akcji na terenie województw lubelskiego, kieleckiego i rzeszowskiego. W walkach z „Zaporczykami” zginęło około 400 żołnierzy LWP (przede wszystkim z KBW), funkcjonariuszy UB i MO oraz żołnierzy sowieckich. W styczniu 1947 roku, po ogłoszeniu amnestii, „Zapora” rozformował i ujawnił część swoich oddziałów. Ponieważ wielu byłych żołnierzy natychmiast aresztowano, „Zapora” pozostawił większość swoich sił w konspiracji.

W lutym zaprzestał akcji zbrojnych, ograniczając się do aprowizacji i samoobrony. 22 czerwca ujawnił się, ale zagrożony aresztowaniem postanowił przedostać się na Zachód. 12 września wydał ostatni rozkaz, w którym przekazał dowódzenie kapitanowi Zdzisławowi Brońskiemu (ps. „Uskok”). 16 września „Zapora” został aresztowany na punkcie przerzutowym na skutek zdrady swojego byłego zastępcy Stanisława Wnuka ps. „Opal”. Poddany okrutnemu śledztwu został skazany na 7-krotną karę śmierci. Po nieudanej próbie ucieczki major Hieronim Dekutowski został razem ze swoimi 6 żołnierzami zamordowany 7 marca 1947 roku o godzinie 19.00. Był tak straszliwie skatowany, że w dniu śmierci, mimo iż miał dopiero 30 lat,



wyglądał jak starzec, osiwiwały, z wybitymi zębami, połamanymi rękami, nosem i żebrami, z wyrwanymi paznokciami. Jego ostatnie słowa: „Przyjdzie zwycięstwo! Jeszcze Polska nie zginęła!”. Ostatni żołnierz „Zapory” sierżant Józef Franczak „Lalek”<sup>[4]</sup> zginął w obławie w 1963 roku.

Po wielu latach poszukiwań latem 2012 roku odnaleziono grób pułkownika (pośmiertnie awansowany w 1988 roku) Hieronima Dekutowskiego „Zapory”.

## Analiza tekstu

„Marsz” ma 6 zwrotek. Pierwsza, druga i trzecie zwrotki to na poły malarski obraz maszerującego oddziału, przypomnienie jego absolutnej determinacji („Z tej drogi zawrócić nie zdoła ich nic”) i siły. Czwarta zwrotka odwołuje się do zwycięskich walk z Niemcami („germańska dłoń”). Piąta mówi o sowieckiej okupacji („drugi okupant”), o zdradzie Sowietów i wywożeniu na Sybir żołnierzy rozbrojonych oddziałów polskich konspiracji. Ostatnio zwrotka to manifest wiary w zwycięstwo, w wyzwolenie Polski wbrew przekonaniu Sowietów („pomylił się Stalin”), którzy krwawym terrorem chcieli zdławić polski opór. „Zdziczała hołota” jest przypomnieniem barbarzyństwa nowych, sowieckich elit. „Zamek” to wspomnienie o komunistycznym więzieniu w lubelskim zamku<sup>[5]</sup>, będącym w latach 1944-54 jedną z najgorszych katowni w Polsce.

Opracował: Piotr Pacak

## Przypisy

[1] Hieronim Dekutowski 'Zapora" (1918-49) – major Wojska Polskiego, cichociemny, dowódca oddziałów partyzanckich. [Strona na Wikipedii](#)

[2] Cichociemni – spadochroniarze Armii Krajowej, dowódcy oddziałów dywersyjnych. [Strona na Wikipedii](#)

[3] Akcja „Burza” – operacja Armii Krajowej (w granicach Rzeczypospolitej) przeciwko Niemcom pod koniec wojny (od stycznia 1944 do stycznia 1945). [Strona na Wikipedii](#)

[4] Józef Franczak „Lalek” (1918 – 1963) – wachmistrz Wojska Polskiego, żołnierz ZWZ i AK, ostatni partyzant polskiego podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego. [Strona na Wikipedii](#)

[5] Więzienie w Zamku Lubelskim. [Strona Muzeum](#)



## Marsz, marsz me serce

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: autor nieznany, udokumentowane przez Oskara Kolberga**

wersja wg. Oskara Kolberga, Kociewie[1]

Marsz, marsz, me serce, pobudki biją,  
Strzelaj modlitwy, a chwal Maryją.  
Bo u Maryji jesteś w komendzie,  
Nad nią mocniejszy świat nic nie będzie.

[1] Tekst pieśni pochodzi ze zbioru rękopisów pt. Oskar Kolberg Dzieła Wszystkie Tom 39 - Pomorze. Pomorze jest pierwszym w kolejności tomem tzw. ineditów Oskara Kolberga, tj. tomem wydanym z jego spuścizny rękopiśmiennej w ramach całości Dzieł wszystkich. Słowa pieśni w zbiorze Oskara Kolberga zostały spisane zgodnie z notatką ks. Zielińskiego: „Ostatni marsz śpiewał mój dziadek, Dąbrowski, z powyższą przegrywką na trąbie. Zapewnie nauczył go się służąc w wojsku, gdyż z Ojcem swym przybyli z Królestwa w te strony (Kociewie). Melodia i słowa tego marszu jako też dwu poprzednich polonezów [...] spisałem wedle śpiewu mej Matki”. Podobna u ks. Mioduszewskiego — Śpiewnik kościelny s. 833 [Melodia inna, tekst wykazuje drobne różnice.]



## Marsz, marsz me serce

Muzyka: autor nieznany

Słowa: autor nieznany, udokumentowane przez Oskara Kolberga

♩ = 100

Marsz, marsz me ser-ce, po-bud-ki bi - ją, strze-laj mo-dlit - wy, a chwał Ma-ry - ją:

5 Bo u Ma-ry - ji jes-teś w ko-men-dzie, nad nią moc-niej-szy świat nic nie bę-dzie.

Przygrywka na trąbce

9

12

Tekst pieśni pochodzi ze zbioru rękopisów Oskara Kolberga - Dzieła Wszystkie Tom 39. Słowa i nuty pieśni w zbiorze Oskara Kolberga zostały spisane zgodnie z notatką ks. Zielińskiego: „Ostatni marsz śpiewał mój dziadek, Dąbrowski, z powyższą przygrywką na trąbie. Zapewnie nauczył go się służąc w wojsku, gdyż z Ojcem swym przybyli z Królestwa w te strony (Kociewie). Melodia i słowa tego marszu [...] spisałem wedle śpiewu mej Matki”. Podobna u ks. Mioduszeńskiego — Śpiewnik kościelny s. 833 [Melodia inna, tekst wykazuje drobne różnice.]

Marsz Konfederatów Barskich  
Marsz, marsz me serce

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Marsz, marsz me serce

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: autor nieznany, udokumentowane przez Oskara Kolberga**

### Informacje o utworze

Pieśń konfederatów barskich i polski hymn religijny z połowy XVIII wieku. Utwór ten znany jest także jako Marsz Konfederatów Barskich | Marsz, marsz me serce. Tekst pieśni prezentowany przy niniejszym opracowaniu pochodzi ze zbioru rękopisów pt. Oskar Kolberg Dzieła Wszystkie Tom 39 – Pomorze.

### Nota historyczna

Obrona wiary katolickiej była jednym z głównych motywów zbrojnego wystąpienia szlachty Rzeczypospolitej w Konfederacji Barskiej[1]. Opór wywoływała próba narzucenia „równouprawnienia dysydentów” (innowierców). Postrzegano to jako brutalną, niedopuszczalną ingerencję w wewnętrzne sprawy unii polsko-litewskiej, drastycznie godzącą w jej porządek kulturowy i społeczny. Problem dotyczył przede wszystkim różnych odłamów protestantów. Dawno minęły już czasy Konfederacji Warszawskiej[2], która przymierzem między chrześcijańskimi wyznaniem dała mocny fundament Rzeczypospolitej. Wszystko rozdarł szwedzki Potop, w czasie którego część protestanckich społeczności stanęła po stronie najeźdźcy. Zdrada niektórych została zapamiętana, a jej piętno rozciągnięto na wszystkich. W połączeniu z przyniesioną przez Kontrreformację radykalizacją polskiego katolicyzmu, całkowicie zmieniło to duchowy świat szlachty. Jego symbolem stała się teraz „oblężona twierdza”, wokół której gromadzili się innowierczy wrogowie chcący zniszczyć Rzeczypospolitą. Być może sama idea równouprawnienia innowierców nie wzbudziłaby aż takich emocji, gdyby nie była inicjatywą zewnętrzną.

Ówczesna szlachta Rzeczypospolitej na pewno nie była aż tak nietolerancyjna jak to przedstawia „czarna legenda” Konfederacji Barskiej. „Panowie bracia” generalnie nie mieli żadnych problemów z ludnością żydowską. Wręcz przeciwnie – powszechnym standardem była ochrona Izraelitów i wykorzystywanie ich dla własnych interesów. Z prawosławnymi i unitami bywało różnie, ale warto pamiętać, że Konfederacja na Litwie na pewno by się nie rozwinęła bez zdecydowanego poparcia przynajmniej części tamtejszej niekatolickiej szlachty. Carya Katarzyna II zapewne świadomie użyła sprawy dysydentów dla sprowokowania czynnego oporu i bezwzględnie wykorzystała całą sprawę dla oczernienia Rzeczypospolitej w opiniotwórczych kręgach ówczesnego Zachodu. Przedstawianie Polaków jako „ciemnych i nietolerancyjnych” zostało lekko przyjęte i przez wiele lat ciążyło na postrzeganiu sprawy polskiej.

Być może Konfederacja Barska jako ruch ochotniczy wypaliłaby się wcześniej, gdyby nie religijna motywacja jest uczestników. Żarliwa wiara konfederatów sprawiała, że walczyli do końca nawet tam, gdzie rozsądek podpowiadał, że nie ma już żadnej nadziei. Religijność żołnierzy tego pierwszego z narodowych powstań zachowała się w wielu pamiątkach – bardzo modnych wówczas ozdobnych ryngrafach[3], na konfederackich chorągwiach, a także w literaturze i pieśni tamtego czasu oraz w późniejszej legendzie Konfederacji.

Tekst utworu

„Marsz, marsz, me serce, pobudki biją,  
Strzelaj modlitwy, a chwal Maryją.  
Bo u Maryji jesteś w komendzie,  
Nad nią mocniejszy świat nic nie będzie.”

wg. Oskara Kolberga, Kociewie





Tekst pieśni pochodzi ze zbioru rękopisów pt. Oskar Kolberg Dzieła Wszystkie Tom 39 – Pomorze. Pomorze jest pierwszym w kolejności tomem tzw. ineditów Oskara Kolberga, tj. tomem wydanym z jego spuścizny rękopiśmiennej w ramach całości Dzieł wszystkich. Słowa pieśni w zbiorze Oskara Kolberga zostały spisane zgodnie z notatką ks. Zielińskiego: „Ostatni marsz śpiewał mój dziadek, Dąbrowski, z powyższą przegrywką na trąbie. Zapewnie nauczył go się służąc w wojsku, gdyż z Ojcem swym przybyli z Królestwa w te strony (Kociewie). Melodia i słowa tego marszu jako też dwu poprzednich polonezów [...] spisałem wedle śpiewu mej Matki”. Podobna u ks. Mioduszelewskiego — Śpiewnik kościelny s. 833 [Melodia inna, tekst wykazuje drobne różnice.]

Inna wersja utworu

Utwór „Marsz, marsz me serce” w znanej powszechnie wersji 7. czterowersowych zwrotek znajdziesz pod [tym linkiem](#).

Opracował: Piotr Pacak

[1]Konfederacja barska (1768–1772) – zbrojny związek szlachty polskiej, utworzony w Barze na Podolu 29 lutego 1768 roku z zaprzysiężeniem aktu założycielskiego w obronie wiary katolickiej i niepodległości Rzeczypospolitej, skierowany przeciwko: kurateli Imperium Rosyjskiego, królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i popierającym go wojskom rosyjskim. Celem konfederacji było zniesienie ustaw narzuconych przez Rosję, zwłaszcza zapewniających równouprawnienie innowiercom. Przez niektórych historyków uważana jest za pierwsze polskie powstanie narodowe. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Konfederacja warszawska – określenie uchwały podjętej 28 stycznia 1573 r. na sejmie konwokacyjnym w Warszawie, zawierającej postanowienia dotyczące zapewnienia swobody wyznania szlachcie w Rzeczypospolitej. Gwarantowała bezwarunkowy i wieczny pokój między wszystkimi różniącymi się w wierze, zapewniała innowiercom równouprawnienie z katolikami i opiekę państwa jednocześnie zabraniając władzom świeckim wspierania kleru w prześladowaniach religijnych. Dokument uważany jest za początek gwarantowanej prawnie tolerancji religijnej. W 2003 tekst konfederacji warszawskiej został wpisany na listę UNESCO Pamięć Świata. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Ryngraf (z niem. ringkragen (dosł. okrężny kołnierz), staropol. kaplerz) – naszyjnik z blaszanym wisiosem w kształcie tarczy amazonek lub tarczy herbowej, wywodzący się z obojczyka (elementu zbroi). [Strona na pracownia.lorica](#)

[4]Familia – nazwa stronnictwa powstałego w połowie XVIII wieku, zgrupowanego wokół magnackich rodów Czartoryskich i Poniatowskich, dążącego do wprowadzenia reform społeczno-ustrojowych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Konfederacja Familii 1764-1766 uznawana jest za konfederacki zamach stanu. [Strona na Wikipedii](#)



## Marsz, marsz Polonia

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Rozproszeni po wszem świecie, gnani w obce wojny.  
Zgromadziliśmy się przecie, w jedno kółko zbrojne.

Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.  
Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.

Z wiosną zabrmi trąbka nasza, pocwałują konie.  
Sławą polskiego psalterza, zabrmią nasze bronie.

Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.  
Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.

Przejdziem Litwę, przejdziem Wołyń, popasiem w Kijowie,  
Zimą przy węgierskim winie, staniemy w Krakowie.

Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.  
Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.

Od Krakowa bitą drogą, do warszawy wrócim,  
Co zastaniem resztkę wroga, na łeb w Wisłę wrzucim.

Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.  
Marsz, marsz Polonia,  
Nasz dzielny narodzie,  
Odpocniemy po swej pracy,  
W ojczystej zagrodzie.



## Marsz, marsz Polonia

Muzyka i słowa: autor nieznany

Fm Fm/Eb Fm/Db Fm/C C7 Fm

Roz - pro-sze - ni po wszem świe - cie gna - ni w ob - ce woj - ny.

5 Fm Fm/Eb Fm/Db Fm/C C7 Fm Eb7

Zgro - ma-dzi - liś - my się prze - cie, w jed - no kół - ko zbroj - ne.

9 Ab Eb Eb E° Fm Fm/Eb

Marsz, marsz Po - lo - nia, nasz dziel-ny na - ro - dzie, od - po-cznie-my

14 Fm/Db Fm/C C7 1. Fm Eb7 2. Fm

po swej pra - cy, w oj - czy-stej za - gro - dzie. gro - dzie.

## Marsz, marsz Polonia

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Utwór powstał w okresie powstania styczniowego 1863 roku jako Marsz Czachowskiego. Inicjatorami powstania tej pieśni byli żołnierze pochodzący z Galicji. W okresie I wojny światowej anonimowi autorzy dopisali następne zwrotki tej pieśni. Zyskała ona dużą popularność w Legionach Polskich. Ostateczny, znany nam do dziś kształt pieśni utrwalił się w okresie międzywojennym, kiedy stała się bardzo popularna wśród młodzieży w kraju, zaś Polonia za granicą przyjęła ją jako swój nieoficjalny hymn.

#### Nota historyczna

„Marsz Polonii” („Marsz Czachowskiego”, „Marsz, marsz Polonia”) jest klasycznym wojskowym marszem, zawierającym wszystkie „elementy gatunku”: pożegnanie z domem, wezwanie do walki, opis przyszłych bojów i zapowiedź zwycięstwa. Prezentowane, w niniejszym „Śpiewniku Niepodległości”, wykonanie tej pieśni opiera się na skróconym tekście jednego ze znanych wariantów „Marsza Czachowskiego”. Pierwsze dwie zwrotki wersji oryginalnej są pożegnaniem żołnierza wyruszającego na wojnę. Jest on zdecydowany, ale też przekonany, że nie wróci już do rodzinnego domu i najbliższych. Trzecia zwrotka jest dosłownym przeniesieniem z „Mazurka Dąbrowskiego”, zapowiadającym wejście do Wielkopolski i zwycięstwo wedle „przykładu Bonapartego”. Kolejna zwrotka jest wezwaniem współtowarzyszy, aby działając „śmiało i dzielnie” stali się godnymi pamięci swoich ojców. Piąta zwrotka przypomina, że Polak walczy, znosi wszelkie trudy i ginie dla „matki Ojczyzny”. Dalej następuje odniesienie wprost do Czachowskiego i zawołanie, żeby poprowadził żołnierzy do walki. Kolejne dwie zwrotki to wezwanie „braci Galicjan” (oddział Czachowskiego formował się w Galicji) do walki o „zmartwychwstanie” Polski oraz zapowiedź zwycięstwa i wołanie o zgodne życie po wojnie. Dalsze zwrotki są zapowiedzią szlaku bojowego z Litwy przez Wołyń do Kijowa, a później na Kraków i Warszawę, w której żołnierze polscy jeszcze raz podniosą polską chorągiew z białym orłem. Pieśń kończy zapewnienie, że „Moskał Polski nie zdobędzie”.

#### Historia pieśni

Historia tej pieśni jest co najmniej tak poplątana, jak polskie losy w XIX wieku. Jej początków doszukujemy się w czasie Powstania Listopadowego. Wówczas to, w grudniu 1830 roku powstała w Kaliszu „Pieśń ułanów kaliskich”, skomponowana na melodię „Mazurka Dąbrowskiego” i częściowo z jego tekstu. Kaliszanie sformowali dla Powstania Listopadowego dwa ochotnicze pułki ułanów. Wymieniony w tekście pieśni pułkownik Mamert Dłuski był dowódcą pierwszego z nich. Pieśń kaliskiej jazdy zyskała znaczną popularność i rychło doczekała się licznych przeróbek, najczęściej anonimowych autorów. W czasie Powstania Styczniowego znana była jako „Marsz Czachowskiego”. Pułkownik Dionizy Czachowski był powstańczym naczelnikiem Rządu Narodowego dla województwa sandomierskiego i jednym z najśłynniejszych dowódców pierwszych miesięcy Powstania (choć nie był zawodowym wojskowym). Jego oddział bił się m.in. pod Suchedniowem, Małogoszczem, Pieskową Skałą, Chrobrzem i Grochowskimi. Mianowany za zasługi wojenne naczelnikiem sandomierskiego walczył w puszczy Łżeckiej po czym przeszedł w Lasy Radoszyckiej.

Pod Rzeczniewem poniósł klęskę, po której z niewielkim oddziałem ruszył w lubelskie. Po drodze częściowo odbudował siłę oddziału i 29 maja stoczył zwycięską bitwę pod Białobrzegami. Na początku czerwca walczył pod Bukownem, Rusinowem, Rudą Przysuską i pod Bobrzą k. Kielc. Rozbity pod Ratajami rozpuścił swój oddział w Lasach Wąchockich, po czym przeszedł do Galicji. W Mielcu sformował nowy oddział, z którym 20 października 1863 roku przeszedł Wisłę i stoczył zwycięską bitwę pod Rybnicą. Rozbity w okolicach Jurkowic z niewielką grupą przeszedł na Lubelszczyznę. 6 listopada pod Krępą



Kościelną jego oddział zaskoczyli rosyjscy dragoni. Powstańcy próbowali wyrwać się z okrążenia, ale Czachowski zginął w walce niedaleko Jawora Soleckiego. Pochowano go na wiejskim cmentarzu w Bukownie.

Po Powstaniu Styczniowym dawny „Marsz Czachowskiego” doczekał się licznych przeróbek (czasem de facto tworzących nowe utwory) i zyskał znaczną popularność wśród polskiej emigracji w obu Amerykach, gdzie nazywany był odtąd „Pieśnią Polaków”, a później „Marszem Polonii” (lub „Marsz Polonia”). W czasie I Wojny Światowej pieśń ta pojawiła się we Francji, w „Błękitnej Armii” generała Józefa Hallera. Najprawdopodobniej przynieśli ją tam ochotnicy z amerykańskiej Polonii. Armia Hallera była największym zgrupowaniem Wojska Polskiego sformowanym jeszcze w czasie I Wojny Światowej. Przydomek „Błękitna” pochodził od koloru mundurów. Było to wojsko nie tylko silne liczebnie (prawie 100 tysięcy ludzi), ale też doskonale – jak na owe czasy bardzo nowocześnie – uzbrojone i wyposażone. To właśnie ze składu tej armii pochodził np. pierwszy polski Pułk Czołgów. Po powrocie do Polski w 1919 roku „Błękitna Armia” wzięła udział w wojnie z bolszewikami.

Oficjalnie „Marsz Polonii” został przywieziony do międzywojennej Polski przed Jadwigę Jahołkowską – polską działaczkę i polonijną nauczycielką z Brazylii. Tak podaje część opracowań, chociaż zasadne byłoby chyba dopisanie, że przywiozła ona co najwyżej jedną z wersji tej pieśni. W II Rzeczypospolitej „Marsz Polonii” był śpiewany min. przez harcerzy. W czasie II Wojny Światowej doczekał się kolejnej przeróbki wśród żołnierzy Wojska Polskiego na Zachodzie Europy, gdzie dopisano mu refren „Marsz, marsz Sikorski ...”. Współcześnie „Marsz Polonii” jest wykonywany przy okazji uroczystości patriotycznych i polonijnych zarówno w kraju, jak i za granicą.

Opracował: Piotr Pacak



## Matka

**Muzyka: Zygmunt Pomarański**

**Słowa: Wacław Denhoff-Czarnocki**

1. Pożalić się toć nie grzech,  
Miałam ci ja synów trzech...  
Teraz deszcz o szyby chlusta,  
sama siedzę, izba pusta,  
Chociem miała synów trzech.  
Dotąd słuchał jeno pies  
tych matczynych moich też,  
Może tam gdzieś hen, daleko,  
Waszej matce dnie się wleką,  
Posłuchajcie matki też.

2. Kiedy przyszedł wielki dzień,  
Tom wywiodła ich przed sień,  
Pokazałam ślady świeże,  
dałam w drogę trzy szkaplerze  
I zaprałam dworu sień.  
Modliłam się każdą noc,  
Prosiłam dla nich o moc,  
I wierzyłam, że te modły  
W bój trzech synów moich wiodły,  
Że dawały zwycięstw moc.

3. Przyszedł kiedyś żołnierz rzec,  
Że najstarszy musiał lec,  
A spłakanej matce za to  
Siwą czapkę dał rogatą,  
W której miał najstarszy lec.  
Potem rankiem, Boże broń!  
Poprzed gankiem stanął koń,  
Siodło znane, frenzla znana,  
A na siodle krew ułana,  
To średniego syna koń.

4. Dziś znalazłam w polu ślad,  
Że najmłodszy syn mój padł,  
Na lawecie od armaty,  
Czarne poznałam rabaty,  
Już wiedziałam że syn padł.  
Siwa matka synów trzech,  
Dziś się żalić, toć nie grzech.  
Niechaj twarze wam nie bledną  
Wszystkim wam sądzone jedno:  
Dola moich synów trzech.



## Matka

Muzyka: Zygmunt Pomarański

Słowa: Waław Denhoff-Czarnocki

Lento

Chords: Gm, D7, Gm, F#° (measures 1-4); Eb, Bb, Cm, Gm (measures 5-8); Eb, D7, Gm, Gm (measures 9-12); Eb, Bb, Cm, Dm (measures 13-16); Eb, D7, Gm, Gm (measures 17-20).

Lyrics:  
Po - ża - lić się toć nie grzech, Mia - ła - m ci ja sy - nów trzech  
Te - raz deszc o\_\_\_\_ szy - by chlus - ta sa - ma sie - de\_\_\_\_ iz - ba pus - ta  
Cho - ciem mia - ła\_\_\_\_ sy - nów trzech\_\_\_\_  
Do - tąd slu - chał je - no pies, tych mat - czy - nych mo - ich łez.  
Mo - że tam gdzieś hen, da - le - ko Wa - szej mat - ce dnie się wle - ką  
Po - slu - chaj - cie\_\_\_\_ mat - ki łez\_\_\_\_



## Matka

**Muzyka: Zygmunt Pomarański**

**Słowa: Waław Denhoff-Czarnocki**

### Informacje o utworze

Jedna z wielu pieśni legionowych (związanych z Legionami Polskimi walczącymi przy boku Austro - Węgier), które pojawiły się w latach 1914-17. Autorem muzyki był Zygmunt Pomarański (1898-1941) - legionista, wydawca i kompozytor<sup>[1]</sup>. Słowa napisał Waław Denhoff - Czarnocki (1896-1927) - legionista, oficer Wojska Polskiego i poeta<sup>[2]</sup>.

<sup>[1]</sup>Zygmunt Pomarański ps. Brzózka (ur. 20 stycznia 1898 w Warszawie, zm. 29 września 1941 w Auschwitz) - polski żołnierz Pierwszej Kompanii Kadrowej, kapitan rezerwy Wojska Polskiego, komendant Polskiej Organizacji Wojskowej obwodu radomskiego, iłżeckiego, koneckiego i zamojskiego; wydawca, księgarz, kompozytor. Zamordowany przez Niemców w Obozie Zagłady Auschwitz.

<sup>[2]</sup>Waław Denhoff-Czarnocki (ur. 20 stycznia 1896<sup>[1]</sup> w Warszawie, zm. 11 kwietnia 1927 w Bydgoszczy) - żołnierz Legionów, oficer Polskiej Organizacji Wojskowej, kapitan piechoty Wojska Polskiego, pomysłodawca założenia klubu Polonia Warszawa, poeta.

### Nota historyczna

Legiony Polskie<sup>[1]</sup> (zwane później potocznie Legionami Piłsudskiego) były polską formacją wojskową utworzoną z inicjatywy Władysława Sikorskiego oraz wojewody krakowskiego Juliusza Leo 27 sierpnia 1914 roku. Z jednej kompanii rozwinęły się do trzech brygad (złożonych w większości z piechoty). Legioniści walczyli m. in. w Karpatach (bitwa pod Rafajłową, 23-24 stycznia 1915), na Bukowinie (szarża pod Rokitną, 13 czerwca 1915) oraz na Wołyniu (bitwa pod Kostiuchnówką, jesień 1915). Po kryzysie przysięgowym (9-11 lipca 1917) Legiony zostały rozwiązane. Część legionistów internowano, część weszła w skład Polskiego Korpusu Posiłkowego.

#### Analiza tekstu utworu

Tekst Matki to klasyczny, wiele razy powtarzany w naszej historii, wojenny lament. Tym razem narratorką pieśni jest matka trzech poległych synów. Jej opowieść podzielona jest na 4 zwrotki. W pierwszej przedstawia siebie i zaprasza do wysłuchania swojej opowieści. Narratorka jest szlachcianką (w tekście wzmiankowany jest „dwór”) i samotną wdową (w pieśni nie ma ani słowa o mężu i ojcu).

Druga zwrotka to opis wysłania trzech synów na wojnę „w wielki dzień”. Matka dała każdemu z nich szkaplerz - medalik z motywami religijnymi. Takie obdarzanie żołnierzy odchodzących na wojnę to stara, polska tradycja, wielokrotnie opisywana w różnych źródłach i dziełach. Narratorka wspomina też swoją modlitwę za synów i nadzieję, że ona ochroni ich oraz zapewni „zwycięstw moc”.

W trzeciej zwrotce matka otrzymuje wiadomość o śmierci najstarszego i średniego syna. Wieść o pierwszym przyniósł jego kolega, który oddał też czapkę - rogatywkę poległego. Miękka rogatywka była używana przez polskie Legiony walczące przy boku Austro - Węgier w latach 1914-17. W piechocie był to wzór miękki, a w kawalerii (m.in. w sławnych beliniakach z 1 Pułku Ułanów<sup>[2]</sup> wysoki i usztywniony). Zwiastunem tragicznej śmierci drugiego syna - służącego w ułanach - był jego koń, który po śmierci właściciela sam wrócił do domu.

Czwarta zwrotka zaczyna się od wspomnienia śmierci najmłodszego syna, który służył w artylerii (czarne rabaty - wedle jeszcze XVIII wiecznej tradycji polska artyleria nosiła czarne dodatki mundurowe). Matka





znalazła go na polu bitwy, na armatniej lawecie. Pieśń kończy napomnienie słuchaczy, że wszystkich czeka śmierć – los trzech synów samotnej wdowy.

Pieśń Matka została wydana w zbiorze Pieśni o Wojnie i na Wojnie (zeszyt 1) w 1934 roku w Warszawie.

Motyw trzech synów „porywanych przez historię” powtarzał się w polskiej kulturze w najróżniejszych konwencjach – od opisanego powyżej lamentu, przez żartobliwą pieśń legionową Adama Kowalskiego z 1915 roku[3], aż po jeden z kabaretowych utworów Jana Pietrzaka. Dalekie echo tego motywu możemy spotkać również w satyrze politycznej, czego przykładem może być wiersz Konstantego Gałczyńskiego Miała matka trzech synów[4], będący wersją tekstu Adama Kowalskiego.

[1] Legiony Polskie: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Legiony\\_Polskie\\_\(1914-1918\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Legiony_Polskie_(1914-1918))

[2] „Beliniacy” – potoczna nazwa żołnierzy 1 Pułku Ułanów Legionów Polskich z lat 1914-17 wzięta od herbu organizatora i dowódcy tego oddziału, Władysław Beliny – Prażmowskiego.

[3] Miała matka trzech synów- piosenka legionowa Adama Kowalskiego.  
[https://staremelodie.pl/piosenka/3715/Miala\\_matka\\_trzech\\_synow](https://staremelodie.pl/piosenka/3715/Miala_matka_trzech_synow)

[4] K. I. Gałczyński – Miała matka trzech synów z Piosenek wesołego opozycjonisty (1939)

Opracował: Piotr Pacak



## **Mazurek Dąbrowskiego (1797)**

**Muzyka: autor nieznany, na motywach mazura**

**Słowa: Józef Wybicki**

Jeszcze Polska nie zginęła,  
Kiedy my żyjemy.  
Co nam obca przemoc wzięła,  
Szablą odbierzemy.

Marsz, marsz Dąbrowski,  
Z ziemi włoskiej do Polski.  
Za twoim przewodem  
Złączym się z narodem.

Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,  
Będziem Polakami.  
Dał nam przykład Bonaparte,  
Jak zwyciężać mamy.

Marsz, marsz Dąbrowski ...

Jak Czarniecki do Poznania  
Po szwedzkim zaborze,  
Dla ojczyzny ratowania  
Wrócim się przez morze.

Marsz, marsz Dąbrowski ...

Już tam ojciec do swej Basi  
Mówi zapłakany –  
Słuchaj jeno, pono nasi  
Biją w tarabany.

Marsz, marsz Dąbrowski ...



## Mazurek Dąbrowskiego (1797)

Muzyka: autor nieznany, na motywach mazura

Słowa: Józef Wybicki

♩ = 116

F F C F

Jesz - cze Pol - ska nie zgi - nę - ła\_\_\_ kie - dy my ży - je - my.

5 F F C F

Co nam ob - ca prze - moc wzię - ła\_\_\_ szab - łą od - bie - rze - my!

9 C F Bb F

Marsz, marsz Dą - bro - wski, z zie - mi wło - skiej do Pol - ski.

13 F Bb C F

Za Two - im prze - wo - dem złą - czym się z na - ro - dem.

Mazurek Dąbrowskiego

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Mazurek Dąbrowskiego (1797)

**Muzyka: autor nieznany, na motywach mazura**

**Słowa: Józef Wybicki**

### Informacje o utworze

„Mazurek Dąbrowskiego” („Pieśń Legionów Polskich”) – polska pieśń patriotyczna z 1797 roku. Od 1927 roku hymn państwowy Rzeczypospolitej Polskiej.

### Nota historyczna

Autorem tekstu „Mazurka” jest Józef Wybicki[1] (1747-1822). Z wykształcenia był on prawnikiem, ale w historii zapisał się przede wszystkim jako polityk i publicysta. Jego protest przeciwko aktom „Sejmu Repninowskiego” (1767- 68) uważany jest za ostatnią próbę pozytywnego zastosowania liberum veto. Jako dyplomata służył Konfederacji Barskiej[2] (1768 -1772), w późniejszych latach związany był ze stronnictwem reformatorskim. W 1794 roku wziął udział w wielkopolskiej wyprawie generała Jana Henryka Dąbrowskiego[3], a po upadku Powstania Kościuszkowskiego znalazł się we Włoszech. Według Wojciecha Podgórnego w połowie lipca 1797 roku odwiedził obóz polskich legionistów w mieście Reggio nell'Emilia (ówczesna Republika Cisałpińska). Właśnie tam, między 16 i 19 lipca, wzruszony widokiem polskiego wojska napisał słowa pieśni, która jest dzisiaj naszym hymnem państwowym[4]. Według Wojciecha Bilińskiego pieśń powstała między 10 i 14 lipca. Pierwszy raz odśpiewał ją sam Wybicki na zebraniu legionowych oficerów w rocznicę zburzenia Bastylji. Z kolei według Juliusza Willaumego[5] prawykonanie „Pieśni Legionów Polskich we Włoszech” odbyło się w czasie defilady 16 lipca. Inni historycy wskazują na 20 lipca, kiedy to generał Dąbrowski uroczystie posadził Drzewko Wolności na Piazza w Reggio. Nie wiemy dokładnie kto napisał melodię. Początkowo za jej autora uważano Michała Kleofasa Ogińskiego[6]. Współcześnie przyjmuje się, że Wybicki najprawdopodobniej wykorzystał ludowego mazura nieznanego autora.

„Mazurek Dąbrowskiego” bardzo szybko zyskał wielką popularność. Już po roku wyszedł daleko poza Legiony i znany był we wszystkich trzech zaborach. Po raz pierwszy wydano go w Mantui w lutym 1799 roku na łamach gazety „Dekada Legionowa”. Śpiewano „Mazurka” 3 listopada 1806 roku w czasie wjazdu generała Dąbrowskiego i Józefa Wybickiego do Poznania. Szedł dalej z Polakami przez wszystkie pola bitew polskich, wojen i powstań XIX wieku. W następnym stuleciu „Mazurek Dąbrowskiego” był już narodową świętością, towarzyszącą Polakom w I Wojnie Światowej, w walce o granice i w II Wojnie Światowej. Popularnością dorównywała mu tylko pieśń „Boże coś Polskę”.

Od 26 lutego 1927 roku „Mazurek Dąbrowskiego” jest oficjalnie hymnem państwowym Rzeczypospolitej Polskiej.

### Wpływ na kulturę Polski i Litwy

„Pieśń Legionów” bardzo szybko zaczęto przerabiać dostosowując ją do aktualnej sytuacji. W czasie Powstania Listopadowego śpiewano „Marsz Skrzyneckiego[7]” ze słowami „Marsz. Marsz cna młodzi, Skrzynecki dowodzi!”[8]. Z kolei w czasie Powstania Styczniowego powstał Marsz Czachowskiego” z refrenem „Marsz, marsz Polonia, nasz dzielny Narodzie. Odpocznijmy po swej pracy w ojczystej zagrodzie”. Na przełomie XIX i XX wieku pieśń ta zyskała wielką popularność jako „Marsz Polonii”. W czasie I Wojny Światowej polscy legionieści walczący z Rosją po stronie Austro - Węgier śpiewali własną wersję „Mazurka Dąbrowskiego” – Marsz, marsz Piłsudski! Prowadź na bój krwawy! Pod Twoim przewodem wejdziem do Warszawy”. Kolejną wersję przyniosła II Wojna Światowa, kiedy to żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie śpiewali „Mazurka” ze słowami „Marsz, marsz Sikorski!”.



Powstawały również regionalne wersje „Mazurka Dąbrowskiego”. Na Górnym Śląsku śpiewano na jego melodię tekst księdza Konstantego Damrota „Długo nasz Śląsk ukochany ....”. Z kolei Kaszubi śpiewają swój hymn na podobną melodię ze słowami Hieronima Derdowskiego w adaptacji Feliksa Nowowiejskiego z 1921 roku: „Tam, gdzie Wisła od Krakowa W polskie morze płynie, Polsko wiara, polsko mowa Nigde nie zadzinie”. Własną wersję „Mazurka” stworzyli także Żmudzini, którzy w czasie Powstania Listopadowego śpiewali na jego melodię ( w polskim tłumaczeniu) „Pieśń Żmudzinów powiatu telszewskiego w wojnie roku 1831”. Jej pierwsza zwrotka w polskim przekładzie brzmi: „Jeszcze Polska nie zginęła, gdy Żmudzini żyją i Żmudź walkę rozpoczyna, gdy się w Polsce biją. Polacy z Rusią, ze Żmudzią i Litwą wywalczą swobody tak świętą bitwą”.

Melodię „Pieśni Legionów” wykorzystywano również w utworach instrumentalnych. Jako pierwszy wykorzystają ją Karol Kurpiński. W 1821 roku napisał on fugę na jej temat. Sceny historyczne uwiecznione w „Mazurku” wielokrotnie inspirowały też XIX - wiecznych polskich malarzy. Przykładem mogą być tutaj Juliusz, Wojciech i Jerzy Kossakowie. Szczególnie popularny był cykl grafik Juliusza, stworzony specjalnie do zilustrowania wydań „Mazurka”.

## Wpływ na kulturę światową

„Mazurek Dąbrowskiego” został przetłumaczony na 17 języków - w tym niemiecki, francuski, rosyjski i węgierski. Kiedy w 1831 roku uczestnicy Powstania Listopadowego szli na emigrację przez niemieckie kraje, w wielu miejscach witano ich owacyjnie, wznosząc na ich powitanie bramy triumfalne i śpiewając „Mazurka” z niemieckim tekstem „Noch ist Polen nicht verloren!”. Wstrząśnięty upadkiem polskiego powstania niemiecki kompozytor Richard Wagner wykorzystał melodię „Mazurka” w uwerturze „Polonia”. „Mazurek Dąbrowskiego” został przetłumaczony na 17 języków - w tym niemiecki, francuski, rosyjski i węgierski. Kiedy w 1831 roku uczestnicy Powstania Listopadowego szli na emigrację przez niemieckie kraje w wielu miejscach witano ich owacyjnie, wznosząc na ich powitanie bramy triumfalne i śpiewając „Mazurka z niemieckim tekstem „Noch ist Polen nicht verloren!”. Wstrząśnięty upadkiem polskiego powstania niemiecki kompozytor Richard Wagner wykorzystał melodię „Mazurka” w uwerturze „Polonia”. W czasie II Wojny Światowej, kiedy pod niemiecką okupacją publiczne odtwarzanie polskiego hymnu było zakazane pod surowymi restrykcjami, w miejsce Mazurka Dąbrowskiego grano uwerturę Wagnera. Niemcy, uznający Wagnera za narodowego kompozytora i ulubieńca samego Adolfa Hitlera, będąc nieświadomymi prawdziwych inspiracji Polaków z reguły nie reagowali. Wielką popularnością „Pieśń Legionów” cieszyła się podczas Wiosny Ludów 1848 roku. Była wówczas nieomal nieoficjalnym hymnem tego zrywu narodów gnębionych przez imperia. Śpiewano ją w różnych tłumaczeniach m.in. na ulicach zrewoltowanego Berlina, Pragi i Wiednia.

„Mazurek Dąbrowskiego” inspirował również pieśni ruchów wyzwoleniczych różnych narodów słowiańskich. W 1633 roku Ferdo Livadić napisał chorwacką pieśń „Još Hrvatska ni propala” („Jeszcze Chorwacja nie przepadła”). Rok później słowacki pastor luterański Samo Tomasik napisał na melodię polskiej pieśni - „Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije”, a w 1845 powstała czeska wersja „Hej, Slované”. W 1848 roku na Zjeździe Wszechsłowiańskim w Pradze pieśń ta stała się hymnem Słowian. Serbołużycy poeta Handrij Zejler w 1845 roku, zainspirowany „Mazurkiem Dąbrowskiego,” napisał pieśń „Hišće Serbstwo njezhubjene” („Jeszcze Łużyce nie zginęły”). W 1862 roku kijowski poeta i etnograf Pawło Czubiński<sup>[9]</sup>, zainspirowany polską pieśnią napisał wiersz „Ще не вмерла Україна” („Jeszcze nie umarła Ukraina”). Rok później muzykę do tego tekstu skomponował Mychajło Mychajłowycz Werbycki - grekokatolicki ksiądz i działacz społeczny. W 1917 roku pieśń ta stała się oficjalnym hymnem Ukrainy. Zakazana w czasach Związku Radzieckiego powróciła w 1992 roku.

## Analiza tekstu „Mazurek Dąbrowskiego”

Pierwsza zwrotka pieśni jest narodowym manifestem wiary i nadziei. Wiary w to, że Polska żyje w Polakach („Jeszcze Polska nie umarła, kiedy my żyjemy”), którzy mimo utraty swojego państwa wciąż są wspólnotą gotową walczyć o odzyskanie niepodległości. Niezlomnej nadziei na to, że odzyskamy wolność, choćby trzeba było o nią walczyć („Co nam obca przemoc wzięła, szabłą odbierzemy”). W tym prostym



przekazie (żyjemy, walczymy, zwyciężymy) zawiera się potęga polskiej pieśni, która stała się natchnieniem dla walczących o wolność słowiańskich narodów. Doskonale podsumował to Adam Mickiewicz: "Sławna pieśń legionów poczyna się od słów, które otwierają historię współczesną. [...] Słowa te znaczą, że ludzie zachowujący w sobie to, co stanowi istotę narodowości polskiej, zdolni są przedłużyć byt ojczyzny niezależnie od wszelkich warunków politycznych i mogą dążyć do jego przywrócenia".

Refren odwołuje się do marzeń polskich legionistów, którzy zebrani w północnych Włoszech przez generała Jana Henryka Dąbrowskiego (1797) przez całą dekadę walczyli u boku Francji z nadzieją, że odzyskają suwerenne państwo.

Druga zwrotka to opis drogi jaką polscy żołnierze muszą przejść wracając do kraju („Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę, będziem Polakami”). Druga część to polityczny manifest sojuszu z Francją („Dał nam przykład Bonaparte jak zwyciężać mamy”). W drugiej połowie ostatniej dekady XVIII wieku tylko republikańska Francja była dla Polaków nadzieją na odzyskanie podzielonej przez trzy imperia (Rosję, Austrię i Prusy) Rzeczypospolitej. Napoleon Bonaparte<sup>[10]</sup> dopiero zaczynał swoją wielką karierę, ale już wstrząsnął Europą serią zwycięstw w czasie kampanii włoskiej 1796-97 roku. Był wrogiem naszych wrogów i ci, którzy nie pogodzili się z upadkiem państwa polskiego zobaczyli w nim naturalnego sprzymierzeńca. „Przykład Bonapartego” był dla legionistów nie tylko kwestią geopolityczną, ale również czysto wojskową. Musimy pamiętać, że generał Bonaparte był też wielkim reformatorem, mistrzowsko stosującym nowe reguły rozgrywania bitew (tatyka kolumnowo – tyralierska, zmasowanie ognia artylerii), dzięki którym przy niewielkich stratach własnych bił wrogów przeważających liczebnie, acz hołdujących przestarzałej tatyce liniowej.

Trzecia zwrotka jest odwołaniem do historii 2 poł. XVII wieku – „Jak Czarniecki do Poznania, Po szwedzkim zaborze, Dla ojczyzny ratowania, Wróćim się przez morze”. Trzeba jednak zaznaczyć, że Wybicki połączył tutaj kilka wydarzeń. Stefan Czarniecki<sup>[11]</sup>, jeden z najwybitniejszych polskich dowódców XVII wieku. W czasie Potopu dowodził polskimi oddziałami, które wzięły udział w brandembursko – polsko – habsburskiej wyprawie do zajętej przez Szwedów Danii (1658-59). Doszło wówczas (14 grudnia 1658 roku) do sławnej przeprawy przez Cieśninę Als Sund, po której Czarniecki wyrzucił Szwedów z wyspy Als i zdobył twierdzę Koldynga na Jutlandii. Ten niewątpliwie świetny wyczyn został zapamiętany przez potomnych i uwieczniony przez Wybickiego w „Pieśni Legionów”.

Interpretacja ostatniej zwrotki tekstu naszego hymnu od zawsze sprawie kłopoty historykom. „Już tam ojciec do swej Basi mówi zapłakany: Słuchaj jeno pono nasi Biją w tarabany!”. Najprościej można ją przyjąć jako opis nastrojów w podzielonym i okupowanym kraju, w którym rodacy oczekują nadejścia legionistów generała Dąbrowskiego. Część badaczy uważa jednak, że zarówno ów „ojciec” jak i jego córka „Basia” to konkretne, realne postaci – Ksawery Chłapowski i jego córka Barbara Florentyna. Byli oni z pewnością znani zarówno Wybickiemu jak i Dąbrowskiemu. To właśnie Barbara stała się w 1807 roku drugą żoną generała. Wspomniane w tekście tarabany to duże, podłużne bębny kapeli janczarskich, używane również w Wojsku Polskim u schyłku I Rzeczypospolitej. Może uznać owe bicie w tarabany za symbol przychodzących do Polski wieści o walce Legionów.

W rękopisie Józefa Wybickiego znajdowały się jeszcze dwie zwrotki. Czwarta z kolei jest prostym zawołaniem o zgodę narodową: „Niemiec, Moskal nie osiedzie, Gdy jąwszy pałasza, Hasłem wszystkich zgoda będzie i Ojczyzna nasza”. Zwrotkę tę śpiewa się czasem w wersji „Moskal Polski nie posiedzie...”. Przekonanie o konieczności zgodnego działania przeciwko zaborcom było bardzo silne w pokoleniach pamiętających schyłek I Rzeczypospolitej i zgubne skutki rozrywających ją konfliktów wewnętrznych. Ten sam wątek zawiera ostatnia zwrotka tej wersji tekstu: „Na to wszystkich jedne głosy: „Dosyć tej niewoli, Mamy Raclawickie Kosy, Kościuszkę, Bóg pozwoli”. Wybicki spisywał te strofy zaledwie trzy lata po Powstaniu Kościuszkowskim i z pewnością wśród weteranów tamtego zrywu. „Raclawickie kosy” były dla nich symbolem narodowej jedności i wspólnej walki wszystkich stanów Rzeczypospolitej o wolność. Oczywiście nie należy tego wersu traktować dosłownie. Wybicki nie postulował użycia kosynierów. Dobrze wiedział jakie znaczenie ma nowoczesnie wyszkolone i dobrze uzbrojone wojsko .... a takim bez wątplenia były właśnie Legiony. Odwołanie się do Kościuszki było w 1797 roku jedynym, oczywistym



wyborem. Polska nie miała wówczas innego przywódcy cieszącego się takim autorytetem jak były Naczelnik. Niestety, nadzieje na włączenie go do walki o odzyskanie Ojczyzny okazały się płonne. Kościuszko nie zaufał Napoleonowi i nie wsparł tych, którzy wiązali z nim swoje nadzieje.

Dwie ostatnie zwrotki z rękopisu Wybickiego nie weszły do oficjalnego tekstu hymnu, a w czasach PRL-u ich oficjalne wykonywanie było zakazane ze względu na dominację Związku Radzieckiego. Dlatego dzisiaj ta część utworu jest bardzo rzadko wykonywana i praktycznie zapomniana.

Ciekawostki

## Kto płakał?

Zwrotkę o ojcu i Basi zwyczajowo przedstawiamy tak, że to ona płacze (np. na grafice Juliusza Kossaka). Jednak zdaniem profesora Romana Kalety taka interpretacja jest błędna. Uważa on, że Wybicki urodził się w Będominie na Pomorzu, w regionie w którym w XVIII wieku mówiło się gwarą mazurską z charakterystycznym tzw. „e krótkim” – poświadczonym również w XIX- wiecznej literaturze i do tej pory obecnym w mazowieckiej mowie potocznej. Zwracał na to uwagę również publicysta Rafał Ziemkiewicz – „Kto nie jest z Mazowsza, nie rozumie prawidłowo polskiego hymnu”. Dlatego Wybicki w piśmie ... a zapewne i w mowie ... „mazurzył”. Polegało to na tym, że do swoich tekstów wstawiał niektóre wyrazy w pisowni fonetycznej i wychodziło z tego np. Dobrodzi zamiast Dobrodziej, boży zamiast bożej, dali zamiast dalej, królowy zamiast królowej ... i zapłakany zamiast zapłakanej. Zdaniem profesora Kalety możemy więc za pewnik uznać, że „Już tam ojciec do swej Basi mówi zapłakanej”. Poza tym „..... tkliwe wzruszenie uzewnętrznione łzami bardziej jest właściwe naturze kobiecej niż męskiej. Jeśli idzie o Basię, była ona reprezentantką wielu dziewcząt oczekujących w kraju na powrót swoich chłopców”. Profesor uważał również, że „nie ulega wątpliwości, że płacząca dziewczyna większe musiała wyrzucić wrażenie na młodzieży legionowej, skuteczniej pobudzić ją do boju, o co w istocie Wybickiemu chodziło, niż rozmiękczony do łez jej ojciec”.

## Typowe błędy

Śpiewając „Mazurka Dąbrowskiego” nawet przy oficjalnych okazjach popełniamy kilka błędów. Chyba najpowszechniejszym jest „Póki my żyjemy” zamiast „Kiedy my żyjemy” w drugiej linijce pierwszej zwrotki. Z kolei w czwartej zwrotce można czasem usłyszeć aż dwa błędy. Pierwszy to „Po szwedzkim rozbiórce” zamiast „Po szwedzkim zaborze”. Zdarza się także „Rzucim się przez morze” zamiast „Wrócim się przez morze”.

## Zaginiony rękopis

Rękopis „Pieśni Legionów Polski we Włoszech” do 1944 roku znajdował się w kolekcji Johanna Rożnowskiego, który był potomkiem Józefa Wybickiego. Na początku 1944 roku zdeponował on całą swoją kolekcję w Banku III Rzeszy w Berlinie. W maju 1945 roku bank został zdobyty przez Armię Czerwoną, która całą jego zawartość wywozła do Związku Radzieckiego. W 1992 roku Stowarzyszenie Miłośników Tradycji „Mazurka Dąbrowskiego” zwróciło się do ówczesnego Prezydenta Lecha Wałęsy z prośbą o pomoc w odszukaniu rękopisu polskiego hymnu. Sprawa została oficjalnie dołączona do rozmów polsko – rosyjskich .... ale do tej pory nie doczekała się pozytywnego rozwiązania.

## W pruskiej służbie ....

Tragicznym epizodem historii „Mazurka Dąbrowskiego” była francusko – pruska bitwa pod Gravelotte-Saint Privat, stoczona 18 sierpnia 1870 roku. W krytycznym momencie bitwy do ataku na pozycje Francuzów poszło 7 pruskich pułków, w których służyło wielu Polaków z ziem zaboru pruskiego. Dowodzący atakiem generał Karl Friedrich von Steinmetz aby podnieść ich morale rozkazał aby orkiestra wojskowa grała im właśnie „Mazurka Dąbrowskiego”. Oczywiście nic to nie dało. Francuzi byli doskonale okopani, wsparci silną artylerią i kartaczownicami, a strzeleckie wyszkolenie ich piechoty stało na



dobrym poziomie. Atak przy dźwiękach polskiego „Mazurka” zakończył się masakrą ...

Opracował: Piotr Pacak

## Przypisy

[1] Józef Rufin Wybicki (1747 – 1822) – polski pisarz i polityk, szambelan króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, bliski współpracownik generała Jana Henryka Dąbrowskiego. [Strona na Wikipedii](#)

[2] Konfederacja Barska (1768 – 1772) – zbrojny związek szlachty, skierowany przeciwko kurateli Imperium Rosyjskiego, królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i wspierającym go wojskom rosyjskim. Przez część historyków uważana za pierwsze polskie powstanie narodowe. [Strona na Wikipedii](#)

[3] Jan Henryk Dąbrowski (1755 – 1818) – polski generał i mąż stanu, uczestnik Powstania Kościuszkowskiego, twórca Legionów Polskich we Włoszech, generał księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. [Strona na Wikipedii](#)

[4] „...między 16, a 19 lipca 1797 r. – pod wpływem pierwszego wzruszenia, jakie opanowało Wybickiego na widok polskich mundurów, orłów, sztandarów – powstały strofy żołnierskiego wyznania wiary: Jeszcze Polska nie umarła”.

Z dziejów polskiej pieśni hymnicznej. Studia i rozprawy, red. Wojciech J. Podgórski, Warszawa, 1987, s. 125.

[5] Juliusz Willaume (1904-1980) – polski historyk i działacz polityczny. [Strona na Wikipedii](#)

[6] Michał Kleofas Ogiński (1765 – 1833) – polski kompozytor oraz teoretyk muzyki, pisarz, działacz niepodległościowy. [Strona na Wikipedii](#)

[7] Jan Zygmunt Skrzynecki herbu Bończa (1787 – 1860) – polski wojskowy, uczestnik wojen napoleońskich, generał w armii Królestwa Polskiego, Wódz Naczelny w czasie Powstania Listopadowego. [Strona na Wikipedii](#)

[8] Gabriela z Güntherów Puzynina W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815-1843, Wilno 1928, wyd. J. Zawadzkiego, str. 143.

[9] Pawło Czubiński\Czubynski (1839 – 1884) – ukraiński poeta, folklorysta i etnograf. [Strona na Wikipedii](#)

[10] Napoleon Bonaparte (1769 – 1821) – francuski mąż stanu, dowódca wojskowy, przywódca polityczny i cesarz. [Strona na Wikipedii](#)

[11] Stefan Czarniecki herbu Łódzia (1599 – 1665) – polski dowódca wojskowy, wojewoda kijowski, hetman polny koronny, uczestnik walk ze Szwedami w czasie Potopu, walk przeciwko powstańcom Chmielnickiego i przeciwko Carstwu Rosyjskiemu. [Strona na Wikipedii](#)





## Miał król stary córki dwie

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Miał król stary córki dwie x2  
Słał na wojnę obydwie x2

Idź ty córko najstarsza  
Tyś do wojska najlepsza.

Ja tatulu nie pójdę,  
Ja wojować nie będę,

Jam jest serca miękkiego,  
Nie zabiję nikogo.

Idź ty córko najmłodsza,  
Tyś na wojnę najgorsza,

Ja tatulu ja pójdę  
Ja wojować tam będę.

Jam jest serca twardego,  
Ja zabiję każdego,

Jak jej włosy ścinali  
Ojciec, matka płakali.

Jak jej mundur wdziewali,  
Wszystkie panny płakały,

Jak na wojnę ruszyła,  
Trzysta ludzi zabiła.


Sam się Turek dziwował,  
Co ten husarz zwojował,

To nie husarz — husarka,  
To królewska córeczka.

## Miał król stary córki dwie

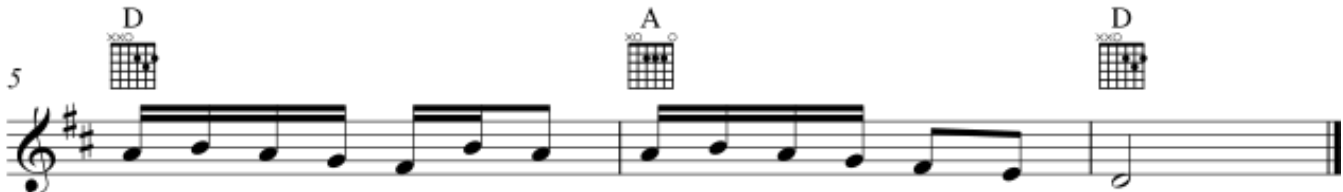
Muzyka i słowa: autor nieznany

Ochoczo



Miał król sta - ry cór - ki dwie, Miał król sta - ry — cór - ki dwie

5



Słał na woj - nę o - by - dwie, słał na woj - nę o - by - dwie.

## Miał król stary córki dwie

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Pieśń ludowa i żołnierska, najprawdopodobniej z XVII wieku. Autor słów nieznany. Jeszcze w XIX wieku popularna w całej Polsce, obecnie zupełnie zapomniana. Tekst znany z zapisu Zygmunta Glogera, opublikowanego w 1877 roku w zbiorze *Starodawne dumy i pieśni*. Domniemaną inspiracją autora był udział polskich kobiet z rodów szlacheckich w obronie Kresów Rzeczypospolitej przed tureckimi najazdami.

#### Nota historyczna

Specyficzne warunki życia w południowo – wschodnich województwach Rzeczypospolitej Obojga Narodów stworzyły w tamtejszych rodach szlacheckich szczególnie typ kobiety, tej „wilczycy kresowej”, tak pięknie opisany później w Trylogii Henryka Sienkiewicza. Dla szlachcianki żyjącej na Podolu lub na Ukrainie, mąż był raczej gościem w domu – wyjeżdżał w interesach, na sejmiki lub na Sejm, czasem na wyprawy wojenne. Na kobiecie spoczywało nie tylko prowadzenie domu, wychowywanie dzieci i zarządzanie wspólnym majątkiem. Nieraz bywało tak, że musiała sama chwycić za broń i razem z garścią czeladzi walczyć w obronie rodzinnego domu i rodziny.

Przeciwnicy bywali różni – lokalny warchoł, który chciał zagarnąć jej majątek zajazdem, tatarski zagon, grupa maruderów z nieopłaconego wojska, albo zbóje „z multańskiej strony<sup>[1]</sup>”. Wobec takich zagrożeń przeżyć mogła tylko kobieta zaradna, odważna, od dziecka obyta z bronią i bezwzględna dla wrogów jej rodziny. Dlatego w kresowych opowieściach zachowało się wiele postaci, które Sienkiewicz uwiecznił później w osobie Baśki Wołodyjowskiej, która i szabli uczyła się i „z guldynką<sup>[2]</sup> na pohańca<sup>[3]</sup> chadzała”.

Największym zagrożeniem Kresów były ataki Imperium Osmańskiego. Jednym z epizodów polsko – tureckiej wojny z lat 1672-76 była obrona zamku w Trembowli (20 września – 11 października 1675 roku).

Odnaczyła się w niej Anna Dorota Chrzanowska, żona komendanta zamku Jana Samuela Chrzanowskiego. Od początku dzielnie wspierała obrońców, a kiedy przyszedł kryzys i pojawiły się głosy wzywające do kapitulacji, to jej stanowcza postawa przesądziła o tym, że załoga jednak zdecydowała się walczyć do końca i ostatecznie utrzymała zamek. Takie kobiety jak Anna Chrzanowska trafiały nie tylko na karty dokumentów i kronik, ale inspirowały też żołnierskie i ludowe pieśni – czego dobrym przykładem może być właśnie *Miał król stary córki dwie*.

#### Analiza tekstu utworu

Tekst pieśni jest żartobliwą opowieścią o starym królu, który postanowił wysłać dwie córki na wojnę. Starsza odmawia ojcu oznajmiając, że nie potrafiłaby zabijać. Młodsza córka chętnie i odważnie podejmuje to wyzwanie, wstępuje do husarii aby walczyć z Turkami. Jest to narracja typowa dla ludowej przypowieści. Kobiet w tamtej epoce nikt celowo na wojnę nie wysyłał. Tym bardziej nie zrobiłby tego król ze swoimi córkami. Nie zachowała się też żadna wzmianka o kobiecie walczącej jako towarzysz husarski. Mamy jednak do czynienia z bajką, w której opowiadana historia nie musi mieć realnego związku z rzeczywistością.

[1]Multańska strona – Multany czy Besariaba, pograniczny rejon Imperium Osmańskiego, z którego często wychodziły ataki na ziemie Rzeczypospolitej.

[2]Guldynka – myśliwska długa broń palna z XVII – XVIII wieku.



[3]Pohaniec – potocznie poganin. Popularna w staropolszczyźnie nazwa muzułmanina z terenów Imperium Osmańskiego.

Polecana strona: [obrona Trembowli w 1675 roku](#)

Opracował: Piotr Pacak



## **Modlitwa Narodowych Sił Zbrojnych**

**Muzyka: na melodię pieśni "Kiedy ranne wstają zorze"**

**Słowa: ks. Henryk Strąkowski**

1. W ciszy leśnej na polanie,  
w światłach ognisk brzmi śpiewanie,  
tych za wolność co się biją,  
w swej opiece miej Maryjo. x 2

2. Partyzanckie to wołanie,  
przyjmij sprawiedliwy Panie,  
aby Narodowe Siły,  
z kraju wrogów przepędziły. x 2

3. A gdy Niemców już nie będzie  
przyjmij Maryjo to orędzie,  
by nie było w naszym Kraju  
„komunistycznego raju”. x 2

4. Te żołnierskie nasze sprawy,  
przyjm litośnie Boże prawy,  
daj sen błogi, noc spokojną  
i kres połów wszystkim wojnom. x 2



## Modlitwa Narodowych Sił Zbrojnych

Muzyka: na melodię pieśni "Kiedy ranne wstają zorze"

Słowa: ks. Henryk Strąkowski

Lento

W ci-szy leś - nej na po - la - nie, w świa-tłach o - gnisk brzmi śpie-wa - nie,

5 tych za wol - ność co się bi - ją, w swej o - pie - ce miej Ma - ry - jo!

The musical score is written in 3/4 time and consists of two staves. The first staff contains the first four measures of the melody, with guitar chords C, Dm, G7, and C above it. The second staff contains the next six measures, with guitar chords C, Dm, D, Am, G7, and C above it. The lyrics are written below the notes.

Modlitwa Narodowych Sił Zbrojnych

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Modlitwa Narodowych Sił Zbrojnych

**Muzyka: na melodię pieśni "Kiedy ranne wstają zorze"**

**Słowa: ks. Henryk Strąkowski**

### Informacje o utworze

Pieśń Narodowych Sił Zbrojnych [1], autorstwa ks. biskupa Henryka Strąkowskiego z 1940 roku [2].

[1]Artykuł Rafała Sierchuły o Narodowych Siłach Zbrojnych na [stronie Instytutu Pamięci Narodowej](#).

[2]Henryk Strąkowski (1910 - 1965) - polski duchowny rzymskokatolicki, biblista, biskup pomocniczy lubelski. [Wikipedia](#)

### Nota historyczna

Narodowe Siły Zbrojne (NSZ) były polską konspiracją niepodległościową, działającą w latach 1942-47. Stworzyły ją organizacje działające w ramach ruchu narodowego - przede wszystkim Organizacja Wojskowa Związek Jaszczurczy [1] i Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW) [2], a także Narodowo - Ludowa Organizacja Wojskowa, Polski Obóz Narodowo - Syndykalistyczny, Zbrojne Pogotowie Narodu itd. Genezą powstania NSZ był rozłam w NOW na tle scalenia tejże z Armią Krajową. Cele działania nowej organizacji zostały ujęte w Deklaracji Narodowych Sił Zbrojnych z lutego 1943 roku [3]. Zakładały one przede wszystkim walkę o wolność z Niemcami, zwalczanie polskojęzycznych formacji komunistycznych, partyzantki radzieckiej i band rabunkowych. Deklarowano również dążenie do odtworzenia polskiej granicy wschodniej według przebiegu sprzed wybuchu II Wojny oraz zmianę granicy zachodniej (zgodnie z koncepcją „marszu na zachód”) na linię Odry i Nysy Łużyckiej. W kwestiach ustrojowych NSZ dążyło do ustanowienia w Polsce systemu wzmacniającego Prezydenta i Senat, rozwoju samorządności, wzmocnienia pozycji rodziny oraz edukacji opartej na katolickich wartościach etycznych, ograniczonej reformy rolnej oraz oparcia gospodarki na własności prywatnej. NSZ uznawały Polski Rząd na Uchodźstwie, ale sprzeciwiały się forsowanej przez Armię Krajową idei powszechnego powstania przeciwko Niemcom.

Dokładna liczebność oddziałów Narodowych Sił Zbrojnych nie jest znana, współcześnie zakłada się, że było to maksymalnie 75 tysięcy ludzi (choć niektóre opracowania podają nawet 100 tysięcy), a po akcji scaleniowej z Armią Krajową w marcu 1944 roku było nie więcej niż 65 tysięcy.

Kiedy w styczniu 1944 roku Armia Czerwona wkroczyła na dawne ziemie II Rzeczypospolitej, dowództwo Armii Krajowej wydało rozkaz nr 126 zapowiadający wspieranie Sowietów w walce z Niemcami „w miarę naszych sił i interesów państwowych”. Komendant Główny Narodowych Sił Zbrojnych, generał brygady NSZ Tadeusz Kurcusz, w rozkazie nr 3 z 15 stycznia stwierdził, że „Armia Czerwona musi być traktowana jako wojsko wrogie, a dążenie do normalizacji stosunków z rządem ZSRR ani ewentualne osiągnięcie porozumienia nie może powstrzymać bezwzględnej walki z komunizmem i rozkładową akcją agentur bolszewickich na ziemiach polskich”.

Dowództwo Narodowych Sił Zbrojnych było przeciwne rozpoczynaniu powstania w Warszawie (jak i w ogóle całej Akcji „Burza”), ale po wybuchu walk oficjalnie wsparło Armię Krajową. Według różnych ocen w Powstaniu Warszawskim walczyło od 740 do około 3,5 tysięcy żołnierzy NSZ (m.in. z Brygady „Koło”, Pułki im. gen. Sikorskiego i gen. Dąbrowskiego, Kompania „Warszawianka”). Po upadku Warszawy część aktywnych oddziałów NSZ została podporządkowana Narodowej Organizacji Wojskowej i przekształcona w Narodowe Zjednoczenie Wojskowe (NZW)[4]. Liczyło ono od 2 do 4 tysięcy żołnierzy, którzy walczyli z NKWD, Korpusem Bezpieczeństwa Wewnętrznego i komunistycznym Wojskiem Polskim, jak również przeciwko oddziałom Ukraińskiej Powstańczej Armii. W 1947 roku większość oddziałów NZW została

zniszczona. Niedobitki przetrwały w konspiracji jeszcze do połowy lat 50-tych.

W kwietniu 1945 roku, wobec zajęcia przez Sowieców całego obszaru przedwojennej Polski, Narodowe Siły Zbrojne (oddziały pozostające poza Narodowym Zjednoczeniem Wojskowym) przeszły kolejną reorganizację. Sformowano ogółem około 100 grup i oddziałów (z czego około połowę w III Okręgu Lubelskim). Ich zadania precyzowała instrukcja wydana 7 czerwca 1945 roku przez Komendanta Głównego NSZ majora (generała brygady NSZ) Z. Broniewskiego: „... rozbijanie oddziałów milicji i UB, likwidowanie szczególnie niebezpiecznych agentów, zdobywanie funduszy i aprowizacji ze składów nowej administracji i informowanie terenu przez kolportaż prasy”. Na przełomie 1945 i 46 roku część oddziałów NSZ została zniszczona, a dowództwo zreorganizowane aresztowaniami. Resztki zjednoczył ppłk NSZ Stanisław Kasznica. Działał on do lutego 1947 roku, kiedy to zastał aresztowany razem z całą Komendą Główną. Został zamordowany przez komunistów 2 marca 1948 roku. Ostatnie grupy Narodowych Sił Zbrojnych działały w konspiracji jeszcze do połowy następnej dekady.

### Kontrowersje

Po II Wojnie Światowej Narodowe Siły Zbrojne, podobnie jak inne formacje niepodległościowe, zostały poddane bezwzględnej, zakrojonej na szeroką skalę i de facto nigdy nie zakończonej kampanii komunistycznej propagandy. Przedstawiano je wprost jako formację „faszystowską” i „kolaborantów Hitlera”. O ile wobec Armii Krajowej podobna kampania oszczerstw względnie złagodniała po 56 roku, to NSZ komuniści nigdy nie odpuścili. Przyczyną tak „specjalnego” traktowania był zapewne nieustępliwy antykomunizm Narodowych Sił Zbrojnych, które – w odróżnieniu od Armii Krajowej – zdecydowanie wykluczały jakąkolwiek współpracę z Sowiecami i ich namiestnikami. Po 1989 roku (zwłaszcza po roku 2000) zrobione wiele żeby przywrócić żołnierzom Narodowych Sił Zbrojnych należne im miejsce w historii Wojska Polskiego. Niestety, dzisiaj wciąż powtarzane są te same hasła, żywcem wyjęte z komunistycznej propagandy: „NSZ było antysemickie i mordowało Żydów”, „NSZ mordowało członków GL i AL” oraz „NSZ to kolaboranci współpracujący z Niemcami”. Pierwszy zarzut nigdy nie został rzetelnie udowodniony. Drugi abstrahuje od tego, że obie komunistyczne formacje były – niebezpiecznie – uważane przez Narodowe Siły Zbrojne za kolaboranckie. Trzeci opiera się na działaniach Brygady Świętokrzyskiej w ostatnich miesiącach wojny, ale współcześnie historycy nie zgadzają się, by można było mówić w tym przypadku o kolaboracji na szkodę Polski<sup>[5]</sup>.

### Analiza tekstu

Tekst „Modlitwy” składa się z trzech zwrotek. Pierwsza jest inwokacją do Boga o siłę i wytrwałość w walce o Polskę, jak również deklaracją oddania sprawie („której poświęcamy nasze życie”). Druga zwrotka jest manifestem wiary, że „krew niewinna przelana braci naszych” nie pójdzie na marne i stanie się fundamentem, na którym odbuduje się wolna Polska. Ostatnia część tekstu jest prośbą do „Królowej Korony Polskiej” o wsparcie w pracy i w walce. Odwołanie się do kultu maryjnego jest motywem sięgającym co najmniej późnego średniowiecza. Wprost nasuwa się tutaj porównanie np. do „Hymnu rycerstwa polskiego – „Bogurodzicy”. „Jasna Góra” i „Ostra Brama” to przypomnienie dwóch najważniejszych ośrodków kultu maryjnego w Rzeczypospolitej – klasztoru paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie i kaplicy Ostrobramskiej w Wilnie. Wymienienie akurat tych dwóch miejsc jest nie tylko deklaracją religijną, ale też polityczną – Częstochowa to wszak dawna Korona, a Wilno to Litwa.

Po II Wojnie Światowej „Modlitwa” była utworem zakazanym i powróciła do przestrzeni publicznej dopiero po 1989 roku.

<sup>[1]</sup>Organizacja Wojskowa Związków Jaszczurczy – polska konspiracja wojskowa obozu narodowego, działająca w latach 1939-42. Weszła później w skład Narodowych Sił Zbrojnych. [Wikipedia](#)

<sup>[2]</sup>Narodowa Organizacja Wojskowa – konspiracyjna organizacja wojskowa Stronnictwa Narodowego



działająca w czasie II Wojny Światowej. [Wikipedia](#)

[3] Deklaracja Narodowych Sił Zbrojnych z lutego 1943 r. [Strona NSZ](#)

[4] Narodowe Zjednoczenie Wojskowe – polska wojskowo – polityczna organizacja konspiracyjna środowisk narodowych, działająca w latach 1944-56. [Wikipedia](#)

[5] „Czarna Legenda Narodowych Sił Zbrojnych” – odcinek programu z serii „Spór o historię”. [Strona TVP](#)

Opracował: Piotr Pacak



## Mury

**Muzyka: Lluís Llach**

**Słowa: Jacek Kaczmarski**

On natchniony i młody był  
Ich nie policzyłby nikt  
On im pieśnią dodawał sił  
Śpiewał, że blisko już świt  
Świec tysiące palili mu  
Z nad głów podnosił się dym  
Śpiewał, że czas by runął mur  
Oni śpiewali wraz z nim.

Wyrwij murom zęby krat  
Zerwij kajdany, połam bat  
A mury runą, runą, runą  
I pogrzebią stary świat./bis

Wkrótce na pamięć już znali pieśń  
I sama melodia bez słów  
Niosła ze sobą starą treść  
Dreszcze na wskroś serc i głów  
Śpiewali więc i klaskali w rytm  
Jak wystrzał poklask ich brzmiał,  
Lecz ciężył łańcuch, zwlekał świt  
On wciąż śpiewał i grał

Wyrwij murom...

Aż zobaczyli ilu ich  
Poczułi siłę i czas  
I z pieśnią, że już blisko świt  
Szli ulicami miast  
Zwalali pomniki, rwali bruk  
Ten z nami, ten przeciw nam  
Kto sam – ten nasz największy wróg.

A śpiewak właśnie był sam  
Patrzył na równy tłumów marsz  
Milcząc wsłuchany w kroków huk  
A mury rosły, rosły, rosły  
Łańcuch kołysał się u nóg



## Mury

Muzyka: Lluís Llach

Słowa: Jacek Kaczmarski

♩ = 110

On natch - nio - ny i mło - dy był,  
Świec ty - sią - ce pa - li - li mu,

5 ich nie po - li - czył by nikt.  
z nad głów u - no - sił się dym.

9 On im do - da - wal pieś - nią sił,  
Śpie - wal, ze czas by ru - ną mur

13 śpie - wal, że bli - sko już świt  
o - ni śpie - wa - li wraz z nim:

16 Wyr - wij mu - rom zem - by krat!

20 Zer - wij kaj - da - ny po - łam bat!

24 A mu - ry ru - ną, ru - ną, ru - ną,

28 i po - grze - bią sta - ry świat!

Mury

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Mury

**Muzyka: Lluís Llach**

**Słowa: Jacek Kaczmarski**

### Informacje o utworze

Ballada Jacka Kaczmarskiego[1] z muzyką Llouisa Llacha [2], hymn pierwszej „Solidarności” i jeden z symboli polskiej walki z komunizmem. Tekst utworu, inspirowanego melodią piosenki L’Estaca (Pal), Jacek Kaczmarski napisał w 1978 roku.

[1]Jacek Marcin Kaczmarski (ur. 22 marca 1957 w Warszawie, zm. 10 kwietnia 2004 w Gdańsku) – polski poeta, prozaik, kompozytor i piosenkarz, twórca tekstów piosenek. Znany głównie dzięki piosenkom o tematyce historycznej („Rejtan, czyli raport ambasadora”; „Sen Katarzyny II”, „Lekcja historii klasycznej”, „Jałta”, „Ballada wrześniowa”) i społeczno-politycznej („Mury”, „Nasza klasa”, „Obława”). [Strona na Wikipedii](#). Jacek Kaczmarski – [praca Anny Grazi](#).

[2]Lluís Llach i Grande Lu'iz 'lak (ur. 7 maja 1948 w Gironie) – kataloński pieśniarz. Dzieciństwo spędził w Verges, dorastał w Figueres, studiował na uniwersytecie w Barcelonie. Tam zaczął działać w ruchu antyfrankistowskim, w grupie zwanej Szesnastu Sędziów (Els Setze Jutges), uderzającej swoją twórczością w reżim generała Franco. W marcu 1971 z powodu prześladowań zmuszony był opuścić Katalonię, do której powrócił w 1976. W Polsce piosenki Lluisa Llacha spopularyzował Zespół Reprezentacyjny (płyta „Za nami noc”...). [Strona na Wikipedii](#).

### Nota historyczna

Symbolem podziału Europy przez porządek jałtański była początkowo „żelazna kurtyna” z przemówienia Winstona Churchilla[1]. Od 1961 roku znakiem rozdarcia kontynentu stał się Mur Berliński[2]. Jego geneza wiązała się z masowymi migracjami mieszkańców wschodnich Niemiec (Niemieckiej Republiki Demokratycznej) do Niemiec zachodnich (Niemieckiej Republiki Federalnej. Ucieczki zaczęły się w 1949 roku. Trzy lata później przybrały taką skalę, że komuniści wzmocnili osłonę między Niemcami i jedną „bramą na Zachód” pozostały wewnętrzne granice między obiema częściami Berlina. Niewiele to dało i do roku 1961 NRD opuściło około 2,6 miliona jego mieszkańców, często młodych i wykształconych. Dla kraju o kilkunastomilionowej populacji był to ogromny problem, grożący zapaścią gospodarki i katastrofą systemu politycznego. Wobec tego władze NRD postanowiły zamknąć także granicę w Berlinie. W nocy z 12 na 13 sierpnia 1961 roku przerwały połączenia kolejowe między obiema częściami stolicy i rozpoczęły wznoszenie stałych struktur. W oficjalnej propagandzie komunistów mur miał „chronić granicę państwa robotników i chłopów”. W praktyce miał przerwać „głosowanie nogami”, czyli masowe ucieczki na Zachód. Politycznie odpowiedzialnym za budowę Muru Berlińskiego był ówczesny sekretarz Komitetu Centralnego Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec do spraw bezpieczeństwa – Erich Honecker. Mimo wzniesienia i stopniowej rozbudowy muru, ludzie dalej uciekali, płacąc często życiem za próbę wydostania się z więzienia, w którym komuniści zamknęli cały naród. Obecnie przyjmuje się, że na skutek użycia broni przez służby strzegące Muru zginęło lub zmarło z ran 136 osób.

Mur Berliński był szokiem dla opinii publicznej demokratycznych państw. Mimo wielu protestów przetrwał aż do upadku komunizmu w czasie „Jesieni Ludów” w 1989 roku. Rozbiórkę rozpoczęto 13 czerwca 1990 roku od odcinka na Bernauer Strasse. Mur, będący symbolem komunistycznego więzienia narodów, ostatecznie upadł. Jacek Kaczmarski napisał słowa „Murów” jeszcze w 1978 roku. Inspiracją był piosenka „L’estaca” (Pal) i sama osoba katalońskiego barda Llouisa Llacha. Z polskim tekstem stała się ona częścią programu „Mury” wykonywanego razem z Przemysławem Gintrowskim[3] i Zbigniewem Łapińskim[4]. W 1980 roku, po powstaniu „Solidarności”, ballada zyskała ogromną popularność w środowiskach opozycyjnych. Refren stał się sygnałem dźwiękowym Radia „Solidarność” a sama piosenka

hymnem Związku. „Mury” rozeszły się tak szeroko przede wszystkim dzięki zrozumiałej dla wszystkich Polaków metaforze, pojmowanej jako proste odniesienie do Muru Berlińskiego i pojałtańskiego podziału Europy. Szybko okazało się też, że twórca stracił kontrolę nad własnym dziełem, które zaczęło żyć własnym życiem. Pesymistyczne zakończenie ballady było często zagłuszane przez publiczność na koncertach. Dopisywano również optymistyczne wersje, przeciwko którym Kaczmarski stanowczo protestował. Mimo tego „Mury” pozostały jednym z symboli pierwszej „Solidarności” i polskiego oporu w Stanie Wojennym. Wciąż cieszą się popularnością w Europie Wschodniej. Były min. jedną z pieśni białoruskich protestów 2020 roku[5].

#### Analiza tekstu

Tekst „Murów” składa się z trzech zwrotek, refrenu i zakończenia. Pierwsza zwrotka opisuje młodego, natchnionego barda, którego pieśń „dodaje sił” nieprzeliczonym tłumom – w domyśle – zniewolonemu ludowi. Postać barda śpiewającego o wolności jest jednym z najstarszych motywów europejskiej kultury, wywodzącym się jeszcze z czasów przedchrześcijańskich. W Polsce pojawił się w dobie romantyzmu przez kult narodowych wieszczów. Dla Kaczmarskiego zapewne było to też nawiązanie do osoby samego Lllacha, barda katalońskiego oporu przeciwko dyktaturze Franco. Refren jest otwartym wezwaniem do walki przeciwko zniewoleniu, do obalenia murów, zerwania kajdan i pogrzebania „starego świata”. Druga i trzecia zwrotka to początkowo obraz „ludu”, który porwany pieśnią barda budzi w sobie ducha i staje do walki o wolność. W połowie trzeciej zwrotki pojawia się jednak zasadniczy dysonans – walka o wolność zmienia się de facto w wojnę domową. Dlatego w zakończeniu mamy tłum, który zjednoczony w walce zapomina o jej celu, a uwiedziony własną nienawiścią staje się jej niewolnikiem i pozostaje w kajdanach. Mury nie padają, ale rosną. Zakończenie, ze względu na dwukrotne powtórzenie, jest czasem opisywane jako drugi refren. Pesymizm takiego finału wynikał z generalnej nieufności Kaczmarskiego wobec wszelkich ruchów masowych. Poeta nigdy nie aspirował do roli politycznego przywódcy, co podkreślił w tekście „Murów” malując postać barda samotnego wobec tłumu. Możemy ten obraz również uznać za swoiste przeczucie twórcy, że kiedyś straci swoje dzieło, które przejmie i poniesie zainspirowany przez niego tłum. Spragnieni wolności Polacy faktycznie nigdy nie zaakceptowali oryginalnego zakończenia. Dlatego powszechnie śpiewano, że „A mury runą, runą, runą/ I pogrzebią stary świat”.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Żelazna kurtyna – określenie porządku pojałtańskiego, które spopularyzował Winston Churchill 5 marca 1946 roku, podczas historycznego przemówienia w amerykańskim mieście Fulton w stanie Missouri. Wygłosił on tam zdanie o „żelaznej kurtynie” (ang. iron curtain), przebiegającej od Szczecina po Triest. [Strona na Wikipedii](#).

[2]Mur Berliński, również mur berliński (niem. Berliner Mauer) – system umocnień o długości ok. 156 km (betonowy mur, okopy, zapory drutowe, miny). Zwany był również eufemistycznie w języku propagandy NRD – antyfaszystowskim wałem ochronnym (antifaschistischer Schutzwall). Od 13 sierpnia 1961 do 9 listopada 1989 oddzielał Berlin Zachodni od Berlina Wschodniego i NRD. Był to jeden z symboli zimnej wojny i podziału Niemiec. Podczas prób przedostania się z Berlina przez strzeżoną granicę do Berlina Zachodniego wielu uciekinierów zostało zabitych. [Strona na Wikipedii](#). [Jak dotrzeć do reliktyw – przewodnik](#). [Życie w podzielonym mieście – film na Youtube](#)

[3]Przemysław Adam Gintrowski (ur. 21 grudnia 1951 w Stargardzie Szczecińskim, zm. 20 października 2012 w Warszawie) – polski kompozytor, piosenkarz, kompozytor muzyki filmowej, inżynier i nauczyciel. [Strona na Wikipedii](#).

[4]Zbigniew Janusz Łapiński (ur. 12 listopada 1947, zm. 2 kwietnia 2018) – polski muzyk i kompozytor, pianista i akompaniator, aranżer i dyrygent. [Strona na Wikipedii](#).

[5]Białoruska wersja „Murów” - [Youtube](#).



## **My partyzanci majora Hubali**

**Muzyka: Władysław Anczyc**

**Słowa: Józef Wüstenberg**

My, partyzanci majora Hubali,

Idziemy dziś na krwawy z Niemcem bój.

Pragnienie zemsty serca nasze pali,

A przeciw nam bombowców wroga rój!

Więc granat w garść, a erkaem przy boku,

Na wrogów swych przypuścimy dzielny szturm.

Niech stal granatów rani ich głęboko,

A nam przygrywa dźwięk bojowych surm!

Refren

Za gruzy naszych miast,

Za braci naszych krew,

Szarpajmy wrogów ciała!

Niech zniknie szwabski chwast!

Odpowie na nasz zew,

Powstając – Polska cała!

Więc granat w garść, a erkaem przy boku,

Na wrogów swych przypuścimy dzielny szturm.

Niech stal granatów rani ich głęboko,

A nam przygrywa dźwięk bojowych surm!



Refren

Za gruzy naszych miast,

Za braci naszych krew,

Szarpajmy wrogów ciała!

Niech zniknie szwabski chwast! x 2

Odpowie na nasz zew,

Powstając - Polska cała!





## My partyzanci majora Hubali

Muzyka: Władysław Anczyc

Słowa: Józef Wüstenberg

T Marsza

My, par - ty - zan - ci ma - jo - ra Hu - ba - li,  
Pra - gnie - nie zem - sty ser - ca na - sze pa - li,

I - dzie - my dziś na krwa - wy z Niem - cem bój,  
A prze - ciw nam bom - bow - ców wro - ga rój!

Więc gra - nat w garść, a er - ka - em przy bo - ku,

Na wro - gów swych przy - puść - my dziel - ny szturm.

Niech stal gra - na - tów ra - ni ich głę - bo - ko,

A nam przy - gry - wa dźwięk bo - jo - wych surm! Za

gru - zy na - szych miast, Za bra - ci na - szych krew, Szar -

paj - my wro - gów cia - ła! Niech

Znik - nie szwab - ski chwast! Od - po - wie na nasz zew, Pow -

sta - jąc Pol - ska ca - ła!



## My partyzanci majora Hubali

**Muzyka: Władysław Anczyc**

**Słowa: Józef Wüstenberg**

### Informacje o utworze

Pieśń Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego majora Henryka Dobrzańskiego ps. „Hubal”<sup>[1]</sup>. Autorem słów był podporucznik Józef Wüstenberg ps. „Tchórzewski”<sup>[2]</sup> – oficer sztabowy tego oddziału. Pierwsza polska pieśń partyzancka napisana w czasie II Wojny Światowej.

<sup>[1]</sup> Major Henryk Dobrzański – oficer Wojska Polskiego, sportowiec, „ostatni Zagończyk Rzeczypospolitej”. [Wikipedia](#)

<sup>[2]</sup> Józef Wüstenberg – oficer Wojska Polskiego, hubalczyk, zamordowany przez Niemców w obozie na Majdanku. [Wikipedia](#)

### Nota historyczna

Henryk Dobrzański herbu Leliwa urodził się w 22 czerwca 1897 roku w Jaśle. Pochodził ze szlacheckiej rodziny o arystokratycznych koneksjach – związanej m.in. z Lubienieckimi herbu Rola i Potockimi herbu Pilawa. Według części historyków Henryk Dobrzański był, zarówno ze strony ojca i matki, potomkiem w linii prostej sławnego polskiego rycerza z przełomu XIV i XV wieku – Zawiszy Czarnego z Garbowa herbu Sulima<sup>[1]</sup>. W grudniu 1914 roku Henryk został przyjęty na stacji zbornej w Krakowie do Legionów Polskich. Od maja 1915 służył w plutonie kawalerii sztabowej przy Komendzie Legionów Polskich. W grudniu tego roku został na własną prośbę przeniesiony do 2. Pułku Ułanów. W lipcu 1917 roku pułk ten złożył przysięgę na wierność cesarzowi Niemiec i wszedł w skład Polskiego Korpusu Posiłkowego. Po podpisaniu Traktatu Brzeskiego<sup>[2]</sup> (1918) w lutym 1918 roku część tego korpusu pod dowództwem pułkownika Hallera zerwała swoją przysięgę i przebiła się na tereny rosyjskie. Henryk Dobrzański był wśród tych, do których nie dotarł rozkaz Hallera i został internowany na Węgrzech. W 1918 roku uciekł z niewoli. Wziął udział w wojnie polsko – ukraińskiej dowodząc plutonem kawalerii w czasie walk o Lwów. Za bohaterstwo w czasie wojny polsko – bolszewickiej (1919-21) został odznaczony Krzyżem Walecznych i Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari.

Po wojnie rotmistrz Henryk Dobrzański służył w 2. Pułku Szwoleżerów Rokitniańskich. W latach 1922-23 był słuchaczem Centralnej Szkoły Jazdy w Grudziądzu. W tym samym czasie rozpoczął karierę sportową. Wielokrotnie reprezentując Polskę na międzynarodowych zawodach jeździeckich zwyciężał 22 razy, 3 razy był drugi, a 4 razy zajmował dalsze miejsca.

W 1927 roku Henryk Dobrzański awansował do stopnia majora. Służył następnie w 18., 20. i 4. Pułkach Ułanów oraz w 2. Pułku Strzelców Konnych. Ze względu na trudny charakter, konfliktowość i problemy z dyscypliną 31 lipca 1939 roku major Dobrzański został przeniesiony w stan spoczynku.

Po wybuchu II Wojny Światowej, w pierwszych dniach września 1939, roku dołączył się do 110. Rezerwowego Pułku Ułanów, w którym został zastępcą dowódcy – sławnego partyzanta z wojny polsko-bolszewickiej podporucznika Jerzego Dąbrowskiego ps. „Łupaszka”<sup>[3]</sup>. Pułk walczył w z Armią Czerwoną w okolicach Grodna. Po kapitulacji miasta ppłk Dąbrowski odmówił podporządkowania się rozkazowi przejścia na Litwę i ruszył na pomoc Warszawie. Nad Biebrzą przedarł się przez sowieckie okrążenie. Nie widząc możliwości dalszego kontynuowania walki z powodu poniesionych strat Dąbrowski nakazał rozwiązanie pułku. Major Dobrzański odmówił wykonania rozkazu i wraz z ok. 180 żołnierzami kontynuował marsz w kierunku stolicy. Po upadku Warszawy także i on rozwiązał swój oddział. Zostało z nim ok. 50 żołnierzy, z którymi ruszył na południe kraju. Zamierzał schronić się na Kielecczyźnie i trwać



aż do spodziewanej alianckiej ofensywy na wiosnę 1940 roku. Przeszedł też do konspiracji i właśnie wtedy obrał pseudonim 'Hubal' (przydomek rodowy jego gałęzi Dobrzańskich). W Górach Świętokrzyskich został skadrowany i rozpoczął przyjmowanie ochotników. W listopadzie 1939 roku, wobec niemieckich represji na ludności wspierającej oddział majora Dobrzańskiego, kierownictwo Służby Zwycięstwu Polski[4] oraz Delegatura Rządu na Kraj podjęły decyzję o rozwiązaniu Oddziału Wydzielonego. 18 grudnia major Dobrzański spotkał się w Warszawie z Komendantem Głównych SZP generałem Karaszewiczem – Tokarzewskim. Otrzymał od niego środki finansowe oraz rozkaz gromadzenia kadry, broni i unikania – na razie – walki z Niemcami[5].

Na początku 1940 roku oddział znacznie rozbudował się. W marcu liczył już 320 piechurów i kawalerzystów. W tym samym czasie Komendant Główny Związku Walki Zbrojnej[6], pułkownik Stefan Rowecki „Grot”, kolejny raz nakazał rozwiązanie oddziału. Major Dobrzański oświadczył, że nie podporządkuje się temu rozkazowi, ale swoim oficerom i żołnierzom dał swobodę decyzji. Zostało z nim wówczas około 70 ludzi, z którymi przeszedł do wsi Hucisko. Pod koniec marca Niemcy zgromadzili przeciwko hubalczykom znaczne siły (około 5-8 tysięcy żołnierzy). 30 marca niemiecki batalion policji zaatakował oddział „Hubala” w Hucisku. Dwugodzinna bitwa[7] zakończyła się polskim zwycięstwem. Major podjął wówczas decyzję przebiccia się w Góry Świętokrzyskie. Wobec ogromnej przewagi wroga oddział został jednak podzielony i poniósł straty. Niemcy przekonani o ostatecznym pokonaniu hubalczyków dokonali pacyfikacji wspierających ich wiosek w powiatach koneckich, kieleckim i opoczyńskim (w sumie 31 osad). Wsie Gałki, Hucisko, Skłoby i Szałas Stary zostały całkowicie zniszczone. Zamordowano w nich ogółem 712 osób. W tym czasie major Dobrzański z 23 żołnierzami stacjonował we wsi Węgrzyn Mały. Wstrząśnięty niemieckimi zbrodniami nie zaprzestał walki i wydał kilka odezw informujących ludność cywilną o trwaniu oddziału. 7 kwietnia „Hubal” kolejny raz odmówił wykonania rozkazu Związku Walki Zbrojnej nakazującego natychmiastowe rozwiązanie oddziału. Niemcy ponownie zorganizowali obławę w sile dwóch batalionów piechoty. 30 czerwca hubalczyki zostali zaskoczeni przez nią pod Anielinem k. Spały. W krótkim starciu poległ major Henryk Dobrzański i jeden żołnierz. Niemcy zabrali ciało „Hubala”, sprofanowali je, zmasakrowali, prawdopodobnie spalili, a szczątki zakopali w dotąd nieznanym miejscu[8].

Tego samego dnia w Rzeczyicy odbyła się ostatnia zbiórka hubalczyków. Na wieść o upadku Francji, wobec braku nadziei na aliancką ofensywę, oddział został ostatecznie rozwiązany.

## Rys historyczny pieśni

„My partyzanci majora Hubali” powstała na przełomie lutego i marca 1940 roku podczas postoju na kwaterach w Gałkach Krzeczonowskich. Słowa napisał jeden z oficerów „Hubala”, podporucznik Józef Wüstenberg ps. „Tchórzewski” (1905-1943). Posłużył się melodią pieśni z Powstania Styczniowego „Hej strzelcy wraz!” (kompozycja Władysława Anczyca). Pierwszej przeróbki pieśń doczekała się już dwa miesiące później, tuż po śmierci majora Dobrzańskiego. W kieleckich wsiach śpiewano odtąd wersję z przerobionym tekstem oraz z melodią wolniejszą, żałobną.

Pieśń szybko zyskała popularność wśród leśnych oddziałów konspiracji niepodległościowych. Była później śpiewana zwłaszcza w 25. Pułku Piechoty Armii Krajowej Ziemi Piotrkowskiej. Po wojnie o „Partyzantach majora Hubali” przypomniał film „Hubal’ w reżyserii Bogdana Poręby z 1973 roku. W jednej ze scen hubalczyki wykonują pierwszą wersję tego utworu.

## Analiza tekstu

Pierwsza zwrotka jest klasycznym hymnem bojowym – wezwaniem do nieustępliwej, bezwzględnej i krwawej walki. Tekst przypomina dowódcę oddziału majora „Hubala”. Posługuje się tutaj starą formą dopełniacza słowa „Hubal” – „Hubali”. Współcześnie piszemy w tym przypadku „Hubala”. Pierwsza zwrotka wskazuje również Niemców jako wroga i przedstawia zemstę jako motywację hubalczyków. Ostatni wers przypomina o niemieckiej przewadze („bombowców rój”), ale jest figurą poetycką, a nie odniesieniem do rzeczywistych walk oddziału. Niemcy nigdy nie użyli bombowców przeciwko



hubalczykom. Druga zwrotka to zawołanie do ataku i odwagi w obliczu wroga. Wspomniany tutaj „erkaem” to skrót od ręczny karabin maszynowy. Wspomniane w ostatnim wersie „surmy” to dęte instrumenty muzyczne używane w czasach I Rzeczypospolitej przez orkiestry wojskowe. Ostatnia zwrotka przypomina o krzywdach doznanych od Niemców („gruzy miast”, „braci krew”) i jeszcze raz wzywa do walki. Wers o „szarpaniu ciała na sztuki” jest odwołaniem się do pieśni „Zgasły już dla nas nadziei promienie” (słowa Edmunda Wasilewskiego) z czasów Powstania Styczniowego. „Szwabski chwast” odwołuje się do popularnego w polskiej kulturze pogardliwego nazywania Niemców „Szwabami” (Szwabia – historyczna i etnograficzna kraina w Niemczech). Ostatnie dwa wersy („to” skasować) są wyrazem żołnierskiej nadziei, że walka hubalczyków okaże się wezwaniem do powszechnego powstania przeciwko Niemcom.

W drugiej wersji tekstu przestawiono kolejność drugiej i trzeciej zwrotki oraz dodano w tej ostatniej powtórzenie dwóch ostatnich wersów.

Opracował: Piotr Pacak

## Przypisy

[1] Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima (ok. 1370, 1428) – polski rycerz, niepokonany w turniejach, uczestnik wojen z Krzyżakami i Turkami, symbol cnót rycerskich. [Wikipedia](#)

[2] Traktat Brzeski – traktat pokojowy podpisany 3 marca 1918 roku w Brześciu nad Bugiem między Cesarstwem Niemieckim, Austro – Węgrami, Cesarstwem Bułgarii, Imperium Osmańskim i Rosją sowiecką. Sygnatariusze uzgodnili m.in. odstąpienie Ukraińskiej Republice Ludowej Chełmszczyznę i część Podlasia a cała „Galicja Wschodnia” z Lwowem i Przemyślem miała być uznana za autonomiczny kraj w składzie Austro- Węgier. Wywołało to powszechne oburzenie wśród Polaków, uznających te postanowienia Traktatu za kolejny rozbiór Polski. [Wikipedia](#)

[3] Jerzy Dąbrowski (Dąmbrowski) herbu Junosza ps. „Łupaszka” – oficer Wojska Polskiego, uczestnik I Wojny Światowej, wojny polsko – bolszewickiej (sławny partyzant i zagończyk) i II Wojny Światowej. [Wikipedia](#)

[4] Służba Zwycięstwu Polski – polska organizacja konspiracyjna w czasie II Wojny Światowej. [Wikipedia](#)

[5] Podczas tej wizyty w Warszawie major Dobrzański spotkał się również ze swoim szwagrem Adamem Papee, któremu powiedział: „Będę walczył o naszą duszę, o nasz kościół moralny, chcę wywołać w społeczeństwie wolę oporu, wolę walki. Nienawidzę Niemców, nie wierzę, aby można z nimi żyć, zresztą już teraz widać, jak się do pokonanych odnoszą. Nie chcę z siebie robić bohatera, ale nie mam innego wyjścia, jak tylko walka i to mój obowiązek jako żołnierza, który przysiągł, że munduru nie zdejmie. Liczę, że do wiosny przetrzymamy, bo broni i mundurów nie brak, a co najważniejsze – moralnie jesteśmy silni, ochotników też mi nie brak. A na wiosnę chyba Francuzi się ruszą i wtedy, gdy Niemcy będą nimi zajęci, my możemy zrobić dywersję. – Tu się zaciął. – Choć te gnoje siedzą na linii Maginota i ani nie drgnęli, kiedy my tu ginęliśmy, żabojady, psiakrew, potomkowie Focha. – Słuchaj, nie powiem tego moim oficerom, ani żołnierzom, ani cywilom, którzy nam pomagają i wierzą w wiosnę, ale strach mnie bierze, jeżeli te nasze nadzieje się nie spełnią” (Adam Papee, Na białą broń, Warszawa 1997, s.69-71).

[6] Związek Walki Zbrojnej – Siły Zbrojne w kraju podczas II Wojny Światowej. 14 lutego 1942 roku przemianowany na Armię Krajową. [Wikipedia](#)

[7] Bój pod Huciskiem – starcie między Oddziałem Wydzielonym Wojska Polskiego majora Henryka

Dobrzańskiego „Hubala” i niemieckim 51. Batalionem Policji Porządkowej, stoczone 30 marca 1940 roku w pobliżu wsi Hucisko na Kielecczyźnie. [Wikipedia](#)

[8]Symboliczny grób - w 2002 roku na Cmentarzu Partyzanckim w Kielcach odsłonięto symboliczny grób majora Henryka Dobrzańskiego. Imię majora i jego oddziału nosi obecnie w Polsce sto kilkadziesiąt organizacji i instytucji.



## My, Pierwsza Brygada

**Muzyka: autor nieznany, na melodię Marszu Kieleckiego nr 10**  
**Słowa: Andrzej Hałaciński i Tadeusz Biernacki**

Legiony to – żołnierska nuta,

Legiony to – straceńców los,

Legiony to – rycerska buta,

Legiony to – ofiarny stos.

Refren

My, Pierwsza Brygada,

Strzelecka gromada,

Na stos, rzuciliśmy

Swój życia los,

Na stos, na stos!

Mówili żeśmy stumanieni,

Nie wierząc nam, że chcieć to móc,

Laliśmy krew osamotnieni,

A z nami był nasz drogi Wódz.

My, Pierwsza Brygada ...

O ileż mąk, ileż cierpienia,

O ileż krwi, przelanych łez,

Pomimo to nie ma zwątpienia,

Dodaje sił wędrówki kres.



My, Pierwsza Brygada ...

Nie chcemy dziś od was uznania,  
Ni waszych mów, ni waszych łez,  
Skończyły się dni kołatania,  
Do waszych głów, do waszych serc.

My, Pierwsza Brygada ...

Legiony to – są Termopile,  
Legiony to – rozpaczy głos,  
Legiony – słońce na mogile,  
Legiony – krwawych ofiar stos.

My, Pierwsza Brygada ...

Pamięta wszak Warszawa chwile,  
Gdy szarych garść legunów szła,  
Rzucili nam: „germanofile”,  
Z oka spłynęła gorzka łza.

My, Pierwsza Brygada ...

Inaczej się dziś zapatrują  
I trafić chcą do naszych dusz,  
I mówią, że nas już szanują,  
Lecz właśnie czas odwetu już!



My, Pierwsza Brygada ...

Umieliśmy w ogień zapału

Młodzieńczych wiar rozniecić skry,

Nieść życie swe dla ideału

I swoją krew i marzeń sny.

My, Pierwsza Brygada ...

Potrafim dziś dla potomności

Ostatki swych poświęcić dni,

Wśród fałszów siać siew szlachetności

Miazgą swych ciał, żarem swej krwi.

My, Pierwsza Brygada ...





## My, Pierwsza Brygada

Muzyka: autor nieznany, na melodię Marszu Kieleckiego nr 10

Słowa: Andrzej Hałaciński i Tadeusz Biernacki

Marszowo

Gm Cm D7

Le-gio-y to \_\_\_\_\_ że-bra-cza nu - ta, Le-gio-ny to \_\_\_\_\_ o-fiar-ny

Gm Gm Cm D7 Gm D7

4 stos! Le-gio-ny to \_\_\_\_\_ żol-nier-ska bu-ta, Le-gio-ny to stra-ceń-ców los!

Bb D Gm D7 Cm Gm Cm

9 My \_\_\_\_\_ Pier-wsza Bry-ga - da, strze - lec-ka gro-ma - da, Na stos \_\_\_\_\_ rzu-ci-liś

Gm D7 Eb Eb D7 D7 Eb D7 Gm

14 my \_\_\_\_\_ swój ży-cia los, na stos, na stos! los, na stos, na stos!

C F C

17 Hej, leć pio-sen-ko par-ty-zan - cka, Gwia - zdo za - czę-te - go dzie - ła!

C Am Dm G7 C

21 Hej \_\_\_\_\_ po-bud-ki za-graj ha - sło, tej co ni - gdy nie - zgi - nę - ła!

C F C

25 Po - ciesz wszys-tkich co w roz-ter - ce, o - budź tych co za-drze ma - li

C Am Dm G7 C

29 Tym, co ma - ją sła-be ser - ce, wy-kuj moc - ne i twar-de ze sta - li

## My, Pierwsza Brygada

**Muzyka: autor nieznany, na melodię Marszu Kieleckiego nr 10**  
**Słowa: Andrzej Hałaciński i Tadeusz Biernacki**

### Informacje o utworze

„My, Pierwsza Brygada” – pieśń I Brygady Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Od 2007 roku Pieśń Reprezentacyjna Wojska Polskiego. Słowa napisali Andrzej Hałaciński [1] i Tadeusz Biernacki. Muzyka została oparta na melodii Marsza Kieleckiego nr 10, którego domniemanym autorem był Andrzej Brzuchal – Sikorski. W okresie międzywojennym „Pierwsza Brygada” uważana była przez piłsudczyków za nieoficjalny hymn państwowy. Po wojnie, w okresie stalinowskim i gomułkowskim, publiczne śpiewanie tej pieśni było zakazane.

[1] Andrzej Tadeusz Hałaciński ps. „Rogoziński” (ur. 10 listopada 1891 w Skawinie, zm. 10 kwietnia 1940 w Katyniu) – polski urzędnik, dyplomata, poeta, starosta, notariusz, autor słów pieśni „My, Pierwsza Brygada”, legionista, podpułkownik piechoty Wojska Polskiego, kawaler Orderu Virtuti Militari, ofiara zbrodni katyńskiej. [Wikipedia](#)

### Nota historyczna

Melodia „Pierwszej Brygady” to „Marsz Kielecki nr 10”, napisany prawdopodobnie około 1905 roku przez Andrzeja Brzuchala – Sikorskiego dla Orkiestry Kieleckiej Straży Ogniowej. Od 1914 roku zyskała ona wielką popularność wśród żołnierzy Legionów Polskich, walczących z Rosją po stronie Austro – Węgier. We wspomnieniach Józefa Pomarańskiego czytamy: „Przed bitwą pod Łowczówkiem, na parę dni przed świętami Bożego Narodzenia 1914 roku, orkiestra nasza z ochotników, kieleckich strażaków sformowana zagrała nam Marsza, który wówczas nie był jeszcze znany. Melodia sprawiła na nas wrażenie olbrzymie, nie mieliśmy jeszcze do niej słów, a mimo to przebrzmiewająca z niej moc tonów związana z realiami nadchodzącej bitwy, była nam bliska. Pod jej wrażeniem usłyszeliśmy rozkaz dowódcy batalionu por. Stanisława Burhardt-Bukackiego – „bagnet na broń” i pod jej wrażeniem poszliśmy do ataku[1]”. Słowa trzech pierwszych zwrotek napisał w 1917 roku Andrzej Hałaciński. Autorem kolejnych był Tadeusz Biernacki. Stało się to w pociągu wiozącym internowanych legionistów do obozu w Szczypiornie. Obecnie wykonywany tekst został zatwierdzony w 1937 roku przez ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Wojciecha Świątosławskiego.

### Analiza tekstu

We współczesnej wersji pieśń ma 9 zwrotek oraz powtarzany refren. Pierwsza zwrotka i refren przedstawiają legionistów jako butnych straceńców, ruszających do beznadziejnej walki z potężnym wrogiem i ofiarujących swoje życia Ojczyźnie. Druga zwrotka przypomina jak wielka była ofiara i cierpienia legionistów, ale podkreśla też, że nie zachwiały one ich wiary w sukces i nie zesłi z drogi u kresu której jest odzyskanie wolności i niepodległości przez Polskę. W trzeciej zwrotce („Mówili żeśmy stumanieni ...”) mamy odwołanie do fiaska planu wywołania antyrosyjskiego powstania po wkroczeniu Pierwszej Kompanii Kadrowej do Królestwa Polskiego jesienią 1914 r. Według profesora Janusza Pajewskiego „Wejście oddziałów strzeleckich do Królestwa miało w przekonaniu Piłsudskiego wznowić 1863 i 1905 r. Strzelcy wraz z królewiackimi powstańcami opanowaliby część Królestwa, gdzie można by organizować wojsko i przygotowywać kadry władz politycznych. Niewielka nawet część Kongresówki, pozostając pod władzą Piłsudskiego, musiałaby mu dać silną pozycję zarówno wobec społeczeństwa polskiego, jak też i wobec zaborców[2],„. Strzelcy zostali jednak przyjęci w najlepszym razie chłodno. Miejscowa ludność była bierna i nie było spodziewanego masowego napływu ochotników. Główne siły polityczne Królestwa – zwłaszcza konserwatyści i ruch narodowy – wprost krytykowały strzelców jako „podejrzanych socjalistów” albo „austriackich najemników”. Dały również o sobie znać generalnie



antyniemieckie nastroje Królewaków, którzy mimo pamięci o Powstaniu Styczniowym 1863 roku na początku I Wojny Światowej byli zdecydowanie przeciwni Niemcom i Austro - Węgrom. Zbrojne wystąpienie legionistów postrzegano też jako niebezpieczną awanturę „(Nie wierząc nam, że chcieć to móc”). Jest to klasyczne odwołanie się do romantycznego „Mierz siły na zamiary, nie zamiar podług sił”. Zwrotka przypomina samotną walkę legionistów i sławi ich wodza - Józefa Piłsudskiego - który w najgorszym czasie nie odstępował swoich żołnierzy.

Czwarta zwrotka jest odwołaniem się do zmiany społecznych nastrojów wobec Legionów („Inaczej się dziś zapatrują ...”). Krwawe walki na południu i na wschodzie oraz ogłoszenie przez Niemcy Królestwa Polskiego (w praktyce autonomii w dawnym zaborze rosyjskim) sprawiły, że legionistów stopniowo zaczęto postrzegać w Królestwie jako polskich żołnierzy, a Legiony jako kadre przyszłego Wojska Polskiego. W piątej zwrotce legionowi weterani odrzucają jednak ten spóźniony szacunek („Nie chcemy już od was uznania ...”) i nie zamierzają już prosić o to, z czego są dumni, a co wywalczyli ofiarą własnej krwi. Szósta zwrotka wymaga szerszego wyjaśnienia. Autor zapowiada w niej, że oto „Dziś nadszedł czas pokwitowania”. Musimy pamiętać, że słowa te pisane były już po tzw. „kryzysie przysięgowym” (9 i 11 lipca 1917 roku), kiedy to większość I i III Brygady odmówiła przysięgania na braterstwo broni wojskom Niemiec i Austro - Węgier. Odmowę zalecił sam Józef Piłsudski, który został za to aresztowany i osadzony w twierdzy magdeburskiej. Oficerów zbuntowanych brygad internowano w obozie w Beniaminowie, a żołnierzy w Szczypiornie. Dla nich żądanie złożenia przysięgi - de facto na wierność obcej sile - była jawną zdradą i zaprzeczeniem wszystkiego o co walczyli od jesieni 1914 roku. Można sobie tylko wyobrazić ich rozgoryczenie, ale też wściekłość w tej drodze do obozu - stąd kończące tę zwrotkę wołanie „Zasadą jest, za krew chciej krwi”. Dwie ostatnie zwrotki to żarliwe zapewnienie o gotowości do ponoszenia dalszych ofiar w walce „za ideały i sny”.

„Pierwsza Brygada” była bardzo popularna w okresie międzywojennym. Po wojnie była to pieśń zakazana. Trudno precyzyjnie ocenić kiedy to zniesiono. W latach 80-tych „Pierwsza Brygada” pojawiała się już w filmach - między innymi „Zamach stanu” (1980), filmie i serialu „Polonia Restituta” (1980 - 82) i „Katastrofa w Gibraltarze” (1986).

Opracowanie: Piotr Pacak

Przypisy

[1]Wiesław Chmielewski, Legionowy epizod, „Strażak” nr 12/2004.

[2]Janusz Pajewski, Odbudowa Państwa Polskiego 1914-18, cytata za: [Dzieje.pl](#)

## Na Kopańskim moście

**Muzyka: Adam Strug**

**Słowa: autor nieznany**

Gwara

Na Kopańskam moście

Stali dziwne goście

I fuzyja nieli;

Ło tam nie ziedzieli,

Że Kurpsie też majo

I tengo strzelajo.

Najświantsza Maryjo,

Śwedy nas zabzijo,

Retuj nas w tej bziedzie

Staw Kurpsia na przedzie:

Kurpsie sia nie dajo,

Śwedy uciekajo

Choć Mysianiec płonie

Łod rzuconej drzazgi,

My na swam zagonie

Zbzijam was na niazgi!

Leci król na przedzie,

Za niem Śwady biezo

Nic Kurpsiam nie bandzie,

Bo w Maryja zierzo



Uwspółcześnienie

Na Kopańskim moście

Stali dziwni goście

I fuzyję mieli;

O tym nie wiedzieli,

Że Kurpie też mają

I tego strzelają.

Najświętsza Maryjo,

Szwedzi nas zabijają,

Ratuj nas w tej biedzie

Staw Kurpia na przedzie:

Kurpie się nie dają,

Szwedzi uciekają

Choć Myszyniec płonie

Od rzuconej drzazgi,

My na swym zagonie

Zbijem was na miazgi!

Leci król na przedzie,

Za nim Szwedzi bieżą

Nic Kurpiom nie będzie,

Bo w Maryję wierzą.



## Nuty i akordy

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Na Kopańskim moście

**Muzyka: Adam Strug**

**Słowa: autor nieznany**

### Informacje o utworze

Ludowa pieśń kurpiowska (prawdopodobnie z XVIII wieku), nawiązująca do wydarzeń z 1708 roku (Wielka Wojna Północna) i walk ze Szwedami. Czterozwrotkowy utwór można określić mianem ludowej „bohaterskiej ballady”.

### Nota historyczna

Bitwa na Kopańskim Moście była epizodem Wielkiej Wojny Północnej (III Wojny Północnej, 1700-1721 [1]). Walczyła w nim Szwecja z koalicją Danii, Hanoweru, Norwegii, Prus, Rosji i Saksonii. Rzeczpospolita przez unię personalną z Saksonią została w nią wplątana od 1702, a oficjalnie od 1704 roku. Doprowadziło to do wybuchu wojny domowej, w wyniku której obalony został król August II Mocny [2]. Jego przeciwnicy osadzili na tronie Stanisława Leszczyńskiego [3]. W 1705 roku podpisał on z królem szwedzkim Karolem XII traktat, który faktycznie podporządkował Rzeczpospolitą Szwecji. Jednym z ubocznych skutków tej umowy było bezkarne grabienie kraju przez wojska szwedzkie. Na Kurpiowszczyźnie Szwedzi pojawili się już w 1704 roku, dopuszczając się wówczas i w następnych latach masowych grabieży i gwałtów. Wolni i obcy ze strzelectwem Kurpie nie chcieli biernie oddawać najeźdźcom swoich rodzin i majątków, więc stawiali im zbrojny opór.

Kiedy na początku 1708 roku Szwedzi kolejny raz najechali ich ziemie w nocy z 22 na 23 stycznia przy Kopańskim Moście (na drodze z Myszynca do Czarni) zastąpił im drogę oddział kurpiowskich strzelców pod dowództwem Stanisława (Stacha) Konwy [4]. Byli to zebrani pośpiesznie ochotnicy, którzy urządzili zasadzkę na Szwedów i wydali im krwawą bitwę. Kurpie zwyciężyli a ich walka i dowódca stali się legendą regionu.

O samym Konwie wiemy niewiele. W dostępnych przekazach czasem trudno odróżnić propagandę od faktów. Nie jesteśmy nawet pewni, czy Konwa to prawdziwe nazwisko czy tylko pseudonim przybrany dla ochrony rodziny przed szwedzkimi represjami. Stanisław urodził się najprawdopodobniej w latach 80-tych XVII wieku. Prawdopodobnie walczył ze Szwedami już od 1704 aż do 1711 roku. Kiedy wybuchła Wojna o Sukcesję Polską (1733-35)[5], Stach Konwa stanął na czele oddziału strzelców kurpiowskich, sformowanego przez komendanta Puszczy Zielonej pułkownika Jerzego von Behbindera. Walczył po stronie Konfederacji Dzikowskiej w obronie króla Stanisława Leszczyńskiego. Gdzieś między listopadem 1734 i sierpniem 1735 roku oddział Konwy został rozбитo przez Sasów w bitwie pod Jednaczewem. Kurpiowski komendant został potraktowany jak partyzant i powieszony oraz pochowany na uroczysku Rycerka. Stał się po śmierci legendą kultywowaną zarówno w czasie zaborów, w II Rzeczypospolitej jak i w PRLu. Po raz pierwszy napisał o nim Adam Zakrzewski w „Kurpie - opowiadanie historyczne” (1897). Zależnie od czasu, przedstawiano go różnie – raz jako wolnego Kurpia walczącego z obcym najazdem, a innym razem jako typowo socjalistycznego „bojownika o wyzwolenie ludu”. Dzisiaj Stanisław Konwa, niewątpliwie bohater walk ze szwedzkim najazdem, jest praktycznie nieznany poza Kurpiowszczyzną.

### Analiza tekstu

Tekst pieśni „Na Kopańskim Moście” został po raz pierwszym zapisany w kurpiowskiej gwarze przez W. Czajewskiego od Jakuba Jurczaka ze wsi Wykrot w 1880 roku. Czterozwrotkową pieśń możemy nazwać ludową „bohaterską balladą”. W pierwszej zwrotce mamy przedstawione miejsce akcji (Kopański Most), na którym stoją uzbrojeni Szwedzi („dziwni goście” z fuzjami – skałkowymi muszkietami). Anonimowy autor zapowiada też właściwą akcję – wspominając że Szwedzi nie spodziewają się zbrojnego oporu ze



strony Kurpiów, którzy nie tylko mają własne „fuzje”, ale z nich „tęgo strzelają”. Druga zwrotka zaczyna się błagalną inwokacją do „Maryi” o ratunek przed Szwedami. Dalej mamy właściwy opis bitwy – Kurpie „stają na przedzie”, „nie dają się” i Szwedzi uciekają. Trzecia zwrotka to zapowiedź nieustępliwej obrony „swego zagonu”. Mimo spalenia Myszyńca, Kurpie zamierzają bić się do końca na swojej ziemi i wierzą w ostateczne zwycięstwo („Zbijem Was na niazgi”). Czwarta zwrotka zaczyna się obrazem uciekających Szwedów, a kończy deklaracją wiary, że opieka Maryi ochroni Kurpiów przed wrogami.

[1]Wielka Wojna Północna (1700-1721) – wojna koalicji Danii, Hanoweru, Norwegii, Prus, Rosji i Saksonii ze Szwecją. Zwycięstwo w tym konflikcie uczyniło z Rosji europejską potęgę. [Strona na Wikipedii](#)

[2]August II Mocny (1670-1733) – elektor Saksonii, elekcyjny król Polski. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Stanisław Leszczyński herbu Wieniawa (1677-1766) – wojewoda poznański, dwukrotny król Polski (1704-09, 1733-36), księżę Lotaryngii i Baru, teść króla Francji Ludwika XV. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Stanisław Konwa – bohater kurpiowskich walk ze Szwedami. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Wojna o sukcesję polską (1733-35) – wojna toczona między koalicjami Francji, Hiszpanii i Bawarii oraz Rosji, Prus i Danii. Zakończona zwycięstwem Rosji i intronizacją Augusta III Sasa. [Strona na Wikipedii](#)

Opracował: Piotr Pacak





## **Niepokorne**

### **Muzyka: Ola Turkiewicz (Koncert Niepodległości)**

Tytułowa kompozycja instrumentalna Niepokorne została stworzona specjalnie do IX edycji Koncertu Niepodległości, pod tym właśnie tytułem. Inspirowana była czynem niepodległościowym polskich kobiet, które stawały do walki w jednym szeregu z mężczyznami. Często ukrywały swoją płć pod męskim ubraniem, a trudy żołnierskiego życia i niewoli znosiły nie gorzej od towarzyszy, choć ze strony wroga groziły im dalece większe szkany niż mężczyznom.

Nie wszystkie jednak dzierżyły oręż w ręku. W opuszczonych i pogrążonych polskich domach pozostały przecież żony i matki, siostry i córki, ukochane!

To one zapewniały wsparcie i opiekę polskiemu żołnierzowi podczas regularnych wojen i walk partyzanckich. Dbały o wychowanie, byt i fizyczne przetrwanie polskich rodzin. Wyznaczały i chroniły wzorce moralne, a krzewiąc patriotyzm młodych Polaków sprawiły, że dziś możemy czuć się wolni!



## Nuty i akordy

Tytułowa kompozycja instrumentalna Niepokorne została stworzona specjalnie do IX edycji Koncertu Niepodległości, pod tym właśnie tytułem. Inspirowana była czynem niepodległościowym polskich kobiet, które stawały do walki w jednym szeregu z mężczyznami. Często ukrywały swoją płęć pod męskim ubraniem, a trudy żołnierskiego życia i niewoli znosiły nie gorzej od towarzyszy, choć ze strony wroga groziły im dalece większe szkany niż mężczyznom.

Nie wszystkie jednak dzierżyły oręż w ręku. W opuszczonych i pogrążonych polskich domach pozostały przecież żony i matki, siostry i córki, ukochane!

To one zapewniały wsparcie i opiekę polskiemu żołnierzowi podczas regularnych wojen i walk partyzanckich. Dbały o wychowanie, byt i fizyczne przetrwanie polskich rodzin. Wyznaczały i chroniły wzorce moralne, a krzewiąc patriotyzm młodych Polaków sprawiły, że dziś możemy czuć się wolni!

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Niepokorne

### Muzyka: Ola Turkiewicz (Koncert Niepodległości)

#### Informacje o utworze

Często ukrywały swoją płęć pod męskim ubraniem, a trudy żołnierskiego życia i niewoli znosiły nie gorzej od towarzyszy, choć ze strony wroga groziły im dalece większe szykany niż mężczyznom.

Nie wszystkie jednak dzierżyły oręż w ręku. W opuszczonych i pogrążonych polskich domach pozostały przecież żony i matki, siostry i córki, ukochane! Czyn niepodległościowy polskich kobiet jako inspiracja współczesnej, hybrydowej kompozycji instrumentalnej.

#### Nota historyczna

Tytułowa kompozycja instrumentalna „Niepokorne” została stworzona specjalnie do IX edycji Koncertu Niepodległości, pod tym właśnie tytułem. Inspirowana była czynem niepodległościowym polskich kobiet, które stawały do walki w jednym szeregu z mężczyznami. Często ukrywały swoją płęć pod męskim ubraniem, a trudy żołnierskiego życia i niewoli znosiły nie gorzej od towarzyszy, choć ze strony wroga groziły im dalece większe szykany niż mężczyznom.

Nie wszystkie jednak dzierżyły oręż w ręku. W opuszczonych i pogrążonych polskich domach pozostały przecież żony i matki, siostry i córki, ukochane!

To one zapewniały wsparcie i opiekę polskiemu żołnierzowi podczas regularnych wojen i walk partyzanckich. Dbały o wychowanie, byt i fizyczne przetrwanie polskich rodzin. Wyznaczały i chroniły wzorce moralne, a krzewiąc patriotyzm młodych Polaków sprawiły, że dziś możemy czuć się wolni!

Polskim kobietom, w całości poświęcony został IX Koncert Niepodległości pt. „Niepokorne”. Narracja wydarzenia rozpoczęła się w 965 roku od opowieści o **Dobrawie, żonie Mieszka I**, co zilustrowała kompozycja powstała do łacińskiego tekstu kronikarza Anonima tzw. Galla. Ukazana została rola Polek z dynastii Piastów i Jagiellonów osadzonych na tronach wielu państw dynastycznej Europy. Opowieść przywołała też nazwiska znanych bohaterek narodowych jak **Jadwiga Andegaweńska** (Królowa Polski), **Joanna Żubr** (sierżant Armii Księstwa Warszawskiego, uczestniczka wojen napoleońskich i pierwsza kobieta odznaczona krzyżem Virtuti Militari), **Emilia Plater** (powstaniec listopadowy), **Anna Pustowójtówna** (powstaniec styczniowy), **Aleksandra Zagórska** (organizatorka i komendantka Ochotniczej Legii Kobiet), **Jadwiga Piłsudska (pilot Royal Air Force)**, **Elżbieta Zawadzka „Zo”** (cichociemna, generał), **Krystyna Kraheńska** (powstaniec warszawski) oraz jej ciotka **Wanda Kraheńska**, członkini Organizacji Bojowej PPS i wykonawczyni zamachu bombowego na carskiego generał-gubernatora warszawskiego Georgija Skałona w 1906 roku, żołnierki wyklęte: **Danuta Siedzikówna „Inka”** i kpt. **Weronika Sebastianowicz, Irena Sendlerowa** (członkini konspiracyjnej „Żegoty” ratująca żydowskie dzieci z Getta) oraz **Anna Walentynowicz** (działaczka Wolnych Związków Zawodowych). Nie mogło w tej opowieści zabraknąć wielu innych, praktycznie zapomnianych dziś kobiet, jak m.in. **Anna Dorota vel Zofia Chrzanowska** (obrończyni twierdzy Trembowla w czasie wojny tureckiej 1672 roku), 15-letnia **Helena Grabska** (Orlę Lwowskie), **Maria Wittekówna** (żołnierka POW i szefowa Wojskowej Służby Kobiet), **Zofia Rapp** (kuriierka wywiadu Armii Krajowej), **Wanda Gertz „Lena”** (dowódca kobiecego batalionu AK), **Janina Lewandowska** (lotniczka zamordowana w Katyniu), **Zofia Franio „Doktor”** (dowódca Kobiecych Patroli Minerskich w Powstaniu Warszawskim) czy **Halina Sosnowska „Łuna”** (działaczka POW, AK i WiN). Oprócz losów tysięcy polskich kobiet czynnie zaangażowanych w walkę o Niepodległą, ukazana została niemniej ważna dla zachowania ducha i dziedzictwa narodu, postawa matek, żon i córek, które zostając w domu były ostoją polskiej rodziny. I to właśnie one, kobiety polskie, stały się inspiracją do kompozycji Oli Turkiewicz.



## Interpretacja utworu

„Niepokorne” to hybrydowa kompozycja instrumentalna. Rozpoczyna ją melancholijne i nastrojowe preludium piana prowadzonego rytmem wyznaczonym przez sekcję smyczkową. Jest to część utworu, która przywodzi na myśl kobiecą delikatność i ciepło oraz pogrążony w smutku polski dom w czasie niepokoju i wojny, dom opuszczony przez mężczyzn walczących o wolność narodu. Filmowe skojarzenia i odwołania do opustoszałych szlacheckich gniazd rodzinnych są w tej części kompozycji oczywiste i namacalne.

Właśnie w tę melancholię opuszczonego rodzinnego gniazda wdzierają się krótkie, dynamiczne pociągnięcia smyków wprowadzające rytm przywołujący skojarzenie z walką zbrojną i oporem. Utwór niespodziewanie rozwija się w dynamiczną w rockową kompozycję, gdzie instrumentalisci (gitara elektryczna, trąbka) przekazują sobie muzyczny temat utworu. Artyści występują w rytmie narzuconym naprzemiennie przez perkusję, sekcję smyczkową oraz instrumenty elektroniczne: syntezator modularny, sampler i maszynę perkusyjną. Instrumentalna kompozycja „Niepokorne” znakomicie ilustruje rolę kobiet w naszej drodze do odzyskania niepodległości. To właśnie prowadzone przez kobiety domostwa stawały się ostoją patriotyzmu i polskości, gdzie tęsknota, oczekiwanie i żałoba, idą w parze z walką, patriotycznym wychowaniem młodzieży, wsparciem i zapleczem dla wojska. Rozwinięcie utworu jest muzyczną opowieścią o zapomnianej dziś bezpośredniej walce zbrojnej kobiet, które na pierwszej linii frontu, ramię w ramię z mężczyznami przelewały krew i oddawały życie za naszą wolność. Bez ich odwagi, męstwa i opieki, nasza droga do Niepodległości byłaby z pewnością dłuższa, o ile w ogóle zakończyłaby się sukcesem.

Opracował: Jacek „Wiejski” Górski



## O mój rozmarynie

**Muzyka: Zygmunt Pomarański**

**Słowa: autor nieznany**

O mój rozmarynie rozwijaj się,  
o mój rozmarynie rozwijaj się.  
Pójdę do dziewczyny, pójdę do jedynej  
Zapytam się.  
Pójdę do dziewczyny, pójdę do jedynej  
Zapytam się.

A jak mi odpowie: nie kocham cię,  
A jak mi odpowie nie kocham cię.  
Ułani werbują, strzelcy maszerują  
Zaciągnę się.  
Ułani werbują, strzelcy maszerują  
Zaciągnę się.

Dadzą mi konika cisawego,  
Dadzą mi konika cisawego.  
I ostrą szabelkę, i ostrą szabelkę  
Do boku mego.  
I ostrą szabelkę, i ostrą szabelkę  
Do boku mego.

Dadzą mi kabacik z wyłogami,  
Dadzą mi kabacik z wyłogami.  
I czarne buciki i czarne buciki  
Z ostrogami.  
I czarne buciki i czarne buciki  
Z ostrogami.

Dadzą mi manierkę z gorzałczyną,  
Dadzą mi manierkę z gorzałczyną.  
Ażeby nie tęsknił, ażeby nie tęsknił  
Za dziewczyną.  
Ażeby nie tęsknił, ażeby nie tęsknił  
Za dziewczyną.

Pójdziemy z okopów na bagnety,  
Pójdziemy z okopów na bagnety.  
Bagnet mnie ukłuje, śmierć mnie ucałuje  
Ale nie ty.  
Bagnet mnie ukłuje, śmierć mnie ucałuje  
Ale nie ty.



## O mój rozmarynie

Muzyka: Zygmunt Pomarański

Słowa: autor nieznany

Cm Fm G Cm

O, mój roz - ma - ry - nie, ro - zwi - jaj się.

3 Cm C<sup>7</sup>/E Fm Bb<sup>7</sup> Eb

O, mój roz - ma - ry - nie, ro - zwi - jaj się.

5 Cm Fm G<sup>7</sup> Fm G Cm

Pój - dę do dzie-wczy - ny, pój-dę do je - dy - nej, za - py-tam się.

8 Cm C<sup>7</sup>/E Fm Fm/Ab G<sup>7</sup> Cm

Pój - dę do dzie-wczy - ny, pój-dę do je - dy - nej za - py-tam się.



## O mój rozmarynie

**Muzyka: Zygmunt Pomarański**

**Słowa: autor nieznany**

### Informacje o utworze

Była jedną z najpopularniejszych pieśni w czasie polskiej „wojny po wojnie” 1918 – 20 i w II Rzeczypospolitej, a także w czasie II wojny światowej, znana także pod tytułem „Rozmaryn”. Nie wiemy dokładnie kto i kiedy ją napisał. Autorem muzyki był Zygmunt Pomarański ps. „Brzózka” – żołnierz Legionów Polskich, wydawca, księgarz i kompozytor.

### Nota historyczna

Autora ani daty powstania oryginalnego tekstu nie znamy. Wiemy jedynie, że był on inspirowany zapisaną przez Oskara Kolberga piosenką z epoki napoleońskiej „Koło ogródeczka woda ciepła”, a autorem melodii był Zygmunt Pomarański. Pieśń „O mój rozmarynie” została po raz pierwszy wydana w śpiewniku „Żołnierskie Piosenki Obozowe” Adama Zagórskiego z 1915 roku i od tego czasu na trwałe weszła do śpiewników wojskowych. W następnych latach powstało kilka wersji tekstu, najczęściej anonimowych twórców. Jedynym znanym autorem tych modyfikacji był Wacław Denhoff – Czarnocki. Swoją stylistyką „Rozmaryn” nawiązuje do starej tradycji polskich „dumek” żołnierskich, sięgającej jeszcze XVI i XVII wieku. Jest sentymentalnym lamentem, opowieścią o zawiedzionej miłości i oskarżeniem ukochanej, przez którą bohater wstępuje do kawalerii i ginie w walce za Ojczyznę – „za naszą ziemię skąpaną we krwi, za nasze kajdany, za nasze kajdany, za wylane łzy”. Pieśń doczekała się licznych wydań i wykonań. Jednym z nich jest scena w filmie „Hubal” Ryszarda Filipskiego, w którym tytułowy bohater śpiewa razem ze swoimi żołnierzami „O mój rozmarynie”. O autorze muzyki do „O mój rozmarynie” prawdopodobnie pisał w swoich wspomnieniach Michał Sokolnicki (historyk, dyplomata i polityk oraz bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego) opisując marsz krakowskich strzelców z Lanckorony do Krakowa 14 kwietnia 1913 roku: „Nie wiem, skąd ją przyniósł, z jakiej tradycji wy dostał młodzieniec, który maszerował wówczas w naszej pierwszej czwórce. Swoim młodym, trochę jeszcze dzieciennym głosem zanucił ją nam z początku sam; monotennie w takt ociężałego, nieskładnego marszu pochwylił ją to i ówdzie żołnierskie głosy. [...] Należałem do tych, co prosili wciąż o jej powtarzanie, od innych więc śpiewów wracaliśmy do niej i w końcu jeszcze przed Krakowem umiała ją cała nasza kompania na pamięć i wybijała ciągle jej takt swym marszem. Tak przeszła ona potem do innych oddziałów, weszła do skarbu wojska, zaczęła swoją długą wędrówkę po szeregach chodzących po Polsce”.

### Związek Strzelecki

Związek Strzelecki, do którego należeli Pomarański i Sokolnicki, był polską organizacją paramilitarną, działającą w zaborze austriackim od 1910 roku do wybuchu wojny. Pierwsze oddziały powstały z inicjatywy konspiracyjnego Związku Walki Czynnej we Lwowie (był to właśnie Związek Strzelecki) oraz w Krakowie (Towarzystwo „Strzelec”). Od 1912 roku ZWC przekształcił się w centralę zrzeszenia polskich organizacji strzeleckich. Związkiem kierowała odtąd Komenda Główna Związków Strzeleckich we Lwowie, pod dowództwem Józefa Piłsudskiego, którego szefem sztabu był Kazimierz Sosnkowski. Komendzie Głównej podlegały odtąd trzy galicyjskie komendy regionalne: Zachodnia (Kraków), Centralna (Rzeszów) i Wschodnia (Lwów) oraz konspiracyjne: Komenda Królestwa Polskiego i Komenda Zagraniczna. W oparciu o prawo Austro – Węgier związek mógł szkoły oficerskie i podoficerskie, kupować broń i amunicję, odbywać regularne ćwiczenia polowe oraz korzystać ze strzelnic i urządzeń wojskowych. W 1913 roku Komenda Główna została zlikwidowana, a jej miejsce zajął Wydział Wojskowy Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, ponownie pod dowództwem Józefa Piłsudskiego. W chwili wybuchu I wojny światowej Związek Strzelecki zrzeszał 6449 przeszkolonych strzelców, którzy wraz

z żołnierzami Polski Drużyn Strzeleckich utworzyli pierwsze oddziały Legionów Polskich. W 1919 roku utworzy został w odrodzonej Polsce Związek Strzelecki, nawiązujący do tradycji Związku z lat 1910-13. Był on organizacją masową, liczącą w 1939 roku ok. 500 tysięcy członków. Współcześnie działa kilka organizacji nawiązujących do przedwojennego Związku Strzeleckiego.

Opracował: Piotr Pacak





## Obława

### Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

Skulony w jakiejś ciemnej jamie smaczniem sobie spał  
I spały małe wilczki dwa – zupełnie ślepe jeszcze  
Wtem stary wilk przewodnik co życie dobrze znał  
Łeb podniósł warknął groźnie aż mną szarpnęły dreszcze  
Poczułem nagle wokół siebie nienawistną woń  
Woń która tłumi wszelki spokój zrywa wszystkie sny  
Z daleka ktoś gdzieś krzyknął nagle krótki rozkaz: goń –  
I z czterech stron wypadły na nas cztery gończe psy!

Obława! Obława! Na młode wilki obława!  
Te dzikie zapalczywe  
W gęstym lesie wychowane!  
Krąg śniegu wydeptany! W tym kręgu plama krwawa!  
Ciała wilcze kłami gończych psów szarpane!

Ten który rzucił na mnie się niewiele szczęścia miał  
Bo wypadł prosto mi na kły i krew trysnęła z rany  
Gdym teraz – ile w łapach sił – przed siebie prosto rwał  
Ujrzałem małe wilczki dwa na strzepy rozszarpane!  
Zginęły ślepe, ufne tak puszyste kłębki dwa  
Bezradne na tym świecie złym, nie wiedząc kto je zdławił  
I zginie także stary wilk choć życie dobrze zna  
Bo z trzema naraz walczy psami i z ran trzech naraz krwawi!

Obława! Obława! Na młode wilki obława!  
Te dzikie zapalczywe  
W gęstym lesie wychowane!  
Krąg śniegu wydeptany! W tym kręgu plama krwawa!  
Ciała wilcze kłami gończych psów szarpane!

Wypadłem na otwartą przestrzeń pianę z pyska tocząc  
Lecz tutaj też ze wszystkich stron – zła mnie otacza woń!  
A myśliwemu co mnie dojrzał już się śmieją oczy  
I ręka pewna, niezawodna podnosi w górę broń!  
Rzucam się w bok, na oślep gnam aż ziemia spod łap tryska  
I wtedy pada pierwszy strzał co kark mi rozszarpuje  
Wciąż pędzę, słyszę jak on klnie! Krew mi płynie z pyska  
On strzela po raz drugi! Lecz teraz już pudłuje!

Obława! Obława! Na młode wilki obława!  
Te dzikie zapalczywe

W gęstym lesie wychowane!  
Krąg śniegu wydeptany! W tym kręgu plama krwawa!  
Ciała wilcze kłami gończych psów szarpane!

Wyrwałem się z obławy tej schowałem w jakiś las  
Lecz ile szczęścia miałem w tym to każdy chyba przyzna  
Leżałem w śniegu jak nieżywy długi długi czas



Po strzale zaś na zawsze mi została krwawa blizna!  
Lecz nie skończyła się obława i nie śpią gończe psy  
I giną ciągle wilki młode na całym wielkim świecie  
Nie dajcie z siebie zedrzeć skór! Brońcie się i wy!  
O, bracia wilcy! Brońcie się nim wszyscy wyginiecie!

Obława! Obława! Na młode wilki obława!  
Te dzikie zapalczywe  
W gęstym lesie wychowane!  
Krąg śniegu wydeptany! W tym kręgu plama krwawa!  
Ciała wilcze kłami gończych psów szarpane!



## Obława

Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

♩ = 110

Am C G C  
Sku - lo - ny w ja - kieś ciem - nej ja - mie smacz - niem so - bie spał, i

F E  
3 spa - ly mło - de wilcz - ki dwa zu - peł - nie śle - pe je - szcze. Wtem

Am C G C  
5 sta - ry wilk prze - wod - nik, co ży - cie dob - rze znał, leb

F E  
7 pod - niósł, wark - ną groź - nie... az mną szarp - nę - ly dresz - cze! Po -

Am F E Am  
9 czu - lem na - gle wo - kół sie - bie nie - na - wist - ną woń,

F E  
11 woń, któ - ra tu - mi wszel - ki spo - kój zry - wa wszys - tkie sny. Z da -

Am F E Am  
13 le - ka ktoś gdzieś krzyk - nął na - gle krót - ki roz - kaz "Goń!" I

F E  
15 z cz - rech stron wy - pa - dły na nas Czte - ry goń - cze psy! O -

Am C G C  
17 bla - wa, o - bla - wa, na mło - de wil - ki o - bla - wa, te

F E  
19 dzi - kie, za - pal - czy - we w ge - stym le - sie wy - cho - wa - ne! Krag

Am C G C  
21 śnie - gu wy - dep - ta - ny w tym krę - gu pla - ma krw - wa, cia - la

F E Am  
23 wil - cze kła - mi goń - czych psów szar - pa - ne!



## Obława

### Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

#### Informacje o utworze

Piosenka Jacka Kaczmarskiego<sup>[1]</sup> z 1974 roku, będąca wolnym tłumaczeniem utworu Włodzimierza Wysockiego<sup>[2]</sup> „Ochota na wołkow”.

<sup>[1]</sup>Jacek Marcin Kaczmarski (ur. 22 marca 1957 w Warszawie, zm. 10 kwietnia 2004 w Gdańsku) – polski poeta, prozaik, kompozytor i piosenkarz, twórca tekstów piosenek. Znany głównie dzięki piosenkom o tematyce historycznej (Rejtan, czyli raport ambasadora; Sen Katarzyny II, Lekcja historii klasycznej, Jałta, Ballada wrześniowa) i społeczno-politycznej (Mury, Nasza klasa, Obława). Postać powszechnie kojarzona z etosem pierwszej „Solidarności” oraz stanem wojennym – okresem, kiedy jego liryka, rozpowszechniana w nieoficjalnych wydawnictwach, identyfikowana była jako głos antykomunistycznej opozycji. [Strona na Wikipedii](#)

<sup>[2]</sup>Władimir Siemionowicz Wysocki (ros. Владимир Семёнович Высоцкий; ur. 25 stycznia 1938 w Moskwie, zm. 25 lipca 1980 tamże) – rosyjski pieśniarz, bard, poeta i aktor. Śpiewał niskim, ochrypłym barytonem, przy akompaniamencie gitary, później również z orkiestrą. Jako aktor zyskał sławę swoimi kreacjami w Teatrze na Tagance oraz kilkoma rolami filmowymi m.in. w serialu kryminalnym pt. Gdzie jest czarny kot. [Strona na Wikipedii](#), [Strona na Filmweb](#)

#### Nota historyczna

Włodzimierz (Władimir) Wysocki (1938-1980) był rosyjskim aktorem, poetą i pieśniarzem. Szybko zyskał sławę swoimi kreacjami teatralnymi i filmowymi. Największą popularność przyniosło mu jednak śpiewanie własnych wierszy, do czego zainspirowała go twórczość innego rosyjskiego barda Bułata Okudżawy<sup>[1]</sup>. Podejmował tematy związane z problemami różnych grup społecznych, dzięki czemu jego wiersze i piosenki szeroko rozchodziły się nawet w ściśle kontrolowanym społeczeństwie Związku Radzieckiego. Dla Rosjan Wysocki stał się uosobieniem romantycznego barda, który z pasją, charakterystycznie zachrypniętym głosem, śpiewał o tym czym realnie było ich życie. Znano go też i ceniono w krajach „obozu socjalistycznego” – zwłaszcza w Polsce. Jako jeden z niewielu rosyjskich aktorów i piosenkarzy mógł występować na Zachodzie (Francja 1974). Pośrednim owocem jego międzynarodowej popularności było też trzecie małżeństwo z francuską aktorką Mariną Vlady<sup>[2]</sup>. Legendę Wysockiego jako romantycznego barda utrwaliła przedwczesna śmierć w 1980 roku.

Balladę „Ochota na wołkow” Wysocki napisał przede wszystkim jako metaforę, pokazującą przez opis polowania na wilki opresyjność komunistycznego systemu. Można też uznać ją za ogólne rozważanie z jednej strony o ludzkim pragnieniu wolności, z drugiej o strachu przed podjęciem czynnej walki i wyrwaniu się poza granice narzucone przez system. Jacek Kaczmarski stworzył własną wersję tekstu, bardziej dostosowaną do polskich realiów. Praktycznie od razu zyskała ona wielką popularność. W 1980 roku razem z „Murami” stała się hymnem „Solidarności” – największego ruchu społecznego sprzeciwu w krajach „obozu komunistycznego”. Zrozumienie tego fenomenu jest możliwe tylko przez codzienność panującego w Polsce „realnego socjalizmu”.

Kaczmarski napisał swój tekst w 1974 roku. Były to pierwsze lata rządów Edwarda Gierka<sup>[3]</sup>. Jeszcze tlił się optymizm oficjalnej propagandy, ale coraz więcej Polaków rozumiało, w jakim kierunku zmierza sytuacja w kraju. Socjalizm w Gierkowskim wydaniu nie był tym samym, czym był za Gomółki. Wciąż był to ustrój systemowo represjonujący praktycznie wszystkich obywateli. Przede wszystkim nie było wolności zrzeszania się i działalności politycznej. Parlament był instytucją czysto fasadową. Panował w nim bezwzględny dyktat Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Iluzję wolnej gry uzupełniały podporządkowane jej stronnictwa (partia mogła być tylko jedna) – Stronnictwo Demokratyczne<sup>[4]</sup> i



Zjednoczone Stronnictwo Ludowe[5]. Przysłowiowym „kwiatkiem do kożucha” i ściśle koncesjonowaną opozycją byli postowie z 4 katolickich związków i stowarzyszeń. Grupy niezależne nie miały żadnych szans na wystawianie swoich kandydatów. Różnym ograniczeniom i odgórną kontroli podlegała samorządność. Nie istniały wolne, niezależne i obiektywne media. Nie było wolnego słowa. Wszystko podlegało ścisłej cenzurze[6]. Wprawdzie w latach 70tych dopuszczała już ona tematy wcześniej zakazane – np. historyczne – niemniej zakres kontroli wciąż był bardzo szeroki. Wykluczona była jakakolwiek publiczna krytyka władz i negacja porządku pojałtańskiego. Nie istniała wolność działalności gospodarczej. W strategicznych sektorach przemysłu w ogóle nie było prywatnego, polskiego kapitału. Znacjonalizowana była też większość handlu[7]. Inicjatywę prywatną dopuszczano tylko w rolnictwie, rzemiośle i na najniższych poziomach handlu detalicznego. Nie było wolności badań i debaty naukowej. Dotyczyło to zwłaszcza nauk humanistycznych, a w szczególności historii.

Wiele tematów było wyłączonych z oficjalnego nauczania lub narzucano w nich komunistyczną narrację. PZPR w latach 70tych odstąpiła już od wcześniejsze polityki represji wobec Kościoła Katolickiego, ale wciąż traktowali go jako potencjalnego wroga. Nie było wolności podróżowania za granicę. Wydawanie paszportów podlegało ścisłej kontroli. Dla większości Polaków wyjazd poza kraje RWPG był praktycznie niemożliwy. Wszelkie próby negacji systemu i prowadzenia prawdziwej działalności opozycyjnej były brutalnie łamane. Po siłowym spacyfikowaniu buntu w Radomiu (1976)[8] [9]nikt już nie miał wątpliwości w jakim kierunku idzie polityka grupy rządzącej Polską. W takich realiach tekst Kaczmarek idealnie zgrał się z emocjami jego słuchaczy. Piosenka w nielegalnych nagraniach szybko rozchodziła się po kraju i kiedy wybuchła pierwsza „Solidarność” natychmiast stała się jednym z jej hymnów. „Obława” do roku 1990 doczekała się trzech następnych części, ale nie zyskały one już takiej popularności jak pierwsza.

## Analiza tekstu

Tekst Kaczmarek ma cztery zwrotki i refren. W bardzo ogólnym zarysie jest powtórzeniem ballady Wysockiego. W oryginale narratorem jest wilk uciekający przed już trwającą obławą. Kaczmarek przeniósł początek akcji do wilczego gniazda, które w pierwszej zwrotce atakują gończe psy. Dla Polaków była to oczywista metafora milicyjnej obławy. Obraz ten można interpretować też jako odwołanie się do bardzo silnej w polskiej kulturze legendy partyzantów – powstańców kryjących się w lesie przed wrogiem. Refren „(Obława!)” kreuje przestrzeń akcji – zimowy las – i pokazuje nam krwawą walkę młodych wilków z psami obławy. Druga zwrotka to „reportaż z pola bitwy”. Wilk – narrator zwycięsko ściera się z gończym psem i ucieka pościgowi. Dalej mamy śmierć dwóch małych, ślepych jeszcze wilczków, rozszarpanych przez psy obławy. Jest to odwołanie się wprost do najgłębszych emocji słuchaczy, dla których zabicie bezbronnego dziecka jest najgorszą zbrodnią. Zwrotkę kończy heroiczna walka starego wilka z trzema psami. Jest to odwołanie się do zasady wilczego stada. W razie zagrożenia przez silniejszego wroga do walki za sforę stają właśnie stare wilki. Reszta ucieka. Wysocki w swoim tekście powtarza motyw „flandr” – czerwonych chorągiewek którymi myśliwi otaczają rejon polowania. Wilki instynktownie boją się ich i nie potrafią wyrwać się poza tą linię. Można to uznać za poetycką metaforę zniewolenia ludzi przez system komunistyczny. Dla Polaków byłby to obraz nieczytelny. Po pierwsze w tamtym czasie już od dawna nie było u nas masowych polowań na wilki. Po drugie zniewolenie społeczeństwa przez komunizm nie wryło się aż tak głęboko jak w Rosji. Wręcz przeciwnie – w Polsce wciąż silna była tradycja walki do końca bez względu na systemowe ograniczenia i szanse. Dlatego w tekście Kaczmarek nie ma linii czerwonych chorągiewek. Trzecia zwrotka to opowieść wilka, które przerwał się przez linię psów, ale wyszedł wprost na myśliwego. Mimo ciężkiej rany dalej ucieka. Ostatnia zwrotka zdecydowanie różni się w rosyjskiej i polskiej wersji. W oryginalnym tekście Wysockiego wilkowi nie udaje się przerwać przez obławę. Kaczmarek całkowicie zmienił to zakończenie. Wilk – narrator opowiada o tym, jak przeżył i wzywa „braci” do walki z obławą, która na „całym wielkim świecie” wciąż zabija młode wilki.

Opracował: Piotr Pacak



[1]Bułat Szałowicz Okudźawa (ros. Булат Шалвович Окуджава, gruz. ბულატ ოკუჯავა; ur. 9 maja 1924 w Moskwie, zm. 12 czerwca 1997 w Paryżu) – rosyjski bard, poeta, prozaik, kompozytor ballad, pieśni lirycznych i satyrycznych, dramaturg. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Marina Vlady, właśc. Marina de Poliakoff-Baïdaroff (ur. 10 maja 1938 w Clichy) – francuska aktorka pochodzenia rosyjskiego. Jej przodkowie byli Rosjanami. Urodziła się i wychowała się we Francji. Pochodzi z rodziny o tradycjach aktorskich. Popularność zdobyły również jej siostry Odile, Helene i Olga. Jako dziewięcioletnie dziecko zaczęła tańczyć na scenie. Na ekranie zadebiutowała w wieku 11 lat we włoskim filmie *Burza letnia* (1949) obok swojej starszej siostry Odile Versois. W 1963 na MFF w Cannes zdobyła nagrodę aktorską za rolę w filmie *L'ape regina* Marco Ferreriego. Jej sukcesem artystycznym była też współpraca z Jean-Lukiem Godardem przy filmie *Dwie lub trzy rzeczy, które wiem o niej* (1969). W 1967, w czasie jednej z wizyt w ZSRR, poznała w Teatrze na Tagance rosyjskiego barda Włodzimierza Wysockiego. 1 grudnia 1970 została jego trzecią żoną. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Edward Gierek (ur. 6 stycznia 1913 w Porąbce, zm. 29 lipca 2001 w Cieszynie) – polski robotnik, polityk, od 1946 członek Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (usunięty w 1981), w latach 1970–1980 I sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, w latach 1971–1981 członek prezydium Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, w latach 1976–1980 członek Rady Państwa, poseł na Sejm I, II, III, IV, V, VI, VII i VIII kadencji (1952–1980). Tzw. dekada gierkowska, czyli okres sprawowania przez Edwarda Gierka władzy w latach 1970–1980, charakteryzowała się w pierwszej połowie dynamicznym rozwojem gospodarczym Polski, aby w drugiej połowie zakończyć się wieloaspektowym kryzysem gospodarczym, który w efekcie doprowadził do kresu jego rządów, a w perspektywie kolejnej dekady do upadku systemu socjalistycznego w Polsce. [Strona na Wikipedii](#), [Gierek – film na „Ciekawe historie”](#)

[4]Stronnictwo Demokratyczne (SD) – polska centrowa partia polityczna, założona 15 kwietnia 1939. W okresie II wojny światowej działała w ramach Polskiego Państwa Podziemnego. Po II wojnie światowej SD było partią satelicką komunistycznej Polskiej Partii Robotniczej, a następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Posiadało kilkudziesięciu przedstawicieli w każdej kadencji Sejmu PRL. W III RP jest to niewielkie ugrupowanie startujące z list różnych komitetów wyborczych, posiadające w różnych kadencjach pojedynczych przedstawicieli w Sejmie RP. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (ZSL) – partia polityczna w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, powstała 27 listopada 1949 z przymusowego połączenia prokomunistycznego „lubelskiego” Stronnictwa Ludowego z resztkami rozbitego przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (podporządkowanego Polskiej Partii Robotniczej) „mikołajczykowskiego” Polskiego Stronnictwa Ludowego. Partia satelicka wobec Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w formule „transmisji partii do mas”. Po 40 latach działalności przekształcona decyzją swych władz w Polskie Stronnictwo Ludowe „Odrodzenie”. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Cenzura w PRL – [film Tomasza Strzyrzewskiego](#)

[7]„Co rzucili” – [film IPNTv](#)

[8]„Miasto z wyrokiem” – [film o radomskim buncie z 1976](#)

[9]Polski Czerwiec 1976 – [artykuł z FPG](#)



## Od Kłajpedy do Szczecina

**Muzyka i słowa: Adam Kowalski**

Na morze - na morze!  
Po spienionych grzbietach fal,  
Na morze, na morze,  
Po zwycięstwo pływamy w dal!  
Czeka Gdańsk i wierna Gdynia  
Na zbawienia rychły cud,  
Od Kłajpedy do Szczecina,  
Czeka na nas polski lud.

Na morzu, na morzu,  
Marynarski huczy śpiew,  
Na morzu, na morzu  
Pieni się niemiecka krew.  
Wnet posłyszysz Gdańsk i Gdynia  
Jak gromami bije Bóg,  
Od Kłajpedy do Szczecina  
Zagrzmie polskich armat huk.

Przez morze, przez morze,  
Z wiarą w sercu pływamy w bój!  
Przez morze, przez morze,  
Wyzwolimy naród swój.  
Wróci Gdańsk, Królewiec, Gdynia,  
Bałtyk znowu będzie nasz,  
Od Kłajpedy do Szczecina  
Polskie morze weźmie straż.

Za morzem, za morzem,  
Uściśniemy swoich znów,  
Za morzem, za morzem,  
Zatkna różę nam do luf.  
Uczcimy Hel i Westerplatte  
Ucałujęm polski brzeg,  
Od Kłajpedy do Szczecina  
Nasz już, nasz, po wieków wiek.



## Od Kłajpedy do Szczecina

Muzyka i słowa: Adam Kowalski

♩ = 110

F Am Dm F Dm C Gm C

Na mo - rze, na mo - rze, Po spie - nio - nych grzbie - tach fal. Na

5 Bb Gm C Bb C Gm F

mo - rze, na mo - rze, Po zwy - cię - stwo płyn - my w dal! Cze - ka

9 Bb Gm Am F Bb Gm C F

Gdańsk i wier - na Gdy - nia, Na zba - wie - nia ry - chły cud. Od Kłaj

13 Bb Gm Am F Dm C F

pe - dy do Szczecina, Cze - ka na nas pol - ski lud.

Od Kłajpedy do Szczecina

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)





## Od Kłajpedy do Szczecina

### Muzyka i słowa: Adam Kowalski

#### Informacje o utworze

Polska pieśń wojskowa z II Wojny Światowej. Wydana w 1941 roku w Szkocji w zbiorze Adama Kowalskiego „Kierunek – Wisła”. Jego treść wskazuje, że skierowany był głównie do marynarzy i żołnierzy Polskiej Marynarki Wojennej.

#### Nota historyczna

Po upadku Francji w czerwcu 1940 resztki polskich oddziałów wojskowych ewakuowały się do Anglii. 28 września 1940 roku rozkazem Wodza Naczelnego generała Władysława Sikorskiego[1] sformowano tam I Korpus Polski[2]. Rozlokowano go w Szkocji, a dowództwo znajdowało się w Edynburgu. Pierwszym dowódcą był generał Marian Kukiel[3]. Po wchłonięciu uzupełnień z Armii generała Andersa w 1942 roku związek zmienił nazwę na I Korpus Pancerno-Motorowy. Tworzyły go 1 Dywizja Pancerna oraz 1 Samodzielna Brygada Strzelców.

W 1944 obie jednostki przekazano pod dowództwo brytyjskie, a w ich miejsce utworzono 4 Dywizję Piechoty oraz 16 Samodzielną Brygadę Pancerną. Formowano je głównie z jeńców z Wehrmachtu – przymusowo wcielonych Polaków z ziem włączonych bezpośrednio do Rzeszy. Jednostki te nie wzięły już udziału w walkach frontowych. Ostatnim dowódcą I Korpusu po zakończeniu działań wojennych w Europie był generał Stanisław Maczek[4].

W marcu 1946 roku z oddziałów I Korpusu oraz innych formacji Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (PSZ) utworzono Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia. Jego zadaniem była pomoc żołnierzom w powrocie do Polski, emigracji do innych krajów lub pozostaniu w Wielkiej Brytanii. Korpus istniał do 1949 roku.

#### Analiza tekstu

Tekst „Od Kłajpedy do Szczecina” ma cztery zwrotki. Jego treść wskazuje, że skierowany był głównie do marynarzy i żołnierzy Polskiej Marynarki Wojennej[5]. Jest z jednej strony przypomnieniem jej dotychczasowego szlaku bojowego i walk w obronie Ojczyzny, a z drugiej manifestem planów odzyskania polskiego dostępu do morza. Pierwsza zwrotka jest wezwaniem do walki o zwycięstwo, na które „polski czeka lud”. Wymienione są Gdańsk i Gdynia – główne porty I i II Rzeczypospolitej. Wspomnienie o Szczecinie i Kłajpedzie to plany na powojenną odbudowę. Warto wspomnieć, że właśnie w 1941 roku, u szczytu niemieckiego powodzenia w tamtej wojnie, pojawiła się polska koncepcja (popierana głównie przez polityków nurtu narodowego) powojennego włączenia w skład Rzeczypospolitej głównego portu dla handlu odrzańskiego – Szczecina – oraz portów znajdujących się niegdyś w składzie I Rzeczypospolitej – w tym m.in. Kłajpedy. Druga zwrotka jest powtórzeniem wezwania do bezwzględnej walki („pieni się niemiecka krew”) i manifestem wiary w boską pomoc („gromami bije Bóg”). Trzecia zwrotka jest powtórzeniem programu odbudowy, do którego obok wymienionych wcześniej miast, dochodzi tym razem Królewiec – główny port Prus Książęcych[6], dawnego lenna królów polskich. Włączenie tego miasta wraz z całym Prusami Wschodnimi było w czasie wojny częścią oficjalnego programu sił politycznych tworzących Polski Rząd na Uchodźstwie[7]. Ostatnia zwrotka to wizja ostatecznego zwycięstwa, parady („róże w lufach”) i uczczenia pamięci obrońców Helu i Westerplatte z 1939 roku. Pieśń kończy zapewnienie, że tego, co odzyskamy już nigdy nie damy sobie odebrać.

Opracował: Piotr Pacak



[1]Władysław Sikorski (1881-1943), polski wojskowy i polityk, generał broni Wojska Polskiego, premier i minister spraw wojskowych II Rzeczypospolitej, Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych i premier Rządu RP na Uchodźstwie podczas II Wojny Światowej. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Korpus Polski PSZ na Zachodzie - wyższy związek taktyczny Polskich Sił Zbrojnych w latach 1940-47. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Marian Kukiel (1885-1973), generał dywizji Polskich Sił Zbrojnych, historyk wojskowości, działacz społeczny, polityk, zastępca przewodniczącego Komitetu Ministrów dla Spraw Kraju od 8 listopada 1939 roku, członek Towarzystwa Historycznego we Lwowie. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Stanisław Maczek (1892 - 1994), generał Wojska Polskiego, oficer dyplomowany, dowódca wojskowy, uznawany za polskiego prekursora broni pancernej Kawaler Orderu Orła Białego, honorowy obywatel Holandii. 11 listopada 1990 r. awansowany przez prezydenta RP na uchodźstwie do stopnia generała broni. [Strona na Wikipedii](#), [Film o generale Maczku od Muzeum Historii Polski](#)

[5]Polska Marynarka Wojenna w II Wojnie Światowej:  
[Strona na Wikipedii](#), [Strona na polskieradio.pl](#), [Polska MW w II Wojnie Światowej - dyskusja w IPN](#)

[6]Prusy Książęce - państwo utworzone po sekularyzacji państwa zakonu krzyżackiego w Prusach, na podstawie traktatu krakowskiego 1525, zawartego między Zygmuntem I Starym a jego siostrzeńcem Albrechtem Hohenzollernem. Do roku 1657 pozostawały lennem Królestwa Polskiego. [Strona na Wikipedii](#)

[7]Polski Rząd na Uchodźstwie - rząd Rzeczypospolitej Polskiej istniejący w latach 1939-1990, będący legalną kontynuacją władz II Rzeczypospolitej, zmuszonych opuścić Polskę po agresji III Rzeszy i ZSRR na nią we wrześniu 1939 i okupacji całego terytorium Polski przez agresorów. Siedzibą rządu był Paryż, później Angers (na zasadzie eksterytorialności), a od końca czerwca 1940 (kapitulacji Francji) - Londyn. Do 5 lipca 1945 r. był powszechnie uznawany na arenie międzynarodowej (z wyjątkiem ZSRR oraz III Rzeszy i jej sojuszników) za jedyny legalny rząd Polski; po tej dacie utracił status podmiotu prawa międzynarodowego, jednak mimo to funkcjonował nadal, aż do pierwszych powszechnych wyborów prezydenckich w Polsce w 1990 r. [Strona na Wikipedii](#), [Zdigitalizowane Archiwum w zbiorach Instytutu Sikorskiego](#)



## **Odważny Polak na Marsowym Polu**

### **Muzyka i słowa: autor nieznany**

Stawam na placu z Boga ordynansu,  
Rangę porzucam dla nieba wakansu.

Dla wolności ginę —  
Wiary swej nie minę,  
Ten jest mój azard./bis

Krzyż mi jest tarczą, a zbawienie łupem,  
W marszu nie zostaję, choć i padnę trupem.

Nie zważam, bo w boju —  
Dla duszy pokoju  
Szukam w Ojczyźnie./bis

Boć nie nowina Maryi puklerzem  
Zastawiać Polskę, wojować z rycerzem.

Przybywa w osobie —  
Sukurs dawać Tobie,  
Miła Ojczyzno./bis

W polskich patronach niepłonne nadzieje,  
Zelantów serce niechaj się nie chwieje.

Gdy ci przy swej pieczy —  
Miecze do odsieczy  
Dadzą Polakom./bis



## Odważny Polak na Marsowym Polu

Muzyka i słowa: autor nieznany

♩ = 95

Dm Dm B♭ A7

Sta - wam na pla - cu z Bo - ga or - dy - na - nsu,

5 A7 Dm B♭ A7 Dm

ra - ngę po - rzu - cam dal nie - ba wa - ka - nsu.

9 (17) F Dm Gm A7

Dla wol-noś - ci gi - nę, wia - ry swej nie mi - nę,

13 (21) Gm Dm B♭ A7 Dm

ten jest mój a - zard, te - n jest mój a - zard

Pieśń konfederatów barskich

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Odważny Polak na Marsowym Polu

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Pieśń konfederatów barskich z lat 1768-72 znana pod tytułem „Odważny Polak na Marsowym Polu” lub „Stawam na placu”. Autorstwo tekstu i muzyki jest nieznane. Utwór jest pieśnią wojskową o charakterze hymnu religijnego.

#### Nota historyczna

Konfederacja<sup>[1]</sup> Barska<sup>[2]</sup> <sup>[3]</sup> była zbrojnym związkiem szlachty polskiej i litewskiej. Zawiązano go dla obrony wiary katolickiej oraz niepodległości Rzeczypospolitej przeciwko brutalnie ingerującej w polskie sprawy polityce Rosji. Celem konfederatów było zniesienie ustaw przyjętych pod rosyjską presją, w tym szczególnie mocno kwestionowanej ustawy o równouprawnieniu innowierców. Konfederacja chciała też obalenia króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, którego uważała za rosyjską marionetkę. Walki trwały cztery lata i współcześnie ten ruch uważany jest za pierwsze polskie powstanie narodowe. Sojusznikiem Konfederacji była Francja, która wspierała ją finansowo, organizacyjnie i przez wojskowych instruktorów oraz objęła swoją kuratelą politykę zagraniczną związku – doprowadziła w ten sposób m.in. do zawarcia nieformalnego sojuszu z Chanatem Krymskim<sup>[4]</sup> raz z Turcją. Miał on gwarantować niepodległość Polski zgodnie z Traktatem Pruskim z 1711 roku. Konfederację popierały też Prusy, ale z odmiennych powodów. Dla Fryderyka II jawna wojna między Polakami i Rosją niweczyła rosyjskie plany objęcia kuratelą całej Rzeczypospolitej. Jak pokazały następane lata, dzięki konfederackiej rebelii Prusy weszły do gry i stały się uczestnikiem I rozbioru. Szerszy odbiór działań Konfederacji Barskiej był na Zachodzie generalnie bardzo negatywny, zwłaszcza w krajach protestanckich – ze względu na otwarcie antydysydencką postawę konfederatów. Umiejętne wykorzystanie tego aspektu przez propagandę rosyjską ogromnie zaciążyło na postrzeganiu sprawy polskiej w 2 poł. XVIII wieku<sup>[5]</sup>.

#### Analiza tekstu

„Odważny Polak” jest pieśnią wojskową o charakterze hymnu religijnego. Jego retoryka bardzo silnie podkreśla wyznaniowy charakter tego związku oraz żarliwość religijnej motywacji jego żołnierzy. Tekst ma 10 zwrotek. Dwie pierwsze są deklaracją wiary konfederatów w boskie wsparcie ich sprawy („z Boga ordynansu”, „Krzyż mi jest tarczą”). Trzecia zwrotka jest zapewnieniem, że ofiara z własnej krwi nie będzie daremną, bo zbawienie jest dla katolików najważniejsze. W czwartej zwrotce mamy odwołanie się do przykładu śmierci Chrystusa oraz deklarację celów politycznych – zniesienia ustaw, które w przekonaniu konfederatów niszczyły wolność i „świętą wiarę”. Piąta zwrotka to wyznanie pragnienia, aby wiara katolicka w Rzeczypospolitej odzyskała swoją pozycję, aby podniosła się z „upadku” i słyneła „w statku” (dostatku). W szóstej zwrotce autor deklaruje wiarę w boską pomoc do „zbawiennej rady”, dzięki czemu nie obawia się „przeciwników zdrady”. Zwrotki siódma i ósma to odwołanie do kultu maryjnego – mającego ogromne znaczenie dla polskich katolików. Autor prosi Matkę Boską o błogosławieństwo i przypomina, że Polacy wiele razy stawali do boju z przekonaniem o jej protekcji. Dziewiąta zwrotka jest odwołaniem się do „polskich patronów” (świętych). Autor zapewnia że „Zelantów (zelotów, żarliwych wyznawców i obrońców) serce” nie zachwieje się dzięki ich pomocy. Tekst pieśni kończy przypomnienie o religijnym charakterze Konfederacji i zapewnienie, że jej żołnierze walczą dla Boga, a nie dla doczesnych korzyści.

Opracował: Piotr Pacak



[1]Konfederacja (łac. confoederatio, związek) – związek zbrojny zawiązywany przez duchownych, szlachtę i miasta w celu realizacji własnych intencji lub w zastępstwie władzy państwowej, tworzony w Polsce i na Litwie w wiekach XIII-XIX. Jej genezy należy szukać w średniowiecznym prawie oporu (łac. ius resistendi) przeciwko władcy. Charakterystyczną cechą konfederacji była przynależność imienna; spis jej członków sporządzano w akcie jej zawiązania. Jako że zawiązanie następowało dla realizacji z góry określonego celu, konfederacja miała charakter czasowy. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Bar – miasto królewskie na Podolu (obecnie Ukraina, obwód winnicki), lokowane w 1453, relokowane ok. 1538 (prawa miejskie magdeburskie w 1540), od 1793 pod zaborem rosyjskim. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Konfederacja Barska – przyczyny powstania i ocena historii. Film na „Historia taka była”.

[4]Chanat Krymski – Chanat Krymski (krymskotat. Qırım Hanlığı) – historyczne państwo feudalne na Krymie pod panowaniem chanów tatarskich, istniejące od XV do XVIII wieku. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Antypolska propaganda w XVIII wieku. Artykuł na kresy.pl



## Ojczyzno ma

### Muzyka i słowa: ksiądz Karol Dąbrowski

1. Tyle razy pragnęłaś wolności,  
Tyle razy gnębił cię kat,  
Ale zawsze czynił to obcy,  
A dziś brata zabija brat!

Ref:

Ojczyzno ma, tyle razy we krwi skąpana,  
Ach, jak wielka dziś twoja rana,  
Jakże długo cierpienie tve trwa!

2. Biały orzeł znów skrepowany,  
Krwawy łańcuch zwisa u szpon,  
Ale wkrótce zostanie zerwany,  
Bo wolności wybija dzwon.

Ref:

Ojczyzno ma...

3. O Królowo Polskiej Korony,  
Wolność, pokój i miłość racz dać  
By ten naród boleśnie gnębiony,  
Odtąd wiernie przy Tobie mógł trwać!

Ref:

O Matko ma,  
Tyś królową polskiego narodu,  
Tyś wolnością w czasie niewoli  
I nadzieją, gdy w sercach jej brak!

4. Nowy ból przeszył serca Polaków,  
Pasterz-kapłan przelał swą krew,  
Abyś ty mógł żyć w wolnej Ojczyźnie,  
Bez cierpienia, bólu i krat.

Ref:

Ojczyzno ma...



## Ojczyzno ma

Muzyka i słowa: ksiądz Karol Dąbrowski

♩ = 100

Dm A7 Dm

Ty-le ra-zy prag-nęł-ła wol-noś-ci. Ty-le ra-zy dła-wił ją kat. A-le

6 Dm D7 Gm Dm A7 Dm

zaw-sze czy-nił to ob-cy, a dziś bra-ta za-bi-ja brat. Oj-

10 Dm A7 Gm C C#o7 Dm

czy-zno ma, Ty-le ra-zy we krwi ską-pa-na! Ach jak

14 D7 Gm A7 Dm Dm

wiel-ka dziś Two-ja ra-na, Ach jak dłu-go cier-pie-nie Twetrwa! Oj trwa!

Ojczyzno ma

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)





## Ojczyzno ma

### Muzyka i słowa: ksiądz Karol Dąbrowski

#### Informacje o utworze

Pieśń patriotyczna z 1981 r. związana z ruchem pierwszej Solidarności. Śpiewana w okresie stanu wojennego m.in. podczas Mszy św. w intencji Ojczyzny. Najbardziej znane nabożeństwa odprawiane były przez ks. Jerzego Popiełuszkę w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie

#### Nota historyczna

Jerzy Aleksander (Alfons) Popiełuszko (1947-1964) [1] był polskim duchownym rzymskokatolickim, franciszkańskim tercjarzem, kapłanem warszawskiej „Solidarności” i obrońcą praw człowieka. Pochodził z chłopskiej rodziny z Podlasia, bardzo religijnej i kultywującej tradycje patriotyczne. W 1965 roku wstąpił do Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie. W latach 1966-68 odbył zasadniczą służbę wojskową w specjalnej jednostce dla kleryków w Bartoszycach (54 Batalion Ratownictwa Terenowego[2]). Skutkiem zaostrzonego rygoru służby były kłopoty zdrowotne, które dręczyły go do końca życia. W 1971 roku zmienił imię Alfons na Jerzy Aleksander. 28 maja 1972 roku otrzymał święcenia kapłańskie z rąk Prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego. W pierwszych latach pełnił posługę w Aninie, Żąbkach oraz w warszawskim kościele Dzieciątka Jezus. W 1978 roku z powodu słabego zdrowia ksiądz Popiełuszko został przeniesiony do parafii przy kościele akademickim Św. Anny w Warszawie. Prowadził tam konwersatoria i rekolekcje dla studentów medycyny. Odprawiał również comiesięczne nabożeństwa dla średniego personelu medycznego. Z uczestniczących w nich osób Popiełuszko organizował opiekę medyczną w czasie dwóch pierwszych polskich pielgrzymek Jana Pawła II. Nadmiar wyczerpującej pracy kolejny raz nadwyrężył jego zdrowie i w maju 1960 roku został przeniesiony do kościoła Św. Stanisława Kostki, w którym prowadził duszpasterstwo medyczne. Od sierpnia 1980 ksiądz Jerzy Popiełuszko był związany ze środowiskami robotniczymi i aktywnie wspierał „Solidarność”. Prowadził wówczas msze w Hucie „Warszawa”. Po wprowadzeniu Stanu Wojennego organizował akcje charytatywne oraz pomoc dla prześladowanych i ich rodzin. Od 28 lutego 1982 roku prowadził Msze za Ojczyznę (w każdą ostatnią niedzielę miesiąca), przyciągające coraz więcej uczestników. Swoje duszpasterstwo opierał na przesłaniu „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj”.

Odwagą i niezłomną postawą ksiądz Popiełuszko zyskał wielki autorytet i popularność, tak w Warszawie jak i w całej Polsce. 19 maja 1983 roku poprowadził pogrzeb zamordowanego przez MO Grzegorza Przemyka[3]. W tym samym roku organizował Pielgrzymkę Ludzi Pracy na Jasną Górę w Częstochowie. Władze komunistyczne uznały działalność księdza Popiełuszki za zagrożenie. Stał się wówczas celem oszczerczych ataków propagandowych („np. prowokacja na Chłodnej”). Nasilenie tej akcji przypadło na początek września 1984 roku. 13 października doszło do pierwszej, nieudanej próby porwania. Wobec eskalacji zagrożenia i problemów zdrowotnych księdza Prymas Józef Glemp 16 października zaproponował Popiełuszce wyjazd na studia do Rzymu. Ksiądz postanowił jednak zostać w Polsce. 19 października został porwany przez grupę funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, po czym torturowany i bestialsko zamordowany. Ciało wrzucono do Wisły przy zaporze we Włocławku. Wyłowiono je 30 października. Pogrzeb księdza Jerzego odbył się 3 listopada 1984 roku w Warszawskiej. Był wielką manifestacją antykomunistyczną, która zgromadziła – według różnych ocen – od 600 tysięcy do miliona osób. 6 czerwca 2010 roku w Warszawie ogłoszono księdza Jerzego Popiełuszkę błogosławionym Kościoła katolickiego.

Proces bezpośrednich sprawców zamordowania (oficerowie MSW – Grzegorz Piotrowski, Leszek Pękala i Waldemar Chmielewski) księdza Jerzego trwał od 27 grudnia 1984 do 7 lutego 1985 roku. Skazano ich na kary od 14 do 25 lat pozbawienia wolności.



## Analiza tekstu

Pieśń „Ojczyzno ma” jest w swoim klimacie i stylistyce połączeniem hymnu maryjnego z żałobnym lamentem o treści patriotycznej. To pieśń „ludu” rozpaczającego nad niedolą swojej Ojczyzny, ale też niezłomnie wierzącego w jej rychłe odrodzenie. Pierwsza zwrotka jest przypomnieniem polskich walk o niepodległość („tyle raz pragnęłaś wolności”) i związanych z nimi represji „katów”. Zwraca też uwagę na to, że kiedyś Ojczyznę „dławili” obcy, a dzisiaj „brata zabija brat”. Jest to odwołanie się do bratobójczego charakteru ówczesnego konfliktu, który rozdzierał nie tylko naród, ale często także polskie rodziny. Powtarzany po każdej zwrotce refren jest lamentem nad cierpieniami Ojczyzny. Kolejna zwrotka rozpoczyna się wizją polskiego białego orła, skrępowanego „krwawym łańcuchem”. Kontrapunktuje z nią „wolności dzwon” zwiastujący rychłe rozerwanie więzów. Aby zrozumieć symbolikę tej zwrotki należy osadzić ją w historycznym kontekście – czasie pierwszej „Solidarności” i powszechnej nadziei na odzyskanie przez Polskę wolności. Trzecia zwrotka odwołuje się do „Królowej Polskiej Korony”. Mamy tutaj połączenie typowej dla poezji patriotycznej personifikacji „Matki – Ojczyzny” z religijną postacią Matki Boskiej, często nazywanej w polskiej tradycji religijnej „Królową Polski”. Zwrotka jest błaganiem cierpiącego ludu o wolność, pokój i miłość, które pozwolą mu wiernie stać przy swojej „Matce”. Czwarta zwrotka ponawia zawołanie do „Królowej Polski”, która jest „wolnością i nadzieją w niewoli”. Aby to zrozumieć musimy przypomnieć sobie szczególną rolę Kościoła katolickiego w tamtym czasie. Wobec komunistycznego ucisku tworzył on wspólnotę, która była z jednej strony schronieniem przed opresją, a z drugiej dawała właśnie tak bardzo potrzebną nadzieję. Ostatniej zwrotce historia dopisała szczególną wymowę. Opisuje ona śmierć „pasterza – kapłana”, co możemy uznać za przypomnienie ofiary polskich księży mordowanych w czasie II Wojny oraz tych, którzy zginęli we wcześniejszych latach PRL-u. Pieśń powstała jeszcze za życia księdza Jerzego, ale jego tragiczna śmierć nadała jej wstrząsający charakter nieoczekiwanego proroctwa.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Jerzy Aleksander Popiełuszko, wcześniej Alfons Popiełuszko[b] (ur. 14 września 1947 w Okopach, zm. 19 października 1984 we Włocławku) – polski duchowny rzymskokatolicki, tercjarz franciszkański, kapelan warszawskiej „Solidarności”, obrońca praw człowieka w PRL, zamordowany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, błogosławiony i męczennik Kościoła katolickiego. Pośmiertnie odznaczony Orderem Orła Białego. [Strona na Wikipedii](#), [Portal tematyczny na stronie IPN](#), [Jerzy Popiełuszko – posłaniec prawdy](#). Film na [cda.pl](#), [Zwycięzcy nie umierają](#) – film na Youtube, [Jestem gotowy na wszystko](#) – film na Youtube, [Jak zginął ksiądz Jerzy](#) – film na [ipn.tv](#)

[2]Artykuł o 54 Batalionie na [repozytorium](#)

[3]Grzegorz Przemysk (ur. 17 maja 1964 w Warszawie, zm. 14 maja 1983 tamże) – polski poeta, syn poetki Barbary Sadowskiej i Leopolda Przemyska. Uczeń XVII LO im. Frycza Modrzewskiego. Został pobity przez milicjantów, co doprowadziło do jego śmierci. [Strona na Wikipedii](#)



## Orlątko

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Artur Oppman (Or-Ot)**

O mamó otrzyj oczy z uśmiechem do mnie mów  
Ta krew co z piersi broczy, ta krew to za nasz Lwów  
Ja biłem się wytrwale jak starsi, mamó chwał.  
Tylko mi ciebie mamó,  
tylko mi Polski żal.  
Tylko mi ciebie mamó,  
tylko mi Polski żal.

Z prawdziwym karabinem u pierwszych stałem czat.  
O nie płacz za swym synem, co za ojczyznę padł  
Z krwawą na piersi plamą odchodzę dumny w dal.  
Tylko mi ciebie mamó,  
tylko mi Polski żal.  
Tylko mi ciebie mamó,  
tylko mi Polski żal.

Mamó czy jesteś ze mną, nie słyszę twoich słów,  
W oczach mi trochę ciemno, obroniliśmy Lwów  
Zostaniesz biedna sama – Baczość- za Lwów cel pal!  
Tylko mi ciebie mamó,  
tylko mi Polski żal.  
Tylko mi ciebie mamó,  
tylko mi Polski żal.



## Orlątko

Muzyka: autor nieznany

Słowa: Artur Oppman (Or-Ot)

Am E7

O ma-mo— ot-rzyj o- czy— z uś - mie-chem do mnie

5 Am Am C E7

mów. Ta krew coź pier - si bro- czy,— ta krew to za nasz

9 Am Dm Am Dm

Lwów Ja bi- łem— się wy- trwa-le— jak star - si, ma-mo

13 E Am C Dm E7

chwa - a - a - al. Tyl - ko mi Cie - bie ma - a - mo - o, tyl-ko mi

20 E7 Am Am C Dm

Pol - ski za - l Tyl - ko mi Cie - bie ma - a -

26 E E7 Am

a - mo, tyl - ko mi Pol - ski za -

## Orlątko

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Artur Oppman (Or-Ot)**

### Informacje o utworze

Pieśń została napisana do widowiska jasełkowego „Baśń w szopce”, wystawionego w grudniu 1918 r. w czasie walk o Lwów i była hołdem dla najmłodszych uczestników tej walki o prawo do polskości. Tekst piosenki jest ostatnimi słowami umierającego, nastoletniego żołnierza, który pociesza zrozpaczoną, płaczącą matkę.

### Nota historyczna

Pieśń, do której słowa napisał Artur Oppman (Or-Ot), była hołdem dla najmłodszych uczestników walki Lwowa o prawo do polskości. Za pierwszy krok do odbudowy przez Polskę niepodległości uważamy zwykle 11 listopada 1918 roku, kiedy to Polacy po 123 latach odzyskali kontrolę nad swoją stolicą. W tym samym jednak czasie od prawie dwóch tygodni walczył Lwów.

Tekst piosenki jest ostatnimi słowami umierającego, nastoletniego żołnierza, który pociesza zrozpaczoną, płaczącą matkę. Forma literacka jest adaptacją wywodzącego się jeszcze ze starogreckiej poezji trenu (lamentu). Główną zmianą było oddanie przez autora narracji hołdu śmiertelnie rannemu bohaterowi. Poza tym tekst zachowuje wszystkie elementy gatunku:

- exordium (wyjawienie przyczyny bólu) – żołnierz umiera śmiertelnie ranny w walce za polskość Lwowa, zostawia ukochaną Matkę;
- laudatio (wyliczenie zasług zmarłego) – mimo młodego (w domyśle – przedpoborowego) wieku poszedł walczyć za swoje miasta i kraj, bił się tak jak starsi żołnierze;
- comploratio (opłakiwanie) – „Zostaniesz biedna, sama”, „Tylko mi Ciebie Mamo, tylko mi Polski żal”;
- consolatio (pocieszenie) połączone z exhortatio (moralne pouczenie) – „O Mamo otrzyj łzy, z uśmiechem do mnie mów”, syn przypomina Matce, że umiera za polskość ukochanego miasta i przypomina o zwycięstwie „Obroniliśmy Lwów!”.

Piosenka była po 1945 roku na indeksie utworów zakazanych (podobnie jak większość tematów związanych z polskim Lwowem). Po zmianie ustroju oficjalnie weszła do śpiewnika harcerskiego i doczekała się różnych wykonań (np. zespołu „Forteca”).

### Walka o Lwów

30 października 1918 roku do miasta przybyli z Warszawy przedstawiciele Rady Regencyjnej. Uroczyste przejście przez nich władzy we Lwowie planowano na 11 listopada. Tymczasem w nocy 31 października rozpoczęła się akcja oddziałów ukraińskich, podlegających Ukraińskiej Radzie Narodowej. Plan działania opracowali oficerowie austriaccy. Na mocy tajnego porozumienia rządu cesarsko-królewskiego z URN cała Galicja Wschodnia miała odtąd podlegać administracji ukraińskiej. Aby zapewnić temu spiskowi odpowiednią siłę militarną, Austriacy odpowiednio wcześniej zgromadzili w 20-tysięcznym garnizonie Lwowa przeszło 12 tysięcy Ukraińców. Dodatkowo uzbroili i wyposażyli formację „Strzelców Siczowych”, którą dowodził nominalnie Wilhelm Habsburg (faktycznie płk. Hryć Trus-Tarnawski). Polacy dali się zaskoczyć. Do walki stanęły nieliczne oddziały POW i ochotnicy. Dowództwo nad całością objął kpt. Mączyński. Większością szczupłych sił obsadził okazały gmach Szkoły Sienkiewicza. Drugim punktem oporu był Dom Technika, w którym 7-osobowa (!) załoga w ciągu trzech dni odparła wszystkie ataki Ukraińców.

Polacy nie tylko utrzymali obie reduty, ale przeszli nawet do kontrataku. Spontanicznie powstające w całym mieście grupy i oddziały same zdobywały broń i atakowały najbliższe obiekty, stopniowo tworząc i stabilizując linię frontu. Do szeregów masowo wstępowała młodzież bez względu na orientację polityczną.



To właśnie te „orlęta” były główną siłą obrony polskiego Lwowa. Walkę wspierały również organizacje kobiece, zajmując się zaopatrzeniem i służbą zdrowia. Poza Lwowem ukraińska akcja objęła również Przemyśl, Chełmszczyznę i Wołyń. Za pomocą dla Galicji stanowczo opowiadała się opinia publiczna. 17 listopada przez Warszawę przeszła fala demonstracji wzywających do odsieczy Lwowa. Dwa dni później z Przemyśla ruszyła wzdłuż linii kolejowej ekspedycja płk. Tokarzewskiego (11 500 ludzi, 8 dział, pociąg pancerny) i wieczorem tego samego dnia przebiła się do miasta. 21 listopada Polacy rozpoczęli na wszystkich odcinkach atak, który ostatecznie wyparł oddziały ukraińskie poza Lwów. Do końca grudnia sytuacja w Galicji zmieniła się na korzyść strony polskiej. Mimo znacznie mniejszych sił, dzięki zręcznej taktyce, odzyskano obszary między Przemyślem i Chyrowem. Odbito również Lwów, chociaż nie przerwało to oblężenia. Ukraińcy działając poza obszarem zabudowanym wciąż blokowali miasto. Wzięcie miasta szturmem było jednak poza ich zasięgiem. Miasto jeszcze na dwie dekady pozostało polskie.

O bohaterstwie lwowskich Orłęt opowiada m.in. Karol Szreder w „Orlęta – z walk lwowskich”. Oto fragment poświęcony walkom o pocztę: „Zruinowana, paląca się poczta ziała ogniem karabinowym. Wokół niej leżały gęsto trupy ludzkie. W pewnym miejscu, w rozwalonej bramie, klęczał na ziemi młodziutki chłopiec i ustawicznie strzelał. Ktoś podawał mu w tyle świeżo nabijane karabiny. Za każdym strzałem słyhać było jęk pod naszą kamienicą. Strzelał niezmiernie celnie. Przez ulicę puściło się trzech ruskich żołnierzy, pragnących za wszelką cenę dostać się do strzelającego. Trzy szybkie strzały i trzy trupy wyciągnęły się w poprzek ulicy. Mieliśmy już odejść od okna, bo kule przez zbite szyby wpadały do mieszkania, brzęcząc jak osy nad naszemi, gdy wtem strzelający chłopiec zachwiał się, wypuścił z dłoni karabin i runął na wznak. Natychmiast obok niego wyłoniła się druga taka drobna, jak tamta postać, której znowu ktoś podawał nabijane karabiny. Oparty o martwe ciało kolegi strzelać musiał również niezmiernie celnie, bo nikt ze strony ruskiej nie próbował przebiec ulicy. Wokół niego rozbryzgiwał się poszarpany mur od lecących kul ruskich i obsypywał go czerwonym miałem. Strach ścisnął moje serce. Mimo groźnego niebezpieczeństwa ruszyć się nie mogliśmy od okna, oczy nasze przypadły do tego dziecka, usta mimowolnie szeptały jakąś gorącą modlitwę. Strzały stawały się coraz gorętsze. Poczta grzmiała wszystkimi otworami. W pobliżu wylatywały resztki szyb z kamienic. Raptem silniejsza salwa, jedna, druga, trzecia. W bramie pocztowej zachybotła się postać strzelającego chłopca. Podniósł jeszcze karabin, lecz ręce już opadły i osunął się cicho obok zabitego poprzednika. Zza załomu jak widmo, natychmiast wysunęła się nowa postać, taka jak tamci, rówieśnik. Szybko odsunął ciało jednego z poległych, oparł się na drugim i podniósł karabin do oczu ...”.

Opracował: Piotr Pacak



## **Pieśń Konfederatów Barskich**

**Muzyka: Andrzej Kurylewicz**

**Słowa: Juliusz Słowacki**

Nigdy z królami nie będziem w aljansach,

Nigdy przed mocą nie ugniemy szyi;

Bo u Chrystusa my na ordynansach

— Słudzy Maryi!

Więc choć się spęka świat, i zadrży słońce,

Chociaż się chmury i morza nasrożą;

Choćby na smokach wojska latające,

Nas nie zatrwożą.

Bóg naszych ojców i dziś jest nad nami!

Więc nie dopuści upaść żadnej klęsce;

Wszak póki On był z naszymi ojcami,

Byli zwycięzce!

Więc nie wpadniemy w żadną wilczą jamę,

Nie uklękniemy przed mocarzy władzą;

Wiedząc, że nawet grobowce nas same

Bogu oddadzą.

Ze skowronkami wstaliśmy do pracy,

I spać pójdziemy o wieczornej zorzy;

Ale w grobowcach my jeszcze żołdacy

I hufiec boży.



Bo kto zaufał Chrystusowi Panu,  
I szedł na święte kraju werbowanie,  
Ten, de profundis, z ciemnego kurhanu,  
Na trąbę wstanie.

Bóg jest ucieczką i obroną naszą!  
Póki on z nami całe piekła pękną!  
Ani ogniste smoki nas ustraszą,  
Ani ulękną.

Nie złamie nas głód, ni żaden frasunek,  
Ani zhołdują żadne świata hołdy:  
Bo na Chrystusa my poszli werbunek,  
Na jego żołdy. —





## Pieśń Konfederatów Barskich

Muzyka: Andrzej Kurylewicz

Słowa: Juliusz Słowacki

Am Dm Am E

Nig - dy z kró - la - mi nie bę - dziem w a - lian - sach,

5 Am C G7 C E7

nig - dy przed mo - cą nie ug - nie - my szy - i,

9 Am A Dm

bo u Chrys - tu - sa my na or - dy - nan - sach

13 A E Am

stu - dzy Mary - i!

Pieśń Konfederatów Barskich

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Pieśń Konfederatów Barskich

**Muzyka: Andrzej Kurylewicz**

**Słowa: Juliusz Słowacki**

### Informacje o utworze

„Pieśń Konfederatów Barskich” – autorstwa Juliusza Słowackiego [1], powstała jako część dramatu „Ksiądz Marek”. Melodię napisał w latach 70-tych XX wieku Andrzej Kurylewicz [2] na potrzeby inscenizacji „Księdza Marka”.

[1] Juliusz Słowacki herbu Leliwa (1809 – 1849) – polski poeta doby romantyzmu, dramaturg i epistolograf, uważany za jednego z Wieszczów Narodowy. [Wikipedia](#)

[2] Andrzej Kurylewicz (1932 – 2007) – polski kompozytor, pianista, puzonista i dyrygent. [Wikipedia](#)

### Nota historyczna

Konfederacja Barska (1768-1772) [1] uważana jest wspólnie za pierwsze i najdłuższe z polskich powstań narodowych. Była związkiem szlachty przeciwko otwartej, bezwzględnej ingerencji (w tym zbrojnej) Rosji w polityczny i ustrojowy porządek Rzeczypospolitej. Głównymi celami była obrona niepodległości i wiary katolickiej oraz zniesienie ustaw narzuconych przez Rosję, zwłaszcza dotyczących równouprawnienia innowierców. W przypadku tych ostatnich sprzeciw budziła brutalna presja na Sejm, posuwająca się nawet do porwania posłów.

Konfederacja Generalna została zawiązana w Barze na Podolu 29 lutego 1768 roku. Jej hasłem była „Wiara i Wolność”. Za wrogów związek ten uznawał: uległego wobec Rosji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, cesarzową Katarzynę II oraz protegowanych przez Rosję innowierców. Inicjatorami powołania tej konfederacji byli: Jerzy Mniszech (marszałek nadworny koronny) i Adam Krasiński (biskup kamieniecki). 4 marca w Barze zaprzysiężono związek zbrojny konfederacji, któremu przewodzili: Michał Krasiński, Joachim Potocki, Józef Pac, Józef Sapieha, Józef Pułaski i Wawrzyniec Potocki. 23 marca Senat Rzeczypospolitej podjął uchwałę o wezwaniu wojsk rosyjskich w celu stłumienia Konfederacji Barskiej. Wywołało to gwałtowną reakcję „narodu szlacheckiego”. Już 23 czerwca powołana została Konfederacja Krakowska, a w następnych miesiącach ruch ten objął Koronę i Litwę. Łącznie zawiązano 66 lokalnych konfederacji. Początkowo nie miały one żadnej struktury zwierzchniej. Dopiero pod koniec października 1769 roku powołano rząd centralny – Generalność.

Konfederaci już w maju 1768 roku uderzyli na rosyjskie garnizony stojące w Rzeczypospolitej od 1763 roku. Kiedy 19 czerwca Rosjanie razem z wojskami królewskimi zdobyli Bar, walki przeniosły się na Ukrainę. Doszło tam jednak do buntu „hajdamaków” (wywołanego najprawdopodobniej przez rosyjskich agentów), który spowodował krwawe rzezie ludności polskiej oraz żydowskiej i stłumił na tych terenach działania konfederatów. 15 lipca wybuchło powstanie na Białorusi, która zakończyło się 26 października kapitulacją Nieświeża.

25 września 1768 roku Imperium Osmańskie wypowiedziało wojnę Rosji pod pretekstem żądania opuszczenia Rzeczypospolitej przed oddziały rosyjskie. Razem ze wsparciem francuskim (pieniądze, broń, instruktorzy) podniosło to upadającą już Konfederację. W 1769 roku Austria tolerowała działalność konfederackiej Generalności na swoim terytorium. Prusy były przeciwne protektoratowi Rosji nad całą Rzeczypospolitą, więc we własnym interesie, mimo oficjalnej neutralności, wspierały Konfederację aby pogłębić konflikt polsko – rosyjski. Papięstwo (Klemens XIV) nie wsparło konfederatów i stanęło po stronie króla.

Zdecydowana przewaga armii rosyjskiej i wspierających ją polskich oddziałów wiernych królowi nie



dawała konfederatom realnej szansy na zwycięstwo. Odnosili wprawdzie lokalne sukcesy (np. Kazimierz Pułaski [2] i Szymon Kossakowski [3]), ale prędzej czy później rozstrzygała różnica sił i konfederaci w końcu zawsze przegrywali. 13 października 1770 w Preszowie na Słowacji Konfederacja wydała akt detronizacji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i ogłosiła bezkrólewie. Był to polityczny błąd, który przekreślił ostatnią szansę na pertraktacje z obozem królewskim. Katastrofalne polityczne skutki przyniosła też desperacka akcja porwania króla, którą na rozkaz Generalności wykonał Kazimierz Pułaski 3 listopada 1771 roku w Warszawie. Porwany i ranny król zdołał uciec, a sprawa skutecznie zniechęciła do Konfederacji wielu dotychczasowych stronników. Końcem ostatnich nadziei było wejście do akcji Austrii, której wojska 14 maja 1772 roku wkroczyły przez Przełęcz Dukielską na ziemię Rzeczypospolitej. Broniły się jeszcze ostatnie twierdze Konfederatów, w tym Jasna Góra (do 18 sierpnia). Ostatnie punkty oporu padły w listopadzie i to był już koniec.

Ogółem czynny udział w walkach konfederatów wzięło ok. 100 tysięcy ochotników, którzy stoczyli ponad 500 bitew i potyczek. Skutki wojny domowej były dla Rzeczypospolitej tragiczne. Polskie straty, według oficjalnych wyliczeń z 1778 roku, wyniosły ok. 60 tysięcy ludzi. Przeszło 14 tysięcy konfederatów zesłano na Syberię. Wielu przymusowo wcielono do armii rosyjskiej. Austria, Prusy i Rosja wykorzystały konfederackie powstania jako pretekst do I rozbioru. Mimo tragicznej klęski Konfederacja Barska stała się narodową legendą, uwiecznioną w wielu utworach literackich, w tym m.in. w „Księdzu Marku” Juliusza Słowackiego. Jest to dramat mistyczny z 1843 roku. Jego akcja rozgrywa się 20 czerwca 1768 roku, w dniu zdobycia Baru przez wojska rosyjskie i wspierające je oddziały królewskie. Głównym bohaterem jest karmelita Marek Jandołowicz [4] – charyzmatyczny kaznodzieja i duchowy przywódca Konfederacji Barskiej. Słowacki ogólnie odniósł się do wydarzeń historycznych, ale zmienił niektóre wątki – np. uśmiercając księdza Marka, którego historyczny pierwowzór przeżył moskiewską niewolę i zmarł dopiero w 1799 roku. Konfederacja Barska była dla Słowackiego przełomem w polskiej historii, spięciem dwóch epok, odchodzącej monarchiczno – magnackiej i nowej, republikańskiej. Samego księdza Marka poeta przedstawił jako „Bożego Rycerza i Proroka”, który złożył najwyższą ofiarę w walce o wolność. Będąca częścią I aktu „Pieśń Konfederatów Barskich” jest parafrazą oryginalnej, XVIII-wiecznej pieśni i okazała się najpopularniejszą częścią poematu.

## Analiza tekstu

Tekst Słowackiego ma 8 zwrotek i napisany jest 8-zgłoskowcem. Pierwsza zwrotka jest ideowym i religijnym manifestem konfederatów. Przedstawiają się w niej jako republikanie („Nigdy z królami nie będziem w aliansach”) i niezłomni bojownicy o wolność („Nigdy przed mocą nie ugniemy szyi”). Zakończenie odwołuje się do wiary katolickiej i definiującego polską religijność kultu maryjnego („słudzy Maryi”). Druga zwrotka to wizja apokalipsy, połączona z zapowiedzią nieustraszonej walki bez względu na przeciwności. Następane zwrotki to klasyczny lament z odwołaniem się do „Boga Ojców” w żarliwym przekonaniu, że wierność religii przodków zapewni opiekę boską i ostateczne zwycięstwo, a nawet śmierć nie przerwie służby pobożnych rycerzy. „De profundis” w szóstej zwrotce jest nawiązaniem do pierwszego wersu Psalmu 130 „De profundis clamavi at te, Domine” („Z głębokości wołam do Ciebie Panie”) i manifestem wiary w zmartwychwstanie na boski zew („na trąbę”).

## Echa w kulturze

Mimo krwawej klęski konfederaci barscy stali się dla przyszłych pokoleń bohaterami i uosobieniem niezłomnego patriotyzmu w walce z rosyjskim imperium. Echa konfederackiej epepei znajdziemy między innymi w utworach Henryka Rzewuskiego, Adama Mickiewicza, Zygmunta Krasińskiego i Juliusza Słowackiego. Od drugiej połowy XIX wieku w polskiej historiografii (głównie za sprawą „szkoły krakowskiej”) dominowała jednak negatywna narracja na temat Konfederacji Barskiej, ukształtowana jeszcze przez propagandę obozu królewskiego z drugiej połowy XVIII wieku. Zryw ten postrzegano jako powstanie „elementu” zacofanego i nietolerancyjnego przeciwko postępowym rządów stronnictwa królewskiego. Ujęcie to chętnie podchwyciła komunistyczna propaganda w powojennej Polsce, szczególnie eksponująca religijną motywację walki konfederatów. Zmieniło się to dopiero po 1989 roku. W 1990 roku walki konfederatów zostały upamiętnione na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie.



Osiem lat później w Teatrze Telewizji TVP przedstawiono ekranizację dramatu „Ksiądz Marek” w reżyserii Krzysztofa Nazara. Spektakl ten został zaliczony do „Złotej Setki Teatru Telewizji”.

Z kulturowych zapożyczeń „Pieśni Konfederatów Barskich” wymienić można np. Pieśń Wolnej Kompanii z powieści „Pani Jeziora” Andrzeja Sapkowskiego”

„Żadne nas berło ni tron nie pozyszczy  
Nigdy z królami nie będziem w alijsach  
My u dukata, co jak słońce błyszczycy  
Na ordynansach!”

[1] Konfederacja Barska (1768-72) – zbrojny związek szlachty polskiej w obronie niepodległości Rzeczypospolitej i wiary katolickiej. [Wikipedia](#)

[2] Kazimierz Pułaski herbu Ślepowron (1745 - 1779) – polski oficer, jeden z wojskowych dowódców Konfederacji Barskiej, bohater wojny o niepodległość USA. [Wikipedia](#)

[3] Szymon Kossakowski herbu Ślepowron (1741-1794) – jeden z wojskowych dowódców Konfederacji Barskiej. Hetman litewski, generał rosyjski, współinicjator Konfederacji Targowickiej, rosyjski kolaborant i zdrajca, aresztowany, skazany i powieszony w czasie Powstania Kościuszkowskiego. [Wikipedia](#)

[4] Marek Jandołowicz (1713-1799) – karmelita, kaznodzieja, jeden z przywódców Konfederacji Barskiej. [Wikipedia](#)

Opracował: Piotr Pacak



## **Pieśń Pierwszej O.L.K.**

### **Muzyka i słowa: autor nieznany**

My się szarży nie boimy,  
Szarżę oknem wyrzucimy.  
Albo oknem, albo drzwiami,  
Te bez gwiazdek i z gwiazdkami.

Bo już dla nas nie ma sztuk  
Niechaj żyje babski pułk,  
Niechaj żyje, niechaj żyje  
Zagórskiej pułk!

Bo już dla nas nie ma sztuk  
Niechaj żyje babski pułk,  
Niechaj żyje Zagórskiej pułk!

Nasi dzielni jenerali,  
Co z okopów uciekali,  
Uciekali do Krakowa!  
Niechaj panny bronią Lwowa!

Wiec już dla nas nie ma sztuk  
Niechaj żyje babski pułk,  
Niechaj żyje, niechaj żyje  
Zagórskiej pułk!

Bo już dla nas nie ma sztuk  
Niechaj żyje babski pułk,  
Niechaj żyje Zagórskiej pułk!



## Pieśń Pierwszej O.L.K.

Muzyka i słowa: autor nieznany

♩ = 110

E G C E F E<sup>7</sup> Am

My się sza - rzy nie bo - i - my, Szar-żę o - knem wy-rzu - ci - my

5 E G C E F E<sup>7</sup> Am

Al - bo ok - nem al - bo drzwia mi Tę bez gwiaz dek i z gwiazd - ka - mi

9 F C

Bo już dla nas nie ma sztuk. Nie - chaj ży - je bab - ski pułk,

13 Dm Am E

Nie - chaj ży - je, nie - chaj ży - je Za - gór - skiej pułk!

17 B<sup>b</sup> Am

Bo już dla nas nie ma sztuk, Nie - chaj ży - je bab - ski pułk,

21 E E<sup>7</sup> F Am

Nie - chaj ży - je Za - gór - skiej pułk!

## Pieśń Pierwszej O.L.K.

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Tekst i muzyka nieznanego autora. Pieśń była nieoficjalnym hymnem Ochotniczej Legii Kobiet. Była to ochotnicza formacja wojskowa polskich kobiet, utworzona pod koniec 1918 roku dla obrony Lwowa przed Ukraińcami. Zarówno Legia, jak i jej hymn były popularne w okresie międzywojennym. Po 1945 roku pamięć o O.L.K. usunięto z oficjalnego nauczania historii. W latach 80-tych XX wieku hymn Legii wydawany był w patriotycznych śpiewnikach drukowanych w „drugim obiegu”.

#### Nota historyczna

Kiedy w listopadzie 1918 roku wybuchła polsko – ukraińska wojna o Małopolskę Wschodnią<sup>[1]</sup>, lwowianki od pierwszych dni wspierały nieliczne polskie oddziały broniące Lwowa. 29 listopada w ramach lwowskiej Straży Obywatelskiej utworzony został kobiecy oddział. Początkowo była to milicja przeznaczona do zadań pomocniczych – służby administracyjnej, kurierskiej i wartowniczej. Już w grudniu dowództwo obrony Lwowa zmieniło status jednostki, przeformowując ją w oddział wojskowy, skoszarowany, w pełni uzbrojony, umundurowany i zaprowiantowany. Oficjalnie przyjęto wówczas nazwę Ochotnicza Legia Kobiet.

Inicjatorką i organizatorką oraz komendantką Legii była Aleksandra Zagórska (1884 – 1965) – działaczka niepodległościowa, członkini Związku Walki Czynnej, Związku Strzeleckiego i Polskiej Organizacji Wojskowej. W czasie walk o Lwów 21 listopada 1918 roku poległ jej 14 -letni syn Jerzy Bistchan, gimnazjalista, harcerz, polskie Orłę. Wobec szczupłości sił broniących Lwowa, legionistki często włączały się w walkę na pierwszej linii., odznaczając się wielką odwagą i poświęceniem w boju. Jedną z bohaterek lwowskich walk Legii była Helena Bujwidówna. Ogółem, w czasie obrony Lwowa, przez Legię przeszło około 400 Polek. Do końca 1918 roku 66 z nich zginęło walcząc za swoje ukochane miasto i jego prawo do polskości.

W 1919 roku O.L.K. objęła organizacyjnie cały kraj, rozwijając się do siły pełnego pułku (ok. 2500 ochotniczek). Legionistki nie walczyły jako jedna formacja. Rozdzielano je grupami różnej wielkości po wszystkich odcinkach frontu. W połowie 1919 roku ochotniczki Legii zapisały piękną kartą walcząc w obronie Wilna przed bolszewikami. Dowodziła tam nimi podporucznik Wanda Goertz. Wśród bohaterek O.L.K. możemy wymienić jeszcze między innymi Marię Wittek<sup>[2]</sup> (pierwsza polska kobieta – generał), kapral Janinę Łada – Walicką z II Ochotniczego Szwadronu Śmierci<sup>[3]</sup> i sanitariuszkę Janinę Prus – Niewiadomską. Ochotnicza Legia Kobiet została rozwiązana w 1922 roku. Dzięki staraniom weteranek tej formacji w 1928 roku powołano Wojskowe Przysposobienie Kobiet. W latach 30-tych weteranki Legii utworzyły Związek Legionistek, który istniał do wybuchu II wojny światowej.

#### Analiza tekstu utworu

Hymn jest typową wojskową, prostą piosenką marszową o nieco buntowniczej, antyoficerskiej wymowie. Tekst sławi bitność „babskiego pułku” i jego komendantki Aleksandry Zagórskiej. Przypomina też udział O.L.K. w obronie Lwowa. Wspomniana w Hymnie ucieczka „jenerałów do Krakowa” jest figurą poetycką nawiązującą do samotnej walki obrońców Lwowa w pierwszych dniach wojny polsko – ukraińskiej, przed dotarciem odsieczy organizowanej w głębi kraju.

<sup>[1]</sup>Wojna polsko – ukraińska: od 1 listopada 1918 do 16 lipca 1919 roku, między Rzeczpospolitą Polską wspieraną przez Rumunię a Zachodnioukraińską Republiką Ludową.

<sup>[2]</sup>Maria Wittek – urodzona w 1899 roku, zmarła w 1997. Pierwsza Polka w historii awansowana do

stopnia generała brygady (1991). Dama Orderu Virtuti Militari [https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria\\_Wittek](https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Wittek)

[3] II Ochotniczy Szwadron Śmierci (Dywizjon Jazdy Ochotniczej, Dywizjon Huzarów Śmierci, 1 Dywizjon Huzarów Wojsk Litwy Środkowej). Ochotnicza jednostka polskiej kawalerii utworzona w 23 lipca 1920 roku z weteranów oddziału jazdy majora Jaworskiego i Pułku Jazdy Tatarskiej. Dywizjon walczył w Bitwie Warszawskiej. Nigdy nie poniósł porażki.

Opracował: Piotr Pacak





## Pieśń Powstańców (Zaliwskiego)

**Muzyka: Marcin Ritter**

**Słowa: tekst z poematu "10 obrazów z wyprawy do Polski"**

Już jutrznia blada

Z rannych chmur błyska,

Słońce za nią bieży w trop,

Czarna noc spada,

Światło ją ciska

U zwyciężkich słońca stop!

Despotyzm dziki

Ziemię uciska,

Głuchy Ludu słychać jęk,

Płaczliwe krzyki,

Krew z ciała pryska,

Kajdan rozlega się brzęk.

Refren

Lecz myśl niebieska nad Polską świeci,

W pogoń za nią światła dzieci;

Na śmierć królom trąbmy bój

Na śmierć królom trąbmy bój

Kto siebie ceni

- Wyżej nad braci,

Komu polski obrzydł kraj:

Ojczyznę zmieni,

I nic nie straci:



Jemu w zbytkach - wszędzie raj!

Świetne urzędy,

Jasne imiona,

Niech każdy zdobywa sam;

Zaszczytne względy,

Cześć zasłużona,

Z zwyciężkich niech błyszczy bram.

Refren

Precz z Polskiej ziemi Jaśni - Panowie,

Precz z Polskiej ziemi Kniazie - Hrabiowie X2

Dziś nie dla Was w Polsce raj

Dziś nie dla Was w Polsce raj

Dalej do broni!

Kto tylko żyje,

Komu Polska miła - Bóg!

Dalej do koni!

W kim serce bije,

Kto nie z nami - ten nasz wróg:

Refren

Bo na chorągwi naszej wyszyta ,

Ludów swoboda - Rzeczpospolita! X 2

Nie zna Panów - ani sług!...

Nie zna Panów - ani słu

## Nuty i akordy

Tekst pieśni z poematu „10 obrazów z wyprawy do Polski 1833 r.” autorstwa anonimowego uczestnika wyprawy Zaliwskiego (1835) muzycznie zinterpretowany na potrzeby XI Koncertu Niepodległości „Leśni” przez Marcina Rittera.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Pieśń Powstańców (Zaliwskiego)

**Muzyka: Marcin Ritter**

**Słowa: tekst z poematu "10 obrazów z wyprawy do Polski"**

### Informacje o utworze

Tekst pieśni pochodzi z poematu Dziesięć obrazów z wyprawy do Polski z 1833 r., autorstwa jednego z uczestników Partyzantki Zaliwskiego. Dramat dedykowany został Michałowi Wołłowiczowi – „przyjacielowi i towarzyszowi, powieszonemu przez Cara Moskwy na Litwie za wyprawę 1833 roku”. Książka została wydana anonimowo w paryskim wydawnictwie Maulde i Renou w 1841 roku. Jej autorem był Michał Chodźko, poeta, działacz polityczny i publicysta emigracyjny, członek Zgromadzenia Filaretów. Był on synem Jana Chodźki, powieściopisarza, dramaturga, poety i prawnika, który za udział w Powstaniu Listopadowym został zesłany na Ural.

Michał Wołłowicz. Grafika z poematu Dziesięć obrazów. Paryż 1841. Źródło: Polona

Młody Michał Chodźko, który podobnie jak ojciec uczestniczył w Powstaniu Listopadowym, uniknął aresztowania i od 1832 roku przebywał we Francji. Tu przyłączył się do powstałego 28 grudnia 1832 roku tajnego komitetu Zemsta Ludu, którego celem było wzniecenie nowego powstania w zaborze rosyjskim. Przedostawszy się do Królestwa Polskiego, Michał Chodźko znalazł się w składzie oddziału Michała Wołłowicza. W wyniku zdrady oddział został rozbity przez Rosjan, a dowodzący nim Wołłowicz publicznie stracony w Grodnie. Sam Chodźko, ponownie szczęśliwie uniknąwszy represji, od 1837 roku działał w Zjednoczeniu Emigracji Polskiej, zaś w 1848 wraz z Adamem Mickiewiczem organizował Legion Polski we Włoszech.

W poemacie Chodźki „Dziesięć obrazów z wyprawy do Polski z 1833 r.”, oprócz kilku pieśni i partytur znalazł się także, pięciowrotkowy wiersz Pieśń Powstańców. Włączony do repertuaru XII Koncertu Niepodległości „Leśni” jako Pieśń Powstańców (Zaliwskiego). Muzykę do utworu skomponował Marcin Ritter.

### Nota historyczna

Po klęsce Powstania Listopadowego Polacy nie zarzucili działań na rzecz odzyskania niepodległości. Przygotowania do wybuchu powstań zbrojnych w głębi Rosji prowadzili polscy powstańcy zesłani na katorgę w Omsku, Astrachaniu czy Orenburgu. Niezależnie, niemal równoległe działania podjęto w części środowisk emigracyjnych we Francji. Działał tam m.in. jeden z inicjatorów i organizatorów nieudanego powstania 1833 roku w zaborze rosyjskim, płk Józef Zaliwski, były powstaniec listopadowy. Nieco ponad rok wcześniej, w 1831 roku jego oddział liczący nieco ponad stu strzelców brawurowo operował w Puszczy Kurpiowskiej, skutecznie atakując Rosjan. Zadaniem Kurpików Ostrołęckich, jak nazywano podkomendnych Zaliwskiego, było organizowanie zasadzek i atakowanie transportów z żywnością dla ludzi i koni. Po przegranej przez powstańców w Bitwie pod Ostrołęką w maju 1831 roku, działalność Kurpików została wygaszona, a sam Zaliwski ewakuował się do Paryża. Przebywając na emigracji stworzył plan nowego powstania. 28 grudnia 1832 roku, wspólnie z Joachimem Lelewelem założył tajny komitet Zemsta Ludu, którego celem było przygotowanie masowego zrywu narodowego w zaborze rosyjskim. Opracowana przez Zaliwskiego taktyka polegać miała na wprowadzeniu na teren zaboru rosyjskiego niewielkich oddziałów, które swą brawurową walką oraz podniesioną ideą reform gospodarczych miały poderwać Polaków do kolejnego powstania przeciw Rosji. Zakładano spenetrowanie całego terytorium zaboru, aż po Dniepr. Liczono przy tym na wybuch rewolucji karbonariuszy w Europie oraz prawdopodobną wojnę pomiędzy Imperium Rosyjskim a Wielką Brytanią, Francją i Turcją, co pozwoliłoby podnieść sprawę polską na arenie międzynarodowej.



Do Polski wysłano 70 emisariuszy, którzy stwierdzili jednak brak szans na wybuch kolejnego powstania. Pomimo to, niewielkie, nawet kilku osobowe oddziały podjęły próbę wzniesienia powstania jednocześnie w wielu miejscach zaboru rosyjskiego. Większość uczestników Partyzantki Zaliwskiego została pokonana w nierównej walce, nie znajdując wsparcia swoich idei ani wśród ludu, ani wśród szlachty, ani wśród magnaterii.

W odpowiedzi na kolejne odrodzenie ruchu niepodległościowego, zaborcy wprowadzili kolejne represje, ściśle współpracując przy ściganiu i prześladowaniu emisariuszy oraz partyzantów. Wielu powstańców Rosjanie skazali na katorgę. W publicznych egzekucjach przez powieszenie stracono Michała Wołłowicza w Grodnie, Artura Zawiszę w Warszawie i Adama Piszczatowskiego w Białymstoku. Prusy aresztowały partyzanckich emisariuszy, zaś Austria rozpoczęła rozbijanie sieci konspiracyjnej w Galicji. Sam Zaliwski aresztowany przez Austriaków, skazany został na karę śmierci, zamienioną na 20 lat więzienia w twierdzy Kufstein. Ciężył na nim też wyrok śmierci przez powieszenie, w 1834 roku wydany zaocznie przez Rosjan, jeszcze za udział w powstaniu listopadowym. Odzyskawszy wolność na mocy amnestii w 1848 roku, Zaliwski udał się do Paryża, gdzie aż do śmierci w 1853 roku działał w Towarzystwie Demokratycznym Polskim. Został pochowany w zbiorowym grobowcu polskich żołnierzy na cmentarzu Montmartre.

Opracował: Jacek „Wiejski” Górski



## **Pieśń Więzienna Filaretów**

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Antoni Edward Odyniec**

Precz, precz od nas smutek wszelki,  
Zapał fajki, staw butelki;  
/Niech wesoło z przyjaciółmi  
Słodko płynie czas!/ x2

Cóż pomoże narzekanie?  
Co się stało nie odstanie,  
/Dobrym wszędzie dobrze będzie; -  
A złym zawsze kwas./x2

Niech fortuna w zmianach chyża,  
Tych wywyższa, tych poniża,  
/Kto poczciwy, ten szczęśliwy, -  
Nie dba o jej grot./x2

Jeszcze słońce nam poświeci,  
Wiwat, bracia Filareci!  
/Których męski umysł klęski -  
Umiał znieść dla cnót./x2

Hej no ty, panie marszałku,  
Daj nam ciasta po kawałku,  
/A ty Bachu, miły Stachu,  
Pełne szklanki lej!/x2

Dalej Kułakowski, dalej!  
Niechaj czara krąży w sali  
/Człek pijany, losu zmiany -  
Umie znosić lżej!/x2

Gdy poczciwość w świecie znana.  
Któż pocziwszy jest nad Zana?  
/Więc panowie, jego zdrowie!  
Wiwat Tomasz Zan!/x2

Gdy uwielbień godna cnota,  
Któż godniejszy nad Czeczota?  
/Więc panowie, jego zdrowie,  
Wiwat Czeczot Jan./x2

Pijmy zdrowie Mickiewicza,  
On nam słodkich chwil użycza,  
/Wszelkie troski koi boski -  
Jego lutni dźwięk!/x2

Hej panowie! W górę szklanki!  
Každy zdrowie swej kochanki!  
/Biedne chłopcy, którym obcy -



Jest miłości wdzięk!/x2

Poczekajcie jeszcze, proszę,  
Jeszcze jeden toast wnoszę!  
/W górę czaszę! Zdrowie nasze!  
Wiwat mnie i wam!/x2

A gdy czara wypróżniona  
I od czczości wena kona,  
/Lepiej będę wieść gawędę, -  
Wierszom krzyżyk dam./x2



## Pieśń Więzienna Filaretów

Muzyka: autor nieznany

Słowa: Antoni Edward Odyniec

Allegro

1 G C

Precz, precz od nas smu - tek wszel - ki! Za - pal faj - ki, staw bu - tel - ki.

5 G D G7

Niech we - so - ło z przy - ja - ciół - mi słod - ko pły - nie czas!

9 C G

Niech we - so - ło z przy - ja - ció - łmi

13 D G G7

słod - ko pły - nie czas! \_\_\_\_\_

Pieśń Więzienna Filaretów

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)





## Pieśń Więzienna Filaretów

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Antoni Edward Odyniec**

### Informacje o utworze

Pieśń z 1823 roku, napisana przez Antoniego Edwarda Odyńca<sup>[1]</sup>, uwięzionego przez Rosjan członka Towarzystwa Filomatycznego.

<sup>[1]</sup>Antoni Edward Odyniec (ur. 25 stycznia 1804 w Giejstunach, zm. 15 stycznia 1885 w Warszawie) – polski poeta romantyczny i neoklasycystyczny, pamiętnikarz oraz tłumacz, Filareta. [Strona na Wikipedii](#)

### Nota historyczna

Kiedy w 1815 roku w ramach Imperium Rosyjskiego powstała autonomia Królestwa Polskiego<sup>[1]</sup> istniał też projekt polityczny dla dawnych wschodnich województw I Rzeczypospolitej. Od 1819 roku pozostawały one w zarządzie administracyjnym wielkiego księcia Konstantego. W guberniach grodzieńskiej, wileńskiej, mińskiej, wołyńskiej, podolskiej i w obwodzie białostockim przeważał wówczas żywioł Polski<sup>[2]</sup>. Polacy dominowali na wszystkich szczeblach administracji. Polska szlachta w większości cieszyła się szerokim samorządem lokalnym oraz przywilejami, których nie miało ziemiaństwo Królestwa Polskiego. Od 17 lipca 1817 roku istniał również Samodzielny Korpus Litewski<sup>[3]</sup>. Pozostawał pod komendą wielkiego księcia Konstantego i składał się z 17 pułków piechoty, 7 pułków jazdy oraz 11 baterii artylerii. Korpus posiadał mundury takie jak wojsko Królestwa Polskiego, tylko z rosyjskimi odznakami. Ogromne znaczenie dla polskości „ziem zabranych” miało zachowanie polskiego szkolnictwa, w tym Uniwersytetu Wileńskiego. Względnie propolski i liberalny kurs polityki cara Aleksandra I zaczął się jednak szybko zmieniać. Przejawem tej korekty była m.in. sprawa stowarzyszeń studenckich na Uniwersytecie Wileńskim. Oficjalne śledztwo prowadzone przez Mikołaja Nowosilcowa (carski komisarz przy Radzie Stanu Królestwa Polskiego) uznało istniejące tam stowarzyszenia samokształceniowe za konspirację niepodległościową.

Głównym celem tej akcji stało się Towarzystwo Filomatyczne<sup>[4]</sup>. Było to stowarzyszenie tajne (ale nie konspiracyjne), zawiązane dla samokształcenia, pomocy w nauce i ćwiczeń literackich. Członkami – założycielami byli: Józef Jeżowski, Erazm Poluszyński, Tomasz Zan, Adam Mickiewicz, Onufry Pietraszkiewicz<sup>[5]</sup> i Brunon Suchecki. Do Towarzystwa wstąpiło ogółem około 20 studentów. Od 1819 roku w „Ustawach Trzecich” (statuty) towarzystwa zawarto polski program narodowy. W 1820 roku filomaci założyli Zgromadzenie Filaretów<sup>[6]</sup>. Po dwóch latach liczyło ono 172 członków. Było więc hierarchicznie najniższą, ale też najliczniejszą częścią Towarzystwa Filomatycznego. Hasłem filaretów było „Ojczyzna, nauka, cnota” (obecnie używane przez polskie harcerstwo). Rosyjskie władze wpadły na trop Zgromadzenia Filaretów w 1823 roku i przez masowe aresztowania zlikwidowały organizację. Właśnie wtedy aresztowany został Antoni Edward Odyniec (przyjaciół Adama Mickiewicza), który w celi więziennej klasztoru bazylianów w Wilnie napisał „Pieśń więzienną filaretów”. Istnienie Towarzystwa Filomatycznego Nowosilcow odkrył w lutym 1824 roku. Brutalne śledztwo szybko położyło kres jego działalności. Wraz z objęciem rosyjskiego tronu przez Mikołaja I Romanowa zaczęła się stopniowa rusyfikacja „ziem zabranych”. Kres polskiej autonomii położyły represje po upadku Powstania Listopadowego.

### Analiza tekstu

Tekst pieśni podzielony jest na 12 zwrotek. Jest to typowa, wesoła pieśń biesiadna. Powstała zapewne jako odreagowanie na stres i strach uwięzionych studentów, którzy chcieli na chwilę zapomnieć o tym, czego doświadczyli i co ich jeszcze czeka. Już pierwsza zwrotka jest tutaj jednoznaczna – „Precz, precz od



nas smutek wszelki". Jest to proste wezwanie do zapomnienia o troskach i do zabawy w gronie przyjaciół. Druga zwrotka („Co pomoże narzekanie!") to manifest stoicyzmu – co ma być to będzie, a los i tak dobrze odpłaci dobrym. Kolejna zwrotka („Toć i tutaj w mniszej celi") przypomina gdzie znajduje się autor i jego przyjaciele – w celi więzienia w dawnym klasztorze bazylianów. Następna zwrotka jest manifestem religijnej wiary w opiekę boską („Że nas strzeże sprawiedliwy Bóg"). Uwięzieni filareci wierzą (zwrotki czwarta i piąta), że kiedyś przyjdzie dobry czas, a filareci nie zginą, jeżeli tylko przestrzegać będą „praw Tomasza" (Zana). Jest to nawiązanie wprost do ideologii Związku Promienistych[7] założonego w 1820 roku przez Tomasza Zana[8]. Trzy kolejne zwrotki to toasty biesiadne – szósta dla Jana Czeczota[9], siódma dla Adama Mickiewicza, ósma dla „bogdanek" (ukochanych i narzeczonych uwięzionych studentów). Dziewiąta zwrotka jest podsumowaniem narracji o „biesiadnym buncie" uwięzionej w „kozie" (areszcie) grupy przyjaciół, którzy w ten sposób nie dają się zastraszyć swoim oprawcom. Ostatnia zwrotka „A po miłej pogadance" jest pożegnaniem biesiadników, którzy rozchodzą się śnić „o miłości, o wolności".

Opracował: Piotr Pacak

[1]Królestwo Polskie (ros. Царство Польское, Carstwo Polskoje), Królestwo Kongresowe, potocznie Kongresówka – państwo utworzone decyzją kongresu wiedeńskiego, połączone unią personalną z Imperium Rosyjskim w latach 1815–1832 w oparciu o Konstytucję Królestwa Polskiego (1815). Od 1832 do 1917 związek Królestwa Polskiego z Cesarstwem Rosyjskim regulował Statut Organiczny (1832), choć jego przepisy nigdy nie weszły w życie, ze względu na obowiązujący od 1833 do 1917 „stan obłączenia". [Strona na Wikipedii](#)

[2]Ziemie zabrane, Kraj Zabranany (ros. Западный край, Zapadnyj kraj, kraj zachodni) – wschodnie województwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów przejęte przez Imperium Rosyjskie w wyniku rozbiorów Polski (1772–1795), stanowiące obszar zaboru rosyjskiego, które nie weszły w skład utworzonego w 1815 Królestwa Polskiego. Termin „ziemie zabrane" wprowadził do obiegu naukowego i publicystyki Maurycy Mochnacki w 1834. W 1914 r. tereny te zamieszkiwało 2,5 mln Polaków, stanowiących większość tamtejszego ziemiaństwa i inteligencji. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Samodzielny Korpus Litewski (Korpus Litewski, ros. Литовский отдельный корпус, Oddzielny Korpus Litewski) – korpus Armii Imperium Rosyjskiego utworzony w 1817 r., przemianowany na 6 Korpus Armijny po wojnie rosyjsko-tureckiej 1828/29. Specyfiką korpusu było to, że służyli w nim w większości rdzenni mieszkańcy „ziem zabranych". [Strona na Wikipedii](#)

[4]Towarzystwo Filomatyczne, potocznie: Towarzystwo Filomatów, filomaci (z gr. miłośnicy nauki) – polskie tajne stowarzyszenie studentów i absolwentów Uniwersytetu Wileńskiego działające w latach 1817–1821, a następnie bez nazwy i ze zmienioną organizacją wewnętrzną do 1823. Pierwotnym celem związku było samokształcenie, wzajemna pomoc w nauce oraz ćwiczenie się w sztuce pisania. Towarzystwo Filomatyczne wypracowało własny program moralny oraz stworzyło sieć związków zależnych o rozbudowanych celach i programie działania. Kres istnieniu Towarzystwa Filomatycznego położyło śledztwo w sprawie tajnych związków młodzieży i studentów Uniwersytetu Wileńskiego prowadzone przez kuratora Nikołaja Nowosilcowa w latach 1823–1824. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Onufry Pietraszkiewicz (ur. 1793 w Szczuczynie w powiecie lidzkim, zm. 7 grudnia 1863 w Wilnie) – polski poeta, współzałożyciel i archiwista Towarzystwa Filomatów, przyjaciel A. Mickiewicza i Ignacego Domeyki. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Zgromadzenie Filaretów, potocznie: filareci (z gr. philáretos, miłośnik cnoty moralnej) – polskie tajne stowarzyszenie patriotyczne młodzieży wileńskiej założone przez Towarzystwo Filomatyczne (filomatów), działające w latach 1820–1823. Zgromadzenie Filaretów było najniższym hierarchicznie i zarazem najliczniejszym związkiem zależnym Towarzystwa Filomatycznego (do związku należeli filareci niżsi i



filareci wyżsi, w 1822 związek liczył 172 członków). Jego prezesem był Tomasz Zan. Zlikwidowane zostało wskutek masowych aresztowań przez władze rosyjskie w 1823 po śledztwie prowadzonym przez komisję Nikołaja Nowosilcowa. Hasło filaretów (Ojczyzna, Nauka, Cnota) używane jest w harcerstwie. Inicjały tego hasła (ONC) znajdują się na harcerskiej lilijce. [Strona na Wikipedii](#)

[7]Promieniści, inaczej Towarzystwo Przyjaciół Pożytecznej Zabawy lub Związek Promienistych – związek studentów Uniwersytetu Wileńskiego założony 6 maja?/ 18 maja 1820 w Wilnie przez studenta Wydziału Matematyczno-Fizycznego, Tomasza Zana. Nazwa „promieniści” wywodzi się od idei promienistości autorstwa Tomasza Zana. W myśl teorii Zana „każdy człowiek promieniuje się stosownie do ścisłości i ładu swego połączenia duszy z ciałem i tworzy wokoło siebie atmosferę obszerniejszą lub ściślej, mniej lub więcej ujmującą lub wstrętną[...]”. Lider promienistych twierdził, że istnieją pewne niewidzialne siły, które rozciągają wokół człowieka atmosferę pozytywną, gdy jest on dobry i piękny, ponieważ żyje według zasad moralnych lub negatywną, gdy je odrzuca. Zan stworzył też ideę miłości promienistej, która miała rozwijać się tylko w sferze duchowej i wzbogacać wnętrza młodych ludzi. [Strona na Wikipedii](#)

[8]Tomasz Zan (ur. 21 grudnia 1796 w Miasocie, zm. 19 lipca 1855 w Kochaczynie pod Orszą) – polski poeta, badacz minerałów i przyrodnik. Syn Karola Zana. Współzałożyciel Towarzystwa Filomatów utworzonego 1 października 1817 r. i jego przewodniczący na wydziale matematyczno-fizycznym, założyciel Związku Promienistych w 1820 r., w latach 1820-1823 prezes Zgromadzenia Filaretów, członek Towarzystwa Szubrawców. W maju 1821 r. na zaproszenie Jana Chodźko został przyjęty do wileńskiej szkoły „Szkola Sokratesa”. Za działalność w tych stowarzyszeniach został skazany na rok ciężkiego więzienia w Orenburgu, a następnie na zesłanie, gdzie przebywał w latach 1824-1837. [Strona na Wikipedii](#)

[9]Jan Antoni Czeczot (Czeczott) herbu Ostoja (ur. 24 czerwca 1796 w folwarku Maluszyce w gminie Rajce, zm. 23 sierpnia 1847 w Druskienikach) – polski poeta, tłumacz, etnograf, przyjaciel Adama Mickiewicza, sekretarz Towarzystwa Filomatycznego. [Strona na Wikipedii](#)



## Pieśń żołnierska o Najświętszej Maryi Pannie

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Marsz, marsz me serce, pobudkę biją,  
Strzelaj modlitwy, a chwal Maryją:  
Bo u Maryji jesteś w komendzie,  
Nad nią mocniejszej świat mieć nie będzie.

Feldgradron biją, stawaj do tropu,  
Żadnemu Pani nie da urlopu:  
Masz urlop życia, nie wiesz jak długo,  
Bądźże tej Pannie na wieki sługą.

Stań do parolu, odbierz go śmiało,  
Aby na wieki w twem sercu trwało:  
Parol jest Jezus, hasło Maryja,  
Niech im twe serce na wieki sprzyja.  
Wierz artykuły mocno w twej wierze,  
Byś powinności pilnował szczerze:  
Jak zdradzisz Panią będziesz w areszcie,  
Wspomnij o życia swojego reszcie.

Dezerterować od niej nie mogę,  
Bo mi uczyni w mem sercu trwogę.  
Pamiętaj na to, żeś w regimencie,  
Że musisz stanąć w każdym momencie.

Już capstrzyk biją, zamkną fortecę,  
Idź do kwatery wojska człowiecze:

Tam ci należy, tam idź, gdzie każą,  
Bo jak nie pójdiesz - z rangi wymażą.

A przy ostatnim życia momencie,  
Wybrańcem Panny bądź w regimencie:  
I obyś poszedł z abszejtem swoim,  
Z błogosławieństwem Maryi twój

## Pieśń żołnierska o Najświętszej Maryi Pannie

Muzyka i słowa: autor nieznany

♩ = 100

Gm Cm Gm D

Marsz, marsz me ser - ce, po - bud - kę bi - ją,

3 Eb D Gm Cm

Strze - laj mo - dli - twy, a chwał Ma - ry - ją:

5 Bb Gm Eb A<sup>07</sup>

Bo u Ma - ry - i Je - steś w ko - men - dzie,

7 Eb Gm D Gm

Nad nią moc - niej - szej świat mieć nie bę - dzie!

Pieśń żołnierska o Najświętszej Maryi Pannie

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Pieśń żołnierska o Najświętszej Maryi Pannie

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Pieśń konfederatów barskich i polski hymn religijny z połowy XVIII wieku. Utwór ten znany jest także jako Marsz, marsz me serce i jest jednym z dwóch autentycznych (obok Odważny Polak na marsowym polu) utworów śpiewanych przez uczestników Konfederacji Barskiej.

#### Nota historyczna

Obrona wiary katolickiej była jednym z głównych motywów zbrojnego wystąpienia szlachty Rzeczypospolitej w Konfederacji Barskiej<sup>[1]</sup>. Opór wywoływała próba narzucenia „równouprawnienia dysydentów” (innowierców). Postrzegano to jako brutalną, niedopuszczalną ingerencję w wewnętrzne sprawy unii polsko-litewskiej, drastycznie godzącą w jej porządek kulturowy i społeczny. Problem dotyczył przede wszystkim różnych odłamów protestantów. Dawno minęły już czasy Konfederacji Warszawskiej<sup>[2]</sup>, która przymierzem między chrześcijańskimi wyznaniem dała mocny fundament Rzeczypospolitej. Wszystko rozdarł szwedzki Potop, w czasie którego część protestanckich społeczności stanęła po stronie najeźdźcy. Zdrada niektórych została zapamiętana, a jej piętno rozciągnięto na wszystkich. W połączeniu z przyniesioną przez Kontrreformację radykalizacją polskiego katolicyzmu, całkowicie zmieniło to duchowy świat szlachty. Jego symbolem stała się teraz „oblężona twierdza”, wokół której gromadzili się innowierczy wrogowie chcący zniszczyć Rzeczypospolitą. Być może sama idea równouprawnienia innowierców nie wzbudziłaby aż takich emocji, gdyby nie była inicjatywą zewnętrzną.

Ówczesna szlachta Rzeczypospolitej na pewno nie była aż tak nietolerancyjna jak to przedstawia „czarna legenda” Konfederacji Barskiej. „Panowie bracia” generalnie nie mieli żadnych problemów z ludnością żydowską. Wręcz przeciwnie – powszechnym standardem była ochrona Izraelitów i wykorzystywanie ich dla własnych interesów. Z prawosławnymi i unitami bywało różnie, ale warto pamiętać, że Konfederacja na Litwie na pewno by się nie rozwinęła bez zdecydowanego poparcia przynajmniej części tamtejszej niekatolickiej szlachty. Carya Katarzyna II zapewne świadomie użyła sprawy dysydentów dla sprowokowania czynnego oporu i bezwzględnie wykorzystała całą sprawę dla oczernienia Rzeczypospolitej w opiniotwórczych kręgach ówczesnego Zachodu. Przedstawianie Polaków jako „ciemnych i nietolerancyjnych” zostało lekko przyjęte i przez wiele lat ciążyło na postrzeganiu sprawy polskiej.

Być może Konfederacja Barska jako ruch ochotniczy wypaliłaby się wcześniej, gdyby nie religijna motywacja jest uczestników. Żarliwa wiara konfederatów sprawiała, że walczyli do końca nawet tam, gdzie rozsądek podpowiadał, że nie ma już żadnej nadziei. Religijność żołnierzy tego pierwszego z narodowych powstań zachowała się w wielu pamiątkach – bardzo modnych wówczas ozdobnych ryngrafach<sup>[3]</sup>, na konfederackich chorągwiach, a także w literaturze i pieśni tamtego czasu oraz w późniejszej legendzie Konfederacji.

#### Analiza tekstu

„Marsz, marsz me serce” znamy w dwóch wersjach tekstu. Obie liczą po 7 czterowersowych zwrotek bez refrenu. Pierwsza zwrotka jest żołnierską pobudką. Narrator utożsamia w niej praktykowanie wiary katolickiej do wojny („strzelaj modlitwą”) przeciwko (w domyśle) wrogom wiary. Wierzący są dla autora wojskiem pod „komendą Maryi”. Jest to motyw często spotykany w konfederackich tekstach. Druga zwrotka odwołuje się wprost do rzeczywistości wojskowej. „Feldgradon biją” tłumaczymy jako ogłoszenie alarmu. W ówczesnej staropolszczyźnie wiele komend i pojęć wojskowych wywodziło się jeszcze z niemieczyny. „Do tropu” oznacza z kolei „na zbiórkę”. Dalej autor przypomina konfederatom o ich służbie dla „Panny”. „Urlop życia” możemy tłumaczyć jako przekonanie, że życie na ziemi jest tylko chwilowym



„zesłaniem” od wiecznego życia w Niebie. Rzeczywistość wojny sprawia, że ten „urlop” może zakończyć się w każdej chwili. W ostatnim wersie narrator wzywa żołnierza do wiecznej służby „Pannie”. Kolejna zwrotka zaczyna się wezwaniem do odebrania „parolu” (wojskowe wezwanie), którym dla Konfederatów jest Jezus. Hasłem z kolei jest Maryja, co określa nam całą ideowość konfederackich żołnierzy. Czwarta zwrotka jest wezwaniem do wiary w „artykuły”. Można to tłumaczyć dwoiście – z jednej strony jako artykuły (prawo wojskowe), z drugiej jako zasady wiary katolickiej. W dwóch kolejnych wersach autor przypomina, że za zdradę „Pani” grozi „areszt”. Może to być zarówno odwołanie się do dyscypliny wojskowej, jak i w ogóle życia po wojnie, kiedy to zdrada mogłaby być dożywotnią hańbą dla takiego delikwenta. W piątej zwrotce autor oddaje głos żołnierzowi, który zapewnia że nawet sama myśl o dezercji przepełnia trwogą jego serce. Autor napomina go dalej, że jako żołnierz ma obowiązki i musi być zawsze gotowy aby je wypełniać. Szósta zwrotka jest obrazem twierdzy zamykającej się przed spodziewanym atakiem oraz napomnieniem żołnierza do dyscypliny pod groźbą „wymazania z rangi”. Chodzi tutaj po prostu o degradację. W świecie szlacheckiej moralności kary honorowe uważane były za gorsze niż cielesne. Ostatnia zwrotka to wezwanie do wierności „Pannie” aż do „ostatniego momentu”. „Abszejt” w wojskowej terminologii czasów saskich oznaczał zwolnienie ze służby. Motyw ten może być prostym odwołaniem się do realnej procedury, jak i przenośnią opisującą śmierć na służbie.

„Marsz, marsz me serce” przez wiele lat było pieśnią zapomnianą. Odbijała się tutaj „czarna legenda” Konfederacji Barskiej. Stworzyli ją i ugruntowali historycy związani w XVIII wieku z „Familia”[4] Czartoryskich i obozem królewskim, z którym walczyli konfederaci. Obraz ten przetrwał ponad dwa stulecia i dopiero współcześnie przywraca się polskiej pamięci zarówno rzetelnie opracowaną historię, jak i pieśni Konfederacji.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Konfederacja barska (1768–1772) – zbrojny związek szlachty polskiej, utworzony w Barze na Podolu 29 lutego 1768 roku z zaprzysiężeniem aktu założycielskiego w obronie wiary katolickiej i niepodległości Rzeczypospolitej, skierowany przeciwko: kurateli Imperium Rosyjskiego, królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i popierającym go wojskom rosyjskim. Celem konfederacji było zniesienie ustaw narzuconych przez Rosję, zwłaszcza zapewniających równouprawnienie innowiercom. Przez niektórych historyków uważana jest za pierwsze polskie powstanie narodowe. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Konfederacja warszawska – określenie uchwały podjętej 28 stycznia 1573 r. na sejmie konwokacyjnym w Warszawie, zawierającej postanowienia dotyczące zapewnienia swobody wyznania szlachcie w Rzeczypospolitej. Gwarantowała bezwarunkowy i wieczny pokój między wszystkimi różniącymi się w wierze, zapewniała innowiercom równouprawnienie z katolikami i opiekę państwa jednocześnie zabraniając władzom świeckim wspierania kleru w prześladowaniach religijnych. Dokument uważany jest za początek gwarantowanej prawnie tolerancji religijnej. W 2003 tekst konfederacji warszawskiej został wpisany na listę UNESCO Pamięć Świata. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Rynggraf (z niem. ringkragen (dosł. okrężny kołnierz), staropol. kaplerz) – naszyjnik z blaszanym wisiosem w kształcie tarczy amazonek lub tarczy herbowej, wywodzący się z obojczyka (elementu zbroi). [Strona na pracownia.lorica](#)

[4]Familia – nazwa stronnictwa powstałego w połowie XVIII wieku, zgrupowanego wokół magnackich rodów Czartoryskich i Poniatowskich, dążącego do wprowadzenia reform społeczno-ustrojowych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Konfederacja Familii 1764-1766 uznawana jest za konfederacki zamach stanu. [Strona na Wikipedii](#)



## **Pisces salsos et foetentes apportabant alii**

**Muzyka: Ola Turkiewicz**

**Słowa: autor nieznany, wg zapisu z Kroniki Polskiej Galla Anonima**

Księga druga Kroniki Polskiej opowiada o dzieciństwie i młodości Bolesława Krzywoustego. Obejmuje okres od 1086 do roku 1108. W treść księgi wpleciona jest wierszowana pieśń Naszym ojcom wystarczały ryby słone i cuchnące (łac. Pisces salsos et foetentes apportabant alii).

Pisces salsos et foetentes apportabant alii  
Palpitantes et recentes nunc apportant filii  
Civitates invadebant patres nostri primitus  
Hii procellas non verentur neque maris sonitus  
Agitabant patres nostri cervos, apros capreas,  
Hii venantur monstra maris et opes aequoreas

Tłumaczenie tekstu wg. Romana Grodeckiego

Naszym przodkom wystarczały ryby słone i cuchnące,  
My po świeże przychodzimy, w oceanie pluskające!  
Ojcom naszym wystarczało, jeśli grodów dobywali,  
A nas burza nie odstrasza ni szum groźny morskiej fali.  
Nasi ojce na jelenie urządzali polowanie,  
A my skarby i potwory łowim, skryte w oceanie!





## Pisces salsos et foetentes apportabant alii

Muzyka: Ola Turkiewicz

Słowa: autor nieznany, wg zapisu z Kroniki Polskiej Galla Anonima

♩=85

Am F F<sup>o7</sup> C

Pis - ces sal - sos et foe - ten - tes app - ort - ab - ant a - li - i

5 F Em D<sup>7</sup> G

Pal pi - tan - tes et re - cen - tes nunc ap - por - tant fi - li - i

9 Am F F<sup>o7</sup> C

Ci - vi - ta - tes in - va - de - bant pa - tres - no - stri pri - mi - tus

13 Dm Em F<sup>6</sup> G

Ci - vi - ta - tes in - va - de - bant pa - tres - no - stri pri - mi - tus

Pieśń wojów Krzywoustego

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Pisces salsos et foetentes apportabant alii

**Muzyka: Ola Turkiewicz**

**Słowa: autor nieznany, wg zapisu z Kroniki Polskiej Galla Anonima**

### Informacje o utworze

Utwór znany jako „Pieśń wojów Krzywoustego” lub „Naszym przodkom (ojcom) wystarczały”, to pierwsza polska pieśń wojenna zapisana jako kantylena (krótka pieśń epicka) w Kronice Polskiej Galla Anonima<sup>[1]</sup> (1 połowa XII wieku).

<sup>[1]</sup>Kronika Galla Anonima, inaczej Kronika Anonima tzw. Galla lub Kronika Polska, pełny tytuł Kronika i czyny książąt czyli władców polskich (łac. Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum) – pierwsza polska kronika, nieukończona. Spisana po łacinie, prawdopodobnie w latach 1113–1116, przez anonimowego autora zwanego Gallem Anonimem. Najstarszy zachowany rękopis pochodzi z XIV wieku i znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej. [Strona na Wikipedii](#), [Tekst Kroniki na lektury.one.pl](#)

### Nota historyczna

Książę Bolesław III Krzywousty<sup>[1]</sup> był synem Władysława I Hermana<sup>[2]</sup> i Judyty (córki Wratysława II). Żył w latach 1086 do 1138. Panował od 1107 roku. Zapisał się w historii jako jeden z najwybitniejszych władców Polski. Na tron wstąpił po uwięzieniu i oślepieniu (ze śmiertelnym skutkiem) swojego starszego brata Zbigniewa. Bolesław od początku dał się poznać jako doskonały i bezwzględny polityk oraz świetny wódz. Jego głównym projektem geopolitycznym było odzyskanie możliwie najszerzego dostępu do Bałtyku. Książę doskonale rozumiał znaczenie Pomorza i widział, jak utrata tej dzielnicy osłabiła kraj. Cele pomorskiej polityki Krzywoustego zakładały podbój i włączenie Pomorza Gdańskiego oraz południowego Nadnotecia do Polski. Znacznie silniejsze Pomorze Szczecińskie zamierzał podporządkować sobie jako podległe lenno bez jawnej inkorporacji. Pierwszym etapem polskiej ofensywy było umocnienie do 1013 roku grodów strzegących granicy polsko-pomorskiej od ujścia Obry do Warty i wzdłuż Noteci z przedłużeniem do Wisły. Około 1115 książę zwycięsko uderzył na Prusów, a do 1119 podbił Pomorze Gdańskie. Zdobyty kraj poddał polskiej administracji, a od 1125 także polskiej organizacji kościelnej. Niestety, bunt palatyna Skarbimira<sup>[3]</sup> w znaczącym stopniu zaprzepaścił ten sukces. W 1119 lub 1121 Bolesław zaatakował Pomorze Szczecińskie. Książęta Warcisław I<sup>[4]</sup> i Świętopełk z dynastii Gryfitów zostali pokonani w bitwie pod Niekładzem koło Gryfic<sup>[5]</sup>. Wojska Krzywoustego niespodziewanym atakiem zdobyły Szczecin. W 1122 roku polski książę przyjął hołd lenny księcia Warcisława I, który uznał jego zwierzchność i zobowiązał się do pomocy wojskowej na żądanie oraz płacenia rocznego trybutu w wysokości 500 grzywien srebra.

W następnych latach Krzywousty działał na zachodnim brzegu Odry, docierając prawdopodobnie aż do Rugii. Wobec zakończenia działań wojennych, rozpoczęła się akcja chrystianizacji pogańskich Pomorzan. W 1127 roku Warcisław zbuntował się przeciwko zwierzchności polskiego księcia. Dzięki mediacji biskupa Ottona z Bambergu<sup>[6]</sup> nie doszło jednak od razu do otwartej wojny. Początkowo misja biskupa toczyła się z niejakimi sukcesami. Już w 1129 Krzywousty w sojuszu z Danią i Szwecją zaatakował Warcisława, pokonał go, a Pomorze Zachodnie i Wolin (skreślić wprost) wcielił do swojego państwa. Rok później Krzywousty, już w sojuszu z księciem pomorskim oraz księciem duńskim Magnusem Silnym, zaatakował i bez walki zajął Rugię. W 1134 roku polski książę wsparł Warcisława w jego wojnie z królem Danii Erykiem Emune. Był to koniec aktywnej polityki pomorskiej księcia Bolesława Krzywoustego. Niestety, podział kraju między synów zniweczył praktycznie wszystkie jego sukcesy na tym terenie.

Analiza tekstu

Oryginalny tekst jest łaciński, więc analizie poddany został polski przekład. „Naszym przodkom



wystarczyły” to krótka pieśń epicka o polskim podboju Pomorza. Zaczyna się od przypomnienia, że kiedyś Polacy żywili się rybami „słonymi i cuchnącymi”. Jest to proste odwołanie się do czasów Kazimierza Odnowiciela i Władysława Hermana, w których nasze państwo nie miało dostępu do morza. Dalej autor wychwala podboje stwierdzeniem, że „my po świeże przychodzimy” – czyli mamy już dostęp do morza (zwanego tutaj „oceanem”). Dalej autor opowiada, że Polacy kiedyś „grodów dobywali”. Przypomina to o tym, że wojenna aktywność przodków Krzywoustego w pamięci jego najstarszych współczesnych ograniczała się do działań lądowych. Narrator przechwala się dalej, że jego pokoleniu nie straszna już groza wypraw morskich. Dwa ostatnie wersety to zestawienie przodków, dla których największą przygodą mogło być polowanie na jelenie z podbojami księcia Bolesława, którego wojowie sięgają po „skarby i potwory skryte w oceania”. Aby pojąć znaczenie tego porównania musimy uzmysłwić sobie, że dla poddanych Krzywoustego morze („ocean”) było przestrzenią tyleż groźną, co nieznaną, pełną mitycznych potworów i wspaniałych skarbów – dlatego pomorskie wyprawy Bolesława musiały wywierać na nich wstrząsające wrażenie.

Zanotowana przez Bolesława pieśń może być jego autorskim utworem, ale równie dobrze łacińskim przekładem prawdziwej pieśni wojów Krzywoustego. Do XX-wiecznej popularności tego tekstu ogromnie przyczynił się Czesław Niemen, nagrywając w 1978 roku autorską wersję[7].

Opracował: Piotr Pacak

[1]Bolesław III Krzywousty (1086 – 1138) – książę małopolski, śląski i sandomierski w latach 1102–1107, książę Polski w latach 1107–1138. Pochodził z dynastii Piastów, był synem Władysława I Hermana i Judyty czeskiej, córki króla Czech Wratysława II, oraz ojcem książąt: Władysława II Wygnańca, Bolesława IV Kędzierzawego, Mieszka III Starego, Henryka Sandomierskiego i Kazimierza II Sprawiedliwego. [Strona na Wikipedii](#). [Kolekcja Krzywoustego w bibliotece Polona](#)

[2]Władysław I Herman (ok. 1043, – 102 w Płocku) – książę z dynastii Piastów, władca Polski w latach 1079–1102. Młodszy syn Kazimierza I Odnowiciela i jego żony Dobroniegi. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Skarbimir herbu Awdaniec (? – 1132) – możnowładca polski, wychowawca, a następnie doradca i palatyn Bolesława III Krzywoustego. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Warcisław I (przed 1100 – 1135) – syn Świętobora i nieznannej z imienia matki. Pierwszy poświadczony w źródłach, historyczny władca pomorski z dynastii Gryfitów. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Bitwa pod Niekładzem (łac. Naclam) – bitwa rozegrana na polach niekładzkich koło Gryfic w 1121 r. (lub w 1119 r.) pomiędzy wojskami Bolesława Krzywoustego a pomorskimi. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Otton z Bambergu, Otto z Bambergu, także Otto(n) z Bambergi, niem. Otto von Bamberg (ok. 1060 – 1139) – biskup Bambergu od 1102 roku, kanclerz cesarza Henryka IV, misjonarz, święty Kościoła katolickiego, zwany „Apostolem Pomorza” i „ojcem klasztorów”. [Strona na Wikipedii](#)

[7]Występ Czesława Niemena (Opole 1979). Nagranie na [Youtube](#)



## Pod Twoją obronę

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Pod Twoją obronę: wersja wykonana na IX Koncercie Niepodległości „Niepokorne”

Pod twoją obronę uciekamy się,  
święta Boża Rodzicielko!  
naszemi prośbami,  
nie racz gardzić w potrzebach naszych;  
ale od wszelakich przygód  
racz nas zawsze  
wybawiać,  
Panno chwalebna i błogosławiona.  
O Pani! o Pani! o Pani nasza!  
Orędowniczko nasza!  
Pośredniczko nasza!  
Pocieszycielko nasza  
Z Synem swoim nas pojednaj,  
Synowi swojemu nas polecaj,  
Swojemu Synowi nas oddawaj.  
O Pani! o Pani! o Pani nasza!  
Orędowniczko nasza!  
Pośredniczko nasza!  
Pocieszycielko nasza  
Matko i opiekunko nasza

Pod Twoją obronę Antyfona z łacińskiego: Sub tuum[1].  
Wersja zamieszczona w Śpiewniku kościelnym Michała Mioduszewskiego (Kraków, 1838)

Pod twoją obronę uciekamy się,  
święta Boża Rodzicielko!  
naszemi prośbami,  
nie racz gardzić w potrzebach naszych;  
ale od wszelakich przygód  
racz nas zawsze  
wybawiać,  
Panno chwalebna i błogosławiona.  
O Pani! o Pani! o Pani nasza!  
Orędowniczko nasza!  
Pośredniczko nasza!  
Z Synem twoim nas pojednaj,  
Synowi twojemu nas polecaj,  
Twojemu Synowi nas oddawaj.  
O Pani! o Pani! o Pani nasza!  
Orędowniczko nasza! Pośredniczko nasza!

[1]Antyfona (gr. „przeciwgłos”, „naprzemienna odpowiedź”) – w liturgii chrześcijańskiej werset rozpoczynający i kończący modlitwę – najczęściej psalm lub kanty (pieśń), często zaczerpnięty z Psalmów lub innych ksiąg Pisma Świętego. W Komplecie (Modlitwie na zakończenie dnia) – ostatniej godzinie Liturgii Godzin, występuje modlitwa, która kończy Liturgię Godzin danego dnia, tzw. Antyfona kończąca. Ma ona treść maryjną, zmienną w zależności od okresu liturgicznego:  
– w okresie zwykłym śpiewana jest Pod Twoją obronę (Sub tuum praesidium), Witaj, Królowo (Salve,



Regina) lub dopuszczona w Polsce Bogurodzica, Dziewica;

- na czas adwentu oraz Bożego Narodzenia przeznaczona jest antyfona Matko Odkupiciela (Alma Redemptoris);

- w okresie wielkiego postu w użyciu jest antyfona Witaj, niebios Królowo (Ave Regina caelorum);

- podczas Okresu Wielkanocnego używana jest antyfona Królowo nieba (Regina caeli).

## **Nuty i akordy**

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### **Jacek „Wiejski” Górski**

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Pod Twoją obronę

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Najstarsza zachowana modlitwa i pieśń maryjna. Autorzy tekstu, muzyki i polskiego przekładu są nieznani. Pieśń pochodzi prawdopodobnie z III wieku naszej ery. Przetłumaczona u schyłku średniowiecza na język polski, zdobyła przez wieki ogromną popularność, mocno wrastając w naszą kulturę i świadomość historyczną. Towarzyszyła Polakom w najcięższych momentach naszej historii, a szczególną pozycję zyskała w religijnej formacji Konfederatów Barskich<sup>[1]</sup>. Śpiewano ją w epoce zaborów, w czasie II wojny światowej, a także w stanie wojennym<sup>[2]</sup> na początku lat 80-tych XX wieku. Pod Twoją obronę była ostatnią publiczną modlitwą księdza Jerzego Popiełuszki<sup>[3]</sup>.

<sup>[1]</sup>Konfederacja Barska (1768-72) – zbrojny związek szlachty polskiej, utworzony w Barze na Podolu 29 lutego 1768 roku w obronie wiary katolickiej i niepodległości Rzeczypospolitej.

<sup>[2]</sup>Stan wojenny – stan nadzwyczajny wprowadzony na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (niezgodnie z ówczesną Konstytucją) 13 grudnia 1981 roku. Zniesiony 22 lipca 1983 roku.

<sup>[3]</sup>Jerzy Popiełuszko (1947-84) – polski duchowny rzymskokatolicki, tercjarz franciszkański, kapelan warszawskiej „Solidarności”, obrońca praw człowieka w PRL, zamordowany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, błogosławiony i męczennik Kościoła katolickiego. Pośmiertnie odznaczony Orderem Orła Białego.

#### Nota historyczna

Kult maryjny, przyniesiony do Polski razem z chrześcijaństwem, bardzo szybko zdobył sobie niezwykłą pozycję w polskiej religijności i w polskiej kulturze. Jak pisał w Encyklopedii staropolskiej Zygmunt Głogier<sup>[1]</sup>: „Już pod wyrazem Matka (Encyklopedia staropolska, t. III, str. 199) zaznaczyliśmy wysoką cześć, jaką obyczaj staropolski otaczał niewiastę zamężną i dietną, nazywaną w rodzinie „panią matką”. Obyczaj ten rdzenie słowiański niewątpliwie spotęgował cześć i miłość dla Matki Boskiej, czyli, jak dawniej mówiono, „Bogarodzicy”, podnosząc te głębokie uczucia do znaczenia kultu narodowego. Aby uczcić Bogarodzicę w najwyższym stopniu, dodawano jej często tytuł Królowej Polski, po łacinie Regina Poloniae”. Matce Boskiej poświęcona była również Bogurodzica – pieśń rycerstwa polskiego, śpiewana między innymi przed bitwą pod Grunwaldem. W XVII wieku pozycja kultu maryjnego w polskiej świadomości kulturowej była już tak szczególna, że wieści o zaatakowaniu przez Szwedów sanktuarium na Jasnej Górze spowodowały wzmożenie oporu przeciwko najeźdźcy w całym kraju – zarówno wśród elit, jak i wśród polskiego ludu.

Powszechność kultu maryjnego wpłynęła również na wyjątkową pozycję kobiety w szlacheckiej kulturze I Rzeczypospolitej i w ogóle w polskiej kulturze – tak bardzo odróżniającej nas od wszystkich sąsiadów.

Szczególną pozycję kultu maryjnego w Polskiej religijności i kulturze pokazuje wielka popularność dwóch ikon przedstawiających Najświętszą Marię Pannę – „Czarnej Madonny” z sanktuarium na Jasnej Górze w Częstochowie i Matki Boskiej Ostrobramskiej z Wilna. Oba wizerunki doczekały się niezliczonych wręcz odniesień w naszej kulturze. Ikona jasnogórska to chyba jeden z najczęściej kopiowanych i drukowanych obrazów w historii Polski, była też głównym motywem filmu Pod Twoją Obronę z 1933 r. Matka Boska Ostrobramska znalazła się m. in. w inwokacji do Pana Tadeusza Adama Mickiewicza. Modlitwa Pod Twoją obronę towarzyszyła również Polakom w czasie „nocy zaborów”, w powstańczych zrywach XIX wieku i w tak krwawym następnym stuleciu. Jej publiczne, zbiorowe odmawianie stało się jednym z symboli polskiego oporu przeciwko komunistycznej władzy w czasie stanu wojennego.

#### Analiza tekstu utworu

Pod Twoją obronę jest modlitwą do Najświętszej Marii Panny w intencji wspólnoty (Kościoła). Pierwsza część tekstu jest zawierzeniem losu wiernych oraz pokorną prośbą modlących aby Matka Boska nie odrzucała tej supliki. Druga część to odwołanie się do Najświętszej Marii Panny jako orędowniczki i pośredniczki między wiernymi i Bogiem. Jest to błaganie o pomoc na drodze do Boga. Tekst jest jednocześnie hymnem na cześć Matki Boskiej sławionej jako święta Boża Rodzicielka, Panna chwalebna i błogosławiona oraz pocieszycielka wiernych.

[1]Zygmunt Gloger (1845- 1910) – polski historyk, archeolog, etnograf, folklorysta i kulturoznawca.

Opracował: Piotr Pacak



## Polonez Trzeciego Maja

**Muzyka: Aleksander Rodowski (kompozytor domniemany)**

**Słowa: Franciszek Dionizy Kniaźnin (autor domniemany)**

Zgoda Sejmu to sprawiła  
Że nam wolność przywróciła  
Wiwat! Krzyczcie wszystkie stany Niechaj żyje Król kochany!

Taka jest narodu wola  
Za swych braci i za Króla  
Obywatel każdy wszędzie  
Życie swoje łożyć będzie

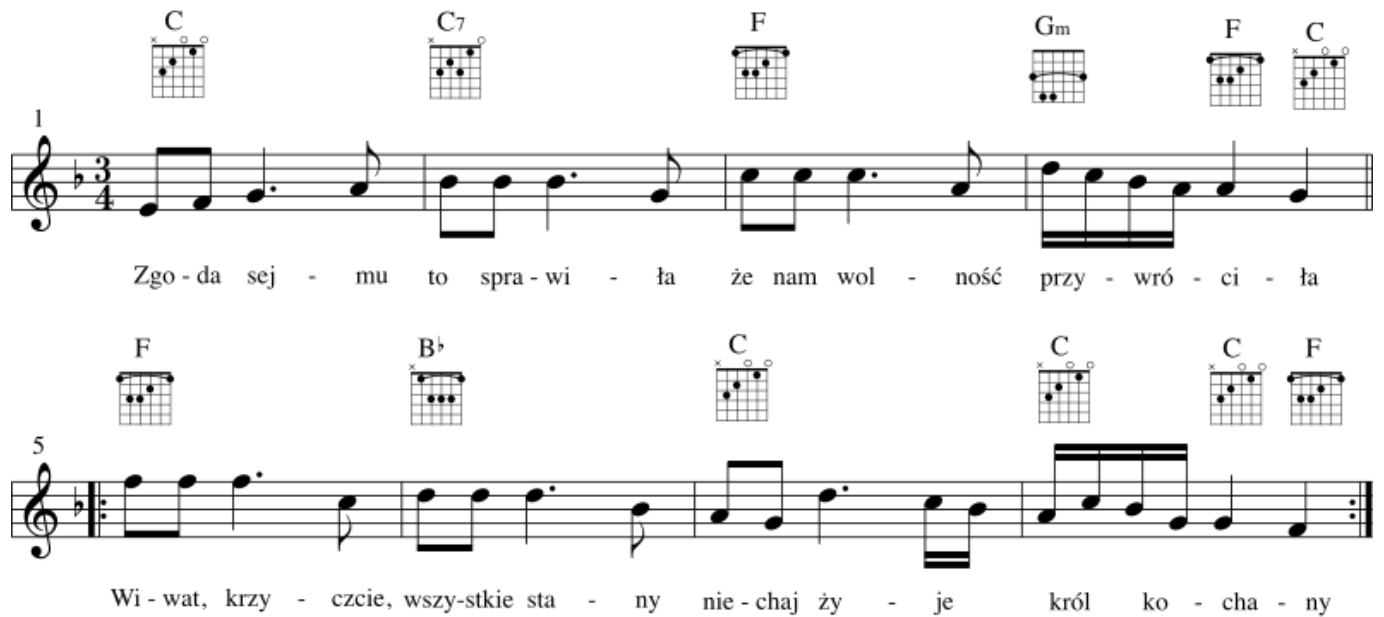
Wiwat Sejm i naród cały!  
Dziś nam Nieba żywot dały  
Wiwat! Krzyczcie wszystkie stany  
Niechaj żyje Król kochany!

## Polonez Trzeciego Maja

**Muzyka: Aleksander Rodowski (kompozytor domniemany)**

**Słowa: Franciszek Dionizy Kniaźnin (autor domniemany)**

 =80



1

C C7 F Gm F C

Zgo - da sej - mu to spra - wi - ła że nam wol - ność przy - wró - ci - ła

5

F B<sup>b</sup> C C C F

Wi - wat, krzy - czcie, wszy - stkie sta - ny nie - chaj ży - je król ko - cha - ny

\* Uwaga!

W zapisie akordów zastosowano system międzynarodowy. W europejskim systemie występuje zapis H i B, natomiast w międzynarodowym systemie - B i Bb. Czyli H (zapis EU) czytamy jako B, a B (zapis EU) czytamy jako Bb.

## Polonez Trzeciego Maja

**Muzyka: Aleksander Rodowski (kompozytor domniemany)**

**Słowa: Franciszek Dionizy Kniaźnin (autor domniemany)**

### Informacje o utworze

Ten krótki utwór powstał dla uczczenia Konstytucji, uchwalonej 3 maja 1791 roku przez Sejm Rzeczypospolitej (zwany Czteroletnim lub Wielkim). Nie wiemy dokładnie, kto był twórcą. Część historyków domniemywa tutaj Franciszka Dionizego Kniaźnina i Aleksandra Rodowskiego.

### Nota historyczna

Krótki, liczący tylko 3 zwrotki, tekst „Poloneza Trzeciego Maja” jest prostym wyrażeniem entuzjazmu z uchwalenia Konstytucji i nadziei, że odtąd jej prawa na trwałe zmienią życie narodu, zjednoczonego we wszystkich stanach ze swoim królem.

Zarówno sama Konstytucja, jak i „Polonez” doczekały się niezliczonych odwołań w polskiej kulturze. Przykładem może być „Koncert Jankiela” z „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza.

### Konstytucja 3 Maja

Konstytucja 1791 roku (nazwana później Konstytucją 3 Maja) to jedno z najdonioślejszych wydarzeń naszej historii. Była ostatnią, desperacką próbą ratowania upadającego kraju poprzez pokojową reformę. Nie prostowała wszystkich problemów ustrojowych Rzeczypospolitej, ale oferowała rozwiązanie najgorszych i budowała potencjał dla uporania się w przyszłości z pozostałymi. Konstytucja gruntownie zmieniła ustrój państwa, wprowadzając konstytucyjną monarchię dziedziczną. Jako władzę wykonawczą ustanowiono radę królewską, zwaną Strażą Praw, która miała działać pod przewodnictwem króla. Zniesiona została unia polsko-litewska na rzecz unii realnej i utworzenia państwa unitarnego (pogląd ten kwestionuje część współczesnych historyków), oficjalnie zwanego Rzeczpospolitą Polską.

Konstytucja znacząco ograniczała polityczne immunitety i przywileje szlachty. Zniesione zostało m.in. liberum veto, konfederacje i skonfederowane sejmy. Odebrano prawo głosu szlacheckiej „gołocie” i ograniczono nadmierny wpływ sejmików ziemskich przez zniesienie wiążącego charakteru „instrukcji”. Uporządkowany został system podatkowy, w którym wprowadzono 10-procentowy podatek dla szlachty i 20-procentowy dla duchowieństwa. Po raz pierwszy wyniesiono do roli stanu politycznego mieszczan z miast królewskich, równając ich w tym ze szlachtą. Ogromne znaczenie dla polskiej wsi mogło mieć objęcie chłopów ochroną państwa i ustawowe zniesienie najgorszych nadużyć pańszczyzny. Częścią „ustawy rządowej” była też reforma struktur wojskowych, dająca nadzieję na tak potrzebną odbudowę militarnego potencjału Rzeczypospolitej. Uchwalenie tak radykalnej – jak na ówczesne realia – reformy spotkało się z gwałtownym protestem skupionej wokół hetmanów opozycji, oskarżającej reformatorów o „zamach stanu”. Zawiązała ona Konfederację Targowicką i sprowokowała zbrojną interwencję Rosji. W wyniku przegranej przez Rzeczpospolitą wojny z 1792 roku, Konstytucja 3 Maja została zniesiona, zanim zdążyła mocniej zmienić państwo i społeczeństwo. Pozostawiła jednak ideę pokojowej reformy oraz objęcia prawami politycznymi wszystkich stanów, co w XIX wieku miało donieść znaczenie dla społecznych poglądów żyjących w podzielonym kraju Polaków.

W II Rzeczypospolitej dzień uchwalenia Konstytucji 1791 roku ponownie stał się jednym z najważniejszych świąt państwowych. Zniesiono je w 1946 roku, a kolejny raz przywrócono w 1990. Od 2007 roku święto to obchodzi się również na Litwie.

Opracował: Piotr Pacak

## **Polskie drogi**

### **Muzyka: Andrzej Kurylewicz**

Utwór instrumentalny, który stanowił główny temat muzyczny serialu telewizyjnego „Polskie drogi” w reżyserii Janusza Morgensterna. Autorem scenariusza był Jerzy Janicki. Autorami zdjęć byli Edward Kłosiński i Witold Adamek. Główne role grali – Karol Strasburger i Kazimierz Kaczor. Muzykę napisał Andrzej Kurylewicz, a wykonała ją Filharmonia Narodowa w Warszawie. Premiera pierwszego z jedenastu odcinków odbyła się na antenie TVP1 16 października 1977 roku

Prezentowane nagranie w aranżacji Grzegorza Piotrowskiego wykonała Ola Turkiewicz i Marek Bałata podczas jednego z Koncertów Niepodległości.

Przeczytaj opracowanie utworu Polskie drogi



## Polskie drogi

Muzyka: Andrzej Kurylewicz

♩ = 90

Piano

6

Pno

11

Pno

15

Pno

19

Pno

23

Pno

27

Pno

31

Pno

35

Pno

40

Pno

To Coda

45

Pno

50

Pno

55

Pno

59

Pno

## Polskie drogi

### Muzyka: Andrzej Kurylewicz

#### Informacje o utworze

Utwór instrumentalny, który stanowił główny temat muzyczny serialu telewizyjnego „Polskie drogi” w reżyserii Janusza Morgensterna. Autorem scenariusza był Jerzy Janicki. Autorami zdjęć byli Edward Kłosiński i Witold Adamek. Główne role grali – Karol Strasburger i Kazimierz Kaczor. Muzykę napisał Andrzej Kurylewicz, a wykonała ją Filharmonia Narodowa w Warszawie. Premiera pierwszego z jedenastu odcinków odbyła się na antenie TVP1 16 października 1977 roku. Serial od początku cieszył się wielkim uznaniem publiczności. Był wielokrotnie wznawiany i zdobył liczne nagrody – w tym za muzykę.

#### Nota historyczna

Akcja serialu rozpoczyna się 14 września 1939 roku. Główni bohaterowie to plutonowy podchorąży Władysław Niwiński (Karol Strasburger) i jego podkomendny – kapral Józef Kuraś (Kazimierz Kaczor). W kolejnych odcinkach śledzimy ich losy w czasie kampanii wrześniowej, nieudaną próbę przedarcia się na Zachód oraz działalność konspiracyjną i walkę z okupacyjną codziennością aż do tragicznej śmierci. „Drogi” zawierają wiele odniesień do wydarzeń historycznych. Autentyczna (w ogólnym ujęciu) jest walka oddziałów Wojska Polskiego przedzierających się w rozproszeniu na pomoc oblężonej Warszawie. Pokazane jest również aresztowanie krakowskich wykładowców uniwersyteckich (6 listopada 1939 roku<sup>[1]</sup>). Oglądamy w serialu zbrodnię w Wawrze (26/27 grudnia 1939 roku<sup>[2]</sup>), losy Polaków na terenach przyłączonych do III Rzeszy, utworzenie niemieckiego obozu Auschwitz, zbrodnię w Palmirach<sup>[3]</sup> (w 1940 roku), akcję masowych wysiedleń na Zamojszczyźnie (jesień 1942 roku) a także aresztowanie Komendanta Głównego Armii Krajowej generała Stefana Grota Roweckiego<sup>[4]</sup> (30 czerwca 1943 roku).

Już w pierwszym odcinku serial poruszył bardzo rzadko podejmowany w polskim kinie wątek zdrady mniejszości niemieckiej we wrześniu 1939 r. W kilku odcinkach zaznaczone są również wątki żydowskie – np. ratowanie dzieci z getta czy pomoc dla żydowskich powstańców z Warszawy. W tle tych wątków przewijają się echa wielkich wydarzeń tamtej wojny – kapitulacja Norwegii i Francji, układ Sikorski – Majski czy katastrofa w Gibraltarze i śmierć generała Władysława Sikorskiego (4 lipca 1943 roku). Oprócz tych odwołań do faktów, akcja poszczególnych odcinków zawiera też liczne manipulacje, w niektórych wątkach mocno wypaczające faktyczny przebieg tamtych wydarzeń.

Głównym zafałszowaniem jest marginalizacja znaczenia Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Ich przedstawiciele oglądamy albo jako niepoważnych narwańców, albo przeciwników walki zbrojnej z Niemcami („stanie z bronią u nogi”, wyraźne sugestie o skłanianiu się ku kolaboracji) „absurdalnie wrogich” wobec komunistów i ich sowieckich protektorów.

Na główną organizację polskiego oporu przeciwko niemieckiej okupacji serial kreuje Polską Partię Robotniczą<sup>[5]</sup>, a na główną siłę zbrojną tej walki Gwardię Ludową<sup>[6]</sup>, która jako jedyna realnie sprzeciwia się Niemcom. Niestety, w świetle współczesnych badań możemy określić to jako absolutne kłamstwo. Wbrew powojennej propagandzie na terytoriach okupowanych przez Niemców komuniści i ich oddziały zbrojne aż do pierwszej połowy 1944 roku stanowiły margines działającego w Polsce ruchu oporu. Poza tym był to ruch otwarcie kolaborujący z Sowietami i zwalczający partyzantkę uznającą Rząd RP na Uchodźstwie<sup>[7]</sup>. Główną siłą polskiej walki z Niemcami były organizacje i formacje związane z dwoma nurtami – które nieco uogólniając nazwiemy „akowskim” i „narodowym” – oraz z ruchem ludowym. Zostały one całkowicie zdyskredytowane lub pominięte w „Polskich drogach”. Warto też zwrócić uwagę, że w serialu praktycznie nie istnieje temat sowieckiej i niemieckiej okupacji wschodnich województw Rzeczypospolitej.

Skąd w takim razie tak wielki sukces tego serialu, jeżeli świadomość jego zafałszowań była w zasadzie

powszechna? Na pewno wielką siłą tego serialu były znakomicie napisane historie postaci zwykłych ludzi, którzy chcieli przede wszystkim przeżyć wojenny koszmar, ale w tragicznych okolicznościach stawali się bohaterami nie tyle z wyboru, ile z konieczności, przez wierność przysiędze, z poczucia honoru czy zwykłej, ludzkiej przyzwoitości. Twórcom serialu udało się również uniknąć emocjonalnych przerysowań w postaciach Niemców. To nie są karykatury, ale żywi ludzie, wiarygodni psychologicznie i zdarzeniowo. Ich zło albo ma kontekst w konkretnych wydarzeniach (zemsta za śmierć ojca i męża) albo jest na przykład wynikiem politycznej indoktrynacji – zawsze jednak ma swój ludzki wymiar ... i chyba dlatego te postaci są tak atrakcyjne filmowo. Wszystko to zostało podane widzom z maestrią ówczesnej elity aktorstwa polskiego. Dlatego w serialu nie ma źle zagranych postaci. Dobór aktorów zagwarantował tutaj na wszystkich planach poziom nieosiągalny dla współczesnych polskich produkcji.

Mocne zafałszowania niektórych wątków autorzy serialu podali z tyloma niuansami i w tak szerokich kontekstach, że nie zniszczyły to jego generalnej wiarygodności. Postaci żołnierzy Gwardii Ludowej wykreowano tak, że wystarczyło „zdjąć etykietkę” i widz łatwo zapominał – choćby na chwilę – że to komuniści, a nie na przykład akowcy. Z kolei działaczy komunistycznych wykreowano jako ludzi w gruncie rzeczy rozsądnych, dalekich od ideologicznego zacietrzewienia i gotowych do każdej współpracy z innymi organizacjami Ruchu Oporu. Oczywiście było to jawne zafałszowanie historii, ale trzeba przyznać, że bardzo zręcznie podane i w gruncie rzeczy łatwo niknące w tym, co wciąż jest wielką siłą tego serialu – wielka panorama polskiego społeczeństwa pod niemiecką okupacją. Poza tym twórcy często „puszczając oko” do widzów ... najwyraźniej przekonali ich, że „w pewnych sprawach tak muszą”. Publiczność po prostu uznała, że te wszystkie manipulacje i zafałszowania to taki „haracz” na rzecz systemu, dzięki czemu mógł powstać serial nie tylko wybitny, ale ważny dla naszej pamięci II Wojny Światowej.

Opracował: Piotr Pacak

Przypisy

[1]Sonderaktion Krakau – aresztowano wówczas 184 osoby, głównie wykładowców Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej. [Wikipedia](#)

[2]Zbrodnia w Wawrze. [Wikipedia](#)

[3]Zbrodnia w Palmirach. [Wikipedia](#)

[4]Stefan Paweł Rowecki ps. „Grot”, „Rakoń”, „Grabica”, „Inżynier”, „Jan”, „Kalina”, „Tur” (ur. 25 grudnia 1895 w Piotrkowie Trybunalskim, zm. między 2 a 7 sierpnia 1944 w Sachsenhausen) – polski wojskowy, generał dywizji Wojska Polskiego, Komendant Główny Związków Walki Zbrojnej od czerwca 1940 roku do lutego 1942 roku, dowódca Armii Krajowej) od 14 lutego 1942 do 30 czerwca 1943 roku, teoretyk wojskowości. [Wikipedia](#)

[5]Polska Partia Robotnicza (PPR) – partia komunistyczna utworzona 5 stycznia 1942 roku w Warszawie przez przybyłych z ZSRR komunistów z tzw. Grupy Inicjatywnej. [Wikipedia](#)

[6]Gwardia Ludowa (GL) – organizacja zbrojna Polskiej Partii Robotniczej, utworzona 28 marca 1942 roku. [Wikipedia](#)

[7]Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie. [Wikipedia](#)



## **Powrót**

**Muzyka: Przemysław Gintrowski**

**Słowa: Jacek Kaczmarski**

Ścichł wrzask szczęk i śpiew  
Z ust wypluwam lepki piach  
Przez bezludny step  
Wieje zimny wiatr  
Tu i ówdzie strzęp  
Lub stopy ślad  
Przysypany

Dokąd teraz pójde kiedy nie istnieją już narody  
Zapomniany przez anioły porzucony w środku drogi  
Nie ma w kogo wierzyć nie ma kochać nienawidzić kogo  
I nie dbają o mnie światy martwy zmierzch nad moją drogą

Gdzie mój ongiś raj  
Chcę wrócić tam  
Jak najprościej

- Szukasz raju!  
Szukasz raju!  
Na rozstajach wypatrując śladu gór?!  
Szukasz raju!  
Szukasz raju!  
Opasuje ziemię tropów twoich sznur...

Sam też mogę żyć  
Żyć dopiero mogę sam  
Niepokorna myśl  
Zyska nowy kształt  
Tu i ówdzie błysk  
Lub słowa ślad  
Odkrywany

Wszystkie drogi teraz moje kiedy wiem jak dojść do zgody  
Żadna burza cisza susza nie zakłóci mojej drogi  
Nie horyzont coraz nowy nowa wciąż fatamorgana  
Ale obraz świata sponad szczytu duszy oglądany  
Tam dziś wspiąłem się  
Znalazłem raj  
Raj bez granic

- Jesteś w raju  
Jesteś w raju  
Żaden tłum nie dotarł nigdy na twój szczyt  
Jesteś w raju  
Jesteś w raju  
Gdzie spokojny słyszysz krwi i myśli rytm...

- Jestem w raju





Jestem w raju  
Żaden tłum nie dotarł nigdy na mój szczyt  
Jestem w raju  
Jestem w raju  
Gdzie spokojny słyszę krwi i myśli rytm...



## Powrót

Muzyka: Przemysław Gintrowski

Słowa: Jacek Kaczmarski

♩ = 60

Em Am

Szucht wrzask szęczę i śpiew z ust wy - plu - wam lep - ki piach, Przez bez - lud ny step wie - je

5 Em Bm Em Bm Em

zi - mny wiatr. Tu i ów - dzie strzęp lub sto - py ślad przy - sy - pa - ny.

10 Em Am<sup>7</sup>

Do - kąd te - raz pój - dę kie - dy nie ist - nie - ją już na - ro - dy,

12 Em Am<sup>7</sup>

Za - pom - nia - ny przez a - nio - ly po - rzu - co - ny wśród - ku dro - gi

14 Em Am<sup>7</sup>

Nie ma w ko - go wie - rzyć, ko - go ko - chać, nie - na - wi - dzieć ko - go

16 Em Am<sup>7</sup>

I nie dba - ją o mnie świa - ty mar - twy zmierz nad mo - ją gło - wą.

18 Am<sup>7</sup> Em Bm Em

on - giś raj, chcę wró - cić tam Jak naj - pro - ściej Szu - kasz

22 Em Am

ra - ju! Szu - kasz ra - ju, Na roz - sta - jach wy - pa - tru - jąc śla - du gór. Szu - kasz

26 Em Am

ra - ju, szuka - sz ra - ju, o - pa - su - je zie - mię - tro - ów two - ich sznur.

30 Em Bm Em Bm

Powrót

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Powrót

**Muzyka: Przemysław Gintrowski**

**Słowa: Jacek Kaczmarski**

### Informacje o utworze

Poetycka ballada z tekstem Jacka Kaczmarskiego[1] i muzyką Przemysława Gintrowskiego[2]. Utwór zamyka koncertowy album „Raj”, przedstawiający drogę człowieka od Stworzenia po Sąd Ostateczny.

[1]Jacek Marcin Kaczmarski (ur. 22 marca 1957 w Warszawie, zm. 10 kwietnia 2004 w Gdańsku) – polski poeta, prozaik, kompozytor i piosenkarz, twórca tekstów piosenek. Znany głównie dzięki piosenkom o tematyce historycznej („Rejtan, czyli raport ambasadora”; „Sen Katarzyny II”, „Lekcja historii klasycznej”, „Jałta”, „Ballada wrześniowa”) i społeczno-politycznej („Mury”, „Nasza klasa”, „Obława”). Postać powszechnie kojarzona z etosem pierwszej „Solidarności” oraz stanem wojennym – okresem, kiedy jego liryka, rozpowszechniana w nieoficjalnych wydawnictwach, identyfikowana była jako głos antykomunistycznej opozycji. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Przemysław Adam Gintrowski (ur. 21 grudnia 1951 w Stargardzie Szczecińskim, zm. 20 października 2012 w Warszawie) – polski kompozytor, pieśniarz, kompozytor muzyki filmowej, inżynier i nauczyciel. [Strona na Wikipedii](#)

### Nota historyczna

Walka z religią była jedną z głównych strategii komunistów przy każdej próbie praktycznej realizacji ich ideologii. Zawsze i wszędzie z żelazną konsekwencją niszczyli każdą filozofię, która nadawała człowieczeństwu wymiar wyższy niż byt biologiczny i uznawała moralność opartą na prawie objawionym ponad prawem stanowionym. Takie podejście wynikało zarówno z przesłanek ideologicznych, jak i z kalkulacji strategicznej. Społeczności praktykujące religijnie sankcjonowaną moralność były z reguły wrogie wobec ideologii komunistycznej. Już w Rosji, bo bolszewickiej rewolucji w październiku 1917 roku, nowe władze rozpętały na wielką skalę prześladowania cerkwi prawosławnej[1] oraz innych wyznań. Niszczono świątynie, mordowano kapłanów oraz świeckich i delegalizowano organizacje wspólnot wyznaniowych. W Polsce represje rozpoczęły się po wejściu Sowietów 17 września 1939. W 1944 komuniści, zdając sobie sprawę z siły Kościoła Katolickiego i słabości własnych struktur, początkowo przyjęli zupełnie inną taktykę. W pierwszych latach represjonowano tylko księży jawnie wspierających Podziemie Niepodległościowe i oficjalną opozycję. Komuniści tolerowali publiczne praktykowanie wiary w służbach państwowych (np. w wojsku) i sami uczestniczyli w różnych uroczystościach kościelnych. Pozwalali organizacjom kościelnym na działalność wydawniczą i edukacyjną. Kościołowi katolickiemu zwrócono nawet własność odebraną podczas niemieckiej okupacji. Do 1948 wzajemne stosunki były formalnie poprawne. Wszystko skończyło się kiedy władza komunistyczna okrzepła na tyle, żeby odważyć się na jawne represje[2]. Odebrano ziemię Kościołowi, zakonom oraz majątek „Caritasu” (praktycznie likwidując tę organizację). Zorganizowano też popierający komunistów ruch „księży patriotów”[3] (objął on ok. 10% kleru).

Represje wymusiły zgodę Episkopatu na oficjalne uznanie komunistycznych władz i odcięcie się od Podziemia Niepodległościowego. Odpowiedzią na ustępstwa była jednak eskalacja terroru. W 1951 w komunistycznych więzieniach przetrzymywano około 900 księży z biskupem kieleckim Czesławem Kaczmarmkiem[4]. Władze rozpętały przeciwko Kościołowi ostrą nagonkę w oficjalnych mediach. Rok później zlikwidowano niższe seminaria duchowne oraz klasztorne nowicjaty. Komuniści jawnie ingerowali w obsadę stanowisk kościelnych, wymuszając nominacje swoich zwolenników. Szczytowym punktem terroru był pokazowy proces księży kurii krakowskiej (1953) oraz aresztowanie Prymasa Wyszyńskiego[5] i biskupów: Adamskiego, Baraniaka, Bednorza, Bieńka i Biernackiego. Eskalacja represji wzmogła jednak

opór społeczny i doprowadziła do przesilenia w 1956 roku. Władze uwolniły Prymasa oraz zniósł dekrety o obsadzeniu stanowisk kościelnych. Mimo względnego unormowania stosunków politycznych, trwała de facto wojna kulturowa. W 1961 roku władze definitywnie zakazały nauczania religii w szkołach. Komuniści rywalizowali z Kościołem Katolickim o przejęcie polskiego patriotyzmu i narzucenie własnej narracji historycznej. Uwidoczniło się to szczególnie w 1966 roku, kiedy to komuniści organizowali oficjalne obchody „1000-lecia państwa polskiego” a Kościół „Millenium Chrztu Polski”[6]. Represyjna polityka komunistów sprawiła, że wielu Polaków postrzegało Kościół Katolicki jako jedyną przeciwwagę dla reżimu, schronienie dla ruchów opozycyjnych i jedyną siłę chroniącą polską kulturę i polskie dziedzictwo historyczne. Ludziom zagubionym na jałowym pustkowiu komunistycznej ideologii Kościół przywracał wiarę w ich własne człowieczeństwo. Dawał im oparcie i wolę walki. Dlatego Polacy w tamtym czasie tak masowo Ignęli do wszystkiego, co dawała im wiara. Mimo wielkiej propagandy komunistów, od rządzących masowo odwracali się robotnicy, dla których Kościół wciąż był istotną częścią życia. W organizacjach kościelnych (np. w ruchu oazowym) uczestniczyło coraz więcej młodych. W kościelne inicjatywy coraz szerzej angażowali się też przedstawiciele elit – zwłaszcza twórczych. Właśnie na fali tych nastrojów Jacek Kaczmarski napisał album „Raj”[7], którego finałem jest „Powrót”.

#### Analiza tekstu

„Powrót” jest finałem poetyckiego ujęcia biblijnej drogi człowieka – od Stworzenia, Grzechu i Wygnania przez Sąd i kończący opowieść Powrót. Zaczyna się obrazem samotnego człowieka, wygnańca z Raju, szukającego drogi powrotu na pustkowiu świata zniszczonego w Sądzie Ostatecznym. Druga zwrotka podkreśla zagubienie człowieka. Nie wie dokąd iść, bo zniknęło wszystko, co tworzyło jego świat. Nie ma już żadnych „drogowskazów”. Nie istnieją narody. Nie ma w kogo wierzyć – nie ma już ani religii ani polityki. Nie ma kogo kochać ani kogo nienawidzić. Człowiek porzucony przez anioły „w środku drogi” chce już tylko wrócić do swojej „krajiny dzieciństwa”, do utraconego Raju. Trzecia zwrotka przenosi narrację na podmiot zewnętrzny, który może uznać za „głos Boga”. Wskazuje on zagubionemu człowiekowi jałowość jego poszukiwań Raju na pustkowiu zniszczonym w Apokalipsie („trupów twoich sznur”). Dalej opowieść ponownie przejmuje samotnik, który nagle uświadamia sobie, że może pójść dokąd zechce, bo Raj bez granic jest w nim, w jego duszy. Choćby przeszedł całą Ziemię, to nie odnajdzie Ogrodów Edenu, bo wszystko, czego szuka ma w sobie – spokój, dobro ale także zło. Raj jest tam, gdzie każdy człowiek może być tylko sam ze sobą, ze swoimi myślami. Utwór kończy dwugłos Boga, który objawia człowiekowi, że Raj jest w nim samym i człowieka, który to powtarza. Taka wymowa „Powrotu” jest prostym odwołaniem się do Starego Testamentu (co podkreślał sam Kaczmarski), który wyraźnie mówi, że wszystko jest w człowieku, którego Bóg stworzył takim, dając mu wolną wolę. Może to być również nawiązaniem do XVII-wiecznego poematu angielskiego poety Johna Milтона „Raj utracony”[8]. Występujący w nim Szatana wspomina, że to człowiek może sam w sobie tworzyć i przemieniać Piekło oraz Niebo.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Lenin wobec religii – [artykuł na Histmag](#)

[2]Komunizm a Kościół – [film na Youtube](#)

[3]Księża patrioci – określenie dotyczące księży popierających władzę ludową i zmiany zachodzące w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej po 1944 roku. Nazwa księży patrioci wywodzi się od oficjalnej dewizy ruchu, która brzmiała: „niezlomna wierność Polsce Ludowej”. Ruch księży patriotów był aktywny w latach 1949–1956 i miał swoje przedstawicielstwo przy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w postaci Komisji Księży. [Strona na Wikipedii](#)



[4]Czesław Kaczmarek (ur. 16 kwietnia 1895 w Lisewie Małym, zm. 26 sierpnia 1963 w Lublinie) – polski duchowny rzymskokatolicki, biskup diecezjalny kielecki w latach 1938–1963. [Strona na Wikipedii](#), [Słuchowisko Polskiego Radia Kielce](#).

[5]Stefan Wyszyński i (ur. 3 sierpnia 1901 w Zuzeli, zm. 28 maja 1981 w Warszawie) – polski duchowny rzymskokatolicki, biskup diecezjalny lubelski w latach 1946–1948, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski oraz prymas Polski w latach 1948–1981, kardynał prezbiter od 1953, zwany Prymasem Tysiąclecia, mąż stanu, obrońca praw człowieka, narodu i Kościoła, doktor prawa kanonicznego, kaznodzieja, publicysta, kapelan duszpasterstwa Wojska Polskiego. Pośmiertnie odznaczony Orderem Orła Białego. Błogosławiony Kościoła katolickiego. Twórca akcji duszpasterskich: Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego czy Wielkiej Nowenny Tysiąclecia, inwigilowany przez służby bezpieczeństwa Polski Ludowej oraz umieszczony w miejscu odosobnienia przez władze komunistyczne PRL [Strona na Wikipedii](#) ., [Prymas Stefan Wyszyński – film IPNtv](#).

[6]Milenium chrztu Polski – religijne uroczystości związane z 1000. rocznicą chrztu Polski mające miejsce w 1966. [Strona na Wikipedii](#)., [Rok 1966 – film Muzeum Historii Polski](#).

[7]„Raj” – album koncertowy Przemysława Gintrowskiego, Jacka Kaczmarskiego i Zbigniewa Łapińskiego zarejestrowany w maju 1980 roku podczas koncertu w auli Politechniki Gdańskiej. Funkcjonował początkowo (od 1980 roku) jako wydawnictwo podziemne. Program nigdy nie został zarejestrowany profesjonalnie, ale został oficjalnie wydany dopiero w 1991 roku nakładem wytwórni Pomaton EMI jako album złożony z najlepiej zachowanych amatorskich i półprofesjonalnych źródeł. Program był pierwotnie planowany jako ścieżka słowno-muzyczna do spektaklu Leszka Mądzika (Scena Plastyczna KUL) pod tym samym tytułem. [Strona na Wikipedii](#).

[8]Raj utracony (ang. Paradise Lost) – poemat epicki w 12 księgach autorstwa angielskiego poety i pisarza Johna Milтона, wydany po raz pierwszy w 1667 roku, a następnie w rozszerzonej wersji w roku 1674. [Strona na Wikipedii](#).



## **Powstańce**

**Muzyka: Op. 1 - Anna Suda, Op. 2 - Ola Turkiewicz, Op. 3 - Marcin Riege, Op. 4 - Marcin Ritter, Op. 5 - Krzysztof Kowalewski, Op. 6 - Paweł Jabłoński**

Powstańce to wielowątkowa suita instrumentalna autorstwa Oli Turkiewicz, Anny Sudy, Marcina Riege, Marcina Rittera, Krzysztofa Kowalewskiego i Pawła Jabłońskiego. Inspiracją utworu jest muzyka XVII, XVIII, XIX i XX wieku, czyli epok w których polscy partyzanci, konfederaci, powstańcy i żołnierze niezłomni toczyli walki o niepodległość Polski.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Nuty i akordy

Powstańce to wielowątkowa suita instrumentalna autorstwa Oli Turkiewicz, Anny Sudy, Marcina Riege, Marcina Rittera, Krzysztofa Kowalewskiego i Pawła Jabłońskiego. Inspiracją utworu jest muzyka XVII, XVIII, XIX i XX wieku, czyli epok w których polscy partyzanci, konfederaci, powstańcy i żołnierze niezłomni toczyli walki o niepodległość Polski.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej



## Powstańce

**Muzyka: Op. 1 - Anna Suda, Op. 2 - Ola Turkiewicz, Op. 3 - Marcin Riege, Op. 4 - Marcin Ritter, Op. 5 - Krzysztof Kowalewski, Op. 6 - Paweł Jabłoński**

### Informacje o utworze

Powstańce to wielowątkowa suita instrumentalna autorstwa Oli Turkiewicz, Anny Sudy, Marcina Riege, Marcina Rittera, Krzysztofa Kowalewskiego i Pawła Jabłońskiego. Inspiracją utworu jest muzyka XVII, XVIII, XIX i XX wieku, czyli epok w których polscy partyzanci, konfederaci, powstańcy i żołnierze niezłomni toczyli walki o niepodległość Polski. Grano ją w domach, na dworach i salonach w czasach Potopu Szwedzkiego, konfederacjach Dzikowskiej i Barskiej, Powstań Listopadowego i Styczniowego, aż po wiek XX. Trudno sobie wyobrazić, by podobna muzyka towarzyszyła walce naszych powstańców o niepodległość, oddaje ona jednak muzyczny duch epok, w których przyszło im żyć.

### Nota historyczna

Bezpośrednią inspiracją tytułu suity Powstańce jest ukryte w głębi Puszczy Augustowskiej opodal Strękowizny Uroczysko Powstańce. W 1863 roku, miał tu jedną ze swoich baz legendarny oddział pułkownika Konstantego Ramotowskiego ps. „Wawer”. Ramotowski był weteranem Powstania Listopadowego, do którego przystąpił jako 18-latek. Przeszedłszy cały szlak bojowy 2 Pułku Piechoty Liniowej. po bitwie pod Wawrem w 1831 r., został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari i awansowany na stopień podoficerski. Prawdopodobnie z tą bitwą związany jest pseudonim, który przybrał sobie 30 lat później, podczas Powstania Styczniowego, gdy zgodnie z otrzymanym rozkazem tworzył własny oddział w marcu 1863 roku. Pomimo słabego uzbrojenia i przewagi liczebnej Rosjan oddział Ramotowskiego-Wawra toczył walki z Rosjanami pod Białaszewem, Jaświłami, Jastrzębną, Balinką, Czarnym Brodem, Kadyszem, Gruszkami, Kozim Rynkiem, Radziłowem i Sieburczynem. Był postrzegany jako zdolny dowódca, czego potwierdzeniem był awans na stopień pułkownika. W lipcu 1863 roku oddział poniósł klęskę pod Rząśnikiem i uległ rozproszeniu. Nie zważając na sytuację „Wawer” ponownie zebrał swoich żołnierzy, niestety następna klęska pod Nowogrodem doprowadziła do rozwiązania oddziału. W sierpniu 1863 ponownie zorganizował oddział, który na początku września ponownie został rozбит pod Strzelcowizną.

W 1935 roku z Uroczyska Powstańce, gdzie wybudowano pomnik ku czci Powstańców, pobrano ziemię na kopiec Józefa Piłsudskiego w Krakowie.

Szlak bojowy oddziału Wawra, znaczony jest dziesiątkami bezimiennych mogił powstańców, z których większość jest dziś trudna do zidentyfikowania. Istnienie jednej z nich, związanej z oddziałem „Wawra”, udokumentowano prawdopodobnie w 1928 roku, w 65 rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego. Na ocalałych w zasobach Biblioteki Narodowej fotografiach, widzimy m.in. weterana oddziału „Wawra” por. Józefa Grygucia, który wskazuje miejsce stacjonowania swojego macierzystego oddziału. Na kolejnej fotografii utrwalono moment, gdy ten modli się przy mogile kolegi, powstańca styczniowego Ignacego Bulińskiego z Krakowa, towarzysza broni pochowanego na Uroczysku Płaskie nad jez. Płaskim opodal Mikaszówki. Zrekonstruowany przez leśników grób istnieje po dziś dzień.

Opracował: Jacek „Wiejski” Górski





## Pożegnanie

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Wezmę ja kontusz, wezmę  
ja żupan, szablę przypaszę  
|: Pójdę do dziewczyny, pójdę do jedynej  
Tam się uciesze. :|

Słoneczko wschodzi dziewczka wychodzi,  
Jako Śliczny kwiat,  
|: Oczki zapłakała rączki załamała  
Zmienił jej się świat. :|

Czego ty płaczesz, czego lamentujesz  
Moja dziewczyno?  
|: Czego się rumienisz – czego się wydziwiasz,  
Wiśnio, Kalino ? :|

Jakże nie wydziwiać – jak się nie rumienić  
Kiejś mnie zabaczył  
|: Na wojenkę jedziesz, serce mi się kraje  
Samąś ostawił. :|

Nie płacz, dziewczyno, nie płacz jedyna,  
Z wojenki wrócę,  
|: Wroga pobijemy, precz go wypędziemy  
Będę brał ciebie. :|

Podajże mi konia, podajże mi konia,  
Pożegnaj czule  
|: My polscy żołnierze, wierni rycerze  
Obronim ciebie. –:|



## Pożegnanie

Muzyka i słowa: autor nieznany

Poważnie

Gm Eb Gm Dm

O - ble - kę mu - dur sre - brne os - tro - gi, sza - blę przy - pa szę.

5 Bb F Gm D7 Gm

Pój - dę do dzie - czyn - ny, pój - dę do je - dy - nej Tam się u - cie - szę.



## Pożegnanie

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Pieśń miłosna i ludowo – żołnierska, powstała najprawdopodobniej w drugiej połowie XVI wieku. Autorstwo tekstu i muzyki są niezidentyfikowane. Była rozwijana w różnych wariantach (m. in. ludowym i szlacheckim) w XVII i XVIII wieku. Współcześnie uważa się, że pieśń ta mogła powstać na Wileńszczyźnie lub w Małopolsce Wschodniej (Galicji). Opublikowana m. in. w zbiorze *Starodawne dumy i pieśni* Zygmunta Glogera<sup>[1]</sup> (1877).

<sup>[1]</sup>Zygmunt Gloger (1845-1910) – polski historyk, archeolog, etnograf, folklorysta i krajoznawca.

#### Nota historyczna

Inspirację historyczną pieśni możemy określić dwojako. Starsze wersje tekstu są pożegnaniem z ukochaną szlachcicą odchodzącego na wojnę. W tekście nie ma żadnej wzmianki o zbroi ani o pancerzu (kolczudze<sup>[1]</sup>). Wynika z tego, że ów szlachcic jest albo żołnierzem „lekkiego znaku” (lekkiej jazdy) albo członkiem lekko wyposażonego pospolitego ruszenia. Lekka jazda nie doczekała się takiej sławy jak husaria czy pancerni, ale brała udział prawie w każdej kampanii i wojnie tamtej epoki. Używano jej przede wszystkim do rozpoznania, działań osłonowych i dalekich rajdów na tyły przeciwnika. Przykładem takiej formacji mogą być sławni lisowczycy z pierwszej połowy XVII wieku.

Brali udział m. in. w wojnach z Moskwą i z Turcją oraz w wojnie 30-letniej. Odznaczeni się zabójczą skutecznością, ale też okrucieństwem i skłonnością do rabunków. Bohater pieśni może być też żołnierzem pospolitego ruszenia. Była to szlachecka milicja konna, która istniała do końca I Rzeczypospolitej, a odznaczyła się walecznością jeszcze w czasach wojen napoleońskich, chociaż nie była tak wyćwiczona i uzbrojona jak wojsko regularne. Potrafiła politykować zamiast walczyć lub niespodziewanie uciekać przed słabszym przeciwnikiem, ale pod dobrym dowództwem zdarzało się jej zaskoczyć wroga.

W wariacie tekstu zapisanym przez Glogera, bohater pieśni zakłada mundur i wprost nazywa swoich towarzyszy żołnierzami, co wskazuje na pochodzenie tego tekstu z około połowy XVIII wieku. Wspomnienie o szabli i srebrnych ostrogach pozwala domniemywać, że jest on oficerem chorągwi autoramentu polskiego<sup>[2]</sup>. W tamtym czasie zaliczała się do niego husaria, pancerni i lekka jazda. Dwie pierwsze formacje nie nosiły już zbroi ani pancerzy, ale mundury wzorowane na stroju szlacheckim. Lekką jazdę tworzyły koronne pułki straży przedniej oraz pułki tatarskie.

#### Analiza tekstu utworu

Tekst jest sześciozwrotkowym, prostym dialogiem miłosnym żołnierza i dziewczyny. W trzech pierwszych zwrotkach narrator szykuje się do wojny (ubiera mundur, nakłada ostrogi i przypasuje szablę) oraz opowiada o swoim spotkaniu z ukochaną. Dziewczyna wita go zapłakana, ale on upomina ją – cokolwiek obcesowo – żeby „nie wydziwiała”. Ona tłumaczy się ze swojej rozpacz i strachu przed samotnością. On pociesza ją w dwóch ostatnich zwrotkach, żeby się nie martwiła, bo wróci cało z wojny po tym, jak polscy żołnierze pokonają wroga. Warto zwrócić też uwagę na bezpośrednie podkreślenie, że bohater idzie na wojnę nie tyle za jakieś „wielkie sprawy”, ale żeby ochronić właśnie swoją dziewczynę przed zagrożeniem obcą inwazją.

<sup>[1]</sup>Kolczuga – z gęstej plecionki z drobnych kótek (najczęściej stalowych).

<sup>[2]</sup>Autorament polski – wojska I Rzeczypospolitej formowane w systemie zaciągu towarzyskiego

(wstępujący do wojska towarzysz stawiał się ze swoim poczem).

Opracował: Piotr Pacak



## **Preludium e-moll Op. 28 nr 4**

### **Muzyka: Fryderyk Chopin**

Preludium e-moll op. 28 nr 4 należy do grupy tzw. preludiów elegijnych. Jest jednym z cyklu 24 preludiów, nad którymi Chopin pracował w latach 1838–1839, ale pomysły poszczególnych preludiów sięgają zapewne lat wcześniejszych, być może nawet roku 1831[1]. Preludia są fortepianowymi miniaturami. Należą do najpiękniejszych i najważniejszych kompozycji w dorobku Chopina. Preludia z grupy elegijnej są dramatyczne, mają wyjątkowo wolne tempo i prawie zawsze kończą się smorzando (ściszeniem skorelowanym ze zwolnieniem) lub slentando (stopniowym zwalnianiem tempa)[2].

Prezentowane tu nagranie, w aranżacji Marka Bałaty, zostało wykonane podczas jednego z Koncertów Niepodległości.

Biografia Fryderyka Chopina i opis utworu znajdziesz w naszym opracowaniu.

Przypisy

[1] Preludia. Źródło: Narodowy Instytut Fryderyka Chopina

[2] Wszystko, co chciałbyś wiedzieć o preludiach Chopina. W. Oleksiak. Źródło: culture.pl



## Preludium e-moll Op. 28 nr 4

Muzyka: Fryderyk Chopin

Largo

*p*

4

7

10

*p*

13

16

*cresc.* *f* *dim.*

19

*p* *smorz.*

22

*pp*

## Preludium e-moll Op. 28 nr 4

### Muzyka: Fryderyk Chopin

#### Informacje o utworze

Preludium e-moll op. 28 nr 4 należy do grupy tzw. preludiów elegijnych. Jest jednym z cyklu 24 preludiów, nad którymi Chopin pracował w latach 1838–1839, ale pomysły poszczególnych preludiów sięgają zapewne lat wcześniejszych, być może nawet roku 1831<sup>[1]</sup>. Preludia są fortepianowymi miniaturami. Należą do najpiękniejszych i najważniejszych kompozycji w dorobku Chopina. Preludia z grupy elegijnej są dramatyczne, mają wyjątkowo wolne tempo i prawie zawsze kończą się smorzando (ściszeniem skorelowanym ze zwolnieniem) lub slentando (stopniowym zwalnianiem tempa)<sup>[2]</sup>.

[1] Preludia. Źródło: [Narodowy Instytut Fryderyka Chopina](#)

[2] Wszystko, co chciałbyś wiedzieć o preludiach Chopina. W. Oleksiak. Źródło: [culture.pl](#)

#### Nota historyczna

##### Biografia Fryderyka Chopina

Fryderyk Chopin to najślawniejszy polski kompozytor w historii i jeden z najwybitniejszych pianistów. Za dzień urodzin kompozytora rodzina i on sam uznawali dzień 1 marca 1810 roku, jednak w metryce chrztu sporządzonej w kościele parafialnym w Brochowie widnieje data 22 lutego. Rozbieżność ta do dnia dzisiejszego nie została ostatecznie rozstrzygnięta, choć współcześnie pierwszeństwo oddaje się dacie obchodzonej przez samego kompozytora i jego najbliższych.<sup>[1]</sup> Zmarł 17 października 1849 roku w Paryżu. Jego ojciec Mikołaj<sup>[2]</sup> (Nicolas) był nauczycielem języka francuskiego i gubernierem (nauczycielem domowym) ... a także powstańcem kościuszkowskim. Wbrew potocznemu przekonaniu Fryderyk nie urodził się w „rodzinnym dworze”, ale w oficynie dworu Skarbków, dla których pracował jego ojciec. Według legendy muzyczny geniusz przyszedł na świat akurat wtedy, kiedy jego ojciec w pobliżu grał na skrzypcach. Jeszcze w tym samym roku Chopinowie przenieśli się do Warszawy. Od 1811 roku Mikołaj pracował jako nauczyciel języka francuskiego w Liceum Warszawskim, mieszczącym się wówczas w pałacu Saskim. Na przełomie 1814 i 15 roku Fryderyk rozpoczął naukę gry na fortepianie. Kilka miesięcy później zaczął uczyć się u Wojciecha Żywnego<sup>[3]</sup> – pianisty, kompozytora i pedagoga czeskiego pochodzenia. Uczył on Fryderyka podstaw techniki gry, kompozycji i zapoznał go z muzyką baroku oraz klasycyzmu. Kolejnym nauczycielem młodego Chopina był również Czech – Wacław Wilhelm Würfel<sup>[4]</sup>. Do swoich 7. urodzin Fryderyk był już autorem kilku polonezów. W 1817 roku Chopinowie przenieśli się wraz z Liceum Warszawskim do Pałacu Kazimierzowskiego. Za sąsiadów mieli tam między innymi: Samuela Lindego (slawistę, bibliografa, pedagoga i bibliotekarza), Kazimierza Brudzińskiego (poetę, historyka, krytyka literackiego) i Juliusz Kolberga (kartografa, geodetę, tłumacza poezji). Jednym z synów tego ostatniego był sławny później etnograf Oskar.

Fryderyk szybko stał się sławny w Warszawie i jako „cudowne dziecko” zaczął występować publicznie. Pierwszy z takich koncertów odbył się 24 lutego 1818 roku w czasie imprezy charytatywnej w Pałacu Radziwiłłów (obecnie Pałac Prezydencki). Fryderyk zyskał tam entuzjastyczne oceny i opisywany był m.in. jako „następca Mozarta”. Z drugiej strony Julian Ursyn Niemcewicz<sup>[5]</sup> publicznie skrytykował gorliwość filantropów wykorzystujących dziecko dla reklamy swojej zbiórki. „Szopenek” kilkakrotnie występował również w Belwederze przed wielkim księciem Konstantym<sup>[6]</sup>. Napisany dla niego „Marsz Wojskowy” został wydrukowany (anonimowo) i tak spodobał się księciu, że był wykonywany w czasie wojskowych parad na Placu Saskim. W 1825 roku piętnastoletni Fryderyk koncertował dla cara Aleksandra I w warszawskim ewangelickim kościele Św. Trójcy. Monarcha był tak zachwycony jego grą, że podarował mu pierścień z drogim brylantem.



W latach 1823 – 26 Fryderyk uczył się w Liceum Warszawskim. Bardzo dużo podróżował wówczas po Polsce. Bywał między innymi na dworze księcia Antoniego Radziwiłła w Antoninie. W 1826 roku odwiedził w czasie wakacji Duszniki Zdrój (wówczas Bad Reinertz). Ujawnił się przy tej okazji jego znakomity talent literacki („Kuriery Szafarskie”), malarski, wielkie poczucie humoru (wspomniane parodystyczne „Kuriery” i komedie pisane razem z siostrą Elżbietą) oraz talent aktorski (opisana później przez Balzac[7] łatwość naśladowania każdej osoby). Od 1826 roku Chopin studiował przez trzy lata w warszawskiej Szkole Głównej Muzyki (m.in. u Józefa Elsnera[8]). W 1829 roku Fryderyk poznał młodą śpiewaczkę Konstancję Gładkowską, która była jego pierwszą miłością. Po ukończeniu studiów w lipcu 1829 roku wyjechał do Wiednia. Koncertował tam dwukrotnie, zbierając entuzjastyczne recenzje. Był to początek międzynarodowej kariery Chopina. Rok później po raz pierwszy wydano drukiem kompozycje Chopina (kwiecień 1830 w oficynie Tobiasza Haslingera).

2 listopada 1830 roku Fryderyk wyjechał z Warszawy do Kalisza – jak się później okazało, było to jego pożegnanie ze stolicą. Przy rogatek wolskich koledzy z konserwatorium odśpiewali mu wówczas kantatę „Zrodzony w Polskiej krainie”, napisaną przez Ludwika Dmuszewskiego do muzyki Józefa Elsnera. Pożegnał się wówczas także z Konstancją Gładkowską, wręczając jej pierścień, który zachowała przez całe życie. W Kaliszu Chopin spędził ostatnie trzy dni w Polsce i stąd 5 listopada wyjechał przez Wrocław do Drezna, Wiednia, Monachium i docelowo do Paryża.

Wiązał wielkie nadzieje z Powstaniem Listopadowym i ciężko przeżył jego upadek. Swoją rozpacz i gniew przelał na karty „Dziennika Stuttgarckiego”. Najprawdopodobniej właśnie w Stuttgarcie zaczął też komponować „Etiudę Rewolucyjną”.

W Paryżu kariera Chopina szybko nabrała oszałamiającego tempa. Koncertował niedużo (publicznie 19 razy przez 18 lat), ale każdy jego występ był wydarzeniem najwyższej rangi. Występował również prywatnie, także na dworze królewskim. Był gwiazdą paryskich salonów, uwielbianym i podziwianym przez tamtejsze elity. Udzielał się również jako nauczyciel gry na fortepianie. Uczył m.in. hrabinę Potocką, hrabinę Peruzzi, księżniczki de Noailles i de Chimay. Miał wśród uczniów również osoby wybitnie utalentowane – Karolinę Hartmann, Karola Fitscha i Adolfa Gutmana. Trzeba tutaj zaznaczyć, że jako nauczyciel Fryderyk był niezwykle surowy, niecierpliwy i dopuszczał się nawet fizycznego karania uczniów – powtarzał w ten sposób to wszystko, czego doświadczył w dzieciństwie od ojca.

Od połowy lat 30-tych Chopin zaczął coraz mocniej angażować się w życie paryskiej Polonii. Utrzymywał bliskie kontakty między innymi z Mickiewiczem, Niemcewiczem i Norwidem. Na prośbę generała Józefa Bema[9] wsparł finansowo Towarzystwo Politechniczne Polskie[10].

W swoim dorosłym życiu Chopin był raczej wstrzemięźliwy wobec kobiet (zwłaszcza jeżeli uwzględnimy jego gwiazdorski status). Często bywał wręcz oschły emocjonalnie a kobiece zainteresowanie, czułość i miłość denerwowały go i męczyły. Pojawiały się nawet plotki o tym, że jest homoseksualistą. Wyjaśnieniem tych problemów Fryderyka było najprawdopodobniej dzieciństwo wśród otoczenia kobiet i czas spędzony z trzema siostrami. Ich żywiołowe charaktery dawały się we znaki młodemu Fryckowi i wykreowały uraz, który przeniósł w dorosłe życie. Mimo wszystko potrafił zaangażować się emocjonalnie, ale nigdy nie dążył do trwałego związku. W 1836 roku zaręczył się z polską malarką Marią Wodzińską. Do ślubu jednak nigdy nie doszło. W tym samym roku zaczął też poważnie chorować. Do niedawna uważano, że była to gruźlica. Współcześni badacze sugerują, że Chopin zapadł na genetyczną chorobę dającą objawy bardzo podobne do gruźlicy – mukowiscydozę.

Rok później Fryderyk poznał francuską pisarkę George Sand[11]. Razem z nią wyjechał do Valdemossy na Majorce. Sand uważana była przez wielu za kochankę Chopina, ale sama podkreślała później, że ich związek był czysto platoniczny i nazywała siebie „Matką” Fryderyka. Kiedy w 1839 roku oboje wrócili do Francji, Fryderyk był już w bardzo złym stanie. Zamieszkali wówczas w posiadłości w Nohant. Sand napisała tam książkę „Lukrecja Floriani”, w której dotkliwie ośmieszyła Chopina. Wprawdzie sama zaprzeczała, jakoby opisała Fryderyka, jednak biografowie Fryderyka wykazali, że był to jego wizerunek. Stopniowy rozpad związku z Sand i pogarszające się zdrowie okazały się jednak bardzo inspirujące





artystycznie. To właśnie wtedy Chopin napisał najpiękniejsze ze swoich mazurków i nokturnów. Do definitywnego rozstania z Sand doszło po tym, jak w kłótni George z córką Solange Fryderyk stanął po stronie córki. Po zerwaniu Chopin wpadł w depresję, która z pewnością dodatkowo pogorszyła stan jego zdrowia. Kiedy w 1848 roku w Paryżu wybuchła rewolucja, Fryderyk wyjechał w wyczerpującą podróż do Anglii i Szkocji, na zaproszenie swojej uczennicy – szkockiej pianistki Jane Stirling. Była ona zakochana w Chopinie i proponowała mu nawet małżeństwo. Kompozytor był już jednak zbyt chory i odmówił. Z jego pism możemy też wywnioskować, że źle odbierał miłość i opiekuńczość Jane. 16 listopada w Londynie Chopin dał swój ostatni koncert. Po powrocie do Paryża, mimo wysiłków lekarzy, stan zdrowia Fryderyka nie uległ poprawie, chociaż on sam bardzo w nią wierzył. Wciąż pracował jako nauczyciel. Wśród jego ówczesnych uczniów byli m.in. Maria Kalergis[12] i Delfina Potocka[13]. Odwiedzał go również znany malarz Frideric Delacroix. W czerwcu 1849 roku, za radą lekarzy, Chopin przeprowadził się do Chaillot. Początkowo jego zdrowie uległo tam znaczącej poprawie, ale szybko okazało się, że to tylko przerwa przed ostatnim stadium choroby. Na początku października było już oczywiste, że są to ostatnie dni. Fryderyk Chopin zmarł około godziny 2 w nocy 17 października 1849 roku. Według legendy ostatnie chwile umiała mu śpiewem Delfina Potocka.

Cyprian Kamil Norwid, świadek ostatnich dni i śmierci, napisał w nekrologu „Rodem Warszawianin, sercem Polak a talentem świata obywatel Fryderyk Chopin zszedł z tego świata”. Pogrzeb odbył się 30 października. Chopina pochowano na paryskim cmentarzu Père-Lachaise. Koszty pogrzebu i nagrobka opłaciła Jane Stirling[14]. Pomogła ona również siostrze Fryderyka Ludwice Jędrzejowiczowej w przewiezieniu do kraju jego serca. Złożono je w warszawskim kościele Św. Krzyża. W 1880 roku serce kompozytora przeniesiono z dolnego kościoła i umieszczono w lewym filarze nawy głównej. Epitafium wykonano z marmuru karraryjskiego, według projektu Leonarda Marconiego. Zdobił je napis „Fryderykowi Chopinowi rodacy” i „Tam skarb twój, gdzie serce twoje”. W 1944 roku w czasie Powstania Warszawskiego, za namową niemieckiego pastora Schultza, księży misjonarzy, aby uchronić urnę z sercem przed zniszczeniem przekazali ją Niemcom (lansowali oni tezę o niemieckim pochodzeniu Chopina), a ci z kolei biskupowi Szlagowskiemu. Po wojnie urna wróciła na swoje miejsce.

Największym upamiętnieniem genialnego kompozytora jest Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina, organizowany w Warszawie od 1927 r.

Jeżeli ktoś miałby pokusić się o podsumowanie znaczenia twórczości Chopina dla polskiej kultury w czasach zaborów, to wypada oddać głos Ignacemu Paderewskiemu[15], który powiedział kiedyś „Zabraniano nam Słowackiego, Krasińskiego, Mickiewicza. Nie zabroniono nam Chopina. A jednak w Chopinie tkwi wszystko, czego nam wzbraniano: barwne kontusze, pasy złotem lite, posępne czamarki, krakowskie rogatywki, szlacheckich brzęk szabel, naszych kos chłopskich połyski, jęk piersi zranionej, bunt spętanego ducha, krzyże cmentarne, przydrożne wiejskie kościółki, modlitwy serc stroskanych, niewoli ból, wolności żal, tyranów przekleństwo i zwycięstwa radosna pieśń”.

### Preludia

Preludia są określane mianem fortepianowych miniatur, uznawanych za jedne z najpiękniejszych i najważniejszych kompozycji w dorobku kompozytora.

Chopin skomponował 24 preludia w czasie pobytu w Valldemosie na Majorce, w latach 1838–1839, ale pomysły poszczególnych preludiów sięgają zapewne lat wcześniejszych, być może nawet roku 1831. Według współczesnych historyków utwory te były hołdem kompozytora dla Jana Sebastiana Bacha, którego twórczość osobiście bardzo cenił.

Muzykolodzy dzielą preludia na osiem grup: idylliczne, elegijne, etiudowe, śpiewne, scherzoidalne, marszowo-hymniczne, balladowe o raz o charakterze nokturnów.

Preludium e-moll op. 28 nr 4 należy do grupy tzw. preludiów elegijnych. Utwory te cechuje dramatyzm, wolne tempo oraz charakterystyczny motyw sekundowy.



Na prośbę Chopina utwór ten został odtworzony na jego własnym pogrzebie, wraz z Requiem Mozarta.

Klimat tych utworów miał jednak jeszcze inne inspiracje, związane ze zdrowotnym stanem kompozytora oraz z jego zaangażowaniem w życiu Polonii po Powstaniu Listopadowym. Chopin wiązał z tym zrywem wielkie, bardzo romantyczne nadzieje i ciężko przeżył jego upadek. Dla Polski lata 30-te XIX wieku były mrocznym okresem. Klęska w walce z Rosją miała bardzo poważne skutki, tragicznie odciskające się na następnych dekadach trwania polskiej wspólnoty. Po pierwsze, car Mikołaj I zlikwidował autonomię Królestwa Polskiego zastępując ją Statutem Organicznym. Polska przestała już istnieć jako podmiot polityki międzynarodowej i na długie lata stała się „wewnętrzną sprawą” rosyjskiego Imperium. Nie było już polskiej armii, polskiego Sejmu, polskiej administracji rządowej i samorządowej ani polskiego pieniądza. Zlikwidowane zostało polskie szkolnictwo wyższe i dramatycznie obniżył się poziom szkolnictwa średniego, w programie którego dodano odtąd język rosyjski. Fatalne skutki miała likwidacja najlepszych polskich szkół na Litwie – Uniwersytetu Wileńskiego i Liceum Krzemienieckiego. W ramach represji za Powstanie na Królestwo Polskie nałożono wysoką kontrybucję i wprowadzono barierę celną na granicy polsko – rosyjskiej. Aby zastraszyć mieszkańców Warszawy, na ich koszt zbudowano w dawnej stolicy potężną Cytadelę, w której stacjonował silny garnizon rosyjski. Jako część kompleksowego programu forsownej rusyfikacji Królestwa po 1840 roku wprowadzono rosyjski system monetarny oraz rosyjski system miar i wag. Dotkliwie były także demograficzne skutki upadku Powstania. Przywleczona przez armię rosyjską epidemia cholery zdziesiątkowała ludność kraju. W obawie przed carskimi represjami Królestwo opuściło około 11 tysięcy przedstawicieli elit wojskowych, politycznych, gospodarczych i kulturalnych (tzw. „Wielka Emigracja”). Kolejnym ciosem był masowy pobór do armii rosyjskiej. Jedną z najstraszniejszych, barbarzyńskich wręcz represji było porwanie w latach 1831 -32 polskich dzieci i wcielanie ich do Szkół Kanonistów Armii Imperium Rosyjskiego.

Na skutek upadku Powstania Listopadowego zniknął ograniczony, ale jednak polski ośrodek trwania myśli narodowej, rozwoju społecznego i kulturowego, jakim mimo wszystko było Królestwo Polskie. Jedyną w miarę niezależną polską enklawą było jeszcze Wolne Miasto Kraków[16]. Było ono jednak zbyt małe i słabe, żeby przejąć dotychczasową rolę Królestwa. Poważne ciosy otrzymał również polski potencjał na Litwie, która została teraz poddana forsownej rusyfikacji. Chopin był w pełni świadom tej katastrofy i przeżywał ją tak samo jak tysiące polskich emigrantów.

Pamięć o niej była z pewnością jedną z inspiracji dla powstania Preludium e-moll op. 28 nr 4.

## Współczesne inspiracje

Preludium E-moll nr 4 jest najbardziej znanym utworem z całej grupy, które weszło do kanonu popkultury, użyte w piosence Serga Gainsbourga 'Jane B., Antonia Carlosa Jobima w „Insensatez”. Stało się też źródłem inspiracji m.in. dla Radiohead podczas pracy nad muzyką do filmu Baza Luhrmana „Romeo i Julia”[17]. Preludium znalazło się na ścieżce dźwiękowej w filmie Pianista (2002), czy Pięć łatwych utworów (1970), w którym wykonuje je bohater grany przez Jacka Nicholsona [18].

Opracował: Piotr Pacak

## Przypisy

[1] Biografia Fryderyka Chopina. Źródło: [Narodowy Instytut Fryderyka Chopina](#)

[2]Mikołaj Chopin (1771-1844), polski nauczyciel języka francuskiego i guwerner francuskiego pochodzenia, powstaniec kościuszkowski, ojciec Fryderyka. [Wikipedia](#)



[3]Wojciech Żywny (1756 - 1842), polski pianista, kompozytor i pedagog czeskiego pochodzenia. [Wikipedia](#)

[4]Wacław Wilhelm Würfel (1790-1832), czeski kompozytor, pianista i organista, jeden z nauczycieli Fryderyka Chopina. [Wikipedia](#)

[5]Julian Ursyn Niemcewicz (1758-1841), polski dramaturg, powieściopisarz, poeta, historyk, pamiętnikarz, publicysta, tłumacz, działacz polityczny. [Wikipedia](#)

[6]Konstanty Pawłowicz Romanow (1779-1831), rosyjski wielki książę, Naczelnny Wódz armii Królestwa Polskiego. [Wikipedia](#)

[7]Honoriusz Balzac (1799-1850), francuski powieściopisarz. [Wikipedia](#)

[8]Józef Elsner (1769-1854), polski kompozytor, pedagog niemieckiego pochodzenia, jeden z nauczycieli Fryderyka Chopina. [Wikipedia](#)

[9]Józef Bem (1794-1850), polski generał, inżynier, strateg i pisarz wojskowy, uczestnik Powstania Listopadowego, Wiosny Ludów 1848 roku, Naczelnny Wódz węgierskiego Powstania w latach 1848-49, feldmarszałek Imperium Osmańskiego. [Wikipedia](#)

[10]Towarzystwo Politechniczne Polskie w Paryżu, pierwsze w historii polskie stowarzyszenie inżynierskie, założone w 1835 roku. [Wikipedia](#)

[11]George Sand (1804 - 1876), francuska pisarka epoki romantyzmu. [Wikipedia](#)

[12]Maria Kalergis (1822-1874), polska pianistka i mecenas sztuki. [Wikipedia](#)

[13]Delfina Potocka (1807-1877), polska śpiewaczka, malarka, przyjaciółka artystów. [Wikipedia](#)

[14]Jane Stirling (1804-1859), szkocka pianistka, uczennica Chopina. [Wikipedia](#)

[15]Ignacy Jan Paderewski (1860-1941), polski pianista, kompozytor, działacz niepodległościowy, mąż stanu, polityk. [Wikipedia](#)

[16]Wolne Miasto Kraków (Rzeczpospolita Krakowska, 1815-1846), państwo protektorat trzech mocarstw (Rosji, Prus i Austrii) utworzone na Kongresie Wiedeńskim. [Wikipedia](#)

[17]Wszystko, co chciałbyś wiedzieć o preludiach Chopina. W. Oleksiak. Źródło: [culture.pl](#)

[18]Prelude, Op. 28, No. 4 (Chopin). Źródło: [Wikipedia](#)



## Przy sadzeniu róż

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Seweryn Goszczyński**

Sadźmy, przyjacielu, róże!  
Długo jeszcze, długo światu  
Szumieć będą śnieżne burze:  
Sadźmy je przyszłemu latu!

My, wygnańcy stron rodzinnych,  
Może już nie ujrzym kwiatu,  
A więc sadźmy je dla innych,  
Szczęśliwyszemu sadźmy światu!

Jakże los nasz piękny, wzniosły!  
Gdzie idziemy – same głogi,  
Gdzieśmy przeszli – róże wzrosły;  
Więc nie schodźmy z naszej drogi!

Idźmy, szczepmy! Gdy to znuży,  
Świat wiecznego wypocznienia  
Da nam miłszy kwiat od róży:  
Łzy wdzięczności i spomnienia.



## Przy sadzeniu róż

Muzyka: autor nieznany

Słowa: Seweryn Goszczyński

♩ = 70

Am Am Dm Am

Sadź - my, przy - ja - cie - lu, ró - że! Dłu - go je - szcze, dłu - go świa - tu

5 Dm<sup>6</sup> Am Fm<sup>maj7</sup> Fm(maj7) E

szu - mieć bę - dą śnie - żne bu - rze, sadź - mu je przy - szle - mu la - tu!

9 E7 Am E7 Am

Szu mieć bę - dą, śnie - żne bu - rze, ssa - dźmy je przy - szle - mu la - tu.

Przy sadzeniu róż  
(Sadźmy róże)

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Przy sadzeniu róż

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Seweryn Goszczyński**

### Informacje o utworze

Pieśń do wiersza Seweryna Goszczyńskiego[1] z muzyką nieznanego autora, poświęcona Wielkiej Emigracji[2] po upadku Powstania Listopadowego. Utwór powstał w przedziale między 1861 a 1863 rokiem.

[1]Seweryn Goszczyński (ur. 4 listopada 1801 w Ilińcach, zm. 25 lutego 1876 we Lwowie) – polski działacz społeczny, rewolucjonista, pisarz i poeta polskiego romantyzmu. Zastąpił jako autor wierszy patriotycznych oraz jeden z czołowych członków grona mesjanistycznego Andrzeja Towiańskiego. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Wielka Emigracja – ruch emigracyjny polskiej ludności w pierwszej połowie XIX wieku. Emigracja miała podłoże patriotyczno-polityczne, a bezpośrednią przyczyną był upadek powstania listopadowego. Była jednym z największych ruchów emigracyjnych ówczesnej Europy. [Strona na Wikipedii](#), [Artykuł na Historia Powszechna](#), [Dwie różne biografie](#), [jeden cel – Joachim Lelewel i książę Adam Jerzy Czartoryski – audycja ZPBP](#).

### Nota historyczna

Seweryn Goszczyński (1801-1876) był poetą polskiego romantyzmu, ale też pisarzem, działaczem społecznym, uczestnikiem niepodległościowych konspiracji i oficerem Powstania Listopadowego. Królestwo Polskie opuścił wraz z korpusem generała Macieja Rybińskiego[1], przekraczając pruską granicę 5 października 1831 roku w okolicach wsi Jastrzębie. Po zwolnieniu z internowania udał się do Galicji. Przez kilkanaście miesięcy przebywał w Mikołajowicach koło Tarnowa, w majątku swojego przyjaciela Józefa Tetmajera[2]. Właśnie w Mikołajowicach, pod wpływem traumy po klęsce Powstania, Goszczyński napisał wiersz „Przy sadzeniu róż”, który był dla niego z jednej strony rozliczeniem z przeszłością, ale z drugiej manifestem wiary w sens narodowej pracy w przyszłości. Goszczyński dedykował swój utwór swojemu towarzyszowi broni z Powstania, współuczestnikowi szturm na Belweder, Michałowi Szweycerowi – także emigrantowi, a w przyszłości pionierowi polskiej fotografii.

W 1838 roku Goszczyński, śladem tysięcy Polaków tworzących Wielką Emigrację, wyjechał do Francji. Emigracja była wielką liczebnością, ale wielkością tych, którzy ją tworzyli. Była to głównie szlachta, oficerowie i żołnierze Powstania Listopadowego, politycy, pisarze i artyści.

Wymienić można tutaj min: Adama Jerzego Czartoryskiego[3], Maurycego Mochnackiego[4], Joachima Lelewela[5], generała Józefa Bema, Zygmunta Krasińskiego, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego czy choćby Fryderyka Chopina. Mimo politycznych podziałów stworzyli oni prężny ośrodek polskiej myśli politycznej mający mocny wpływ na polskie ruchy niepodległościowe do Wiosny Ludów. Wielkie i trwałe okazało się za to kulturowe dzieło tej emigracji – np. romantyczna poezja jej wieszczów. Z Wielkiej Emigracji wyszła też grupa polskich inżynierów i wynalazców – min. Jan Józef Baranowski[6], Antoni Patek[7], Tomasz Bartmański[8] i Kazimierz Gzowski[9] – których wielkie osiągnięcia nadały najwyższą markę polskiej myśli technicznej.

### Analiza tekstu

Wiersz Goszczyńskiego ma cztery zwrotki. Spisany jest jako „zawołanie do przyjaciela”. W pierwszej zwrotce narrator wzywa swojego przyjaciela do „sadzenia róż” mimo szalejącej zimy. Uwzględniając

okoliczności powstania wiersza i osobę przyjaciela, któremu był dedykowany, możemy uznać to wezwanie za poetycki manifest niezłomnej wiary w sens dalszej pracy dla sprawy narodowej. Sadzenie róż, kwiatów symbolizujących wyrafinowane piękno i miłość, jest tutaj symbolem troski o trwanie i przekazanie dziedzictwa polskiej kultury. „Zima” to oczywiście okupacyjne porządki w podzielonej Polsce i w ogóle „stary porządek” ugruntowujący polską niewolę. Poeta wierzy jednak, że kiedyś to wszystko się skończy, okupanci upadną i „nastanie lato”, dla którego trzeba jednak już dzisiaj „sadzić róże”. W drugiej zwrotce poeta dzieli się przekonaniem, że jego generacja być może nie ujrzy już owoców tej pracy. Dlatego podkreśla jeszcze raz, że „sadzenie róż” jest tworzeniem „szczęśliwszego świata” dla przyszłych pokoleń. Kolejna zwrotka to deklaracja wiary w mesjanizm generacji powstańców, we „wzniosłość i piękno” jej losu. Stary porządek, z którym walczyli, poeta porównuje do przestrzeni zarośniętej przez cierniste głogi – których zapach symbolicznie kojarzono wówczas ze śmiercią. Droga, po której przeszli powstańcy, jest dla autora właśnie „sadzeniem róż”. Dlatego widząc jak wrastają one w miejsce głogu wzywa do trwania w tym dziele. Ostatnia zwrotka to ponowne wezwanie („Idźmy! Szczepmy!”) oraz deklaracja wiary w to, że kiedy przyjdzie odejść do „Świata wiecznego wypocznienia” (chrześcijańskiego Nieba) to przyszłe pokolenia docenią („łzy wdzięczności i wspomnienia”) trud powstańców i wygnańców.

Pieśń „Przy sadzeniu róż” zyskała popularność na początku XX wieku dzięki działaczkom polskiego harcerstwa – Oldze Drohanowskiej<sup>[10]</sup> i Jadwidze Falkowskiej<sup>[11]</sup>. W czasie wojny rozeszła się szeroko wśród harcerskiej młodzieży. Stała się wówczas oficjalnym hymnem Warszawskiej Chorałwi Harcererek. Była też śpiewana w latach pierwszej „Solidarności”.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Maciej Rybiński herbu Radwan (ur. 24 lutego 1784 w Sławucie, zm. 17 stycznia 1874 w Paryżu) – polski generał, ostatni wódz naczelny Powstania Listopadowego. [Strona na Wikipedii](#)

[2]Józef Przerwa-Tetmajer (ur. 14 marca 1804 w Cermnej k. Jasła, zm. 25 marca 1880 w Krakowie) – polski matematyk, poeta, uczestnik Powstania Listopadowego, działacz patriotyczny, przyjaciel Seweryna Goszczyńskiego. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Adam Jerzy Czartoryski książę herbu własnego, ps. „Toulouzan” (ur. 14 stycznia 1770 w Warszawie, zm. 15 lipca 1861 w Montfermeil) – polski mąż stanu, minister spraw zagranicznych Imperium Rosyjskiego w latach 1804–1806, wielki podkomorzy dworu królewskiego Mikołaja I Romanowa w 1830 roku, wiceprezes Rządu Tymczasowego Królestwa Polskiego w 1815 roku, senator-wojewoda Królestwa Polskiego (1815), prezes Rządu Narodowego Królestwa Polskiego (1831), prezes Senatu, pisarz, poeta, mecenas sztuki i kultury, został odznaczony Orderem Orła Białego (w 1815), wielki skarbnik Katolickiego Wielkiego Przeoratu w Rosji kawalerów maltańskich w 1798 roku. Założyciel politycznego obozu konserwatywno-liberalnego Hotel Lambert. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Maurycy Mochnacki (ur. 13 września 1803 w Bojańcu, zm. 20 grudnia 1834 w Auxerre) – polski działacz i publicysta polityczny, jeden z teoretyków polskiego romantyzmu, pianista. Był uczestnikiem i kronikarzem powstania listopadowego – napisał „Powstanie narodu polskiego w roku 1830 i 1831”. Członek Związku Wolnych Polaków i Towarzystwa Patriotycznego. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Joachim Lelewel (ur. 22 marca 1786 w Warszawie, zm. 29 maja 1861 w Paryżu) – polski historyk, bibliograf, sławista, numizmatyk, poliglota (znał 12 języków), heraldyk, działacz polityczny oraz wolnomularz. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Jan Józef Baranowski (ur. 7 września 1805 w Śmiłowiczach, zm. 30 marca 1888 w Londynie) – polski ekonomista i finansista, szlachcic, językoznawca, inżynier oraz wynalazca z grona Wielkiej Emigracji. Był



autorem wynalazków z dziedziny kolejnictwa, łączności, rachunkowości oraz maszyn liczących, w tym m.in. semafora, kasownika do biletów i gazomierza. [Strona na Wikipedii](#), [Publikacja Baranowskiego na polona.pl](#)

[7]Antoni Norbert Patek herbu Prawdzic (ur. 14 czerwca 1812 w Piaskach Szlacheckich, zm. 1 marca 1877 w Genewie) – pionier przemysłowej produkcji zegarków, założyciel firmy Patek Philippe & Co. – pierwszej firmy w historii produkującej masowo zegarki kieszonkowe oraz jedne z najbardziej ekskluzywnych zegarków na świecie, działacz polityczny Wielkiej Emigracji. [Strona na Wikipedii](#)

[8]Tomasz Franciszek Ksawery Bartmański (ur. 17 grudnia 1797 w Warszawie, zm. 21 marca 1880 w Tadaniu) – polski inżynier, podróżnik i publicysta, uczestnik powstania listopadowego, kawaler Orderu Virtuti Militari, jeden z najwybitniejszych inżynierów okresu Wielkiej Emigracji. [Strona na Wikipedii](#)

[9]Kazimierz Stanisław Junosza Gzowski (ang. Sir Casimir Gzowski) (ur. 5 marca 1813 w Petersburgu, zm. 24 sierpnia 1898 w Toronto) – polski i kanadyjski inżynier, budowniczy mostów, dróg, linii kolejowych i portów na terenie Kanady, współtwórca centralnego systemu transportowego w tym kraju, parku Niagara Falls, Instytutu Inżynieryjnego Kanady, twórca kanadyjskiego Związku Strzeleckiego, przedsiębiorca, polityk, prawnik, filantrop, działacz społeczny, administrator prowincji Ontario, wolnomularz, wysoki urzędnik Kościoła anglikańskiego w katedrze St. James w Toronto, założyciel Wycliffe College w Toronto. Jeden z najwybitniejszych inżynierów z grona Wielkiej Emigracji. [Strona na Wikipedii](#)

[10]Olga Drahonowska-Małkowska (ur. 1 września 1888 w Krzeszowicach, zm. 15 stycznia 1979 w Zakopanem) – jedna z twórczyń polskiego skautingu, instruktorka harcerska, współautorka hymnu harcerskiego, założycielka szkół instruktorskich. [Strona na Wikipedii](#)

[11]Jadwiga Falkowska, ps. „Jaga”, „Ludwika”, „Zdzisława” (ur. 13 listopada 1889 w Twerze, zm. 7 sierpnia 1944 w Warszawie) – polska fizyczka, nauczycielka, działaczka społeczna i instruktorka harcerska. Jedna z założycielek polskiego harcerstwa dziewcząt, harcmistrzyni Rzeczypospolitej, asystentka na Politechnice Warszawskiej i na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. [Strona na Wikipedii](#)





## **Rota**

**Muzyka: Feliks Nowowiejski**

**Słowa: Maria Konopnicka**

Nie rzucim ziemi skąd nasz ród!  
Nie damy pogrześć mowy.  
Polski my naród, polski lud,  
Królewski szczep Piastowy.  
Nie damy, by nas zgnębił wróg!  
Tak nam dopomóż Bóg!  
Tak nam dopomóż Bóg!

Do krwi ostatniej kropli z żył  
Bronić będziemy ducha,  
Aż się rozpadnie w proch i w pył  
Krzyżacka zawierucha.  
Twierdzą nam będzie każdy próg!  
Tak nam dopomóż Bóg!  
Tak nam dopomóż Bóg!

Nie będzie Niemiec pluł nam w twarz  
Ni dzieci nam germanił,  
Orężny stanie hufiec nasz,  
Duch będzie nam hetmanił.  
Pójdziemy, gdy zabrzmiał złoty róg!  
Tak nam dopomóż Bóg!  
Tak nam dopomóż Bóg!

Nie damy miana Polski zgnieść  
Nie pójdziem żywo w trumnę  
Na Polski imię, na jej cześć  
Podnosi czoła dumne.  
Odzyska ziemi dziadów wnuk!  
Tak nam dopomóż Bóg!  
Tak nam dopomóż Bóg!

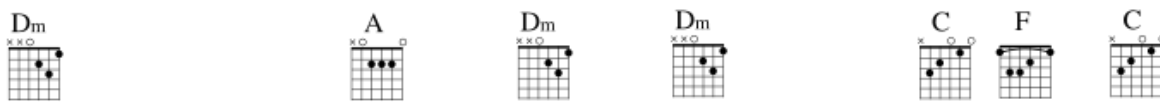



## Rota

Muzyka: Feliks Nowowiejski

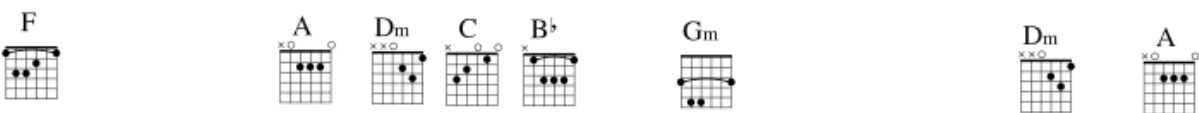
Słowa: Maria Konopnicka


 =60

1 

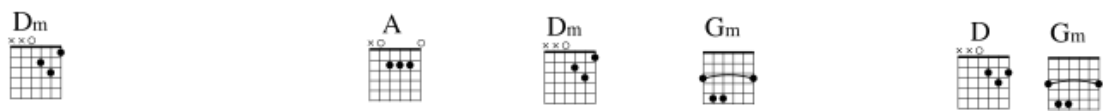



Nie rzu-cim zie - mi skąd nasz ród! Nie da-my po - grześć mo - wy

5 

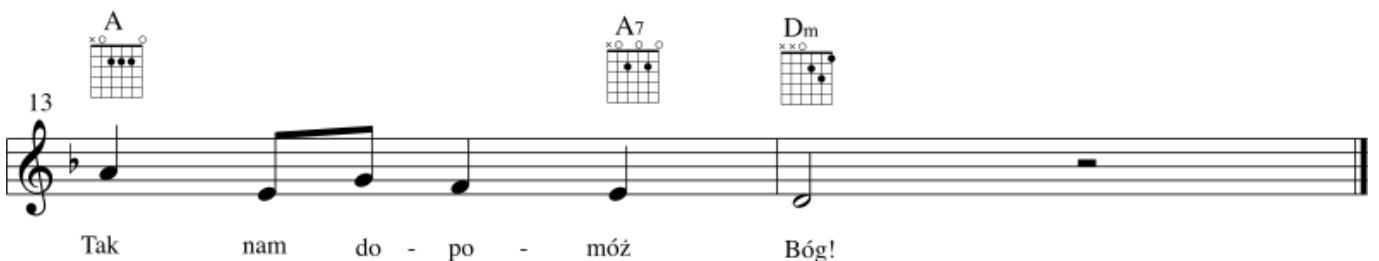


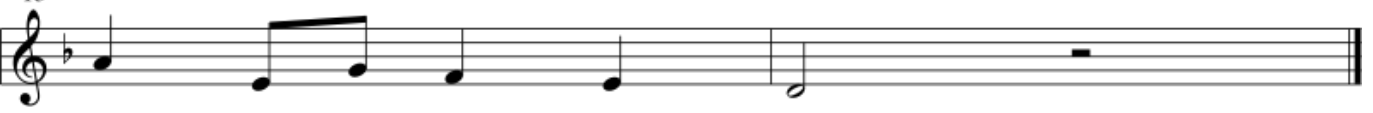
Pol - ski my na - ród pol - ski ród kró - lew - ski szczep pias - to - wy!

9 



Nie da - my by nas gnę - bił wróg Tak nam do - po - móż Bóg

13 



Tak nam do - po - móż Bóg!

\* Uwaga!

W zapisie akordów zastosowano system międzynarodowy. W europejskim systemie występuje zapis H i B, natomiast w międzynarodowym systemie - B i Bb. Czyli H (zapis EU) czytamy jako B, a B (zapis EU) czytamy jako Bb.

## Rota

**Muzyka: Feliks Nowowiejski**

**Słowa: Maria Konopnicka**

### Informacje o utworze

„Rota” jest pieśnią patriotyczną, której powstanie ściśle wiązało się z represjami wobec Polaków w zaborze pruskim. Napisała ją w 1908 roku Maria Konopnicka do melodii skomponowanej przez Feliksa Nowowiejskiego. „Rota” po raz pierwszy została wykonana przez chór przedstawicieli wszystkich zaborów podczas uroczystości odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie (15 lipca 1910 roku). Największą popularnością cieszyła się do 1918 roku oraz w czasie plebiscytów i powstań śląskich.

### Nota historyczna

Początek XX wieku był czasem szczególnego nasilenia polityki germanizacyjnej w Wielkopolsce. „Rota” Marii Konopnickiej doskonale oddała nastroje tamtego czasu, absolutną zaciekłość polskiego oporu i wolę walki do zwycięskiego końca. Utwór jest czterozwrotkową pieśnią hymniczną. Poszczególne zwrotki oddzielone są dwuliniowym refrenem. Pierwsza zwrotka jest deklaracją trwania na ziemi przodków („Nie rzucim ziemi skąd nasz ród”), wierności ojczyściej kulturze („Nie damy pogrześć mowy”) oraz odwołaniem się do historycznych korzeni polskości („Polski my naród, polski ród. Królewski szczep piastowy”). Zwrotkę zamyka przysięga walki z germanizacją („Nie damy by nas zniemczył wróg!”). Refren („Tak nam dopomóż Bóg”) jest przypieczętowaniem tej przysięgi. Kolejna zwrotka zapowiada walkę do końca, choćby za cenę przelania krwi („Do krwi ostatniej kropli z żył bronić będziemy ducha”) aż do końcowego zwycięstwa („Aż się rozpadnie w proch i pył krzyżacka zawierucha”). Odwołanie do historii konfliktu z Zakonem Krzyżackim jest reakcją na pruską propagandę, która wprost odwoływała się do działań Zakonu przeciwko Królestwu Polskiemu i uznawała Prusy za kontynuację państwa zakonnego. Ostatnia linijka tej zwrotki przypomina o tym, że polski dom i polska rodzina są główną siłą polskiego oporu przeciwko germanizacji („Twierdzą nam będzie każdy próg”). Trzecia zwrotka jest protestem przeciwko pruskiej polityce („Nie będzie Niemiec pluł nam w twarz i dzieci nam germanił”) oraz zapowiedzią mobilizacji do zbrojnej walki z zaborcą („Orężny stanie hufiec nasz, duch będzie nam hetmanił”). Zwrotkę kończy odwołanie się do jednego z symboli poetyckiego dramatu Stanisława Wyspiańskiego „Wesele” („Pójdziem gdy zabrzmi złoty róg”). Ostatnia zwrotka to końcowa deklaracja walki Polaków, którzy biernie nie pogodzą się z polityką zaborcy („Nie damy miana Polski zgnieść, nie pójdziem żywo w trumnę”), przypomnienie dziedzictwa i narodowej dumy Polaków („W Ojczyzny imię i w jej cześć podnieśmy czoła dumne”).

Pieśń kończy deklaracja wiary w zwycięski koniec tej walki („Odzyska ziemię ojców wnuk”), którą ostatni refren kolejny raz pieczętuje jako przysięgę.

„Rota” po raz pierwszy została wykonana przez chór przedstawicieli wszystkich zaborów podczas uroczystości odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie (15 lipca 1910 roku). Pieśń zdobyła wielką popularność w Wielkopolsce, ale także na Pomorzu oraz na Górnym Śląsku. Po odzyskaniu niepodległości rozważano uznanie „Roty” za hymn Polski. Pieśń Marii Konopnickiej śpiewano również w czasie stanu wojennego w latach 80. XX wieku. Odwołanie do historii konfliktu z Zakonem Krzyżackim zastępowano wówczas słowami „Aż się rozpadnie w proch i pył sowiecka zawierucha” i pomijano dwie ostatnie zwrotki. W latach 1920-22 „Rota” była hymnem Litwy Środkowej, a w latach 1990-91 hymnem Polskiego Kraju Narodowego Terytorialnego w składzie Republiki Litewskiej. Współcześnie pieśń ta jest również hymnem Ligii Polskich Rodzin oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego.

### Walka z „Hakatą” i „Wóz Drzymały”

Od 1894 roku w Wielkopolsce działał „Niemiecki Związek Marchii Wschodniej” (niem. Deutscher



Ostmarkenverein, DOV), zwany potocznie „Hakata” (od nazwisk założycieli Hansemanna, Kennemanna, Tiedemanna). Była to silnie wspierana przez państwo organizacja pruskich nacjonalistów, którzy prowadzili ostro antypolską działalność na polskich ziemiach zagarniętych przez Prusy. Polegała ona zarówno na propagandzie, wykupie polskiej ziemi i przekazywaniu jej Niemcom, jak i na takim kształtowaniu prawa, aby maksymalnie utrudnić ludności polskiej zachowanie i rozwój potencjału kulturowego oraz gospodarczego. To z inicjatywy działaczy „Hakaty” w 1904 roku wydano ustawę zabraniającą wznoszenia bez zgody niemieckich władz budynków mieszkalnych na nowo nabytych gruntach. Sprowokowało to protest, który przeszedł do legendy jak „Sprawa Drzymały” („Wóz Drzymały”).

W 1908 roku Reichstag uchwalił ewidentnie antypolską ustawę o stowarzyszeniach, która pozwalała na zebrania z użyciem języka innego niż niemiecki wyłącznie w miejscowościach, w których ludność polska stanowiła ponad 60 procent mieszkańców. Polityka forsownej germanizacji od początku spotykała się ze zdecydowanym oporem Wielkopolan. To przeciwko niej toczyli „najdłuższą wojnę nowoczesnej Europy”, którą w pierwszej dekadzie XX już zdecydowanie wygrywali. Działania „Hakaty” przynosiły skutki odwrotne od zamierzonych. Zamiast wykupu polskiej ziemi to żyjący w Wielkopolsce Niemcy tracili swoje grunty na rzecz Polaków. Represyjne ustawy przynosiły więcej szkód niż pożytku – doskonałym przykładem może być sprawa „wozu Drzymały”, która była znana w pozostałych zaborach i w Europie, przynosząc Prusakom spektakularną porażkę w propagandowej wojnie z Polakami. Niemcy przegrywali również wojnę gospodarczą. Polski ruch spółdzielczy okazał się tutaj potężną siłą, stopniowo wypierającą z Wielkopolski niemiecki kapitał.

Opracował: Piotr Pacak

## Ryngraf

### Muzyka: Anna Suda

Ryngraf to elektroakustyczna kompozycja instrumentalna Anny Sudy | An On Bast. Inspirowana jest jednym z najbardziej charakterystycznych elementów umundurowania polskich żołnierzy-powstańców czyli ryngrafem. Reprezentujący nurt techno-house utwór, łączy w sobie dynamiczne rytmy maszyny perkusyjnej z nostalgicznymi brzmieniami syntezatora modularnego. Jest przykładem inspiracji, jaką dla współczesnych artystów może być historia Polski.

Kompozycja „Ryngraf” powstała w 2019 roku.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej

## Nuty i akordy

Ryngraf to elektroakustyczna kompozycja instrumentalna Anny Sudy | An On Bast. Inspirowana jest jednym z najbardziej charakterystycznych elementów umundurowania polskich żołnierzy-powstańców czyli ryngrafem. Reprezentujący nurt techno-house utwór, łączy w sobie dynamiczne rytmy maszyny perkusyjnej z nostalgicznymi brzmieniami syntezatora modularnego. Jest przykładem inspiracji, jaką dla współczesnych artystów może być historia Polski.

Kompozycja „Ryngraf” powstała w 2019 roku.

W przypadku zainteresowania nutami prosimy o kontakt z Fundacją Dziedzictwa Rzeczypospolitej.

### Jacek „Wiejski” Górski

(+48) 601 130 016

Fundacja Dziedzictwa Rzeczypospolitej



## Ryngraf

### Muzyka: Anna Suda

#### Informacje o utworze

Ryngraf to elektroakustyczna kompozycja instrumentalna Anny Sudy | An On Bast. Inspirowana jest jednym z najbardziej charakterystycznych elementów umundurowania polskich żołnierzy-powstańców czyli ryngrafem. Reprezentujący nurt techno-house utwór, łączy w sobie dynamiczne rytmy maszyny perkusyjnej z nostalgicznymi brzmieniami syntezatora modularnego. Jest przykładem inspiracji, jaką dla współczesnych artystów może być historia Polski.

#### Nota historyczna

Ryngraf jest elementem pancerza, w dawnej Polsce nazwanym kaplerzem. Wywodzi się od tzw. obojczyka – zdobionej części zbroi rycerskiej noszonej pod szyją. Wraz z zanikaniem zbroi ryngraf zmniejszał swoje wymiary, aż w końcu zaczął pełnić wyłącznie rolę relikwii. W wieku XX był ostatnim reliktem dawnych pancerzy obecnym na wojskowym umundurowaniu. Występował najczęściej w kształcie tarczy heraldycznej, zdobionej motywami i treściami religijnymi, wizerunkami Jezusa, Matki Boskiej Ostrobramskiej lub Częstochowskiej oraz polskim orłem. Nasi rycerze, żołnierze, konfederaci, powstańcy i partyzanci nosili ryngrafy na piersiach – odpowiednio na zbroi, koszuli lub mundurze.

Ryngraf towarzyszył żołnierzom podkreślającym swój patriotyzm i przywiązanie do wiary. Obecny jest często na wizerunkach konfederatów barskich, powstańców krakowskich 1846 roku, powstańców warszawskich, żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych oraz zrzeszenia Wolność i Niezawisłość.

Wśród historycznych ryngrafów, które przetrwały do naszych czasów, dwa zasługują na szczególną uwagę. Symbolicznie wyznaczając bowiem początek i koniec walk niepodległościowych na przestrzeni blisko dwóch wieków dziejów Polski. Pierwszym jest jeden z najbardziej rozpoznawalnych polskich ryngrafów, pochodzący jeszcze z czasów Konfederacji Barskiej (1768-1772). Należał do konfederaty Józefa Sawy-Calińskiego. Sawa, który miał być ponoć „szybki jak sokół”, z zaskoczenia skutecznie atakował posterunki rosyjskie. Ścierał się z forpocztami ścigających go Rosjan, nie dając się wciągnąć w walkę z siłami głównymi. Jedną z najbardziej efektownych akcji Sawy było odbicie we wrześniu 1770 roku 400 konfederatów otoczonych przez Rosjan. Wiosną 1771 Rosjanie pojmali ciężko rannego w bitwie Sawę-Calińskiego, zaś ten, nie mogąc pogodzić się z moskiewską niewolą, zerwał bandażę i zmarł z upływu krwi.

Drugi z ryngrafów symbolizuje ostatni akord niepodległościowej walki zbrojnej, określanej dziś jako Powstanie Antykomunistyczne w Polsce (1944-1953). Należał do por. Franciszka Majewskiego, żołnierza Wojska Polskiego w 1939 roku, który w 1940 roku, po ucieczce z niewoli niemieckiej, wstąpił do Polskiej Organizacji Zbrojnej. Od 1942 roku Majewski służył w Armii Krajowej, gdzie dowodził plutonem Kedywu Obwodu Płockiego AK. W konspiracji używał pseudonimów „Stony”, „Olek”, „Mściciel” i „Błyskawica”.

W 1945 roku, po tragicznych doświadczeniach wyniesionych z Akcji Burza, na krótko zaprzestał walki zbrojnej. Narastająca fala sowieckich i ubeckich represji wymierzona w ujawniających się żołnierzy podziemia, zmusiła Majewskiego do ponownego ukrycia się w lesie. Kontynuował walkę o niepodległość pełniąc funkcje dowódcze w Ruchu Oporu AK, w Narodowym Zjednoczeniu Wojskowym oraz w Narodowych Siłach Zbrojnych. „Stony” miał na swoim koncie wiele brawurowych walk stoczonych oddziałami SS, sowieckimi spadochroniarzami i partyzantami, regularnymi oddziałami NKWD, MO, UB i KBW. 26 września 1948 roku, wskutek donosu, komuniści poznali miejsce pobytu Majewskiego, gdy ten odwiedził swą narzeczoną. Otoczony przez oddział UB, po 6 godzinnej, samotnej walce, popełnił samobójstwo. Miał wówczas 29 lat i był jednym z najbardziej tropionych żołnierzy podziemia niepodległościowego. Urząd Bezpieczeństwa celem identyfikacji zwłok partyzanta, sprowadził



schorowanego ojca Majewskiego. Choć do dziś nie udało się ustalić miejsca pochówku Franciszka Majewskiego, to pozostała po nim niezwykła pamiątka. Jeden z Ubeków w chwili ludzkiego odruchu zerwał z munduru „Słonego” ryngraf i skrycie przekazał go ojcu. Na rewersie ryngrafu widniał napis: „Królowo Korony Polskiej miej w Opiece wiernego Ci sługę. 1 III 1948”.

Opracował: Jacek „Wiejski” Górski





## Sen o szpadzie

**Muzyka: Zygmunt Pomarański**

**Słowa: Edward Słoński**

Gdy dym pożarów słońce gasi  
i coraz krwawszy huczy bój,  
ty mnie nie pytaj, czy to nasi,  
czy to nie nasi, synu mój!

Ty mnie nie pytaj, kto zwycięża,  
czyj tryumfalny słyhać śpiew —  
naszego nie masz tam oręża,  
choć się nasza leje krew.

O, synu mój, na wszystkich frontach,  
od płowej Wisły aż po Ren,  
przy zapalonych stojąc lontach,  
my swój o Polsce śnimy sen.

Niszczą grody, płoną wioski,  
świat cały — ognia krwawy słup,  
a chłop poznański i krakowski  
kładą się u wrót naszych w grób.

A my? O los nasz zbądź się troski!  
I nas dosięgnie krwawy cios!  
Wszak celnie strzela chłop krakowski,  
kiedy się Polski waży los.

Lecz, synu, nie mów nic o zdradzie!  
To w nie milknącym huku dział  
nasz sen rycerski, sen o szpadzie  
wreszcie się dzisiaj jawą stał.

## Sen o szpadzie

Muzyka: Zygmunt Pomarański

Słowa: Edward Słoński

♩ = 75



Gdy dym po-za - rów słoń - ce ga - si i co - raz krwaw - szy hu - czy bój,

5 ty mnie nie py - taj, czy to na - si, czy to nie na - si, sy - nu mój!

9 Ty mnie nie py - taj, kto zwy - cię - za, czyj try - um - fal - ny sły - chać śpiew

13 na - sze-go nie masz tam o - rę - ża, cho - ciaz się na - sza le - je krew.

17 O, sy - nu mój, na wszy - stkich fron - tach, od pło - wej Wi - sły aż po Ren,

21 przy za - pa - lo - nych sto - jąc lon tach, my swój o Polsce śni - my sen.

Sen o szpadzie

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Sen o szpadzie

**Muzyka: Zygmunt Pomarański**

**Słowa: Edward Słoński**

### Informacje o utworze

Polska pieśń wojskowa nawiązująca do bratobójczych walk Polaków wcielonych do armii zaborczych w czasie I Wojny Światowej. Autorem tekstu z 1915 roku był Edward Słoński<sup>[1]</sup>, polski poeta, pisarz i działacz socjalistyczny z przełomu XIX i XX wieku, w czasie I Wojny Światowej związany z Legionami Piłsudskiego<sup>[2]</sup>.

<sup>[1]</sup>Edward Słoński (1872-1926), polski poeta i pisarz, działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, więzień warszawskiej Cytadeli, żołnierz Legionów Polskich, uczestnik wojny polsko – bolszewickiej. [Strona na Wikipedii](#)

<sup>[2]</sup>Legiony Polskie – polska formacja wojskowa wchodząca w skład armii austro-węgierskiej, utworzona 27 sierpnia 1914 r. z inicjatywy polskich stronnictw politycznych w Galicji. W 1916 r. przekształcona w Polski Korpus Posiłkowy. Legiony Polskie brały udział w I Wojnie Światowej po stronie państw centralnych. [Strona na Wikipedii](#), [Legiony – Drogi przez Kielce – Polskie drogi do niepodległości](#)

### Nota historyczna

Wielka wojna z lat 1914-18 została w polskiej pamięci całkowicie przesłonięta przez tragedię II Wojny Światowej. Dlatego praktycznie zapomnieliśmy o tym, jak wielką katastrofą dla naszych przodków była ta „pierwsza światowa”. Według prof. Wrzoska w czasie I wojny światowej poległo, zmarło lub zaginęło bez wieści około 530 tys. Polaków służących w armiach państw zaborczych<sup>[1]</sup>: ponad 220 tys. w armii austro-węgierskiej, około 200 tys. w armii rosyjskiej i ponad 110 tys. w armii niemieckiej. Wielu zginęło w bratobójczych walkach z Polakami wcielonymi do innych zaborczych armii. To polsko – polskie zabijanie odbywało się głównie w zachodniej Małopolsce i na południowym Mazowszu, pod koniec 1914 i w pierwszej połowie 1915. Apogeum tej tragedii była wielka bitwa pod Gorlicami (2-5 maja 1915)<sup>[2]</sup>, w której w armii austro-węgierskiej i rosyjskiej walczyły ze sobą całe pułki złożone w większej części z Polaków.

Tysiące Polaków ginęło i odnosiło rany również na innych frontach tamtej wojny – w Prusach Wschodnich, w Galicji, na Wołyniu, a nawet we Francji gdzie m.in. pod Verdun<sup>[3]</sup> w niemieckich mundurach walczyli Polacy z Wielkopolski i Górnego Śląska. Polskie straty w zabitych i zmarłych z ran oraz od frontowych chorób to ponad pół miliona. Nawet nie potrafimy precyzyjnie zliczyć ilu Polaków pod przymusem służąc zaborcom zostało rannych i ilu wyszło z tej wojny kalekami. Praktyka wojen z tamtego czasu była taka, że liczba rannych była w najlepszym razie równa liczbie zabitych. Możemy więc założyć, że polskie straty wojskowe w czasie I Wojny Światowej to grubo ponad milion zabitych i rannych. Nigdy wcześniej tak wielu Polaków nie musiało walczyć za interesy swoich wrogów. Nigdy dotąd tak wielu Polaków nie musiało się wzajemnie zabijać walcząc za tych, którzy zniszczyli i podzielili Polskę. Nigdy w historii Polski nie doszło do bratobójstwa na taką skalę.

Jeszcze w 1914 roku Edward Słoński pod wpływem tych tragicznych wydarzeń napisał sławny wiersz „Ta co nie zginęła”:

„Rozdzielił nas, mój bracie,  
zły los i trzyma straż  
w dwóch wrogich sobie szańcach  
patrzemy śmierci w twarz<sup>[4]</sup>.”

## Analiza tekstu

Pieśń ma sześć zwrotek i nie posiada refrenu. Analizując tekst musimy pamiętać o zaangażowaniu autora w sprawę polskich Legionów walczących z Rosją u boku Austro-Węgier. Bez tego kontekstu przesłanie pieśni może być trudne do zrozumienia. Generalnie „Sen” jest opowieścią ojca, który próbuje tłumaczyć synowi tragiczną rzeczywistość tamtej wojny, bratobójcze walki między Polakami i nadzieje związane z Legionami. Pierwsze dwie zwrotki to obraz krwawej bitwy, w której nie ma polskich oddziałów, ale po obu stronach leje się polska krew. Trzecia zwrotka jest przypomnieniem, że Polacy walczyli na wszystkich frontach tamtej wojny – od Renu i pół Francji, aż po Wisłę (która była linią frontu wschodniego w czasie pisania tekstu). Rozrzuceni po całej Europie i odziani w obce mundury krwawią i giną, ale wciąż śnią o wolnej Polsce. Piąta zwrotka to obraz walk z 1915 roku na pograniczu Galicji i Królestwa Polskiego („u naszych wrót”), gdzie Królestwo Polskie atakowały austriackie oddziały złożone z „chłopów krakowskich” i niemieckie sformowane z „chłopów poznańskich”. Ostatnia zwrotka przypomina o tym, że powstanie i walka Legionów uważana była przez część Polaków – związanych politycznie z Ententą – za zdradę sprawy narodowej. Autor odrzuca te oskarżenia i przedstawia walkę legionistów jako realizację „snu rycerskiego”, marzenia o „szpadzie” i walce o wolność Polski.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Artykuł na [dzieje.pl](http://dzieje.pl)

[2]Bitwa pod Gorlicami – bitwa w czasie I Wojny Światowej między wojskami rosyjskimi oraz niemieckimi i austro-węgierskimi. Zakończyła się rosyjską klęską. Przyniosła obu stronom straty około 200 tysięcy zabitych i rannych. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Bitwa pod Verdun – jedna z największych bitew I Wojny Światowej, toczona od 21 lutego do grudnia 1916 roku w okolicy miejscowości Verdun we Francji. W zamierzeniu dowództwa niemieckiego walki te miały spowodować wykrwawienie się armii francuskiej; po serii ataków i kontrataków, w których obie strony poniosły duże straty (Cesarstwo Niemieckie – 338 tysięcy żołnierzy, Francja – 348 tysięcy). W składzie jednostek pruskich z Wielkopolski i Pomorza oraz austriackich oddziałów artylerii z Galicji walczyły tam tysiące Polaków. [Strona na Wikipedii](#). [Film Verdun 1916 na Youtube](#)

[4]Artykuł na [histmag.org](http://histmag.org)



## Serce w plecaku

### Muzyka i słowa: Michał Zieliński

Z piersi młodej się wyrwało,  
W wielkim bólu i rozterce  
I za wojskiem poleciało,  
Zakochane czyjeś serce.

Żołnierz drogą maszerował,  
Nad serduszkiem się użalił,  
Więc je do plecaka schował  
I pomaszerował dalej.

Tę piosenkę, tę jedyną,  
Śpiewam dla ciebie dziewczyno,  
Może także jest w rozterce  
Zakochane twoje serce.

Może beznadziejnie kochasz  
I po nocach tęsknisz, szlochasz?  
Tę piosenkę, tę jedyną,  
Śpiewam dla ciebie dziewczyno.

Poszedł żołnierz na wojenkę  
Poprzez góry, lasy, pola

Z śmiercią razem szedł pod rękę,  
Taka jest żołnierska dola.

I choć go trapiły wielce,  
Kule, gdy szedł do ataku,  
Żołnierz śmiał się, bo w plecaku  
Miał w zapasie drugie serce.  
Tę piosenkę, tę jedyną...

## Serce w plecaku

Muzyka i słowa: Michał Zieliński



Z mło-dej pier-si się wyr - wa-lo\_\_\_ w wiel-kim bó - lu i roz - ter-ce\_\_\_  
 Żoł-nierz dro-gą ma-sze - ro-wał\_\_\_ nad ser-dusz-kiem się u - ża-lił,\_\_\_

5 (13) i za woj-skiem po - le - cia - lo\_\_\_ za-ko-cha-ne czy - jeś ser-ce.  
 więc je do ple - ca - ka scho-wał\_\_\_ i po-ma-sze-ro - wał

16 da-lej\_\_\_ Tę pio-sen - kę, tę je - dy-ną\_\_\_ śpie-wam dla Cie-bie dziew - czy-no\_\_\_ mo-że

21 tak - że jest w roz - ter-ce\_\_\_ za-ko-cha-ne two-je ser-ce. Mo-że po - ta-jem - nie

26 ko - chasz i po no - cach tęs - knisz, szło-chasz? Tę pio - sen - kę, tę je -

30 dy - ną,\_\_\_ śpie-wam dla Cie - bie dziew - czy - no.

Serce w plecaku

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Serce w plecaku

### Muzyka i słowa: Michał Zieliński

#### Informacje o utworze

Polska piosenka wojskowa z okresu międzywojennego. Autorem tekstu i muzyki był Michał Zieliński<sup>[1]</sup> – zawodowy podoficer i muzyk wojskowy w II Rzeczypospolitej.

<sup>[1]</sup>Michał Zieliński (1905-1972) – podoficer piechoty Wojska Polskiego, muzyk, wykładowca i poeta, głównie znany jako autor piosenki „Serce w plecaku”, popularnej piosenki z okresu II Wojny Światowej. [Strona na Wikipedii](#)

#### Nota historyczna

W 1933 lub 34 roku orkiestra Zielińskiego występowała na koncertach w uzdrowisku Truskawiec<sup>[1]</sup>. Zieliński napisał wówczas wiersz, który został wydany początkowo w prasie, a w 1938 roku w zeszycie „Wierszy żołnierskich”. Po dodaniu refrenu i napisanej wcześniej muzyki powstała z tego jedna z najpopularniejszych polskich piosenek wojskowych XX wieku. „Serce w plecaku” zdobyło sobie wielką sławę w czasie II Wojny Światowej. Sam autor już we wrześniu 1939 roku zauważył jak popularna jest jego piosenka. Śpiewano ją wszędzie tam, gdzie walczyły polskie oddziały. W kraju, za granicą, w regularnych oddziałach i w leśnych, w więzieniach i obozach. Była też wielokrotnie wydawana, również w zbiorach konspiracyjnych. Po wojnie „Serce” szybko pojawiło się w polskim filmie. Już w „Zakazanych piosenkach”<sup>[2]</sup> z 1946 roku znalazła się scena z tą piosenką. W 1947 roku nagrał ją Mieczysław Fogg<sup>[3]</sup>. Do tej pory „Serce w plecaku” jest jedną z najchętniej śpiewanych polskich piosenek żołnierskich. Świadczy o tym choćby jej popularność na współczesnych portalach multimedialnych.

#### Analiza tekstu

Tekst „Serca w plecaku” był wielokrotnie zmieniany i ostatecznie ukształtowały się 4 warianty. Najpopularniejszy ma 6 zwrotek i refren. Jest to generalnie wesoła, sztubacka opowieść o miłości w czasie wojny, powtarzająca motyw wielokrotnie spotykany w naszej kulturze – zakochanej dziewczyny i żołnierza. W pierwszych dwóch zwrotkach narrator wspomina o młodym, zakochanym sercu, które poleciało za wojskiem i zostało zabrane przez litościwego żołnierza. W dwóch następnych pisze o żołnierzu, który na wojnie nie ma czasu na miłość, a jedyną jego towarzyszką („żoną”) jest jego karabin. W polskiej poezji jest to ujęcie bardzo nietypowe, bowiem broni palnej zwykle nadaje się u nas atrybuty „męskie”. Narrator wspomina też jeszcze raz o zagubionym sercu, które w plecaku niesie idący „w boje” młody żołnierz. W piątej zwrotce autor odwołuje się do prastarego motywu śmierci jako „żołnierskiej towarzyszki”. Żołnierz idzie z nią pod rękę bo taki wybrał los, taka jest jego „wola”. Ostatnia linijka piątej zwrotki jest czasem śpiewana z zastąpieniem „woli” przez „dole”. W szóstej zwrotce mamy zwieńczenie całej historii w obrazie żołnierza, który idzie śmiało do walki i nie boi się, bo „ma w zapasie drugie serce”. Dopiero ta zwrotka tłumaczy nam sens całego tekstu, który okazuje się manifestem wiary w to, że czysta, pełna poświęcenia miłość (której symbolem jest „wyrwane serce”) jest silniejsza od śmierci i ochroni tego, któremu dziewczyna oddała swoje serce. Refren piosenki jest wyrazem miłości i tęsknoty młodego żołnierza.

W 1944 w jednym z obozów jenieckich uznano, że „Serce” nie ma zakończenia i dopisano jeszcze dwie zwrotki. Opowiadają one o tym, że żołnierz powrócił z wojny do domu, ale ta którą kochał już nie miała dla niego serca. Żołnierz jednak oddał jej swoje „zapasowe serce” i odzyskał jej miłość.



Opracował: Piotr Pacak

[1]Truskawiec – miasto w obwodzie Lwowskim (Ukraina). Po odkryciu wód siarczanych w 1820 roku ówczesna wieś rozwinęła się w uzdrowisko. W okresie międzywojennym Truskawiec został znacząco rozbudowany i zyskał ogromną popularność. Bywali tutaj zarówno przedstawiciele elit politycznych, kulturalnych jak i gospodarczych. [Strona na Wikipedii](#), [Przewodnik po zdrojowisku \(1933\)](#)

[2]„Zakazane piosenki” – polski film muzyczny z 1946 roku, w reżyserii Leonarda Buczkowskiego według scenariusza Ludwika Starskiego. Film upamiętnia antyniemiecką i partyzancką twórczość muzyczną czasów II Wojny Światowej, jednocześnie przedstawiając w epizodach historię okupacji niemieckiej od kapitulacji wrześniowej, aż po wkroczenie Armii Czerwonej do Warszawy. Przedstawione w nim piosenki są w większości oparte na autentycznej twórczości wykonawców ulicznych i orkiestr podwórkowych. W filmie wystąpili m.in: Danuta Szaflarska, Jerzy Duszyński, Jan Świdorski, Alina Janowska i Edward Dziewoński. [Strona na Wikipedii](#), [Film na Youtube](#)

[3]Mieczysław Fogg (1901-1990), właśc. Mieczysław Fogiel – polski piosenkarz śpiewający barytonem lirycznym, którego kariera artystyczna rozpoczęła się w okresie międzywojennym i trwała przez kilka dziesięcioleci po zakończeniu II Wojny Światowej. Jego najbardziej znane utwory to: „Tango milonga”, „To ostatnia niedziela”, „Jesienne róże”, „Pierwszy siwy włos”, „Mały biały domek”, „Już nigdy”, „Bo to się zwykle tak zaczyna”. [Strona na Wikipedii](#), [Strona na culture.pl](#)





## Świadkowie

### Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

Od trzydziestu lat szukam syna,  
wojnę przeżył, wiem to, bo pisał.  
Na tym zdjęciu jest razem z dziewczyną,  
która mieszka ze mną do dzisiaj,  
w jego liście ostatnim... przeczytam:

„Jadę do was, uściskaj tatę,  
mam dla niego na wojnie zdobytą  
marynarkę w angielską kratę.  
Sam ją noszę na razie, choć mała...”  
Syn był wielki, barczysty i silny,  
jeśli wie ktoś, co się z nim stało,  
niech da znać, bardzo proszę  
Pilne.

Droga Pani! W programie „Świadkowie”  
oglądałem Panią przypadkiem.  
Od trzydziestu lat w Rembertowie mieszkam,  
z wojny pamiątki mam rzadkie.  
Okradałem kiedyś skrzynki pocztowe  
- w listach były pieniądze czasami,  
wśród tych listów są trzy obozowe...  
Może będą ciekawe dla pani...

“Bracie, braciszku, wojnę przeżyłem,  
a z lasu wyszedłem za wcześnie.  
We wsi mnie jakiś patrol przydybał  
i taki był koniec pieśni.  
Siedzę w obozie razem z Niemcami, NSZ i AK,  
trzymam się zdrowo, do domu wrócę  
kiedy się tylko da.

Wczoraj niektórzy z nas uciekali,  
ja się trzymałem z daleka  
(gdy się z takiego obozu pryska,  
trzeba mieć dokąd uciekać!).  
Dziś ciężarówką zwieźli połowę,  
resztę skreślono z list,  
teraz ich biorą na przesłuchanie,  
patrzę, nie mówię nic.

Był jeden taki przyjemnie spojrzeć,  
wysoki, obszerny w barach,  
wyższy, silniejszy nawet ode mnie,  
znasz mnie, trudno dać wiarę.

Miał marynarkę w angielską kratę,  
razem z tamtymi pruć,  
Gdy go złapali i przesłuchali,



wyszło człowieka pół.

Zapał się w sobie, chodzić nie może,  
niższy jest chyba o głowę.  
Nie znam się na tym, ale wygląda  
jakby miał żeber połowę.  
Tak tu żyjemy, list ten wysyła  
Rosjanka (kocha tu mnie).  
Jak mam już siedzieć – wolę u swoich,  
zawiadam o mnie UB”.

„Tatusiu, uciec się nic udało,  
nie wiem czy jeszcze napiszę...  
Ten w marynarce w angielską kratę  
z daprosa na czterech wyszedł,  
więc teraz ja się nim opiekuję,  
tak jak on mną przez lat cztery.  
Trochę się boję co z nami robią.  
Szkoda, do jasnej cholery!”.

“Mamasza, mnie sjiemnadsat liet,  
a ja uże liejtienant!  
Sdies wsio w paradkie,  
polskich my unicztazim banditow,  
tagda ja napiszu pismo i wsio skažu ja wam.  
Szas nie chwatajet sił i spit mój major, Szachnitow.  
Atcu skazi szto u mienia jest dla niewo padarok:  
pidżak s anglijskoj krietoczkoj  
papał mienia prosta darom!”

Wejdźmy głębiej w wodę... kochani  
Dostyc tego brodzenia przy brzegu  
Ochłodziliśmy już po kolana  
Nasze nogi zmęczone po biegu

Wejdźmy w wodę po pas i po szyję  
Płyńmy naprzód nad Czarną głębinę  
Tam odległość brzeg oczom zakryje  
I zeschniętą przełknijemy tam ślinę

Potem każdy się z wolna zanurzy  
Niech się fale nad głową przetoczą  
W uszach brzmień będzie cisza po burzy  
Dno otwartym ukaże się oczom

Tak zawisnąć nad ziemią choć na niej  
Bez rybiego popłochu, pośpiechu  
I zapomnieć, zapomnieć... kochani  
Że musimy zaczerpnąć oddechu...





## Świadkowie

### Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

#### Informacje o utworze

Ballada Jacka Kaczmarskiego [1], napisana w 1978 roku, poświęcona pamięci ofiar sowieckiego obozu w Rembertowie [2].

[1] Jacek Kaczmarski (1957 – 2004) – polski poeta, prozaik, kompozytor i piosenkarz, „Bard Solidarności”, działacz opozycji antykomunistycznej. [Strona na Wikipedii](#). [Strona na Culture](#)

[2] Obóz NKWD w Rembertowie (grudzień 1944 – czerwiec 1945)  
[Strona na Wikipedii](#), [Strona na Dawny Rembertów](#)

#### Nota historyczna

Sowieci wkroczyli do Rembertowa 12 września 1944 roku. W grudniu NKWD [1] założyło tam Specjalny Obóz nr 10. Mieścił się on w poniemieckim obozie na terenie Fabryki Amunicyjnej „Pocisk”, a służył jako punkt zborny przed deportacją w głąb Związku Radzieckiego. Od początku w obozie panowały tragiczne warunki higieniczne, przez co wśród więźniów szerzyła się czerwonka, świerzb i wszawic. Bardzo niskie były normy żywieniowe. Więźniowi przysługiwało dziennie 100 gram fatalnej jakości chleba i dwie porcje wodnistej zupy. Osadzeni w obozie Polacy mieli prawo do paczek żywnościowych. Więźniami obozu byli członkowie polskich organizacji i formacji niepodległościowych, funkcjonariusze byłej „granatowej policji”, a także Niemcy, folksdojczy oraz kolaboranci z różnych narodowości ZSRR (min. własowcy). Wśród więźniów rembertowskiego obozu był m.in. pułkownik Emil Fieldorf „Nil”, były dowódca Komendy Dywersji Armii Krajowej. Pod koniec istnienia obozu, w marcu 1945 roku, znajdowało się w nim około 2500 więźniów.

Decyzję o ataku na obóz w Rembertowie podjął kapitan Walenty Walenty Suda „Młot”, dowódca Mińskiego Obwodu Armii Krajowej. Operację wykonał oddział podporucznika Edwarda Wasilewskiego „Wichury” w nocy z 20 na 21 maja 1945 roku. Uwolniono około 500 osób, z których 200 zostało ponownie schwytych przez NIKWD. Pozostałych więźniów wywieziono 4 lipca do Rawicza. Część zdołała zbiec, a około 130 zostało odbitych w Bąkowcu przez oddział majora Mariana Bernaciaka „Orlika”. Do 1989 roku pamięć o rembertowskim obozie i o akcji oddziału „Wichury” była oficjalnie zakazana i objęta ścisłą cenzurą.

Ballada „Świadkowie” Jacka Kaczmarskiego była jedną z pierwszych, publicznych prób przypomnienia tej historii. Niestety musiało jeszcze upłynąć wiele lat, zanim po zniesieniu cenzury i oficjalnym przywróceniu pamięci o obozie NKWD w Rembertowie tekst tej ballady stał się zrozumiały w szerszym odbiorze.

#### Nota biograficzna

Jacek Kaczmarski (1957-2004) był z wykształcenia polonistą (Uniwersytet Warszawski), a także poetą, prozaikiem, kompozytorem i piosenkarzem. Działalność estradową rozpoczął w połowie lat 70-tych XX wieku. Jego pierwszym wielkim przebojem była napisana w 1974 roku „Obława” – luźny przekład ballady Włodzimierza Wysockiego. Kaczmarski związany był w tamtych latach również z kabaretem „Pod Egidą” Jana Pietrzaka [2], grupą „Piosenkariat” oraz Teatrem „Na Rozdrożu”. Jego ballady zyskały wielką popularność w okresie pierwszej „Solidarności” [3]. Utwór „Mury” stały się nawet hymnem tego ruchu i antykomunistycznej opozycji. Co ciekawe, wynikało to z dość powszechnego niezrozumienia przesłania tego tekstu i intencji autora. Ogłoszenie stanu wojennego (13 grudnia 1981 roku) zastało Kaczmarskiego w czasie trasy koncertowej we Francji. Zdecydował się pozostać na emigracji i przez następne lata bardzo aktywnie wspierał podziemną „Solidarność”. W 1984 roku nawiązał oficjalną współpracę z

Redakcją Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa. Kaczmarski był w tym czasie powszechnie uważany za „Bardę Solidarności”, a jego utwory, nielegalnie kopiowane, krążyły po całej Polsce, szczególnie wśród młodzieży. Powrócił do kraju w 1990 roku. Wznowił aktywność koncertową współpracując m.in. z Przemysławem Gintrowskim [4], Zbigniewem Łapińskim i Jerzym Satanowskim [5]. W 1995 roku wyjechał z rodziną do Australii. Na skutek choroby, od 2002 roku stopniowo ograniczał swoją działalność. Zmarł 10 kwietnia 2004 roku w Gdańsku.

#### Analiza tekstu

Tytuł ballady „Świadkowie” odwołuje się do programu Telewizji Polskiej z lat 70-tych, poświęconego poszukiwaniom osób zaginionych w czasie II Wojny Światowej. Tekst artystycznie i znaczeniowo dzieli się na dwie części. Pierwsza napisana została na wzór felietonu z programu telewizyjnego. Wstęp to prośba matki szukającej informacji o synu zaginionym w czasie wojny. Odpowiada jej były złodziej, który w okradanych skrzynkach pocztowych znalazł trzy listy, w których wspomniany jest jej syn. Ich autorem jest były partyzant. W pierwszym liście, napisanym już z obozu, pisze że „za wcześniej wyszedł z lasu”. Jest to odwołanie się do losów tysięcy żołnierzy konspiracyjnych formacji niepodległościowych, którzy ujawnili się zwiedzeni obietnicami nowej władzy i poddani zostali okrutnym represjom komunistycznego reżimu. Partyzant wspomina, że jest więziony razem z Niemcami oraz żołnierzami Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych. Możemy więc założyć, że należy do Batalionów Chłopskich, których żołnierze też byli w tym obozie. Autor wspomina o ucieczce z obozu, co możemy uznać za pośrednie przypomnienie akcji „Wichra”, oraz o bestialskim odwecie na złapanych więźniach („wyszło człowieka pół”). List kończy się prośbą o doniesienie do Urzędu Bezpieczeństwa – autor jest Polakiem więzionym w sowieckim obozie i ma nadzieję, że „swoi” będą mniej okrutni. Drugi list napisany jest po kilku latach z innego obozu. Kolejny wspomina syna kobiety ze wstępu, który „wyszedł z doprasa na czterech” (wyjście ze śledztwa?). Autor obawia się, czy obaj przeżyją to uwięzienie (śmiertelność w sowieckich łagrach była bardzo wysoka). Trzeci list napisany został przez sowieckiego oficera do matki. Wspomina on w nim o „niszczeniu polskich bandytów”, czyli o walce z polską partyzantką antykomunistyczną – możemy więc założyć, że autor jest funkcjonariuszem NKWD. W liście tym autor pisze o wysłaniu do domu prezentu dla ojca – marynarce w szkocką kratę, odebranej synowi kobiety ze wstępu. Jest to wspomnienie o bezwzględnych rabunkach, jakich Sowietci dopuszczali się w okupowanej Polsce, również na więźniach obozów.

W tym miejscu kończy się pierwsza część i zaczyna właściwa ballada. Jej tekst ma cztery zwrotki i jako obraz głęboko emocjonalny powinien być interpretowany jako całość. Jest to bardzo intymna poezja, której nie można opisać wedle jednej „obowiązującej wykładni”. Obie części utworu, wbrew pozorom ściśle się ze sobą łączą – część druga jest komentarzem do pierwszej. Autor stawia nas na brzegu morza i namawia do zanurzenia się w głębokiej wodzie, w której odnajdziemy ciszę i spokój. Możemy to uznać z jednej strony za zachętę do odważnego zmierzenia się z traumą, z tragicznymi doświadczeniami wojny – co może symbolizować „czarna głębia”. Z drugiej strony mamy tutaj przemożne pragnienie zapomnienia „zawisnąć nad ziemią” i świadomość, że nie można całkowicie oderwać się od bagażu tragicznej historii i uwolnić od bólu, bo prędzej czy później trzeba będzie wypłynąć na powierzchnię i „zaczerpnąć oddech”.

[1]NKWD – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych Związku Radzieckiego (1917-46), centralny organ państwowy skupiający cały aparat represji w ZSRR, odpowiedzialny za liczne zbrodnie, zarówno na terenie państwa sowieckiego jak i w okupowanych krajach (w tym również w Polsce). [Strona na Wikipedii](#)

[2]Jan Pietrzak (ur. 1937) – polski satyryk, aktor i piosenkarz. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” – ogólnopolski związek zawodowy powstały w 1980 roku dla obrony praw pracowniczych, do 1989 roku główny ruch społeczny antykomunistycznej opozycji w Polsce. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Przemysław Gintrowski (1951-2012) – polski kompozytor, pieśniarz, inżynier i nauczyciel. [Strona na Wikipedii](#),

[5]Jerzy Satanowski (ur. 1947) - polski kompozytor, wokalista, dyrygent i reżyser. [Strona na Wikipedii](#)



## Szara piechota

**Muzyka: Leon Łuskino (wg niektórych historyków był nim Bolesław Lubicz-Zahorski)**

**Słowa: Bolesław Lubicz-Zahorski (wg niektórych historyków był nim Leon Łuskino)**

Nie noszą lampasów, lecz szary ich strój,  
Nie noszą ni srebra, ni złota,  
Lecz w pierwszym szeregu podąża na bój,  
Piechota, ta szara piechota.  
Lecz w pierwszym szeregu podąża na bój,  
Piechota, ta szara piechota.

Maszerują strzelcy, maszerują,  
Karabiny błyszczą, szary strój,  
A przed nimi drzewce salutują,  
Bo za naszą Polskę idą w bój!

Idą, a w słońcu kołysze się stal,  
Dziewczęta zerkają zza płota,  
A oczy ich dumnie utkwione są w dal,  
Piechota, ta szara piechota.  
A oczy ich dumnie utkwione są w dal,  
Piechota, ta szara piechota.

Maszerują strzelcy, maszerują...  
Nie grają im surmy, nie huczy im róg,  
A śmierć im pod stopy się miota,  
Lecz w pierwszym szeregu podąża na bój:  
Piechota, ta szara piechota.  
Lecz w pierwszym szeregu podąża na bój:  
Piechota, ta szara piechota.

Maszerują strzelcy, maszerują...



## Szara piechota

**Muzyka: Leon Łuskino (wg niektórych historyków był nim Bolesław Lubicz-Zahorski)**

**Słowa: Bolesław Lubicz-Zahorski (wg niektórych historyków był nim, Leon Łuskino)**

Nie no-szą lam-pa-sów lecz sza-ry ich strój, nie no-szą ni sre-bra, ni zło - ta, lecz

6 
  
 w pier-wszym sze-re - gu po - dą - ża na bój Pie-cho-ta, ta sza - ra Pie-cho - ta, lecz

10 
  
 w pier-wszym sze-re - gu po - dą - ża na bój Pie-cho-ta, ta sza - ra Pie-cho - ta.

14 
  
 Ma-sze-ru - ją strzel-cy, ma - sze - ru - ją, ka-ra-bi-ny błysz-czą, sza - ry strój,

18 
  
 a przed ni-mi drzew-ce sa - lu - tu - ją, bo za na-szą Pol-skę i - dą w bój

\* Uwaga!

W zapisie akordów zastosowano system międzynarodowy. W europejskim systemie występuje zapis H i B, natomiast w międzynarodowym systemie - B i Bb. Czyli H (zapis EU) czytamy jako B, a B (zapis EU) czytamy jako Bb.



## Szara piechota

**Muzyka: Leon Łuskino (wg niektórych historyków był nim Bolesław Lubicz-Zahorski)**

**Słowa: Bolesław Lubicz-Zahorski (wg niektórych historyków był nim Leon Łuskino)**

### Informacje o utworze

Nie wiemy kiedy dokładnie powstała pieśń znana jako „Szara piechota” (lub „Maszerują strzelcy”). Większość opracowań podaje rok 1918, chociaż mogło to być również na przełomie 1915 i 1916 roku. Historycy mają też wątpliwości co do autorstwa melodii i tekstu. Pierwszy raz „Szara piechota” została opublikowana dopiero w „Wojskowym śpiewniku żołnierza polskiego” wydanym w 1929 roku. W czasie II wojny światowej wykorzystano melodię „Szarej Piechoty” do wielu nowych piosenek partyzanckich, żołnierskich, powstańczych i jenieckich

### Nota historyczna

Dokładna data powstania pieśni „Szara piechota” (lub „Maszerują strzelcy”) nie jest znana. Większość opracowań podaje rok 1918, chociaż mogło to być również na przełomie 1915 i 1916 roku. Historycy mają też wątpliwości co do autorstwa melodii i tekstu. Część opracowań na ten temat podaje jako głównego autora podpułkownika Leona Łuskino (np. Wacław Panek. „Hymny polskie”. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1997.), który miał napisać ten utwór pod pieśnią „Ułani ułani” Bolesława Lubicz - Zahorskiego. Inne źródła podają Łuskino jako autora muzyki, a Lubicz -Zahorskiego jako autora tekstu. Pierwotnie pieśń zaczynała się od słów „Nie nosim wyłogów i szary nasz strój”, co nawiązywało do kroju i barwy mundurów legionowej piechoty. Początek ten został później zastąpiony słowami „Nie noszą lampasów, lecz szary ich strój”. Pierwszy raz „Szara piechota” została opublikowana dopiero w 1929 roku. Była też wielokrotnie wydawana w śpiewnikach z lat 30-tych. Znanych jest pięć wariantów tekstu, z których ostatni jest piosenką partyzancką z czasów II Wojny Światowej. Podstawowa wersja jest opisem marszu legionowej piechoty, podkreślającym dumę jej żołnierzy z walki o wolność odradzającej się Polski oraz ich odwagę i pogardę śmierci. Tekst ów śpiewany jest często z jednym błędem – w drugiej zwrotce słowa „A przed nimi drzewce salutują” zastępowane są czasem przez „A przed nimi drzewa salutują”. Nie drzewa, tylko drzewce legionowych sztandarów. Błędne jest też dopisywanie w różnych interpretacjach powtarzanej w pieśni szarości mundurów, jako „symbolu skromności, poświęcenia i dzielności”. To był po prostu regulaminowy kolor, niemający nic wspólnego z jakimiś wyższymi ideami.

### Historia Legionów Polskich

Legiony Polskie, dla których napisano tę pieśń, były polską formacją w składzie armii austro- węgierskiej. Początkiem ich historii było utworzenie Pierwszej Kompanii Kadrowej, którą Józef Piłsudski sformował w Krakowie 3 sierpnia 1914 roku, przez połączenie oddziałów Związku Strzeleckiego i Polskich Drużyn Strzeleckich. Oficjalnie legiony zostały utworzone 27 sierpnia, kiedy to austriackie dowództwo wydało rozkaz powołujący Legion Wschodni (we Lwowie) i Legion Zachodni (w Krakowie). Wobec zajęcia Lwowa przez armię rosyjską, Legion Wschodni został rozwiązany już we wrześniu. Legion Zachodni wystawił 1 Pułk Piechoty, który pod dowództwem Józefa Piłsudskiego walczył jako tylna straż wojsk austriackich na lewym brzegu Wisły, a później – w czasie kontrofensywy na przełomie października i listopada – wziął udział w bitwach pod Laskami, Anielinem i Krzywopłotami. Sformowane we wrześniu 1914 roku Pułki 2 i 3 zostały przerzucone w Karpaty i walczyły tam w październiku m.in. pod Mołotokowem, Zieloną, Rafajłową i Kirlibabą.

Pod koniec listopada 1 Pułk, zagrożony okrążeniem przez wojska rosyjskie, przedarł się desperackim



atakami (manewr Ułina Mała) do Krakowa. Po krótkiej przerwie i uzupełnieniu strat pułk walczył pod Mszaną Dolną, Limanową, Marcinkowicami i Nowym Sączem. W połowie grudnia 1914 roku oddział oficjalnie rozwinięto w I Brygadę Legionów Polskich. Rok 1914 zakończył się dla legionistów udziałem w bitwie pod Łowczówkiem. Po zimowej przerwie I Brygada walczyła nad Nidą, po czym wzięła udział w letniej ofensywie, tocząc zaciekle boje na Ziemi Świętokrzyskiej. Po przekroczeniu Wisły przeszła na Lubelszczyznę, a później na Podlasie. W maju 1915 roku oddziały walczące wcześniej w Karpatach połączono w (wykreślić jako) II Brygadę Legionów Polskich. Jej dowództwo powierzono austriackiemu generałowi Ferdynandowi Küttnerowi. Brygada ta wzięła udział w walkach na Bukowinie (sławna szarża pod Rokitną) oraz nad Prutem. 8 maja 1915 roku z 4 i 6 Pułku Piechoty utworzono III Brygadę Legionów Polskich pod dowództwem pułkownika Wiktora Grzesickiego.

Wszystkie trzy brygady liczyły razem ok. 17 tysięcy oficerów i żołnierzy. Jesienią 1915 roku przerzucono je na Wołyń, gdzie wzięły udział w walkach nad Styrem. Zima nie przyniosła tym razem odpoczynku. Legiony przez kilka miesięcy trwały na swoich pozycjach, stopniowo tracąc żołnierzy w ciągłych starciach. Kiedy w czerwcu 1916 roku ruszyła rosyjska Ofensywa Brusilowa, wszystkie trzy brygady, pozbawione artylerii oraz łączności z wyższym dowództwem, miały zaledwie ok. 1/3 stanów etatowych. Mimo tego, między 4 i 6 lipca Polacy walcząc ze znacznie przeważającym liczbowo wrogiem utrzymali swoje pozycje pod Kostiuchnówką, co miało strategiczne znaczenie dla całego frontu. Niestety, straty polskich brygad w tej krwawej bitwie wynosiły prawie 40% początkowych sił. 20 września 1916 roku Legiony zostały przeformowane w Polski Korpus Posiłkowy. Po proklamowaniu Królestwa Polskiego (akt 5 listopada 1916 roku) Austro-Węgry przekazały dowództwo PKP niemieckiemu gubernatorowi Warszawy generałowi Hansowi von Beselerowi. Próby ograniczenia autonomii Legionów doprowadziły w sierpniu 1917 roku do „kryzysu przysięgowego”. Większość legionistów odrzuciła nową rotę przysięgi, zawierającą deklarację wierności niemieckiemu cesarzowi. Przyjęła ją tylko II Brygada pułkownika Józefa Hallera. Pozostała ona jedyną siłą Korpusu w składzie: 2 i 3 Pułki Piechoty, 2 Pułk Ułanów i 1 Pułk Artylerii Lekkiej. „Kryzys przysięgowy” de facto był końcem historii Legionów Polskich. PKP walczył jeszcze na Bukowinie. 16 lutego 1918 roku II Brygada, w proteście przeciwko zawarciu Pokoju Brzeskiego, przerwała front i przeszła pod Rarańczą na stronę rosyjską, łącząc się z II Korpusem Polskim w Rosji. Była to ostatnia akcja zbrojna formacji o legionowym rodowodzie.

Opracował: Piotr Pacak



## Trzynastego grudnia

### Muzyka i słowa: autor nieznany

Posłuchajcie ludzie smutnej opowieści  
Co ja wam opowiem w głowie się nie mieści

Trzynastego grudnia roku pamiętnego  
Rząd napadł na naród z dekretu wojennego.  
UB i milicją drzwi powyważali, Od płaczących dzieci matki zabierali.

A noc była mroźna i bardzo złowroga,  
Dzieci zostawały pod opieką Boga,  
Mówiły łobuzy, że zaraz wrócimy,  
Że do szkoły dzieciom śniadania zrobimy.

Zamknęli w więzieniach wolności jaskółkę,  
A za każdy sprzeciw postraszyli kulką,  
Sukami powieźli w nieznane więzienie,  
Bramy zatrzasnęli, znikąd ocalenia.

Syberyjski powiew ogarnął nas w progach,  
Światło wyłączone, lodowata woda.  
Tak do rana przeszedł czas oczekiwania,  
Na ów komunikat generała drania.



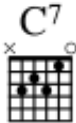
Rano pan generał w radio się przedstawił,  
Że cały Naród z ekstremy wybawił,  
Tutaj w zimnej celi jakoś dni nam płyną,  
A tam na Wybrzeżu ludzie nowi giną.

Czarna śmierć w kopalni także zawitała,  
Na rozkaz naszego drania generała,  
Rozpętali wojnę przeciw Narodowi,  
Bo chcą nas zastraszyć zdrajcy etatowi,  
Naród cię pamięta, nie miej złudzeń wcale,  
Historia rozliczy panie generale

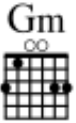



## Trzynastego grudnia

Muzyka i słowa: autor nieznany

♩=85

Po-słu-chaj-cie lu-dzie smut-nej o - po-wieś-ci,

3 co ja wam za-śpie-wam, w gło-wie się nie mieś-ci

## Trzynastego grudnia

### Muzyka i słowa: autor nieznany

#### Informacje o utworze

Piosenka polskich kobiet, działaczek opozycji, aresztowanych i internowanych na skutek wprowadzenia stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku. Tekst nieznanego autora powstał najprawdopodobniej w kobiecym ośrodku odosobnienia, w więzieniu na Olszynie Grochowskiej w Warszawie (według innej teorii, w Areszcie Śledczym KWMO w Kielcach w styczniu 1982 roku). Muzyka – nieznanego autorstwa – pochodzi z piosenki Dnia pierwszego września opowiadającej o niemieckim ataku na Polskę w 1939 roku (bardzo popularnej w okresie powojennym dzięki filmowi Zakazane piosenki).

#### Nota historyczna

Stan wojenny został wprowadzony na terenie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwałą Rady Państwa, podjętą w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 roku (co było niezgodne z Konstytucją PRL-u). Było to siłowe działanie komunistycznych władz, zmierzające do rozbicia cieszącego się masowym poparciem Polaków Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”.

Według współczesnej wiedzy, pierwsze prace organizacyjne nad przygotowaniem służb państwowych do stanu wojennego rozpoczęto jeszcze w 1980 roku, tuż po podpisaniu Porozumień Sierpniowych. Już w listopadzie tego roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opracowało listę ok. 12900 działaczy opozycji, których miano internować w specjalnie przygotowanych ośrodkach i więzieniach. W lutym 1981 roku władze rozpoczęły akcję propagandową, która miała uzasadnić społeczeństwu i międzynarodowej opinii publicznej wprowadzenie rozwiązań siłowych. Równocześnie ze strony Związku Radzieckiego trwały przygotowania do ewentualnej interwencji zbrojnej na wypadek utraty kontroli nad krajem przez rządzących Polską komunistów. Pod koniec sierpnia 1981 roku gotowy był już tekst obwieszczenia o wprowadzeniu stanu wojennego (plakaty wydrukowano w Moskwie do 4 września). Na początku września 1981 roku nad granicami Polski odbyły się największe powojenne ćwiczenia Armii Radzieckiej, odbierane powszechnie jako przygotowanie do inwazji. We wrześniu Komitet Obrony Kraju uznał przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego za zakończone.

„Resorty siłowe” rozpoczęły swoje działania 12 grudnia 1981 roku po godzinie 0:00. W wyniku Akcji „Jodła” aresztowano tysiące opozycjonistów, w tym prawie całe władze „Solidarności”. Zajęto również wszystkie obiekty teletransmisyjne i centrale telefoniczne. Ministerstwo Obrony Narodowej powołało pod broń kilkadziesiąt tysięcy rezerwistów, zmilitaryzowano większość centralnych resortów i instytucji, część strategicznych sektorów gospodarki oraz 129 najważniejszych fabryk. Ponadto zakazano strajków, zgromadzeń, działalności społecznej i związkowej oraz wyłączono telefony i wprowadzono cenzurę korespondencji. Od godziny 19.00 do 6.00 obowiązywała godzina milicyjna.

Wprowadzenie stanu wojennego spotkało się z oporem społeczeństwa. W całym kraju dochodziło do strajków i manifestacji, brutalnie tłumionych przez władze. W kilku przypadkach doszło do użycia broni palnej – z tragicznymi skutkami. Stało się to między innymi 15 grudnia na terenie kopalni „Manifest Lipcowy” w Jastrzębiu – Zdroju i 16 grudnia w kopalni „Wujek” w Katowicach (zginęło 9 górników, 23 zostało rannych). 16 i 17 grudnia w Gdańsku, w walkach ulicznych z ZOMO, zostały ranne 323 osoby. 17 grudnia brutalnie rozpędzona została wielka manifestacja opozycji w Krakowie. Wobec siłowego tłumienia protestów społecznych opór w późniejszym okresie przybrał bierne formy. Stan wojenny został zniesiony 22 lipca 1983 roku. Według różnych ocen przyniósł od 56 do ponad 100 ofiar śmiertelnych.

#### Analiza tekstu utworu

Tekst piosenki liczy 6 zwrotek. Pierwsze trzy opisują noc wprowadzenia stanu wojennego i Akcję „Jodła” –



masowe aresztowania członków opozycji, w tym wielu kobiet. Autor przedstawia wstrząsający obraz matek odrywanych od płaczących dzieci i podkreśla perfidię przedstawicieli reżimu, oszukujących zatrzymywane kobiety, że to tylko na krótki czas. Czwarta zwrotka przypomina z jednej strony o tym, jak mroźna była tamta noc, a z drugiej odwołuje się do obaw aresztowanych, że zostaną wywiezione do Związku Radzieckiego („syberyjski powiew”). Mamy też tutaj opis fatalnych warunków, w jakich przez pierwsze godziny i dni trzymano aresztowane kobiety („światło wyłączone, lodowata woda”). Piąta zwrotka przywołuje przemówienie generała Wojciecha Jaruzelskiego, które – nadawane przez telewizję rano 13 grudnia 1981 roku – miało wytłumaczyć i usprawiedliwić działania władz. Autor zestawia to wystąpienie z wiadomościami o oporze społeczeństwa („na Wybrzeżu ludzie nowi giną”). Na zakończenie tekst przypomina o zbrojnej rozprawie ze strajkami w śląskich kopalniach („Czarna Śmierć w kopalni”) i jako głównego sprawcę tej krwawej tragedii wskazuje generała Jaruzelskiego. Piosenkę kończy oskarżenie komunistycznych władz o wydanie wojny narodowi i zaprzędanie Polski interesom Związku Radzieckiego („zdrajcy etatowi”).

Opracował: Piotr Pacak



## Warszawianka

**Muzyka: Karol Kurpiński**

**Słowa: Casimir Delavigné; przekład na język polski: Karol Sienkiewicz**

Il s'est levé, voici le jour sanglant;  
Qu'il soit pour nous le jour de délivrance!  
Dans son essor, voyez notre aigle blanc  
Les yeux fixés sur l'arc-en-ciel de France  
Au soleil de juillet, dont l'éclat fut si beau,  
Il a repris son vol, il fend les airs, il crie:  
«Pour ma noble patrie,  
Liberté, ton soleil ou la nuit du tombeau!

Polonais, à la baïonnette!  
C'est le cri par nous adopté;  
Qu'en roulant le tambour répète:  
A la baïonnette!  
Vive la liberté!

Guerre ! A cheval, cosaques des déserts!  
Sabrons, dit-il, la Pologne rebelle:  
Point de balkans, ses champs nous sont ouvert ;  
C'est le galop qu'il faut passer sur elle.  
Halte ! n'avancez pas ! Ses balkans sont nos corps;  
La terre où nous marchons ne porte que des braves,  
rejette les esclaves  
Et de ses ennemis ne garde que les morts

Polonais, à la baïonnette!

Pour toi, Pologne, ils combattront, tes fils,  
Plus fortunés qu'au temps où la victoire  
Mêlait leurs cendres aux sables de Memphis  
Où le Kremlin s'écroula sous leur gloire:  
Des Alpes au Thabor, de l'Ebre au Pont-Euxin,  
Ils sont tombés, vingt ans, sur la rive étrangère.  
Cette fois, ô ma mère!  
Ceux qui mourront pour toi, dormiront sur ton sein.

Polonais, à la baïonnette!

Viens Kosciusko, que ton bras frappe au coeur  
Cet ennemi qui parle de clémence;  
En avait-il quand son sabre vainqueur  
Noyait Praga dans un massacre immense?  
Tout son sang va payer le sang qu'il prodigua,  
cette terre en a soif, qu'elle en soit arrosée;  
Faisons, sous sa rosée,  
Reverdier le laurier des martyrs de Praga.



Allons, guerriers, un généreux effort!  
Nous les vaincrons; nos femmes les défient.  
O mon pays, montre au géant du nord  
Le saint anneau qu'elles te sacrifient.  
Que par notre victoire il soit ensanglanté;  
Marche, et fais triompher au milieu des batailles  
L'anneau des fiançailles,  
Qui t'unit pour toujours avec la liberté.

Polonais, à la baïonnette!

A nous, Français! Les balles d'Iéna  
Sur ma poitrine ont inscrit mes services;  
A Marengo, le fer la sillonna;  
De Champ-Aubert comptez les cicatrices.  
Vaincre et mourir ensemble autrefois fut si doux!  
Nous étions sous Paris... Pour de vieux frères d'armes  
N'aurez-vous que des larmes?  
Frères, s'était du sang que nous versions pour vous!

Polonais, à la baïonnette !

O vous, du moins, dont le sang glorieux  
S'est, dans l'exil, répandu comme l'onde,  
Pour nous bénir, mânes victorieux,  
Relevez-vous de tous les points du monde!  
Qu'il soit vainqueur, ce peuple; ou martyr comme vous,  
Sous le bras du géant, qu'en mourant il retarde,  
Qu'il tombe à l'avant-garde,  
Pour couvrir de son corps la liberté de tous.

Polonais, à la baïonnette!

Sonnez, clairons! Polonais, à ton rang!  
Suis sous le feu ton aigle qui s'élançe.  
La liberté bat la charge en courant,  
Et la victoire est au bout de ta lance.  
Victoire à l'étendard que l'exil ombragea  
Des lauriers d'Austerlitz, des palmes d'Idumée!  
Pologne bien-amée,  
Qui vivra sera libre, et qui meurt l'est déjà!

Polonais, à la baïonnette!

C'est le cri par nous adopté;  
Qu'en roulant le tambour répète:  
A la baïonnette!

Oto dziś dzień krwi i chwały,  
Oby dniem wskrzeszenia był!  
W tęczę Franków Orzeł Biały  
Patrząc, lot swój w niebo wzbił.  
Słońcem lipca podniecany,  
Woła do nas z górnych stron:





„Powstań, Polsko, skrusz kajdany,  
Dziś twój tryumf albo zgon!”

Hej, kto Polak, na bagnety!  
Żyj, swobodo, Polsko, żyj!  
Takim hasłem cnej podniety,  
Trąbo nasza, wrogom grzmij!  
Trąbo nasza, wrogom grzmij!

„Na koń!” – woła Kozak mściwy,  
„Karać bunty polskich rot!  
Bez Bałkanów są ich niwy,  
Wszystko jeden zgniecie łot”.  
Stój! Za Bałkan pierś ta stanie,  
Car wasz marzy płonny łup!  
Z wrogów naszych nie zostanie  
Na tej ziemi, chyba trup.

Hej, kto Polak, na bagnety!

Droga Polsko, dzieci Twoje  
Dziś szczęśliwszych doszły chwil,  
Od tych sławnych, gdy ich boje  
Wieńczył Kremlin, Tybr i Nil.  
Lat dwadzieścia nasze męże  
Los po obcych ziemiach siał,  
Dziś, o Matko, kto poleże,  
Na Twem łonie będzie spał.

Hej, kto Polak, na bagnety!

Wstań Kościuszko! Ugodź serca,  
Co litością mamić śmia.  
Znałże litość ów morderca,  
Który Pragę zalał krwią?  
Niechaj krew tę krwią dziś spłaci,  
Niech nią zrosi grunt, zły gość!  
Laur męczeński naszych braci  
Bujniej będzie po niej rość.

Tocz, Polaku, bój zacięty,  
Ulec musi dumny car.  
Pokaż jemu pierścień święty,  
Nieulekłych Polek dar.  
Niech to godło ślubów drogich  
Wrogom naszym wróży grób,  
Niech krwią złane w bojach srogich  
Nasz z Wolnością świadczy ślub.

Hej, kto Polak, na bagnety!

O Francuzi! Czyż bez ceny  
Rany nasze dla was są?  
Spod Marengo, Wagram, Jeny,



Drezna, Lipska, Waterloo...  
Świat was zdradzał, my dotrwali,  
Śmierć czy tryumf - my, gdzie wy!  
Bracia, my wam krew dawali,  
Dziś wy dla nas nic - prócz łyż!

Hej, kto Polak, na bagnety!

Wy przynajmniej, coście legli  
W obcych krajach za kraj swój,  
Bracia nasi, z grobów zbiegli,  
Błogosławcie bratni bój!  
Lub zwyciężym - lub gotowi  
Z trupów naszych tamę wznieść,  
By krok spóźnić olbrzymowi,  
Co chce światu pęta nieść.

Hej, kto Polak, na bagnety!

Grzmijcie bębny, ryczcie działa,  
Dalej! dzieci w gęsty szyk!  
Wiedzie hufce Wolność, chwała,  
Tryumf błyska w ostrzu pik.  
Leć nasz Orle w górnym pędzie,  
Sławie, Polsce, światu służ!  
Kto przeżyje wolnym będzie,  
Kto umiera - wolnym już!

Hej, kto Polak, na bagnety!

Żyj, swobodo, Polsko, żyj!  
Takim hasłem cnej podniety,  
Trąbo nasza, wrogom grzmi! (bis)



## Warszawianka

Muzyka: Karol Kurpiński

Słowa: Casimir Delavigné; przekład na język polski: Karol Sienkiewicz



## Warszawianka

muzyka: Karol Kurpiński

słowa: Casimir Delavigné; przekład na język polski: Karol Sienkiewicz

**Alla Breve**

O - to dziś dziełkwi i chwa - ly\_\_\_\_ o - bydnem wskrze - sze - nia był!

9 Wtę - czę Fran - ków O - rzel Bia - ly pa - trząc lot swój wnie - bo wzbił.

17 Słoń - cem lip - ca pod - nie - ca - ny,\_\_\_\_ wo - la do nas z gór - nych stron: -

25 - "Pow - stań, Pol - sko, krusz kaj - da - ny\_\_\_\_ dziś twój try - umf al - bo zgon!" -

33 Hej, kto Po - lak, na bag - ne - ty!\_\_\_\_ Żyj, swo - bo - do, Pol - sko żyj! -

41 Ta - kim has - lem cnej pod - nie - ty,\_\_\_\_ trą - bo na - sza,

47 wro - gom grzmij,\_\_\_\_ trą - bo na - sza, wro - gom grzmij!

## Warszawianka

**Muzyka: Karol Kurpiński**

**Słowa: Casimir Delavigné; przekład na język polski: Karol Sienkiewicz**

### Informacje o utworze

Choć pieśń tą jednoznacznie kojarzymy z Powstaniem Listopadowym, jej oryginalny tytuł brzmiał „La Varsovienne”, a tekst był po francusku. Napisał go, pod wrażeniem walki Polaków, francuski poeta i dramaturg Casimir Delavigné. Prapremierowe wykonanie „Warszawianki” miało miejsce 5 kwietnia 1831 roku w Teatrze Narodowym w Warszawie. Ponownie stała się popularna w trakcie Powstania Warszawskiego, kiedy uznano ją za jeden z dwóch powstańczych hymnów obok „Warszawskich Dzieci”.

### Nota historyczna

Pieśń napisana w lutym 1831 roku przez francuskiego poetę i dramaturga Casimira Delavigné. Jednakże jej prapremierowe wykonanie miało miejsce kilka miesięcy później, bo dnia 5 kwietnia 1831 roku w Teatrze Narodowym w Warszawie. Pieśń od razu zyskała wielką popularność. Pod koniec XIX wieku upamiętnił ją Stanisław Wyspiański w dramacie „Warszawianka”, w scenie ze „starym wiarusem”. W popularnym przekazie związało to „Warszawiankę” z bitwą pod Olszynką Grochowską (1830 r.), w czasie której miały ją śpiewać atakujące kolumny polskiej piechoty – co z oczywistych względów (czas) było niemożliwe. Współczesny tekst „Warszawianki” zawdzięczamy Karolowi Sienkiewiczowi – poecie, historykowi, bratu dziadka pisarza Henryka, a muzykę Karolowi Kurpińskiemu – kompozytorowi, dyrygentowi oraz pedagogowi. W pierwszej zwrotce zawarte jest odniesienie do Rewolucji Lipcowej 1830 roku we Francji („w tęczę Franków”), która zdaniem autora stała się inspiracją dla polskiego zrywu. Druga zwrotka jest wspomnieniem bałkańskiej kampanii armii rosyjskiej z 1829 r. (wojna z Turcją) oraz służących w rosyjskim wojsku oddziałów kozackich, znanych z barbarzyństwa wobec ludności cywilnej na podbijanych terenach. Kolejna zwrotka jest odwołaniem się do wspólnej, polsko – francuskiej walki w epoce wojen napoleońskich („wieńczył Kremlin, Tybr i Nil”). Dalej autor przypomina Powstanie Kościuszkowskie i rzeź ludności cywilnej na Pradze oraz zapewnia, że tamten „laur męczeński” nie będzie daremnym.

Piąta zwrotka jest wezwaniem do walki i zapewnieniem o zwycięstwie. Przypomina też XIX – wieczny polski zwyczaj, wedle którego kobieta dawała swojemu mężczyźnie – idącemu w bój za Ojczyznę – pierścień i błogosławieństwo. Szóstka zwrotka jeszcze raz odwołuje się do polsko – francuskiego braterstwa broni, wyliczając bitwy epoki napoleońskiej i przywołując polską wierność wobec francuskiego sojusznika. W kolejnej zwrotce autor woła do poległych bohaterów minionych walk o błogosławieństwo dla polskiego zrywu i zapewnia o gotowości walki do końca, choćby za cenę życia. Ostatnia zwrotka jest prostym wezwaniem do boju i zapewnieniem, że idący do walki odzyskają wolność – żywi lub martwi. W 1918 roku pieśń ta była jedną z kandydatek do hymnu odradzającej się Rzeczypospolitej. Zawarta w refrenie wezwanie „Hej kto Polak na bagnety!” doczekało się niezliczonych odniesień w polskiej kulturze. Współcześnie melodia „Warszawianki” jest częścią kanonu muzyki parady Wojoska Polskiego.

### Powstanie Listopadowe 1830 r.

Powstanie Listopadowe wśród powstań XIX wieku było jedynym zrywem, który rozpoczęło regularne Wojsko Polskie. Armia Królestwa Polskiego (Kongresowego) była niewielka (ok. 30 tysięcy), ale wyróżniała się doskonałym morale, bardzo nowoczesnym jak na owe czasy wyszkoleniem, znakomitą organizacją, uzbrojeniem oraz wyposażeniem (miała nawet oddział raketników). Przygotowany był też zapas broni i przeszkolone rezerwy, dzięki którym można było tą armię łatwo podwoić, a nawet sformować liczne oddziały ochotnicze. Można było też przeciągnąć na swoją stronę część oddziałów rosyjskich (Korpus



Litewski). Wojsko chciało się bić, a społeczeństwo zaboru rosyjskiego było gotowe na każde poświęcenie dla wsparcia sprawy narodowej. Niestety, zabrakło dowódców, którzy skutecznie wykorzystali by ten potencjał. Szczególnie wielkie szkody przyniosło tutaj dowództwo generała Skrzyneckiego, który zmarnował doskonałe okazje do przechylenia szali wojny na polską stronę („wyprawa na gwardię”). Nie mogliśmy w tym konflikcie pokonać Rosji, bo różnica sił była zbyt wielka na jej korzyść. Jednak niszcząc najlepsze oddziały carskiej armii i oddalając tym samym ryzyko pruskiej interwencji, mogliśmy uzyskać układ nie tylko zachowujący autonomię Królestwa, ale też powiększający jego terytorium (o część ziem litewskich). Była wola, siła i plany – niestety, zabrakło wodza. Powstanie przegrało, ale jego bohaterowie pozostali w naszej pamięci, a pieśń francuskiego poety na zawsze weszła do kanonu polskiej pieśni patriotycznej.

Opracował: Piotr Pacak



## **Warszawskie dzieci**

**Muzyka: Andrzej Panufnik**

**Słowa: Stanisław Ryszard Dobrowolski**

Nie złamie wolnych żadna klęska,  
Nie strwoży śmiałych krwawy trud,  
Pójdziemy razem do zwycięstwa,  
Gdy ramię w ramię stanie lud.

Ref:

Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój,  
Za każdy kamień twój,  
Stolico, damy krew!  
Warszawskie dzieci, pójdziemy w bój,  
Gdy padnie rozkaz twój,  
Poniesieni wrogom gniew!

Powiśle, Wola i Mokotów,  
Ulica każda, każdy dom,  
Gdy padnie pierwszy strzał, bądź gotów  
Jak w rękę Boga złoty grom.

Ref:

Warszawskie dzieci...

Poległym chwała, wolność żywym,  
Niech płynie w niebo dumny śpiew!  
Wierzymy, że nam Sprawiedliwy  
Odplaci za przelaną krew.

Ref:

Warszawskie dzieci...



## Warszawskie dzieci

Muzyka: Andrzej Panufnik

Słowa: Stanisław Ryszard Dobrowolski

♩ = 145

Nie zła - mie wol - nych ża - d - na klę - ska!

5 Nie strwo - ży śmia - łych za - den trud!

9 Pój - dzie - my ra - zem do zwy - cię - stwa,

13 Am D  
gdy ra - mię w ra - mię wta - nie lud! War -

17 G  
szaw - skie Dzie - ci pój - dzie - my w bój! Za

21 G D7  
każ - dy ka - mię Twój Sto - li - co da - my krew! War -

25 Am  
szaw - skie Dzie - ci pój - dzie - my w bój Gdy

29 D D7 G  
pa - dnie roz - kaz Twój po - nie - siem wro - gom gniew!



## Warszawskie dzieci

**Muzyka: Andrzej Panufnik**

**Słowa: Stanisław Ryszard Dobrowolski**

### Informacje o utworze

Polska piosenka żołnierska do słów Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego<sup>[1]</sup> i muzyki Andrzeja Panufnika<sup>[2]</sup> z 1944r. Przeszła do historii jako jedna z piosenek Powstania Warszawskiego.

<sup>[1]</sup>Stanisław Ryszard Dobrowolski (ur. 14 marca 1907 w Warszawie, zm. 27 listopada 1985 tamże) – poeta, prozaik i tłumacz, członek grupy poetyckiej Kwadryga. Uczestnik powstania warszawskiego, po wojnie oficer polityczny Ludowego Wojska Polskiego, budowniczy Polski Ludowej. [Strona na Wikipedii](#)

<sup>[2]</sup>Andrzej Panufnik (ur. 24 września 1914 w Warszawie, zm. 27 października 1991 w Londynie) – polski kompozytor i dyrygent, który wiele lat życia spędził na emigracji w Wielkiej Brytanii. [Strona na Wikipedii](#)

### Nota historyczna

Miano „Warszawskie Dzieci” nawiązuje do ochotniczych jednostek wojskowych tworzonych w Warszawie w czasie Powstania Listopadowego, Powstania Styczniowego oraz po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. W styczniu 1831 roku sformowany został na koszt miasta stołecznego Warszawy 5 Pułk Strzelców Pieszych „Dzieci Warszawskich”<sup>[1]</sup>. W składzie 3 Dywizji Piechoty przeszedł szlak bojowy od Grochowa po obronę Warszawy. Również w styczniu tamtego roku Rada Muncypalna Warszawy utworzyła 6 Pułk Ułanów „Dzieci Warszawskich”<sup>[2]</sup>. Zasłynął on z bitności, czego potwierdzeniem było przyznanie jego żołnierzom 35 Orderów Virtuti Militari. W Powstaniu Styczniowym do tradycji „Dzieci Warszawy” nawiązywał oddział Ludwika Żychlińskiego<sup>[3]</sup>, który walczył w powiatach warszawskim i rawskim. W listopadzie 1918 roku sformowany został w Warszawie 1 Okręgowy Warszawski Pułk pod dowództwem pułkownika Bolesława Jaźwińskiego. 27 listopada został przemianowany na 21 Pułk Piechoty „Dzieci Warszawy”<sup>[4]</sup>. Jego bataliony wzięły udział w wojnie polsko – ukraińskiej od Rawy Ruskiej po linię Seretu i Sądową Wisznę. Cały pułk walczył w wojnie polsko – bolszewickiej od Wołynia, przez front litewsko – białoruski aż po Bitwę Warszawską i jesienną ofensywę. Swoją szlak bojowy zakończył w Miropolu nad Słuczą. W okresie międzywojennym 21 Pułk stacjonował w warszawskiej Cytadeli. W czasie Zamachu Majowego w 1926 większość kadry i żołnierzy opowiedziało się po stronie Józefa Piłsudskiego.

We wrześniu 1939 „Dzieci Warszawy” pod dowództwem pułkownika dyplomowanego Stanisława Sosabowskiego wzięły udział w bitwie pod Mławą, a od 10 września broniły samej stolicy. Za znakomitą postawę w walkach o Warszawę 21 Pułk Piechoty został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. Po kapitulacji „Dzieci Warszawy” przeszły do konspiracji. Pułk istniał jako oddział kadrowy, najpierw przy Komendzie Głównej Związku Walki Zbrojnej a później w Armii Krajowej pod kryptonimem „Żaglowiec”. Po wybuchu Powstania Warszawskiego Zgrupowanie „Żaglowiec”<sup>[5]</sup> pod dowództwem kapitana Mariana Kamińskiego<sup>[6]</sup> (ps. „Żaglowiec”) w sile 874 żołnierzy weszło do walki w składzie Rejonu I Obwodu Żoliborz. Od 9 sierpnia oficjalnie przywrócono nazwę 21 Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy”. Do końca Powstania – z krótką przerwą na wyjście do Puszczy Kampinoskiej – pułk walczył na Żoliborzu. Do 30 września było 180 zabitych, 45 zaginionych i 45 rannych. Współcześnie tradycje 21 Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy” dziedziczy Batalion Dowodzenia Wojsk Lądowych w Białobrzegach.

Piosenka „Warszawskie Dzieci” została skomponowana 1 lipca 1944 roku. Jej tekst napisał Stanisław Ryszard Dobrowolski – oficer Armii Krajowej, poeta i prozaik. Muzykę stworzył Andrzej Panufnik – kompozytor i dyrygent. 1 sierpnia utwór został nagrany dla powstańczej radiostacji „Błyskawica”. Po raz pierwszy wyemitowano go 8 sierpnia. Piosenka od razu zyskała ogromną popularność. Ze względu na Dobrowolskiego, który od 1945 roku przeszedł na stronę komunistów, po wojnie „Warszawskie Dzieci”





nie były objęte zakazem, po 1956 były wielokrotnie śpiewane i odtwarzane. Ich fragment znalazł się również na warszawskim Pomniku Małego Powstańca. Współcześnie jest to bodaj najpopularniejsza piosenka Powstania Warszawskiego.

## Analiza tekstu

Tekst „Warszawskich Dzieci” jest znany w 3 wariantach mających od 3 do 5 zwrotek i refren. Generalnie piosenka jest klasycznym wezwaniem do boju i deklaracją niezłomnej wiary w ostateczne zwycięstwo. Pierwsze zwrotka („Nie złamie wolnych”) zapowiada, że mimo klęski (w domyśle – 1939 roku) Polacy zachowali niezłomność Ducha i bez trwogi podejmują trud odrodzenia Ojczyzny. Mamy tu też wiarę w to, że tylko zjednoczony naród („pójdziemy razem”, „stanie lud”) zwycięży wroga. W drugiej zwrotce autor wzywa do walki dzielnice Warszawy („Powiśle, Wola i Mokotów”). Ponieważ tekst pisany był jeszcze przed wybuchem Powstania możemy założyć, że wymienienie tych konkretnych dzielnic opierało się na założeniu, że to właśnie one jako pierwsze wejdą do walki. Dalej poeta zapowiada bój o każdą ulicę i każdy dom. Przywołuje też motyw antyczny nawołując by być gotowym „jak w ręku Boga złoty grom”. Jako trzecia śpiewana jest często zwrotka, w której autor nawołuje do walki robotników i rzemieślników Warszawy („Od piły, młota, dłuta, kielni”). Zapowiada że stoją oni wierni swojej stolicy strzegąc jej „żelaznych praw”. Przymiotnik „żelazne” oznacza w tym przypadku nienaruszalne, twarde, nie do złamania. Jako czwarta zwrotka śpiewana jest czasem „Piastrunko naszych snów nad Wisłą”. Ową „Piastrunkę” możemy tłumaczyć różnie. Z jednej strony może być ona uosobieniem Stolicy, dla której walczą jej (warszawskie) dzieci. Może to być też odwołanie religijne do Matki Boskiej z często powtarzanym motywem hołdowania wiernych „u jej stóp”. Zwrotka jest zapowiedzią walki do końca bez względu na straty („nie cofnie się już żaden z nas”). Ostatnia zwrotka („Poległym chwała”) jest manifestem wiary w boską sprawiedliwość, która przyniesie zwycięstwo i zapewni, że wszystkie ofiary („przelana krew”) nie pójdą na marne. Refren jest zwróceniem się do samej Stolicy, jako uosobienia wspólnoty, z zapewnieniem walki z najwyższym poświęceniem o jej „każdy kamień”. Ostatni wers wspomina, że żołnierze poniosą wrogom gniew – możemy to uznać za przypomnienie uczuć warszawiaków po latach koszmarnej okupacji w bezmiarze niemieckich zbrodni.

Opracował: Piotr Pacak

[1]5 Pułk Strzelców Pieszych „Dzieci Warszawskich” – polski pułk piechoty okresu Powstania Listopadowego. [Strona na Wikipedii](#)

[2]6 Pułk Ułanów „Dzieci Warszawskich” – polski pułk kawalerii okresu Powstania Listopadowego. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Ludwik Wincenty Dionizy Żychliński herbu Szeliga (ur. 1837 w Wielkim Księstwie Poznańskim, zm. ok. 1891) – działacz niepodległościowy, pamiętnikarz, kronikarz, pułkownik, dowódca w powstaniu styczniowym, uczestnik wojny secesyjnej i powstania Polaków nad Bajkałem. [Strona na Wikipedii](#)

[4]21 Pułk Piechoty „Dzieci Warszawy” – polski pułk piechoty okresu II Rzeczypospolitej i II Wojny Światowej. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Zgrupowanie „Żaglowiec” – konspiracyjne oddziały kadrowe 21 Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy” działające od października 1939. Od 1940 podporządkowane Związkowi Walki Zbrojnej i wcielone jako Rejon I Obwodu Żoliborz ZWZ-AK, kryptonim „1/17”, XXII-21”. Od 1 sierpnia 1944 oddziały walczyły w powstaniu warszawskim jako Zgrupowanie „Żaglowiec”. Od 9 sierpnia do 30 września ponownie jako 21 Pułk Piechoty „Dzieci Warszawy”. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Marian Kamiński ps. „Jur”, „Ster”, „Żaglowiec” (ur. 24 maja 1912 w Warszawie – zm. 6 marca 1994 w Los Angeles) – Kapitan piechoty Wojska Polskiego, w powstaniu warszawskim dowódca Zgrupowania

„Żaglowiec” na Żoliborzu, a następnie 21 Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy” AK. [Strona na Wikipedii](#)



## **Wąwóz Somosierry**

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Maria Konopnicka (wydane pod ps. Jan Sawa)**

A czyż to imię rozlega się sławą,  
Kto walczy za Francją z Hiszpanami krwawo?

To konnica polska, sławne szwoleżery  
Zdobywają cudem wąwóz Samosierry.

Już francuska jazda cofa się w nieładzie,  
Pod śmiertelnym ogniem wał trupów się kładzie.

A wtem Napoleon na Polaków skinął –  
Skoczył Koziętulski, w czwórki jazdę zwinął.

Na wiarusów czele jak piorun się rzucił,  
Wziął pierwszą baterię, ale już nie wrócił.

Skoczył Dziewanowski, jak piorun się rzucił,  
Wziął drugą baterię – ale już nie wrócił.

Skoczył Krzyżanowski, jak piorun się rzucił,  
Wziął trzecią baterię – ale już nie wrócił.

Jeszcze się została ta bateria czwarta...  
Bronia jej Hiszpanie, walka wre zażarta.

Niegolewski młody spiął konia ostrogą,  
– Może stracę życie, lecz sprzedam je drogo!-

Jak wichur się rzucił i jak błyskawica,  
A za nim, jak burza, ta polska konnica.

Już biorą armaty, już tną kanonierzy,  
Już wzięli Polacy wąwóz Samosierry.

Niegolewski ranny, z konika się chyli,  
– Napoleon z piersi orła mu przyszpili!

I rzecze ściskając rannego junaka:  
Nie ma niepodobnej rzeczy dla Polaka!



## Wąwóz Somosierry

Muzyka: autor nieznany

Słowa: Maria Konopnicka (wydane pod ps. Jan Sawa)

♩ = 100

F Bb F Am F Am

A czy-jeż to i - mię roz - le-ga się sła - wą? Kto wal-czył za Fran - cję

4 Bb C7 F F Bb F Am

z Hisz-pa-na - mi krwa - wo? To kon-ni - ca pol - ska, sa - me szwo-le - że - ry,

7 F Am Bb C7 F

zdo - by - wa - ją sztur - mem wą - wóz So - mo - sier - ry!

A czyjeż to imię rozlega się sławą. (Wąwóz Samosierry)

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)



## Wąwóz Somosierry

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Maria Konopnicka (wydane pod ps. Jan Sawa)**

### Informacje o utworze

Polska pieśń wojskowa z tekstem Marii Konopnickiej (1905 r.). Wiersz Konopnickiej był kilkakrotnie wydawany w różnych zbiorach, ale ze względu na realia rosyjskiego zaboru autorka ukrywała się za pseudonimem Jan Sawa.

### Nota historyczna

Tekst piosenki nawiązuje do sławnej szarży szwadronu polskiego Pułku Lekkookonnych Gwardii Cesarskiej[1] na przełęczy Somosierra w Hiszpanii (30 listopada 1808 roku[2]). Była ona epizodem francuskiej interwencji, która miała przywrócić Napoleonowi kontrolę nad zrewoltowanym krajem. Szarża rozstrzygnęła bitwę, w której Francuzi walczyli o otwarcie drogi na Madryt. Centrum hiszpańskiej obrony stanowiły cztery 4-działowe baterie, rozstawione na wąskiej drodze, osłoniętej kamiennymi murkami. Po załamaniu się ataku francuskiej piechoty Napoleon rzucił do szarży służbowy szwadron polskich szwoleżerów. Tego dnia był to 3 szwadron dowodzony przez Jana Leona Koziętulskiego[3]. Prowadzący straż przednią gen. Montbrun stwierdził, że taki atak jest niemożliwy, w czym poparł go marszałek Berthier. Napoleon odpowiedział „Zostawcie to Polakom” i ponowił rozkaz. Szwoleżerowie ruszyli do szarży w sile 125 ludzi. W ciągu 8 minut zdobyli cztery 4-działowe baterie otwierając drogę do Madrytu. Wymienieni w tekście oficerowie dowodzili poszczególnymi etapami szarży. Jan Koziętulski został kontuzjowany na pierwszej baterii. Dowodzący 3 kompanią (szwadron tworzyły 3 i 7 kompania) kapitan Jan Dziewanowski[4] został ciężko ranny w ataku na trzecią baterię i zmarł kilka dni po bitwie. Na tejże baterii zginął również porucznik Stefan Krzyżanowski. Wracający ze zwiadu pluton porucznika Andrzeja Niegolewskiego[5] wyprzedził niedobitki oddziału szturmowego i zaatakował zdobywając, mimo ciężkich strat, czwartą baterię. Niegolewski został ciężko ranny, ale przeżył.

Polskie straty w zabitych i rannych wyniosły 57 ludzi (w tym 22 zabitych i zmarłych z ran po bitwie). Padło też kilkadziesiąt koni. Podczas bitwy zginęli oficerowie: kapitan Dziewanowski (zmarł kilka dni później), porucznik Krzyżanowski, podporucznicy Rowicki i Rudowski; podoficerowie: wachmistrz Sokołowski i brygadier Mroczek; szwoleżerowie: Białkowski, Ciesielski, Drodziński, Drożdżewski, Jasiński, Kowalski, Rokuszewski, Ryndzyko, Strachowski, Sulczycki, Turczyński, Wasilewski, Żabałowicz, Żurawski, Żylicz oraz Nieszworowicz (zaginął bez wieści). Za tak relatywnie niewielką cenę Napoleon uzyskał strategiczny przełom w kampanii, a polscy lekkookonni zdobyli nieśmiertelną sławę.

Szarża pod Somosierrą zyskała wielką popularność w czasach zaborów jako jeden z najświetniejszych punktów polskiej historii epoki napoleońskiej. Wielokrotnie stała się tematem dla polskich malarzy XIX wieku – np. Jana Suchodolskiego oraz Juliusza i Wojciecha Kossaków. Współcześnie szarża pojawiła się w filmie Andrzeja Wajdy „Popioły” (1965), w którym Somosierra zastąpiła sławną szarżę ułanów nadwiślańskich w bitwie pod Albuherą. Wiersz Konopnickiej był kilkakrotnie wydawany w różnych zbiorach, ale ze względu na realia rosyjskiego zaboru autorka ukrywała się za pseudonimami (np. Jan Sawa, Lwów 1905).

### Analiza tekstu

Tekst pieśni jest prostą narracją obserwatora, świadka szarży. W pierwszej zwrotce mamy przedstawienie „strategicznego teatru działań” (francuskiej interwencji w Hiszpanii) oraz bohaterów opowieści – polskich szwoleżerów. Ostatnie zdanie o „zdobyciu cudem” wąwozu Somosierry odnosi się do wyjątkowej trudności zadania postawionego szwoleżerom. Garstka polskich kawalerzystów w ciągu 8 minut uporała



się z tym, z czym nie mogło sobie poradzić kilka tysięcy francuskiej piechoty ze wsparciem artylerii. Szwoleżerowie, ze względu na trudny teren, musieli wprost atakować każdą baterię, przez morderczy ogień dział i muszkietów. Dlatego uznano tę szarżę za niemal cud, a na pewno jeden z najświetniejszych kawaleryjskich wyczynów w historii. Druga zwrotka opisuje pierwszy etap bitwy – krwawą porażkę francuskiego ataku. Wspomniana tutaj „francuska jazda” jest najprawdopodobniej przypomnieniem o francuskich strzelcach konnych Gwardii Cesarskiej, którzy próbowali bez powodzenia atakować pierwszą baterię. Wspomniany tutaj „Kozietulski” to oczywiście szef szwadronu Jan Kozietulski, dowodzący oddziałem pod nieobecność Ignacego Stokowskiego. Szarżując na pierwszą baterię Kozietulski spadł z konia i kontuzjowany wrócił na tyły – dlatego zawarte w zwrotce „nie wrócił” jest błędne. Kolejna zwrotka wspomina o dowódcy 3 kompanii, kapitanie Dominiku Dziewanowskim. Po upadku Kozietulskiego poprowadził on szwoleżerów na drugą baterię. Został śmiertelnie ranny kiedy kula armatnia urwała mu nogę przed trzecią baterią. Tekst Konopnickiej popełnia więc kolejny błąd sugerując, że stało się to na drugiej. Wiąże się to z następnym błędem w czwartej zwrotce, wedle której to porucznik Krzyżanowski poprowadził dalszy atak i zginął w walce o trzecią baterię. Faktycznie szarżował razem z Dziewanowskim. Kapitan został śmiertelnie ranny, a porucznik zginął. Dochodzimy teraz do piątej zwrotki opisującej finał szarży. Z rozpoznania wraca oto pluton porucznika Niegolewskiego i dołącza do ataku na ostatnią baterię. Zdobywa ją w szóstej zwrotce. Ranny jest dekorowany „orłem” przez samego Napoleona. W rzeczywistości Niegolewski padł na baterii przygnieciony zabitym koniem. Został wtedy skłuty bagnietami i postrzelony przez hiszpańskich piechurów. Ciężko ranny porucznik został jeszcze na polu bitwy odznaczony Legią Honorową przez cesarza. W tekście Napoleon mówi Niegolewskiemu, że „Nie ma rzeczy niepodobne dla Polaka”. Trudno ocenić, czy to kwestia historyczna. Faktem jest, że w czasie pułkowej rewii 1 grudnia cesarz pozdrowił szwoleżerów jako „najdzielniejszych z dzielnych”.

Opracowanie: Piotr Pacak

[1]1 Pułk Szwoleżerów-Lansjerów Gwardii Cesarskiej, właściwie 1 Pułk Lekkokonny (Polski) Gwardii Cesarskiej (fr. 1er régiment de chevau-légers lanciers polonais de la Garde impériale), oddział polskich szwoleżerów z epoki napoleońskiej pod dowództwem Wincentego Krasińskiego, istniejący w latach 1807–1815. Wchodził w skład Gwardii Cesarskiej I Cesarstwa Francuskiego. Wziął udział między innymi w szarży na przełęczy Somosierra, w bitwach pod Wagram, nad Berezyną i pod Hanau. [Strona na Wikipedii](#), [Artykuł na napoleon.org.pl](#),

[2]Bitwa pod Somosierrą: [Strona na Wikipedii](#).  
[Strona na napoleon.org.pl](#). Było to pod Somosierra, [Opowieść dziejowa Wacława Gąsiorowskiego](#).

[3]Jan Leon Hipolit Kozietulski herbu Abdank (ur. 4 lipca 1778 lub 1781 w Skierniewicach, zm. 3 lutego 1821 w Warszawie) – pułkownik wojsk polskich, dowódca 3 szwadronu 1. Pułku Lekkokonnego Polskiego Gwardii Cesarskiej (1er Régiment de Chevau-Légers Polonais de la Garde Impériale), dowódca 3 Pułku Eklererów Gwardii Cesarskiej (3e régiment des éclaireurs de la Garde impériale), dowódca 4 Pułku Ułanów Królestwa Kongresowego. Baron Cesarstwa Francuskiego. Pochowany w podziemiach kościoła Świętej Trójcy w Belsku Dużym. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Jan Nepomucen Dziewanowski (ur. 1782 w Płonnem, zm. 5 grudnia 1808 w Madrycie) – polski wojskowy, rotmistrz polskich szwoleżerów Gwardii Cesarskiej. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Andrzej Marcin Niegolewski herbu Grzymała (ur. 12 listopada 1787 w Bytniu koło Szamotuł, zm. 18 lutego 1857 w Poznaniu), pułkownik Wojska Polskiego, uczestnik kampanii napoleońskich, ziemianin, działacz społeczny. W szarży pod Somosierrą, w której jako jeden z nielicznych dotarł do czwartej i ostatniej baterii wroga na sam szczyt przełęczy odnosząc przy tym 9 ran od bagnietów i dwie od kul wroga. Za ten brawurowy wyczyn otrzymał prawdopodobnie od samego Napoleona Legię Honorową.

[Strona na Wikipedii](#)



## **Witaj majowa jutrzeńko**

**Muzyka: na melodię "Nienawidzę Was próżniaki" lub Fryderyk Chopin**

**Słowa: Rajnold Suchodolski**

1. Witaj majowa jutrzeńko,  
Świeć naszej polskiej krainie,  
Uczcimy ciebie piosenką,  
Która w całej Polsce słynie.

Witaj Maj! Trzeci Maj,  
u Polaków błogi raj!

2. Witaj dniu trzeciego maja,  
Który wolność nam zwiastujesz,  
Pierzchła już ciemiężców zgraja,  
Polsko dzisiaj tryumfujesz

Witaj Maj! ...

3. Wrogów tłuszcze wyrok Boski  
Zmiótl z powierzchni polskich łanów,  
Znikła boleść, znikły troski,  
Nie ma w Polsce obcych panów

Witaj Maj! ...





## Witaj majowa jutrzeńko

Muzyka: na melodię "Nienawidzę Was próżniaki" lub Fryderyk Chopin

Słowa: Rajnold Suchodolski

F C7 F

Wi - taj, ma - jo - wa ju - trzen - ko, Świeć na - szej pol - skiej kra - i - nie.

5 F C7 F

U - czci - my cie - bie pio - sen - ką, któ - ra w ca - łej Pol - sce sły - nie.

9 C7 F C7 F

Wi - taj Maj! Trze - ci Maj, u Po - la - ków bło - gi raj!

13 C7 F C7 F

Wi - taj Maj! Trze - ci Maj, u Po - la - ków bło - gi raj!

Witaj, majowa jutrzeńko  
[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)

## Witaj majowa jutrzeńko

**Muzyka: na melodię "Nienawidzę Was próżniaki" lub Fryderyk Chopin**

**Słowa: Rajnold Suchodolski**

### Informacje o utworze

Polska pieśń patriotyczna znana także pod tytułem „Mazurek 3 Maja” lub „Trzeci maj” (prawdopodobnie z 1831 roku), stylizowana przez anonimowego autora (wg jednej z teorii muzykę skomponował Fryderyk Chopin) na melodię ludowego mazurka. Tekst zainspirowany wierszem Rajnolda Suchodolskiego<sup>[1]</sup>.

<sup>[1]</sup>Rajnold Suchodolski (ur. 1804, zm. 8 września 1831 w Warszawie) – poeta polski, działacz niepodległościowy, uczestnik powstania listopadowego. Był bratem znanego malarza Januarego. [Strona na Wikipedii](#)

### Nota historyczna

Ustawa Rządowa z dnia 3 maja 1791 roku (przeszła do historii jako Konstytucja 3 Maja<sup>[1]</sup>) regulowała ustrój prawny Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Była próbą ratowania upadającego państwa przez stworzenie sprawnego rządu centralnego oraz usunięcie lub ograniczenie złych praw hamujących rozwój społeczeństwa. Współcześnie przyjmuje się, że polska Konstytucja była pierwszą w Europie i drugą na świecie (po amerykańskiej z 1787 roku).

Realna treść Konstytucji 3 Maja jest obecnie w powszechnej świadomości mocno zniekształcona przez różne przekłamania oficjalnej narracji. Z tej potocznej niewiedzy bierze się m.in. opisywanie tej Konstytucji jako „zwycięstwa idei demokratycznej”. Jest to błąd. Konstytucja 3 Maja bez wątplenia nie była manifestem demokracji ale republikanizmu ujętego w ramy monarchii konstytucyjnej. Dla twórców tej Ustawy, podobnie jak dla „ojców” Konstytucji USA, demokracja była groźnym wynaturzeniem idei państwa obywatelskiego. Uważali oni, że nie można przyznawać praw politycznych wszystkim za nic i aby z nich korzystać trzeba mieć odpowiednie „kwalifikacje” – przede wszystkim wykształcenie dające podstawową wiedzę o funkcjonowaniu państwa i mechanizmach rządzących polityką. Równie ważna była ekonomiczna oraz polityczna niezależność od oligarchów (magnaterii). Nasi reformatorzy doskonale wiedzieli, że ustrój Rzeczypospolitej zdegenerował się przez to, że magnaci wykorzystali dla swoich egoistycznych celów najbardziej niebezpieczną, upadłą ekonomicznie i kulturowo część szlachty. Aby to przerwać, Konstytucja 3 Maja odebrała szlacheckiej „gołocie” (pozbawionym własności nieposesjonatom) prawa polityczne. Niestety, właśnie ten ruch bodaj najmocniej sprowokował akcję Targowicy. Tworzący ją magnaci zorientowali się, że oto właśnie stracili swój dotychczasowy elektorat, a co za tym idzie również realne możliwości walki politycznej. Mając przeciwko sobie Kościół, część magnatów, zdecydowaną większość szlachty i niższe stany, za swoją jedyną szansę uznali obcą interwencję. Skończyło się to rosyjskim najazdem i całkowitym upadkiem państwa.

Z drugiej strony trzeba oddać cześć owej szlacheckiej „gołocie”, która dla dobra wspólnego i ratowania Ojczyzny sama zrezygnowała ze swoich praw politycznych. Dobitnie pokazuje to analiza sejmikowych głosowań nad przyjęciem Konstytucji. Żaden sejmik nie wyraził sprzeciwu wobec Konstytucji. W ogóle praktycznie cała szlachta samorzutnie oddała wówczas część swoich przywilejów dla odbudowania upadającej Ojczyzny. Taka postawa była europejskim ewenementem. Wystarczy porównać to sobie np. z zachowaniem francuskiej szlachty, która do końca broniła swoich praw konsekwentnie odrzucając wszelkie programy reform, co skończyło się krwawym szaleństwem Rewolucji. Polscy reformatorzy od razu poszli zupełnie inną drogą. Wprawdzie nie udało im się obronić Rzeczypospolitej, ale przekazali swoim następcom potężny politycznie obraz narodu zjednoczonego w krytycznej chwili wokół wspólnej sprawy. Dzięki temu Konstytucja 3 Maja stała się jednym z fundamentów naszej tożsamości.



Drugim z wielkich mitów przesłaniających rzetelną wiedzę o Konstytucji 3 Maja jest „wrogość Kościoła Katolickiego”. Czy ma on jakieś realne podstawy? Zaczniemy może od tego, że powołaną we wrześniu 1789 roku sejmową Deputacją do Formy Rządu – czyli komisją, która opracowała ustawę zasadniczą – kierował niekwestionowany patriota, były konfederat barski, biskup kamieniecki Adam Stanisław Krasieński (1714-1800)[2]. Wśród ojców tej wielkiej reformy ogromną rolę odegrał Hugo Stumberg Kołłątaj (1750-1812)[3] – polski mąż stanu, polityk, jeden z najaktywniejszych działaczy stronnictwa patriotycznego ... oraz ksiądz katolicki (prezbiter i kanonik). Publiczną dyskusję o konieczności gruntownej reformy upadającego państwa w 1787 roku rozpoczęły „Uwagi o życiu Jana Zamoyskiego”. Ich autorem był Stanisław Staszic (1755-1826)[4] – polski pisarz polityczny, działacz oświeceniowy, pionier spółdzielczości ... oraz ksiądz katolicki. Wśród około 2 tysięcy tekstów publicystycznych agitujących za reformami znacząca część była autorstwa polskich księży. Można tutaj wspomnieć np. znakomite kazania księdza Michała Karpowicza i księdza Marcina Poczobuta (rektora Uniwersytetu Wileńskiego) oraz apologie biskupa Adama Naruszewicza[5] i księdza Hieronima Strojnowskiego. Źródła z epoki potwierdzają też ogromną skalę proreformatorskiej agitacji kleru parafialnego. Postawa zwykłych plebanów generalnie miała wielki wpływ na powszechne zaakceptowanie Konstytucji przez Sejmiki z 14 lutego 1792. Warto też podkreślić „sakralizację” ustawy rządowej, przedstawianej w setkach kazań i tekstów polemicznych jako „Dzieło Bożej Opatrzności” i „Opatrznościowa Rewolucja”. Bardzo mocno akcentowano też związek działań politycznych z Kościołem oraz religijny fundament reform. Z oczywistych względów tę „polską, katolicką rewolucję” stawiano w propagandowej kontrze wobec zdecydowanie antykościelnej i krwawej Rewolucji Francuskiej.

Jako powód rzekomego oporu księży wobec Konstytucji 3 Maja podawane jest opodatkowanie przez nią kleru. Problem w tym, że prace nad zwiększeniem finansowego udziału duchowieństwa w kosztach reform i w ogóle w funkcjonowaniu państwa rozpoczął Prymas Michał Poniatowski[6]. Warto tutaj zauważyć, że finalnie – wraz ze zdecydowaną większością kleru – poparł on ustawę która nakładała na księży podatek dochodowy dwukrotnie wyższy od tego, który płaciła szlachta (20 do 10 procent). Co więcej, podniesiona została tradycyjna danina, którą Kościół płacił na rzecz państwa – „subsidium charitativum”. Zniesiono również pensje państwowe przeznaczone dotąd na szkolnictwo i opiekę społeczną. Mimo tego Kościół od swojego Prymasa po setki plebanów nie tylko współtworzył, ale też zdecydowanie popierał reformy ustanowione przez Konstytucję. Prymasowi Poniatowskiemu dorobiono później „gębę” zdrajcy, a prawda jest taka, że czynnie włączał się w prace nad ustawą rządową i w żaden sposób nie blokował masowego udziału księży w ruchu proreformatorskim. Późniejsza decyzja o przystąpieniu do Targowicy nie była w jego przypadku zdradą, ale desperacką próbą ratowania resztek państwa przez całkowitą zagładą. Na tyle ile mógł, zdecydowanie zwalczał działania targowiczan niszczących dla prywaty dzieło Konstytucji. Pokazuje to np. konflikt Prymasa z biskupem Kossakowskim. Papież Pius VI (1717-1799, pontyfikat od 1775)[7] początkowo pobłogosławił zarówno Konstytucję 3 Maja jak i jej twórców. Później zmienił zdanie, poparł Targowicę i potępił Powstanie Kościuszkowskie. Problem w tym, że ta zmiana nie dokonała się za przyczyną jakiejś „tradycyjnie złej woli”, ale na skutek działań rosyjskiej dyplomacji. Agenci Katarzyny II wmówili Papieżowi, że polskie reformy były dziełem jakobinów, a ten przerażony krwawymi działaniami francuskich rewolucjonistów poparł targowiczan i Rosję. Było to niestety tym łatwiejsze, że po zajęciu Rzeczypospolitej przez wojska rosyjskie polska dyplomacja praktycznie przestała istnieć.

Czy byli w polskim Kościele jacyś zdrajcy przeciwni Konstytucji 3 Maja? Biskup inflancko – piltyński Stanisław Kossakowski (1738-1794)[8], początkowo członek Konfederacji Sejmu Wielkiego i sygnatariusz Konstytucji 3 Maja, ale też jeden z pierwszych targowiczan (powieszony za zdradę). Od początku przeciwny reformom był biskup chełmski Wojciech Skarszewski (1743-1827)[9], zdrajca i kolaborant. Jawnym zaprzańcem okazał się biskup żmudzki Jan Giedroyc (1730-1803). Rosyjskimi agentami i zdrajcami byli też: biskup poznański Antoni Okęcki (1729-1793) wileński Ignacy Massalski (1727-1794, powieszony za zdradę)[10]. Ogółem duchownych zdrajców wśród targowiczan było wśród dostojników kościelnych – łącznie z wymienionymi – siedmiu. Z drugiej strony stała cała reszta z Prymasem oraz rzeszami średniego i niższego kleru. Pamiętać trzeba o jednych i drugich. Jednak całkowite zasłanianie zdrajcami znacznie liczniejszych patriotów i reformatorów z pewnością nie jest racjonalną polityką historyczną.



## Analiza tekstu

Tekst „Witaj, majowa jutrzeńka” składa się z czterech zwrotek i refrenu. Tytułowa jutrzeńka symbolizuje nadzieję, jakie Polacy wiązali z Ustawą Rządową z 3 maja 1791 roku. Jutrzeńka w meteorologii oznacza niebo jaśniejące tuż przed wschodem słońca. Konstytucja w powszechnym odbiorze była właśnie takim znakiem przed wschodem – odrodzeniem Rzeczypospolitej. Pierwsza zwrotka jest wezwaniem do upamiętnienia rocznicy uchwalenia Ustawy przy „zabawie i winie”. W drugiej zwrotce autor zawarł krótki rys tła historycznego. Zaczyna od „nierządu”, czyli chaosu w którym pogrążyło się upadające państwo. Dalej wspomina że „Godność w ręku króla spała”. Możemy to uznać za odwołanie się do słabości władzy wykonawczej (królewskiej), która spętana prawnie była niezdolna do realnego rządzenia Rzeczypospolitą. Katastrofę powstrzymało jednak uchwalenie Konstytucji („Trzeci Maj zabłysnął”) dzięki której Polska podniosła się z upadku. Trzecia zwrotka wspomina o Targowicy („chydrości godzina”) i o rosyjskiej interwencji, która Polskę wrogami zalała. „Z Piekła rodem Katarzyna” to oczywiście caryca Katarzyna II. Ostatnia zwrotka odwołuje się już do Powstania Listopadowego, na co wskazuje końcowy wers „Nie ma w Polsce obcych panów”. Refren piosenki nie jest typowym powtarzaniem, ale niejako narracją równoległą i uzupełnieniem dla poszczególnych zwrotek. Pierwsza i druga część podkreślają nastrój pamięci o Konstytucji 3 Maja („błogi raj”) oraz wspominają Hugona Kołłątaja, uważanego za największego wśród „ojców” Ustawy. Trzecia część refrenu nawiązuje do zwrotki wspominającej rosyjski najazd i opisuje „rozszarpany biedny kraj”. Ostatnia część jest powtórzeniem części pierwszej i spina, jak klamra, całą narrację pieśni, pokazując radość Polaków (powstańców) z uwolnienia Ojczyzny.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Konstytucja 3 Maja, właśc. Ustawa Rządowa z dnia 3 maja – uchwalona 3 maja 1791 roku ustawa regulująca ustrój prawny Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Powszechnie przyjmuje się, że Konstytucja 3 Maja była pierwszą w Europie i drugą na świecie (po konstytucji amerykańskiej z 1787 r.) spisaną konstytucją. [Strona na Wikipedii](#), [Oficjalna strona o Konstytucji 3 Maja](#), [Jan Matejko „Konstytucja 3 Maja 1791 roku” \(Animacja – film na Youtube\)](#)

[2]Adam Stanisław Krasieński herbu Ślepowron, ps. „Obywatel oraz senator i biskup” (ur. 4 kwietnia 1714, zm. w listopadzie 1800 w Krasnem) – pisarz polityczny, biskup kamieniecki od 1759, sekretarz wielki koronny od 1752, prezydent Trybunału Głównego Koronnego, scholastyk gnieźnieński i płocki, proboszcz łączycki, kanonik gnieźnieńskiej kapituły katedralnej, doktor obojga praw, przywódca konfederacji barskiej. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Hugo Stumberg Kołłątaj herbu Kotwica, inna forma nazwiska: Kołłontay, ps. i krypt.: Anonim; Jeden Obywatel; H. K.; X. H. K.(?) (ur. 1 kwietnia 1750 w Dederkałach Wielkich, zm. 28 lutego 1812 w Warszawie) – polski polityk, mąż stanu, publicysta oświeceniowy, pisarz polityczny, katolicki prezbiter, kanonik, satyryk, poeta, geograf, historyk. W latach 1782–1786 rektor Szkoły Głównej Koronnej, referendarz wielki litewski od 1786, podkanclerzy koronny od 1791, radca wydziału skarbu Rady Najwyższej Narodowej w 1794. Jeden z twórców Konstytucji 3 Maja. [Strona na Wikipedii](#)

[4]Stanisław Wawrzyniec Staszic, inne formy nazwiska: Stasic; Staszyc; Stazis, ps.: „Pisarz „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego”; S.; Zakordonowy obywatel pruski” (ur. przed 6 listopada 1755 w Pile, zm. 20 stycznia 1826 w Warszawie) – polski działacz oświeceniowy, pionier spółdzielczości, pisarz polityczny i publicysta, filozof i tłumacz, wolnomularz, przyrodnik: geograf i geolog; ksiądz katolicki (przez niemal 20 ostatnich lat życia Staszic nie pełnił posługi duszpasterskiej i nie nosił sutanny). Członek Izby Edukacyjnej Księstwa Warszawskiego w 1808 roku, minister stanu Księstwa Warszawskiego od 1809 roku, radca stanu Księstwa Warszawskiego od 1810 roku, zastępca ministra oświaty Królestwa Polskiego w latach 1818–1824, minister stanu Królestwa Polskiego od 1824 roku. [Strona na Wikipedii](#)

[5]Adam Tadeusz Stanisław Naruszewicz (ur. 20 października 1733 w Pińsku, zm. 8 lipca 1796 w Janowie Podlaskim) – polski jezuita, nadworny historyk i poeta, dramatopisarz i tłumacz, biskup smoleński w latach 1788–1790, biskup łucki w latach 1790–1796, sekretarz Rady Nieustającej w latach 1781–1786, pisarz wielki litewski w latach 1781–1788, senator. Ojciec polskiego klasycyzmu. Już za życia nazywano go „polskim Horacym” i spadkobiercą Jana Kochanowskiego. Jeden z głównych prekursorów badań nad Słowiańszczyzną, obok Jana Potockiego, Zoriana Dołęgi-Chodakowskiego (Adama Czarnockiego), Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Wawrzyńca Surowieckiego. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Michał Jerzy Poniatowski herbu Ciołek (ur. 12 października 1736 w Gdańsku, zm. 12 sierpnia 1794 w Warszawie) – sekretarz wielki koronny od 1768, biskup płocki od 1773, ostatni prymas I Rzeczypospolitej od 1784, członek Straży Praw, dziekan kapituły kolegiackiej św. Jana Chrzyciela w Warszawie w 1768 roku, opat komendatoryjny czerwiński w 1782 roku, członek konfederacji targowickiej, prezes Komisji Edukacji Narodowej, członek Royal Society, wolnomularz, członek konfederacji Sejmu Czteroletniego w 1788 roku, asesor Komisji Skarbu Jego Królewskiej Mości w 1768 roku. [Strona na Wikipedii](#)

[7]Pius VI (łac. Pius VI, właśc. Giovanni Angelo Braschi; ur. 25 grudnia 1717 w Cesenie, zm. 29 sierpnia 1799 w Valence) – włoski duchowny katolicki, 250. papież w okresie od 15 lutego 1775 do 29 sierpnia 1799. [Strona na Wikipedii](#)

[8]Józef Kazimierz Kossakowski herbu Ślepowron (ur. 16 marca 1738 w Kownie, zm. 9 maja 1794 w Warszawie) – biskup inflancko-piltyński od 1781, kustosz wileńskiej kapituły katedralnej w 1789, działacz polityczny, konsyliarz z Senatu w konfederacji targowickiej, członek konfederacji grodzieńskiej w 1793, publicysta, powieściopisarz, komediopisarz i tłumacz. [Strona na Wikipedii](#)

[9]Wojciech Józef Skarszewski herbu Leszczyc (ur. 10 listopada 1743, zm. 12 czerwca 1827 w Warszawie) – biskup rzymskokatolicki, biskup diecezjalny chełmski w latach 1791–1805, biskup diecezjalny lubelski w latach 1805–1824, arcybiskup metropolita warszawski i prymas Królestwa Polskiego w latach 1824–1827, pisarz wielki koronny, podkanclerzy koronny. [Strona na Wikipedii](#)

[10]Ignacy Jakub Massalski (ur. w 1727, zm. w 1794) – biskup wileński (od 1762), pisarz wielki litewski w latach 1748–1754, duchowny referendarz wielki litewski w latach 1754–1762, konsyliarz z Senatu w konfederacji targowickiej, członek konfederacji grodzieńskiej w 1793, konsyliarz Rady Nieustającej w 1775, członek Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1792, kanclerz Akademii i Uniwersytetu Wileńskiego Towarzystwa Jezusowego od 1761 roku. [Strona na Wikipedii](#)



## Wojenko, wojenko

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Feliks Gwiżdż ew. Henryk Zbierzchowski lub Edward Słoński lub Józef Obrochta-Maćkulin (możliwi autorzy wg różnych źródeł)**

Wojenko, wojenko, cóżeś ty za pani,  
Że za tobą idą, że za tobą idą  
Chłopcy malowani?

Chłopcy malowani, sami wybierani,  
Wojenko, wojenko, wojenko, wojenko,  
Cóżeś ty za pani?

Na wojence ładnie, kto Boga uprosi,  
Żołnierze strzelają, żołnierze strzelają,  
Pan Bóg kule nosi.

Maszeruje wiara, pot się krwawy leje,  
Raz dwa stąpaj bracie, raz dwa stąpaj bracie,  
Bo tak Polska grzeje.

Wojenko, wojenko, co za moc jest w tobie?  
Kogo ty pokochasz, kogo ty pokochasz  
W zimnym leży grobie.

Ten już w grobie leży z dala od rodziny,  
A za nim pozostał, a za nim pozostał  
Cichy płacz dziewczyny.



## Wojenko, wojenko

Muzyka: autor nieznany

Słowa: Feliks Gwiżdż ew. Henryk Zbierzchowski lub Edward Słoński lub Józef Obrochta-Maćkulin (możliwi autorzy wg różnych źródeł)

G D G G C D D<sup>7</sup>

Wo - jen-ko, wo - jen - ko có - żeś ty za pa - ni?

5 G C G C G Am D D<sup>7</sup> G

Że za to-bą i - da, że za to-bą i - da chłop - cy ma - lo - wa - ni?



## Wojenko, wojenko

**Muzyka: autor nieznany**

**Słowa: Feliks Gwiżdż ew. Henryk Zbierzchowski lub Edward Słoński lub Józef Obrochta-Maćkulin (możliwi autorzy wg różnych źródeł)**

### Informacje o utworze

Była to jedna z najpopularniejszych pieśni legionowych. Nie wiemy dokładnie kto i kiedy ją napisał. Część historyków uznaje za autora Feliksa Gwiżdża. Inni Henryka Zbierzchowskiego, Edwarda Słońskiego lub Józefa Obrochta-Maćkulina. Część opracowań opisuje autorstwo tej pieśni jako „anonimowe”. Różnie ocenia się też czas powstania – od 1914 do 1917 roku.

### Nota historyczna

W przypadku tej piosenki wiemy jedynie, że powstała na bazie ludowej melodii. Nie mamy także pewności co do autorstwa tekstu ani czasu powstania. W zależności od źródeł autorami słów mogli być: Feliks Gwiżdż (legionista, pisarz, poeta i polityk) albo Henryk Zbierzchowski (legionista), albo Józef Obrochta-Maćkulin (legionista, poeta). Utwór opowiada o trudach frontowego życia i walki żołnierzy Legionów Polskich w czasie I wojny światowej. Składa się z czterowersowych (w niektórych wersjach dwu lub pięciowersowych) zwrotek, z których dwie są tekstem właściwym, a dwie powtórzeniem. Całość przekłada się na prostą, pozbawioną patosu, opowieść o wojnie. Jest ona traktowana jak kochanka – piękna, ale zaborcza i groźna. Jest też w tekście silna nuta fatalizmu – „żołnierze strzelają, Pan bóg kule nosi” oraz żal nad poległym żołnierzem, który leży w grobie z dala od rodziny i ukochanej dziewczyny. Podobnie jak w wielu innych pieśniach wojskowych i patriotycznych narracja nawiązuje do staropolskich lamentów żołnierskich. „Chłopcy malowani” to wspomnienie epoki kolorowych mundurów wojskowych. W czasie I wojny światowej wszystkie armie nosiły już mundury w kolorach maskujących. Tylko kawaleria pozwalała sobie czasem na barwne dodatki. Kilkakrotnie użyty w tekście „legon” jest potocznym określeniem legionisty.

### Legioniści na froncie I wojny światowej

Walki były dla żołnierzy Legionów prawdziwym piekłem nie tylko pod względem militarnym, gdyż pośrednim skutkiem ich ochotniczego charakteru był stały niedowład służb aprowizacyjnych i medycznych. Austro-węgierskie dowództwo długo lekceważyło bojową wartość legionistów uznając, że nie warto dawać im nowoczesnego uzbrojenia i dobrego zaopatrzenia. Legiony poszły więc w pierwsze boje posługując się archaicznymi karabinami Werndla M1873/77, które budziły śmiech carskich rezerwistów, pamiętających znacznie lepsze karabiny Berdana, dawno już zastąpione w armii rosyjskiej przez nowoczesne Mosiny. Brakowało porządnym mundurów i odpowiedniego oporządzenia. W czasie walk zimowych szczególnie dotkliwy był notoryczny brak zimowego umundurowania. Legioniści próbowali ratować się „własnym przemysłem”, np. rekwirując cywilne kożuchy. Nie zawsze było to jednak możliwe i najczęściej trzeba było po prostu cierpieć chłód, tym bardziej dotkliwy, że często o głodzie – kiedy zawodziła aprowizacja, polegająca przede wszystkim na konnym transporcie.

Fatalny, a najczęściej tragiczny był też los rannych i chorych. Stale brakowało środków na właściwe rozwinięcie służb medycznych, które dysponowały co najwyżej ułamkiem możliwości swoich współczesnych odpowiedników. Ranny nie mógł liczyć na szybkie zabranie z pola bitwy – co od razu mocno obniżało jego szanse. Realnym zagrożeniem dla rannych był też prowizoryczny – najczęściej transport. Prawdziwych ambulansów stale brakowało, a można tylko sobie wyobrazić jak ranny żołnierz



musiał cierpieć transportowany np. na zwykłym wozie konnym. Stały niedostatek dobrego pożywienia, braki mundurowe i problemy z utrzymaniem higieny w warunkach okopowych sprawiały, że tam, gdzie front zatrzymywał się na dłużej od razu pojawiały się choroby – powodujące czasem większe straty niż sporadyczne walki. Przykładem tych problemów mogą być wysokie straty „niebojowe” Legionów w czasie zimowych miesięcy na froncie wołyńskim. Tylko najwyższe morale pozwalało naszym żołnierzom przetrwać i skutecznie walczyć za sprawę odrodzenia Ojczyzny.

Opracował: Piotr Pacak



## Wszystko co nasze | Hymn harcerski

**Muzyka: Tadeusz Joteyko**

**Słowa: Ignacy Koziński, Olga Drahonowska-Małkowska**

Wszystko, co nasze, Polsce oddamy,  
W niej tylko życie, więc idziem żyć,  
Świty się bielą, otworzmy bramy,  
Rozkaz wydany: wstań, w słońce idź!

Ramię pręż, słabość krusz,  
Ducha tęż, Ojczyźnie miłej służ!  
Na jej zew w bój czy trud  
Pójdzie rad harcerzy polskich ród.

Idziem weseli z śmiechem na twarzy,  
Czystość i prawość to nasza broń,  
Zawsze gotowi, gdy się wydarzy  
Podać bliźniemu pomocną dłoń.

Naprzód marsz, równaj krok,  
Śmiało w dal wytyczaj jasny wzrok,  
Polsko, wnet z kajdan, z knut,  
Wyrwie Cię harcerzy polskich lud.

Już płomień buchnął z dymu spowicia,  
Wśród gawęd mija wesoło czas,  
Jeśli radości chcesz zaznać życia,  
W braterskim kole stań z nami wraz.  
Zgarnij żar, dorzuć drew,  
Teraz w krąg niech rażny zabrzmie śpiew,  
Jutro znów dzienny trud,  
Lecz go rad harcerzy wita lud.

## Wszystko co nasze | Hymn harcerski

**Muzyka: Tadeusz Joteyko**

**Słowa: Ignacy Koziielewski, Olga Drahonowska-Małkowska**

Marszowo



**C** **Am** **G**  
 Wszyst - ko co na - sze Pol - sce od - da - my, w Niej tyl - ko ży - cie,  
**G** **C** **C** **Am**  
 więc i - dziem żyć! Świ - ty się bie - lą o - twórz - my bra - my!  
**G** **G** **C** **C**  
 Roz - kaz wy - da - ny! Wstań, w słoń - ce idź! Ra - mię przęz,  
**G7** **F** **C**  
 sła - bość krusz, du - cha też! Oj - czy - żnie mi - lej służ!  
**C** **Dm** **F**  
 Na Jej zew, w bój czy trud, pój - dzie rad har -  
**C** **C** **G** **C**  
 ce - rzy pol - skich ród! Har - ce - rzy po - lskich ród!



## Wszystko co nasze | Hymn harcerski

**Muzyka: Tadeusz Joteyko**

**Słowa: Ignacy Koziński, Olga Drahonowska-Małkowska**

### Informacje o utworze

Hymn Związku Harcerstwa Polskiego[1] od 10 października 1931 roku. Napisany w 1911 r. jako pieśń polskich skautów przez Olgę Drahonowską jako przeróbka wiersza Ignacego Kozińskiego „Wszystko co nasze Ojczyźnie oddamy” do melodii rewolucyjnej pieśni „Na barykady ludu roboczy”.

[1] Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) – największa polska organizacja harcerska. [Strona na Wikipedii](#). [Oficjalna strona ZHP](#)

### Nota historyczna

Ruch skautowy, w oparciu o zasady opracowane przez Roberta Baden-Powella[1], powstał w podzielonej zaborami Polsce już w 1910 roku. Pierwszym ośrodkiem ruchu był Lwów w zaborze austriackim. Wielką rolę w rozwoju skautingu odegrali małopolscy działacze Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”[2] oraz Organizacji Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”[3]. Pierwszego tłumaczenia podręcznika Baden-Powella dokonał Andrzej Małkowski[4]. Pierwsza stała organizacja skautowska powstała już 15 września 1910 roku w krakowskim Gimnazjum Św. Anny (Zastęp Kruków Władysława Smolarskiego[5]). 10 października tego samego roku powstała pierwsza warszawska drużyna w Gimnazjum im. W. Wróblewskiego. Pierwszą drużynę żeńską utworzyła w grudniu 1911 roku w Krakowie Roma Wodniczko-Dediowa (I Drużyna Skautek im. Klaudii z Działyńskich Potockiej). Ogólnokrajowa organizacja rozwijała się bardzo szybko i już rok później powstała we Lwowie Naczelna Komenda Skautowa. W tamtym czasie za hymn polskich skautów uważana była „Rota” Marii Konopnickiej z muzyką Feliksa Nowowiejskiego. W 1912 roku, w książce Eugeniusza Piaseckiego i Mieczysława Schreibera, określenie „skauting polski” po raz pierwszy zastąpiono słowem „harcerstwo”. Nawiązywało ono do tradycji elitarnych rycerzy z czasów Królestwa Polskiego, którzy rozpoczynali bitwy występując w indywidualnych pojedynkach. 2 maja 1916 roku z połączenia czterech organizacji skautowskich powstał Związek Harcerstwa Polskiego. Jego pierwszym przewodniczącym został ks. Jan Mauersberger[6]. Finałem procesów zjednoczeniowych był zjazd 10-11 lipca 1919, w którym wzięły udział organizacje ze wszystkich dzielnic odradzającej się Polski. Harcerze zapisali chwalebny kartę w czasie I Wojny Światowej oraz w późniejszych powstaniach i wojnach o granice.

Walczyli w Legionach Piłsudskiego i współtworzyli Polską Organizację Wojskową. Rozbrajali Niemców w Warszawie w listopadzie 1918 roku. Byli także w Powstaniu Wielkopolskim i Powstaniach Śląskich. Walczyli w obronie Lwowa i małopolskich miast przed ukraińskim atakiem. Masowo odpowiedzieli na wezwanie władz, kiedy w 1920 roku tworzone Armie Ochotniczą do walki z bolszewikami. W okresie międzywojennym ZHP był największą organizacją zajmującą się patriotycznym wychowywaniem młodzieży. Pod koniec lat 30. liczył około 200 tysięcy aktywnych członków. Od 1936 roku posiadał status stowarzyszenia wyższej użyteczności pod protekcją Prezydenta Rzeczypospolitej. W czasie II Wojny Światowej, zarówno pod niemiecką jak i sowiecką okupacją, konspiracyjne harcerstwo („Szare Szeregi”[7]) stało się jednym z fundamentów polskiego ruchu oporu. Tragicznie wielką daninę krwi polscy harcerze złożyli w Akcji „Burza”. W Powstaniu Warszawskim elitarne oddziały tworzone były z kadr starszoharcerskich (bataliony „Zośka”, „Wigry”, „Parasol”). Większość z nich zginęła w czasie dwumiesięcznych walk. Po zajęciu Polski przez Sowieców, harcerstwo zostało stopniowo przejęte przez komunistów (za pośrednictwem Związku Młodzieży Polskiej[8]) i zerwało z ideowymi źródłami ruchu skautowskiego. Po 1956 roku władze komunistyczne oddały ZHP pewien zakres autonomii i o ile góra Związku była opanowana przez działaczy związanych z PZPR, to w drużynach prowadzono pracę harcerską według tradycyjnych reguł.

Nadzieję na pełne odrodzenie przyniósł rok 1981. Powstawały wówczas nowe organizacje harcerskie (np. Niezależny Ruch Harcerski, Polska Organizacja Harcerska). Utworzyły one Ruch Harcerstwa Rzeczypospolitej, a później Polską Organizację Harcerską i Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej<sup>[9]</sup>. Po 1989 roku Związek Harcerstwa Polskiego powrócił do swoich ideowych korzeni i tradycji oraz do międzynarodowych organizacji skautowych.

#### Analiza utworu

„Wszystko co nasze” znany jest w 8 wariantach tekstu. Za oficjalny hymn uważana jest pierwsza zwrotka z refrenem. Przedmiotem analizy jest pełny tekst 5-zwrotkowy w jednym z najpopularniejszych wariantów.

Pierwsza zwrotka („Wszystko co nasze”) jest prostym manifestem programowym polskiego harcerstwa. Zapowiada pełne oddanie służbie dla Polski (zgodnie z 2 punktem pierwszej polskiej edycji Prawa Skautowego), która jest celem życia dla każdego harcerza. Druga część zwrotki to poetycki obraz świtu – uwzględniając czas spisania tekstu możemy uznać go za świt odradzającej się Ojczyzny, ku któremu, jak ku słońcu, ruszają harcerze. Refren („Ramię pręż”) to wezwanie do porzucenia słabości dla służby Ojczyźnie i apel o gotowość na każdej jej wezwanie („na jej zew”) zarówno do walki jak i pracy („w bój czy w trud”). Druga zwrotka („Idziem weseli”) to przypomnienie, że harcerz jest zawsze pogodny, czysty i prawy. Pierwsze edycje prawa zakładały rygorystycznie przestrzeganą czystość jako powstrzymywanie się od alkoholu i tytoniu. Prawość postępowania rozumiano jako „rycerskość”, prawdomówność i karność. Druga część drugiej zwrotki przypomina o obowiązku szkolenia („zawsze gotowi”) i niesienia pomocy wszystkim potrzebującym. Trzecia zwrotka („Naprzód marsz, równaj krok”) odnosi się wprost sytuacji geopolitycznej w chwili pisania tekstu. Jest deklaracją wiary w rychłe zmartwychwstanie Polski, którą „z kajdan, z knut” wyrwą polscy harcerze. Zwrotki czwarta i piąta odwołują się do symboliki harcerskiego ognia i harcerskiego kręgu jednoczącego w braterstwie i radości życia „harcerzy wita lud”.

Opracowanie: Piotr Pacak

<sup>[1]</sup>Robert Stephenson Smyth Baden-Powell, Lord Baden-Powell (wym. /'beɪdən 'pɒʊ.əl/), znany również jako B-P (ur. 22 lutego 1857 w Londynie, zm. 8 stycznia 1941 w Nyeri w Kenii) – brytyjski wojskowy, generał porucznik, pisarz, twórca i założyciel skautingu. [Strona na Wikipedii](#)

<sup>[2]</sup>Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” – pionierska organizacja wychowania fizycznego i sportu w Polsce. Najstarsze polskie towarzystwo gimnastyczne, którego członkowie przyczynili się m.in. do popularyzacji gimnastyki w społeczeństwie polskim, powstania wielu klubów sportowych i Związku Harcerstwa Polskiego. „Sokół” działał w okresie zaborów, po odzyskaniu niepodległości i w całym okresie międzywojennym XX w. Zdelegalizowany przez komunistów, po II wojnie światowej i zakazany w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Pierwsze gniazda reaktywowanego „Sokoła” zaczęły powstawać dopiero po upadku komunizmu w Polsce w 1989 roku w III Rzeczypospolitej. [Strona na Wikipedii](#). [Oficjalna strona polskiego „Sokoła”](#)

<sup>[3]</sup>Organizacja Młodzieży Niepodległościowej 'Zarzewie’ – organizacja niepodległościowa działająca w latach 1909–1920. [Strona na Wikipedii](#)

<sup>[4]</sup>Andrzej Juliusz Małkowski (1888 – 1919) – twórca polskiego skautingu, instruktor i teoretyk harcerstwa, działacz polskich organizacji młodzieżowych i niepodległościowych. [Strona na Wikipedii](#)

<sup>[5]</sup>Władysław Smolarski (1895 – 1975) – pułkownik dyplomowany piechoty Wojska Polskiego, kawaler Orderu Virtuti Militari. Był uczniem I Gimnazjum św. Anny w Krakowie. We wrześniu 1910 roku uczniowie

gimnazjum wybrali go zastępowym „Zastępu Kruków”. W 1912 roku założył 5 Krakowską Drużynę Skautową tzw. krakowską „Piątkę”. [Strona na Wikipedii](#)

[6]Jan Paweł Mauersberger, ps. ks. Longin (1877 - 1942) - ksiądz, doktor teologii, instruktor harcerski i społecznik, harcmistrz Rzeczypospolitej, przewodniczący Komendy Naczelnej ZHP, Przewodniczący ZHP (1923, 1927-1929, 1939-1942), wiceprzewodniczący ZHP (1920-1924, 1931-1939), Naczelny Kapelan ZHP (1924-1925), kapelan Szarych Szeregów (1939-1941), dziekan Wojska Polskiego. [Strona na Wikipedii](#)

[7]Szare Szeregi - kryptonim konspiracyjny Organizacji Harcerzy ZHP, potocznie także całego Związku Harcerstwa Polskiego, w okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej 1939-1945. Zostały powołane 27 września 1939 w Warszawie przez grono członków Naczelnej Rady Harcerskiej w mieszkaniu Stanisława Borowieckiego, szefa Głównej Kwatery Męskiej, przy ul. Noakowskiego 12. Szare Szeregi współpracowały z Delegaturą Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj oraz Komendą Główną Armii Krajowej. [Strona na Wikipedii](#)

[8]Związek Młodzieży Polskiej (ZMP) - młodzieżowa organizacja ideowo-polityczna, działająca w Polsce w latach 1948-1957 i wzorowana na radzieckim Komsomole. Powołana została przez rządzących krajem komunistów do realizowania polityki ich partii wobec młodzieży, służyła indoktrynacji młodych, kształceniu nowych kadr dla władzy oraz pomocy w przebudowie społeczeństwa na modłę komunistyczną. Stanowiła jeden z symboli polskiego stalinizmu. [Strona na Wikipedii](#)

[9]Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR) - organizacja harcerska, powołana 12 lutego 1989 przez instruktorów z terenu całej Polski. Powstała, aby zjednoczyć wysiłki niezależnych środowisk harcerskich poprzez powołanie alternatywnej ogólnopolskiej organizacji harcerskiej. [Strona na Wikipedii](#), [Oficjalna strona ZHR](#)



## Złote ognie

**Muzyka: J. Wyżykowski (możliwa pisownia Wyrzykowski)**

**Słowa: Józef Mączka**

Lecą, lecą ognie złote,  
leczą po niebie,  
na uciechę – na pieszczotę  
dla ciebie to, żołnierzyku, leczą –  
dla ciebie!  
Masz, chłopczyku, gwiazdkę z nieba –  
Czegóż więcej ci potrzeba?!...

Lecą, lecą gwiazdy złote  
w ognistym snopie –  
klęknij sobie, żołnierzyku,  
klęknij w okopie!...  
i paciorek tobie grzecznie  
zmówić potrzeba! –

...Bo gdzie spadną gwiazdki złote,  
wnet ukoisz ból – tęsknotę,  
pójdiesz do nieba, chłopczyku –  
pójdiesz do nieba!



## Złote ognie

Muzyka: J. Wyżykowski (możliwa pisownia Wyrzykowski)

Słowa: Józef Mączka

♩ = 90

Le - cą, le - cą o - gnie zło - te, le - cą po nie - bie. Na u - cie - chę...

na pie-szczo-tę dla cie - bie to, żół - nie - rzy - ku, le - cą dla cie - bie.

Masz, chłop - czy - ku gwiaz - dkę z nie - ba, cze - góż wię - cej ci po - trze - ba! Masz, chłop - czy - ku

gwiazd - kę z nie - ba! Cze - góż wię - cej ci po - trze - ba, cze - góż wię - cej chcesz?

Le - cą, le - cą o - gnie zło - te, le - cą po nie - bie.

Le - cą, le - cą gwia - zy zło - te w o - gnis - tym sno - pie.

Kłę - knij so - bie, żół - nie - rzy - ku, kłę - knij w o - ko - pie...

I pa - cio - rek to - bie grze - cznie zmó - wić po - trze - ba!

Bo gdzie spad - ną gwia - zdki zło - te, wnet u - ko - isz ból tę - skno - tę, pój - dziesz do nie -

ba chłop - czy - ku, pój - dziesz do nie - ba!

Złote ognie

[www.spiewnikniepodleglosci.pl](http://www.spiewnikniepodleglosci.pl)





## Złote ognie

**Muzyka: J. Wyżykowski (możliwa pisownia Wyrzykowski)**

**Słowa: Józef Mączka**

### Informacje o utworze

Polska piosenka wojskowa z 1915 roku, autorstwa Józefa Mączki<sup>[1]</sup> i Jana Wyżykowskiego. „Złote ognie” to sentymentalna, „rzewna” ballada dla młodego legionisty.

[1] Józef Mieczysław Mączka (1888 – 1918) – polski żołnierz, porucznik, poeta legionowy. Kawaler Orderu Virtuti Militari. [Strona na Wikipedii](#)

### Nota historyczna

Wśród żołnierzy Legionów Polskich walczących z Rosją u bok Austro – Węgier oraz Cesarstwa Niemieckiego było wielu nastolatków. Wywodzili się przede wszystkim z harcerstwa i organizacji strzeleckich. Dla starszych żołnierzy ta młodzież była niczym dzieci. Szybko jednak okazało się, że „synkowie” potrafią się bić i niejeden z nich został bohaterem Legionowego Szlaku. Jednym z nich był Leopold Kula „Lis”<sup>[1]</sup>. Urodził się 11 listopada 1896 roku w Kosinie. W rodzinnym domu dzięki „matce” bardzo żywe były tradycje patriotyczne. Dziadek Leopolda (ze strony matki) Ludwik Czajkowski był powstańcem styczniowym. Już w 1911 roku Leopold był jednym z założycieli tajnego stowarzyszenia niepodległościowego. Następnym etapem był skauting oraz Związek Strzelecki. To wśród strzelców przyjął sławny później pseudonim „Lis”. Bardzo szybko zwrócił na siebie uwagę Józefa Piłsudskiego. W 1913 zaledwie 16-letni Kula z opinią wybitnie utalentowanego i pracowitego został zastępcą komendanta Związku Strzeleckiego w Rzeszowie. Kiedy wybuchła wojna i legionści weszli na Królestwo Polskie Leopold od razu dał się jako znakomity oficer. 19 września 1914 roku został podporucznikiem w 2 kompanii V batalionu. Z każdą kolejną bitwą rosła jego sława odważnego, przewidującego i dbającego o żołnierzy dowódcy. Idąc szlakiem bojowym młodzieńcy oficer nie zaniedbywał samokształcenia (uczył się min. francuskiego i filozofii). Jeszcze w 1915 podczas urlopu z frontu zdał maturę. Sam uczył też analfabetów oraz prowadził żołnierski klub sportowy (!). W 1917 w wyniku „kryzysu przysięgowego”<sup>[2]</sup> został internowany przez Niemców. Po rozwiązaniu legionów jako obywatel austriacki znalazł się na froncie włoskim. Wrócił w 1918 i od razu wszedł w skład Polskiej Organizacji Wojskowej<sup>[3]</sup>. W tamtym czasie „ukochany chłopiec Komendanta” był już żywą legendą. W wojnie z Ukraińcami powierzano mu najtrudniejsze zadania z których zawsze wywiązywał się znakomicie, idąc od zwycięstwa do zwycięstwa. 17 grudnia 1918 roku został awansowany do stopnia majora. Nocą z 6 na 7 marca 1919 major Leopold Kula „Lis” prowadził swoich żołnierzy do ataku na zajęte przez Ukraińców miasteczko Torczyn. Już po jego zdobyciu został śmiertelnie ranny i zmarł po kilku godzinach. Pośmiertnie został awansowany na podpułkownika i ostatecznie zweryfikowany jako pułkownik

### Analiza tekstu

„Złote ognie” to sentymentalna, „rzewna” ballada dla młodego legionisty. Autor traktuje swojego „żołnierzyka” niemal jak dziecko, które właśnie układa do snu. W pierwszej z czterech zwrotek mamy obraz „złotych ogni na niebie”, które wydają się w pierwszej chwili jak gwiazdki z dziecięcego marzenia. Druga zwrotka jest napomnieniem żołnierza, aby ukląkł w okopie i wobec nadlatujących „gwiazd w ognistym snopie” zmówił pacierz. Ostatnia zwrotka wyjaśnia, że „złote ognie” to nie gwiazdy z dziecięcej wizji, ale ogień wrogiej artylerii. Nadlatujące pociski z ciężkich dział mogły w nocy przypominać właśnie takie gwiazdy. Narrator jako żołnierz frontowy doskonale wiedział jak niszczący może być taki ostrzał. Dla żołnierzy w strzeleckim okopie często oznaczał właśnie koniec bólu i tęsknoty – żołnierską śmierć.

„Złote ognie” były wydawane jeszcze w czasie I Wojny Światowej i później w okresie międzywojennym.

Po wojnie zapomniane, dopiero w ostatnich latach odzyskują popularność.

Opracował: Piotr Pacak

[1]Leopold Kula ps. „Lis” (1896 – 1919) – major piechoty Wojska Polskiego, kawaler Orderu Virtuti Militari, pośmiertnie awansowany do stopnia pułkownika. [Strona na Wikipedii](#), [Śladami Leopolda Lisa Kuli – film na Youtube](#), [Loch Camelot – Rapsod o pułkowniku Kuli-Lisie](#)

[2]Kryzys przysięgowy – kryzys związany z odmową złożenia przysięgi na wierność Królestwu Polskiemu i dotrzymanie braterstwa broni wojskom Niemiec i Austro-Węgier do końca I Wojny Światowej przez żołnierzy Legionów Polskich (głównie I i III Brygady), który miał miejsce 9 i 11 lipca 1917. [Strona na Wikipedii](#)

[3]Polska Organizacja Wojskowa (POW) – tajna organizacja wojskowa działająca w latach 1914-1921, początkowo na terenie Królestwa Polskiego, potem także w Rosji i innych ziemiach zaboru rosyjskiego oraz na terenie zaboru austriackiego. Związane z nią były luźno Polska Organizacja Wojskowa zaboru pruskiego, a także Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska oraz Polska Organizacja Wojskowa Litwy Kowieńskiej. [Strona na Wikipedii](#)



## Źródło

### Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

Płynie rzeka wąwozem jak dnem koleiny, która sama siebie żłobiła,  
Rosną ściany wąwozu, z obu stron coraz wyżej, tam na gorze są ponoć równiny;  
I im więcej tej wody, tym się głębiej potoczy  
Sama biorąc na siebie cień zboczy...

Piach spod nurtu ucieka, nurt po piachu się wije, własną w czeluść ciągnie go siła.  
Ale jest ciągle rzeka na dnie tej rozpadliny, jest i będzie, będzie jak była,  
Bo źródło  
Bo źródło  
Wciąż bije.

A na ścianach wysokich pasy barw i wyżłobień, tej rzeki historia, tych brzegów –  
Cienie drzew powalonych, ślady głazów rozmytych, mul zgarnięty pod siebie – wbrew sobie  
A hen, w dole blask nikły ciągle ziemię rozcina,  
Ziemia nad nim się zrastać zaczyna...

Z obu stron żwir i glina, by zatrzymać go w biegu, woda syczy i wchłania, lecz żyje  
I zakręca, omija, wsiąka, wspina się, pieni, ale płynie, wciąż płynie wbrew brzegom –  
Bo źródło  
Bo źródło  
Wciąż bije.

I są miejsca gdzie w szlamie woda niemal zastygła pod kożuchem brudnej zieleni;  
Tam ślad, prędzej niż ten kto zostawił go, znika – niewidoczne bagienne są sidła.  
Ale źródło wciąż bije, tłoczy puls między stoki,  
Wiec jest nurt, choć ukryty dla oka!

Nieba prawie nie widać, czeluść chłodna i ciemna,  
Niech się sypią lawiny kamieni!  
I niech łączą się zbocza bezlitosnych wąwozów,  
Bo cóż drąży kształt przyszłych przestrzeni  
Jak nie rzeka podziemna?

Groty w skalach wypłucze,  
Żyły złote odkryje –  
Bo źródło  
Bo źródło  
Wciąż bije.



## Źródło

Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

Jacek Kaczmarski

Ply-nie rze-ka wą-wo-zem jak dnem ko-le-i-ny któ-ra sa-ma sie-bie żło-bi-la Ro-sną

7 ścia-ny wą-wo-zu zo-bustron co-raz wy-żej tam na gó-rze są po-noć rów-ni-ny i im wię-cej\_ tej

13 wo-dy tym się głę-biej\_ po-to-czy sa-ma bio-rąc\_ na sie-bie\_ cień zbo-czy Piach spod

20 nur tu u-cie-ka, nurt po pia-chu się wije, wła-sna w czeluść cią-gnie go si-la a-le jest cią-gle rze-ka na dnie

25 tej roz-pa-dli-ny, jest i bę-dzie, bę-dzie jak by-ła Bo zró-dło bo zró-dło wciąż bi-

33 -je. A na scia-nach wy-so-kich pa-

42 sy barw i wyż-lo-bień, tej rze-ki hi-tor-ia, tych brze-gów. Cie-nie drzew po-wa-lo-nych, śła-dy



# ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

46   
gła-zów roz-my-tych, muł zgar-nię-ty pod sie-bie-wbrew so-bie. A hen,w do - le...blask nik-ły cią-gle

52   
zie- mię... roz - ci-na, zie-mia nad nim... się zra- stać... za - czy- na... Z obu stron żwir i gli-na, by za

59   
trzy-mać go bie-gu, wo-dy sy-czy i wchła-nia, lecz ży-je i za-krę-ca o-mi-ja, wsią-ka,wspi-na się, pie-ni, ale pły

64   
nie, wciąż pły - nie wbrewbrze-gom. Bo zró - dło bo zró - dło wciąż bi - je.

73   
I są miej-sca gdzie w szła-mie woda nie-mal za-sty-gła pod ko

81   
żu-chem bru-dnej zie - le-ni. Tam ślad,prę-dziej niż ten kto zos - ta-wił go zni-ka nie-wi-do-czne ba-gien-ne są

86   
sid-la. A-le zró - dło...wciąż bi-je, tło-czy puls mie-dzy sto-ki, więc jest nurt, choć u -



93   



kry - ty\_\_ dla o-ka! Nie-ba pra-wie nie wi-dać, cze-luśóchło-dna i ciem-na, niech się sy-pią la-wi-ny ka mie

99   







- ni! I niech\_\_ cza\_ się zbo cza\_ bez-li - to- snych wą - wo zów, bo cóż drą - ży kształprzy- szłych prze

106      




strze ni... Jak nie rze - ka pod ziem-na Gro-ty w ska - lach wy - plu- cze, Ży-ły zło - te od-

113   



kry - je\_\_ Bo zró - dło bo zró - dło wciąż bi -

118    



- - je.

## Źródło

### Muzyka i słowa: Jacek Kaczmarski

#### Informacje o utworze

Jacek Kaczmarski napisał ten tekst i muzykę w 1978 roku, w wieku zaledwie 21 lat. Bijące źródło, dające nieprzerwany bieg rzece podziemnej, stało się jedną z najpiękniejszych alegorii patriotyzmu oraz dziedzictwa pokoleń. Utwór stał się nieformalnym hymnem młodzieżowej i studenckiej opozycji lat 80. XX wieku.

#### Nota historyczna

Źródło Jacka Kaczmarskiego to pieśń, której nie zrozumiemy bez umieszczenia jej w kontekście czasu, w którym powstała. Był to rok 1978 – schyłek dekady „gierkowskiej”. Praktycznie nic już nie zostało z optymizmu i wielkich haseł pierwszych lat. Było już po protestach lata 1976, po „wydarzeniach radomskich”, strajkach w Płocku i Ursusie. Władze, wyniesione na szczyt przez robotniczy bunt wobec nadużyć ekipy Gomółki, niczego nie nauczyły się na błędach poprzedników i otwarcie robiły to samo – brutalnie łamiąc wystąpienia tych, w imieniu których podobno rządziły. Rok 1978 był „czasem pomiędzy”. Działy już nowe grupy antysystemowe – Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Komitet Obrony Robotników. Ogół społeczeństwa nie był jednak jeszcze gotowy do kolejnego buntu. Wciąż pamiętano o siłowym zdławieniu protestów w 1976 roku. Z drugiej strony wolnościowe aspiracje skutecznie przygniatała proza życia, konieczność radzenia sobie z coraz bardziej dokuczliwymi niedoborami i absurdami tamtego systemu.

W codziennej pogoni za wszechobecnym „załatwianiem” i „zdobywaniem” wszystkiego trudno było myśleć o „wielkich sprawach”. Marzyło się o własnym M4, o „maluchu” albo „Polonezie”, o nowej meblościance i wczasach w Bułgarii. Czy to znaczy, że porzuciliśmy wielkie marzenia? Na pewno nie. Tylko je odłożyliśmy, na chwilę .... źródło pamięci o przeszłości i snów o przyszłości wciąż jeszcze biło – pod tą całą, coraz cięższą, przyziemną doczesnością. Właśnie o tym jest tekst Kaczmarskiego. Autor porównał polskie marzenia o wolności do podziemnej rzeki, która chociaż wciąż płynie, mimo że brzegi ciągle starają się ją zatrzymać i pochłonąć – co opisuje pierwsza zwrotka. Druga opisuje miejsca, w których rzeka niemal przystaje w bagiennym szlamie. Wciąż można jednak wyczuć „puls” nurtu, który biegnie pod nim. Zwrotkę tę można uznać za opis sytuacji ówczesnej opozycji, która wciąż działa, pozostawiając coraz mocniejsze ślady swojej aktywności. Nawiązuje do tego też trzecia zwrotka mówiąca o rzece podziemnej, która wciąż biegnie, choć zasypują ją lawiny kamieni w chłodnych i ciemnych wąwozach. Jest to przypomnienie o tym, że wciąż są w Polsce tacy, którzy stają przeciwko systemowi, mimo bezlitosnych represji. Ostatnia zwrotka to manifest wiary w ostateczny sukces – „groty w skałach wypłucze, złoty żyły odkryje” .... „bo źródło wciąż bije”. Można to zinterpretować jako przekonanie autora, że Polacy wygrają, bo nie zapomnieli o „źródle” swojej tożsamości.

#### Postać Jacka Kaczmarskiego

Jacek Kaczmarski (1957 – 2004) był jedną z wielkich postaci polskiej kultury schyłku PRLu. Znany był przede wszystkim z ballad odwołujących się do tematów historycznych, ale również komentujących bieżące wydarzenia. W czasie stanu wojennego nazywano go „bardem Solidarności”, a jego pieśni, kolportowane w krajowych podziemnych wydawnictwach, uważane były za głos opozycji.

Opracował: Piotr Pacak



## Wydawca Śpiewnika Niepodległości



**Ministerstwo  
Kultury  
i Dziedzictwa  
Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i  
Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu  
Promocji Kultury.